6
C
5

6
3 K
6

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

Digitized by Google

i 4/11

Digitized by Google

OCTAVII FERRARII

ANALECTA DE RE VESTIARIA

Siue

EXERCITATIONES AD ALBERTI RVBENII Commentarium de Re Veſtiaria, & Lato Clauo.

ACCESSIT

DISSERTATIO DE VETERVM LVCERNIS *SEPVLCHRALIBVS.*

Biblioth. Secr. Coll. Romi. Soc. Jesu

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

PATAVII, MDCLXX.

Typis Petri Mariæ Frambotti Bibliopolæ.

Superiorum Permiſſu.

Digitized by Google

Digitized by Google

AMPLISSIMO AC PRÆSTANTISSIMO

VIRO
IOANNI
CAPELLANO
Chriſtianiſsimi Regis
CONSILIARIO

Octauius Ferrarius Felicitatem.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

TArdè, imò penè iam ſerò non vnum nomen expungo: totque votis damnatus, ad aram humanitatis tuæ procumbo, mearum grande decus, columenque rerum. Quintus enim annus agitur, cum me ab ipſa iuventa, æternæ Reip. obſequijs addictum, & magnitudine præmiorum, atque inuſitatis munificentiæ exemplis eo prouectum, vt ne à ſuperis quidem maiora optarem: me inquam hoc ſtudiorum ſecreto, & ſenectutis nido gaudentem, ingenij, ac voti modicum, ſi

Digitized by Google

qua me quoque poſſem, tollere humo, tu repente fatis oſtendiſti, atque ad adorandum Gallicum ſidus euocaſti. Hoc eſt ſummi, atque incomparabilis Herois Colbertij commendatione, te conciliante, vt Regis, ab omni æuo Maximi, iudicio exornarer, & digna ſeculo, digna ſeculi miraculo, indulgentia augerer, effeciſti, & beatiſſima luce perfuſum in Cœlum extuliſti.

Ego per id omne tempus inſperato gaudio attonitus, his Sacris, veluti alienis tacitus interfui: nondum preces Ioue dignas concipere, non verba, queis me exſoluerem reperire, nullum hactenus publicæ venerationis ſpecimen edere, aut potui, aut ſperaui.

Cum tu interim tanto terrarum interuallo diſiunctus, tenaciſſima benefaciendi voluntate, Heri, qui Orbem nutu temperat, ac Diſpenſatoris, cui tantæ fortunæ moles incumbit, obuiam beneficentiam ſubinde prouocans, aureaque fruge Muſarum horrea locupletans, me quoque, quinquies repetita Optimi Principis liberalitate ditatum, ſacrarum largitionum, & exoptatiſſimę gratulationis compotem reddidiſti: vt prope non minus tuis, ac Colbertij, quam Regis iudicijs, vltra humani gaudij vota gloriari poſſim: tecum paria facere nequeam, etiam ſi vita ipſa decidam.

Quum igitur ſilere diutius ſine piaculo non poſſem, nec alia teſtandæ in te meæ pietatis ſe ſe occaſio in præſentia offerret, ne ingratus morerer, auſus ſum, breui ſcripto nominis tui decus præfigere:

&

& qui te ad iuſtum opus vocare non potui, ad Analecta, & menſæ dona ſecundæ rogare, ac ſupremum poculum Mercurio libare.

Nam etiam ſi me tot tibi beneficia non obſtringerent, hoc tamen officij genus à me exigebat, & natura tua admirabilis, & exquiſita doctrina, & in ſumma magnitudine animi, ſingularis humanitas, plenumque ingenio pectus, lætiſſimo ac plane poetico. Vt de te verius vſurpari poſſit, quod de Titinio Capitone minor Plinius prædicat. *Vir optimus, & inter præcipua ſeculi ornamenta numerandus. Colit ſtudia, ſtudioſos amat, fouet, prouehit, multorumque, qui aliqua componunt, portus, ſinus, præmium, omnium exemplum. Ipſarum denique literarum iam ſeneſcentium reductor, ac reformator.*

Tu inquam, non literatorum modo portus, ac perfugium, ſed exemplum, orandi æque magnus, & canendi. Vt enim ſublimiora omittam, quæ ſola veneratione conſtant: Conſilij pondus, ac præſtantiam, artium regnandi, ac ſummæ rei peritiam, diuturno aulæ vſu, ac rerum magnarum tractatione, longa ſenecta partam: cuius commendatione inter illos proceres allectus es, qui Principis mentem oraculis loquuntur, à quibus conſilij copiam interdum petit, qui humano generi quotidie conſulit: quos audit, cui ipſi obediunt Reges: & vt Homericus Iupiter, nunquam ſine Deorum concilio aliquid magni molitur, cum ſit ipſius concilij mens, & regimen.

Vt hæc inquam maiora viribus meis præteream,

&

& ad vmbratiles curas, hoc eſt ſtudiorum noſtrorum amęnitatem, tetricæ diſciplinæ auocamenta, diuertam: quo nomine, aut quibus laudibus Aurelianenſem Viraginem tuam proſequar? Cui tu æternis verſibus vitam, ac ſpiritum, ſicut illa Francorum Regno ſalutem, redonaſti. Nec ſe alio opere Gallicæ Muſę ambitioſius circumſpiciunt, ſicut eędem in Epiſtolis tuis loquuntur. Ea eſt in carminibus ſublimitas, & grande Epos, ea in epiſtolis ſuauitas, viuidum acumen, nativus, ac minime fucatus nitor, & vbique vitę par, ſcriptorum comitas.

Ergo tantiſper ad breuem hanc commentationem eruditiſſimos oculos deflecte, & Quiritium habitum, cultumque, ac rerum dominam togam, ſummi velamen honoris, togęque ac tunicę inſertum purpurę lumen, clauatas veſtes, picta oculis indumenta, ac ſuperbo muricę prętextas lacinias, curioſe inſpice, mihique pro Romanis ſpoliis pugnant faue. Et quoties à publicis curis auocare animum, ac veluti interiungere tibi licuerit, hoc choragio oculos paſce. Rarus honos mihi erit, à virorum doctiſſimo poſſe legi, rarior ab optimo diligi. Vale. Et Viris doctiſſimis Peraultio, Seguino, & Carcauio ſalutem plurimam dicito.

Patauij Kal. Iunij MDCLXX.

PRÆ-

Præfatio ad Lectorem.

QVum primum Alberti Rubenij V. C. opus de Re Veſtiaria, & Lato Clauo ad nos perlatum eſt, auide illud arripui, atque attente perlegere cæpi, noſcendi cupidus, quid tot olim doctiſſimorum virorum lucubrationibus, & noſtræ exiguæ opellæ in hoc argumento adſtrui poſſet. Nam cum in re tam vetuſta, atque eruditorum diſsidijs controuerſa, non pauca adhuc reſtarent, nondum ad liquidum perducta, propter celebrem viri famam, ſpes erat, cuncta poſthac in aperto fore, nouaque hac cura, nihil prætermiſſum, quo ſtudioſorum voto ſatisfieret.

Sed res longe ſecus, ac putaram accidit. Vix enim pauca Capita delibaueram, cum noua omnia, nouiſque controuersijs implexa, & ex oppoſito cum noſtris pugnantia deprehendi: vt contradicendi ſtudium vbique emineat, vbique viris doctis obſtrepat, vbique ſuſceptam ſemel ſententiam, veri ſecurus, pertinaciter tueatur, quo eiectis ceteris, in hoc argumento regnum obtineat ſolus.

Lubet hic eius paradoxa carptim in anteceſſum ſtringere, ne hoc à nobis obtrectandi cauſa dictum videatur. Ait clauos in veſtibus non fuiſſe notas purpureas rotundas, aut quadratas, ſed lineas, ſiue virgulas ſurſum verſus aſcendentes,

dentes, & quidem vnum tantum clavum, aut duos fuiſſe: ac iuuenili oſtentatione, in primi capitis epigraphe, hoc à ſe ſtatui iactat, aduerſus Egnatij, Sigonij, Accurſij, Lazy, Panciroli, Cuiacij, Budei, Salmasij, Ioſephi Scaligeri ſententiam, quaſi ipſe ſolus ſciat, quod tot viri celeberrimi, ignorarunt.

Addit: Chlamydem interdum togam dictam eſſe: togam ipſam non fuiße veſtimentum clauſum: clauos, vel tranſuerſe, vel recte per medias veſtes deductos, eoſdem poparum, & publicorum ſeruorum ornatum fuiſſe: muliebres autem, & citharædorum, ſcenicorumque tunicas, tranſuerſos clauos habuiße aureos, vel pictos. Quidquid denique de purpura, apud veteris, atque inferioris æui Scriptores vnquam legit, totum id ad clauos trahit, vt in paragaudijs, & Sacerdotum matris Deum, barbarorumque indumentis, & Gallorum ſagulis.

Pænulas, & tunicas, tres, aut quatuor clauos habuiſſe, cum paulo ante, vnum, aut duo ſtatuißet. Vittas, diademata Regum Perſarum, puluinaria, chirothecas, pariter clauatas, cum de mappis, & linteis toralibus certum ſit. Trabeas clauis diſtinctas: Trabeam toga breuiorem, nec multum à paludamento diſsimilem. Togam ſolo circumiectu à chlamyde Macedonica diuerſam. Trabeam ſolo colore, à paludamento, & chlamyde diſtinctam, eiuſque colorem ex purpura, & cocco conſtitiſſe. Chlamydes clauis ornatas, eaſque à militibus tantum in dignitate conſtitutis, geſtatas. Pænulas clauatas fuiſſe, & apertas, lacernas, eadem fere forma, qua pænulæ. Anguſticlauias tunicas, non ſolum equitibus, ſed vulgo communes fuiſſe, ideſt clauos anguſtos a viliſsimo quoque in tunica uſurpatos. Tribunos

Digitized by Google

bunos plebis non eſſe vſos prætexta. Tunicas anguſticlaui à matronis geſtatas. Viliorum tunicas apud Græcos albis clauis diſtinctas. Senatorum patriciorum liberos, in prætexta clavum habuiſſe.

Stolam fuiſſe togam fœminarum, & dextrum brachium excluſiſſe. Pallam fuiſſe indumentum, non amictum, ideſt tunicam, non autem pallium. Eandem cum peplo, peplum ex tunica, & pallio mixtum, ſiue Tunico pallium. Omnes Senatores inferiore æuo, togas cinctu Gabino portaſſe. Chryſoclavum fuiſse picturæ ſpeciem, non aureum clavum: ipſos clauos, nihil aliud quam tabulas oblongas, quos ſupra ſtatuerat lineas, ſiue virgulas.

Hæc in primo libro. At in ſecundo pronunciat, mulleos non fuiſse calceos, ſed crepidas, & à patricijs calceis diuerſos: Hos quatuor ligulas habuiſse, cum plebeij calcei, vnam tantum. Calceum Senatorium non fuiſse totum nigrum, ſed tantum eius ligulas. Lunulam patriciam non fuiſse fibulam lunæ corniculantis ſpecie. Sub Imperatoribus, pro calceis caligas à Senatoribus ſumptas. Campagos fuiſse ſandalia, eoſque intrinſecus albos, exſtrinſecus nigros. Theſsalicam, & communem chlamydem à Macedonica non fuiſse diuerſam. Togam, non forma, ſed magnitudine chlamydi diſsimilem, eandemque apertam, contra veterum ſtatuarum αὐτοψίαν. Negat togæ vmbonem fuiſse ſinum, eamque non cinctam fuiſse, ſed præcinctam. Chlamydem qua Chriſtus D. à militibus illuſus, fuiſse trabeæ ſimilem, ſicut lænam, duplicem chlamydem. Prætextam, non in ima tantum ora, ſed circumcirca purpuratam. Et alia, quæ vitando tædio prætermittimus.

Quæ omnia, cum partim falſa ſint, ac plane abſurda, vt

in contextu Operis apparebit, partim praua Scriptorum interpretatione in contrarium ſenſum detorta, non pauca inter ſe pugnantia: ſi quæ autem recta ſunt, ab alijs pridem, & à nobis obſeruata, & diſcuſsa: illico haud digna viſa ſunt, quæ à nobis refutarentur, erroris, ac vanitatis manifeſta: omnemque, quæ in id impenderetur operam perituram facile apparebat.

Itaque ea cura depoſita, aut ijs, quibus vilior iactura temporis eſset, relicta, ad alia maioris momenti, quæ in manibus erant, animum conuertimus. Cum præterea genus hoc contentioſum, ac refractarium, animo noſtro parum gratum ſemper fuerit. Opuſque ipſum poſthumum eſset, cui auctor extremam manum imponere non potuiſset, plurima vt credimus, ſi licuiſset emendaturus. Cum inſuper immune facinus uideretur, compoſiti manes ſollicitare, & cum laruis luctari.

Sed frequenti amicorum hortatu, ac pene conuicio, qui multa eſse aiebant, quæ in ſpeciem, & coacta auctorum interpretatione, uera eſſe uiderentur, & à rudioribus ſecus accipi poſsent, nouaque diſcuſsione indigerent, quædam adhuc perobſcura, clarius illuſtrari poſse admonebant, ſimulne committerem, ut ſilentio uiderer cauſam prodidiſse. Accedebant maleuolorum uoculæ, in quorum oculos hæc laureola incurrerat. Scioli quidam, qui ſibi docti uidentur, non obſcure ferebant, plurimos in re Veſtiaria errores noſtros à Rubenio detectos, inſcitiam, atque oſcitantiam merito caſtigatam, nctamque haud leuem nomini noſtro inuſtam.

Hæc uel inuitum adegerunt, ut aliquid reponerem, ac textrinum ingreſsus, denuo hanc telam capeſserem, ac nouo labore uelutiredordirer. In quo negotio ſi aliquando aſpe-

tius

rius inuehi uiſus fuero, quis non concedat, ut eum, à quo, licet in ſpeciem, honorifice, & ficta laudis teſtificatione, laceſsitus ſum, quique omnia noſtra, qua iure, qua iniuria, impugnare ex inſtituto aggreſsus eſt, multaque è noſtris ſibi arrogare, fas eſse putauit, leuiter repungam, atque Orationis libertate perſtringam? Hoc modice feci, imo intra modum, ut non obtrectandi libidine, ſed ſolo ueritatis ſtudio totum hunc laborem ſuſceptum, quilibet affectu uacuus iudicare poſsit.

Digitized by Google

Noi Reformatori dello Studio di Padoua.

HAuendo veduto per fede del Padre Inquiſitore di Padoua, nel Libro intitolato *Octauij Ferrarij Analecta de Re Veſtiaria*, non eſſerui coſa alcuna contro la Santa fede Catolica, e parimente per atteſtato del Segretario noſtro, niente contro Prencipi, e buoni coſtumi, concedemo licenza à Pietro Maria Frambotto di poterlo ſtampare, oſſeruando gl'ordeni, &c.

Dat. à 25. Nouembre 1669.

(*Aluiſe Contarini Cau. Proc. Refor.*

(*Andrea Piſani Proc. Refor.*

(*Battiſta Nani Cau. Proc. Refor.*

Angelo Nicoloſi Segr.

I N-

Digitized by Google

INDEX CAPITVM.

Vtrum claui veſtium purpurei quadrati fuerint, an rotundi. Quintilianus explicatus. Rotunditas etiam latitudinem habet. Orbes pro menſis. Ammiano Marcellino lux. Cap. I. Pag. 1

Patagium, aureus clavus. Apuleius, Iuvenalis, & Varro explicati. Plagula. Cap. II. 4

Clauos non fuiſſe lineas, ſiue virgulas purpureas veſtem interſecantes. Trabeam à paludamento diuerſam. Togam non fuiſſe Chlamydem. Artemidori de hoc ſententia. Toga veſtimentum clauſum. Cap. III. 8

Vnde claui veſtium appellati. Quid ſit apud Quintilianum purpuras recte deſcendere. De numero clauorum inutilis quæſtio. Cap. IV. 12

De Trabea. Togam fuiſſe, & à paludamento diuerſam. Dionyſius Halicarn. emendatus & explicatus. Chlamys Chriſti Domini Coccinea. Cap. V. 14

De Cinctu Gabino. Quomodo Cato apud Tertullianum Græcis habitu palliato fauerit. Cap. VI. 17

Clauos nec chlamydibus, nec pænulæ, nec aliis veſtimentis præter tunicam additos. Pænulam à lacerna diuerſam: Illud veſtimentum clauſum, hoc apertum. Caracallam non fuiſſe pænulam. Cap. VII. 18

Feſtus, Iſidorus, & Velleius Paterculus perperam à Rubenio correcti. Nullus ſub Auguſto intra Vrbem pænulæ vſus. Tentata eiuſdem Velleij emendatio. Xiphilinus, & Lampridius explicati. Cap. VIII. 21

De Ricinio. Cicero de Legibus. Prætextum purpura. Cynici pallij duplicatio. Cap. IX. 27

Anguſtos clauos equitum, nec duos tantum fuiſſe, neque ab humeris, neque ad imam tunicæ oram deſcendiſſe. Falſa Quintiliani, & Horatij interpretatio exploſa. Cap. X. 29

De Latitudine anguſtorum clauorum inepta quæſtio. Tunicam anguſticlauiam plebi, ac ſeruis non fuiſſe communem. Appiani, Plinij, & Lampridij ſententia expenſa. Purpura ab Imperatoribus

Digitized by Google

peratoribus vetita, fuit in lacernis, & veſte muliebri. Cap. X I. 31
De Tunica colore vetus quæſtio reducta. Num Tribunis prætexta ius fuerit. Id contra Plutarchi ſententiam firmatum. Cicero explicatus. Rubenij interpretatio reiecta. Cap. XII. 37
Matronarum Romanarum tunicas clauis caruiſſe. Tunica Regilla. De tunica Chriſti D. inconſutili fuſior diſputatio. Iſidorus Peluſiota, & Theophilactus explicati. Cap. X I I I. 39
Nec mulierum, nec virorum veſtibus apud Græcos clauos additos. Nulli claui albi fuerunt. Veſtis ſtragula lectorum, non hominum. Nomina pallijs intexta. Cap. X I V. 46
De lato clauo. Vnum tantum in tunica Senatoria fuiſſe, falſo adſtrui. Herodianus explicatus. Cap. X I V. 49
Oraria: Stolæ: ſemicinctia, ſudaria. Non à Senatoribus tantum, ſed vulgo vſurpata. Cap. X V. 51
Diaconorum Orarium, & ſemicinctium, ſiue Stola. Capuzzo Beca, Almutia. Stola Venetorum. Cap. X V I. 55
Stola Sacerdotalis. Pallium Archiepiſcoporum. Orarium non fuiſſe pallium: neque à menſa miniſtris geſtatum. Cap. X V I I. 57
Orarium in habitu Imperatorum, & Conſulum inferioris æui. In diptycho Leodienſi Orarium Conſulis non eſſe Omophorion: neque tunicam interiorem, eſſe ſubarmale. Cap. X V I I I. 61
Vtrum patricij in prætexta latum clavum geſtarint. Statius explicatus: item Suetonius. Auguſtus poſt virilem togam à Cæſare patricius factus. Laticlauia tyrocinio non depoſita. Cap. X I X. 64
Tribuni laticlauij, & anguſticlauij. Maiores, & minores. Nulli de plebe anguſticlauij. Qui de plebe Tribuni erant, equites fiebant. Cap. X X. 69
Stola matronalis. Nulli in ea claui. Periſcelia. Aureæ matronarum compedes. Plinius non vno loco explicatus. Cap. X X I. 70
Calaſiris. Martialis explicatio reiecta. Locus Epiphanij expenſus. Veſtis cænatoria. Cubicularis. Forenſis. M. Antonius in libris de Vita ſua explicatus. Cap. X X I I. 73
Stola Medica. Stola matronalis. Ea perperam cum palla confunditur.

funditur. Hæc pallium muliebre, illa tunica. Orarium non fuit pallium, ſed faſcia. Cap. XXIII. 80
Tunicula pectoralis. Colobium communis tunica virilis. Ammianus Marcellinus, & Tertullianus explicati. Cap. XXIV. 83
Palla muliebre pallium fuit, non tunica. Peplum generice pro qualibet veſte: ſtrictè pro pallio. Seruij, Varronis, Horatij inepta correctio exploſa. Palla Gallica, & citharœdica. Cap. XXV. 86
Vetuſtiſſimi Quirites ſine tunica, in ſola toga. Rubenij inconſtantia. Tunica Iouis. Thenſas ducentium veſtis triumphalis. Item Prætoris cum ludos ederet. Toga Regia, & purpurea, & picta. Cap. XXVI. 93
Trabeam non ſemper Gabino cinctu geſtatam. Neque Senatores eodem cinctu vſos. Sidonij locus expenſus. Cicero explicatus. Cap. XXVII. 97
Chryſoclauarica, & veſtes picta de chryſoclauo. Anaſtaſius explicatus. Cap. XXVIII. 99
Claui, tabulæ, & ταβλία. Aut rotundi, aut quadrati. Πλουμία. Plumandi ars. Cap. XXIX. 101
Virgata Gallorum veſtes, & ſcutulata. Salmaſij ſententia defenſa. Scutulæ notatio. Cap. XXX. 102
De Calceo Senatorio. Mullei, vncinati. Feſti emendatio expenſa. Salmaſij ſententia, de mulleis Regum Albanorum reiecta. Mullei à Cothurnis diuerſi. Cap. XXXI. 104
Caligæ militares. Crepidæ. Calcei Albanorum Regum non fuerunt crepidæ. Mullei Patriciorum, calcei. Cap. XXXII. 108
Perones ex crudo corio. Perones effæminati. Tertullianus explicatus. Cap. XXXIII. 110
Calceum patricium non habuiſſe quatuor corrigias. Martialis vulgata lectio retenta, & explicata. Senatorij calcei nigri. Cap. XXXIV. 113
Luna in calceis, patriciorum inſigne. In quo patricij calcei, à Senatorijs diuerſi. Cap. XXXV. 118
Caliga, & Campagus, calceamentum militare. Quod inter ea diſcrimen. Campagi notatio. Salmaſij opinio reiecta. Cap. XXXVI. 119

Vtrum

Vtrum Toga veſtimentum clauſum fuerit, an apertum. Veſtimenta quadrata. Pallia Iudæorum. Chlamys Macedonica à communi diuerſa. Cap. XXXVII. 124

Togam, nec apertam, nec chlamydis figura fuiſſe. Non vnus Rubenij error detegitur. Artemidorus, & Feſtus explicati. Cap. XXXVIII. 129

Alio modo toga, alio pallium in humerum reyciebatur. Cinctus Gabinus. Quid toga aperta apud Val. Maximum. Rubenij in ſummos viros maledicentia. Toga à Tertulliano Rhetoricè deſcripta. Eius ſtructura, & Rubenij in eam obſeruationes accuratius examinata. Cap. XXXIX. 132

Lacinia, extrema veſtis pars, ſiue ima ora. Non pinna, aut πτερύγια. *Loca Scriptorum, quibus hoc probat Rubenius, contrarium euincunt.* Cap. XL. 137

Vmbo, & ſinus in toga. Eadem Caſauboni, & Lipſij ſententia. Fortunatianus, Apuleius, & Macrobius explicati. Cap. XLI. 139

Togæ ſinus duplex, ſuperior, & inferior. Quintilianus, & Horatius explicati. Cap. XLII. 141

Togam nec cingi, nec præcingi potuiſſe. Laxa Cæſaris cinctura. Dio Caſſius, & Cicero explicati. Praua Suetonij interpretatio notata. Cinctus Gabinus. Accinctus, Præcinctus, & altè. cinctus. Cap. XLIII. 143

Veſtis ſacrificantium Prætexta. Num Augures in Trabea. Ea nequaquam cocco, & purpura bis tincta, ſiue dibapha. Cicero explicatus. Cap. XLIV. 148

Læna, commune veſtimentum. Quod inter eam, & Abollam diſcrimen. Prætexta in ima tantum ora purpuram habuit. Vmbo purpureus, item candidus. Suffibulum. Varro explicatus. Purpura plebeia. Cap. XLV. 150

Pileus peregrinantium, Petaſus. Scabilla. Salmaſij opinio defeſa. Cymbala. Cap. XLVI. 153

FINIS.

OCTA-

Digitized by Google

OCTAVII FERRARII
ANALECTA
DE RE VESTIARIA:

ROMA

Vtrum claui veſtium purpurei quadrati fuerint, an rotundi. Quintilianus explicatus. Rotunditas etiam latitudinem habet. Orbes pro menſis. Ammiano Marcellino lux. Cap. I.

VT hinc igitur ordiamur, omiſſis varijs de Clauo veſtium tam lato, quam anguſto doctorũ opinionibus, quæ ſatis iam ita reiectæ, & exploſæ ſunt, vt otioſum ſit, ac penè putidum iis refellendis tempus terere, & crambe repetita, quod claui, *flores*, *globuli*, aut *fibulæ*, aut *limbi* fuerint, lectorem abſterrere, cum inter doctiores conueniat, clauos hoſce ad pectus tunicæ inſertos, inſutos, aut etiam intextos fuiſſe: illud dudum in controuerſiam venit, vtrum ſigna iſta purpurea rotunda fuerint, an quadrata. Hoc Salmaſio viſum, ad Flauium Vopiſcum. Quanquam ad Trebellium notaſſet, clauos purpureos vel aureos, figuram non aliam expreſſiſſe quam veri claui, vnde & nominatos: ἧλως etiam à Græcis appellatos, vnde ἐύηλος, veſtis purpura clauata. Subiicit, *& rotundis autem & quadratis quibuſdam figuris ex auro, vel purpura veſtes intexebant: teſſeras vocabant & tabulas, & oculos, & orbiculos*. Poſtea ad Vopiſcum non bene memor, mutat rotunda quadratis.

Ad Caput I.

Digitized by Google

Nobis magis placebat, has purpureas notas fuiſſe rotundas: nam ſi quadratæ, nihil clauo ſimile habuiſſent: clauorum enim capita rotunda, & bullarum inſtar. Huc accedit, quod ſcriptores verbo *inoculandi* vſi ſunt, cum hæc ornamenta veſtium exprimerent. Tertull. de pudicitia. *Sed enim pleroſque interpretes parabolarum idem exitus decipit, quem in veſtibus purpura oculandis ſæpiſſime euenire eſt.*

Nam quod Salmaſ. fuiſſe quadratos ex verbis Quintiliani Lib. VIII. Cap. V. coniiciebat. *Vt purpuræ rectè deſcendant leuis cura eſt: notatur interim negligentia:* Nam ſi rotundi eſſent, aiebat, quoquo modo deſcenderent, recti eſſent: diximus olim, ſi claui, ſiue rotundi, ſiue quadrati rectè inſuerentur tunicæ, rectos ſemper fuiſſe, nec aliter eſſe potuiſſe. Verum inter ſe non rectè cadere poterant, quoties tunica cingebatur. Nam ea cincta, cum pars ſuperior attraheretur, ne longius deſcenderet, ſinuſque in quo claui erant ſubduceretur, quos *purpuras* appellat Quintilianus, niſi æqualiter ſinus ſubductus fuiſſet, purpurei claui non recte deſcendiſſent, ſed altiores, alij ſubmiſſiores. Quare ſubiicit Rhetor, *ita ſubducendum ſinum, vt purpuræ rectè cadant.* Loquitur autem ibi de anguſto clauo, ſiue tunica anguſticlauia, quæ ab equitibus cingebatur, cum laticlauia in Senatoribus ſine cinctura deſcenderet. Quod Manutio adnotatum, pro ſuo nuperi venditarunt.

At Rubenius neque rotundos fuiſſe, neque quadratos autumat. Negat enim ſe videre, ſi vel quadrati, vel rotundi fuerint, qua ratione latitudo eorum Curiam ab equite diſtinxerit. Quod neque quadratum latitudine excreſcere poſſit: & nulla rotunditas latitudinem habeat. Quaſi quadratum alio maius, aut minus eſſe non poſſit. Quod ſi nulla rotunditas latitudinem habere poteſt: peccauit Iuvenalis cum Sat. I. dixit de Romanorum menſis, quæ vulgo rotundæ erant

Nam de tot pulchris & latis Orbibus, & tam
Antiquis, vna comedunt patrimonia menſa.

Licet enim lauti, plures huiuſmodi menſas, ſiue Orbes citreos haberent, pulchros, latos, & antiquos, vna tantum menſa,

idest

ideſt vno miſſu (nam menſæ cum cibis, & ad variationem ferculorum inferebantur) integra patrimonia abſumebant. Clarius idem alibi.

Latos niſi ſuſtinet Orbes
Grande ebur.

Neque vt puto peccaret, qui Solis Orbem Luna latiorem diceret, ſicut Horatius Lib. I. Ode XII. *Te minor latum reget æquus Orbem.*

Alterum Rubenij argumentum non maioris momenti eſt: Si claui quadrata, aut rotunda purpuræ fragmenta fuerunt, pluribus huiuſmodi clauis tunicam Senatoriam diſtingui debuiſſe, quod vna, aut duæ tantum bullæ grande lumen afferre non poterant tunicæ Senatoriæ? Vnum autem aut duos ab Horatio clauos admitti, plures à Quintiliano damnari. Quod, quamuis falſum eſſe ſuo loco oſtenſuri ſumus, etſi concedamus, cur vnum, aut duo purpuræ ſegmenta ea magnitudine fieri non potuerunt, vt tunicam diſtinguerent, & illuminarent? Obſcurior certe tunica, ac prope ſurdo lumine fuiſſet, ſi quod Rubenius cenſet, clauus, non aliud quam virgula purpurea fuit, quod cum illuc ventum fuerit, expendemus. Sicut vtrum vnus clavus, & alter, an plures fuerint, tunc commodius quæremus.

Tertio Ammianum Marcellinum aduocat Lib. XVI. *Veterator quidam ad lautum conuiuium rogatus, & mundum, qualia ſunt in ijs regionibus plurima: cum vidiſſet linteorum toralium par, duos clauos ita latiſſimos, vt ſibi viciſſim arte miniſtrantium cohærerent, menſamque operimentis paribus tectam, anteriorem chlamydis partem vtraque manu vehens intrinſecus, ſtructuram omnem, vt amictus adornauerat principales, quæ res patrimonium diues euertit.* Non videre ſe ait Rubenius, quomodo hæc purpuræ fragmenta clauorum capitibus ſimilia, ita ſibi inuicem arte miniſtrantium cohærere poſſent, vt amictum Imperialem referrent.

Qui quidem locus mihi, qui hebetior ſum obſcurus admodum, ac prope deploratus videtur. Quid enim ſibi volunt verba illa, quæ fortè, an conſilio à Rubenio omiſſa ſunt? *anterio-*

rem chlamydis partem vtraq; manu vehens intrinſecus. Videor tamen per caliginem hanc ſentẽtiam elicere. Cũ purpuræ vſus in veſtibus priuatis, præter clauos eo tempore interdictus eſſet, & ita claui illi latiſſimi in toralibus, & in mantili arte miniſtrantium inter ſe cohærerent, vt tam toralia, quam mappa tota purpurea, & non purpurâ tantum clauata videretur. inde ſycophantam accuſationis adornandæ occaſionem arripuiſſe, qua illi fortunis euerſi ſunt, quaſi veſtem totam purpuream ſolis Imperatoribus dicatam domi poſſiderent. Cur autem illa toralia, & mantilia arte miniſtrorum ita coniungi, & complicari non potuerunt, parte ſcilicet linteaminis albæ clauis interpoſita ſub iiſdem latente, vt tota purpurea appareret, atque ita veſtem Imperatoriam referret? Quod ſi claui fuiſſent virgulæ tantum purpureæ, vt vult Rubenius, viderit ipſe, quomodo ita componi,& contabulari potuerint, vt principale indumentum exprimeret, quod facile admodum in clauis latiſſimis, nos tam acutè non cernimus. Ceterum ſiue rotundi claui fuerint, ſiue quadrati, ſiue quod nunc veriſimilius nobis videtur, purpuræ ſegmenta oblonga a lato in acutum inſtar clauorum deſinentia, non ita laboramus, vt in eo Græciæ ſalutem verti credamus.

Patagium, aureus clavus. Apuleius, Iuvenalis & Varro explicati. Plagula. Cap. II.

TRanſit hinc Rubenius, & Scaligerum reprehendit, qui ad Varronem notat, clavum fuiſſe plagulam, clauis purpureis conſitam, quæ ab humeris in pectus demittebatur, vt erat ἐπωμὶς Græcorum. In quo quidem iam ab aliis Scaliger caſtigatus fuerat, ſicut & Cuiacius, qui non adſutos veſti, ſed ſuper eam demiſſos in pectus clauos credidit: neque attinebat duorum ſummorum virorum lapſum refricare. Multo minus erroris dicam Salmaſio ferre, quaſi putarit prætextam fuiſſe tunicam, non togam. Verba eius ſunt ad Vopiſcum. *Poſtea luxu creſcente virilibus quoque veſtimentis aurata ſegmen-*

ta

Digitized by Google

tæ adtexi cœpere: nam antea purpura tantum prætexebantur viriles tunicæ, vt erant prætextæ Magiſtratuum, & nobilium puerorum. Sed prætextas ait Rubenius fuiſſe togas, non tunicas notum omnibus, niſi qui nondum ære lauantur. Quaſi vir ille incomparabilis tam ſtupidus fuerit, vt prætextas fuiſſe tunicas crediderit. Sed eius ſententia eſt, viriles tunicas, inferiori æuo purpura prætextas fuiſſe, ſicut togæ magiſtratuum, & puerorum prætexebantur, quæ inde nomen inuenerunt. Sed quod Nonium refellit Rubenius, qui patagium aureum clavum interpretatur, qui veſtibus matronarum immittebatur, negatque eſſe clavum ſed purpureum ſegmentum, quod ad ſummam tunicam aſſui ſolebat, teſte Feſto, ipſe notandus eſt. Nam clavus nihil aliud fuit quam purpuræ fruſtum, ſiue purpurei panni particula, quæ tunicæ virili ad pectus inſerebatur, ſiue quadrata fuerit, ſiue rotunda: patagium autem pariter clavus, ſed ex auro, quod ſtolæ ſiue muliebri tunicæ ad fauces, & fortaſſe etiam alibi inſerebatur, idque à ſegmento diſtinctum, quod erat faſcia, ſiue inſtita aurea, qua eadem ſtola in imo prætexebatur, cum patagium in ſumma ora, ſiue ad fauces, & ad pectus adderetur, vnde à ſcriptoribus ſegmenta aurea, cum veſte matronali purpurea ſemper iunguntur: vt alias à nobis demonſtratum eſt.

Ergo patagium, vt recte Salmaſ. ad Tertull. eſt clavus, ſed aureus ἀπὸ τοῦ πατάσσω, παταγεῖον, clavus, qui in materiam incuditur, ita patagium de clauo, qui veſti immittitur. Nam & Græci ἧλος, huiuſmodi veſtium clauos vocant, vnde & ἔνηλος veſtis clauata. Clavus tamen proprie de purpureo, patagium de aureo. Tertul. de pallio. *Omni patagio inauratior.* Clavus ergo patagium, non ſegmentum, quod faſcia, ſiue inſtita erat, quæ nullam claui ſimilitudinem habet.

Sed fuiſſe patagium veſtis ſinum, ſiue ſummam tunicæ oram (in qua non negamus etiam clauos aureos fuiſſe) probare nititur ex Apuleio de crinibus Photidis. *Vberes enim crines leniter emiſſos, ſenſimque ſinuato patagio reſidentes, pauliſper ad finem conglobatos, in ſummum verticem nodus adſtrinxerat.* Quaſi crines patagio, ſiue ſummæ tunicæ oræ incumberent,

Verum

Verum quomodo crines in ſummo vertice nodo adſtricti, ſummæ tunicæ, ſiue patagio reſidere poſſint, non video: quod fieri poterat, ſi fluxiſſent ſoluti. Aliud innuit Apuleius. Nimirum crines, ita collectos, & compoſitos, & conglobatos in vertice fuiſſe, vt patagium, & figura, & aureo colore exprimerent. Eum crinium nodum non inepte Veneti *Coccone* appellant, quæ vox rotundum doliorum obturamentum ſignificat.

Ceterum Varronis verba à Scaligero adducta, noua quadam ratione interpretatur. *Nam ſi quis tunicam in vſu ita conſuit, vt altera plagula ſit anguſtis clauis, altera latis, vtraque pars in ſuo genere caret analogia*. Quæ ſic explicat. Cum tunica conſtet ex duobus pannis, ſiue duobus plagulis, quæ conſuuntur ad latera: ſi pars anterior tunicæ ſit anguſtis clauis ornata, pars verò poſterior latis clauis, vtraque in genere ſuo caret analogia. Hæc eadem ſententia fuit Salmaſii ad Vopiſcum, licet id Rubenius diſſimulet.

Ex duabus, inquit Salmaſius, *igitur plagulis conſtabant (tunica) & conſuta erant, vna anteriore, altera poſteriore, & vtraque clauis latis, aut anguſtis inſignita, prout dignitas eius cui parabatur exigeret*. Sed quis vnquam veterum prodidit clauos etiam in poſteriore tunicæ parte additos fuiſſe? Aut ad quid ponebantur, cæci & latentes, cum pars ea tunicæ, aut toga, aut lacerna, & pœnula tegeretur, & ita nunquam conſpicua? Inepte autem Rubenius, vt probet plagulas fuiſſe duas tunicæ partes ſiue pannos qui ad latera ſuebantur, aduocat Tertullianum de Oratione. *Oportebat enim in hac quoque ſpecie, nouum vinum, nouis vtribus recondi, & nouam plagulam, nouo adſui veſtimento*. Si enim plagula erat anterior, ac poſterior tunicæ pars, quomodo veſtimento adſui poterat? Veriſimilior igitur mihi Scaligeri opinio videtur, duos pannos ſiue duas plagulas clauis purpureis conſitas tunicæ adſutas in pectore, non tamen quod ille cenſet ex humeris demiſſas, vt Epomis Græcorum. Nam plagulas de duabus tunicæ partibus anteriore & poſteriore dici poſſe non puto, ſed plagas, cum plagula, quæ vox Nonio accipitur pro torali, ſiue lectorum ſindone exiguum pannum, aut velum ſignificet, vt Suet.

Lectica

Digitized by Google

Lectica plagulas, & Plin. *bibli, ſiue papyri plagulas*, ideſt ſchedas appellat. Et quia etiam retia plagæ dicebantur, panni illi clauis conſiti, plagulæ dicti, quod retis figuram exprimerent, licet claui rotundi, retium plagæ quadratæ aut ſcutulatæ. Aiebat ergo Varro, ſi altera plaga, puta à dextra anguſtis, à ſiniſtra latis clauis conſuta fuiſſet, carituram vtramque analogia. Quæ res etiam indicat non vnum aut duos, ſed plures clauos fuiſſe. Aliter Varronis ſententia conſtare non poterit.

Quod ad tunicam Gracchi, quam patagiatam fuiſſe credit Rubenius ex Iuuenale.

Credamus tunicæ, de faucibus aurea cum ſe
Porrigat, & longo iactetur ſpira galero.

Præter quam quod ſpira de patagio dici non poſſit, quod claui ſpeciem referebat, nemo interpretum hactenus Satyrici ſententiam aſſecutus eſt. Et olim quidem ita hunc locum explicauimus Lib. III. de re Veſt. Cap. xv. vt cum Vetus Interpres dicat eos *qui munera edebant, conſueuiſſe extremas tunicæ partes ad guttur ornare, quo famam haberent:* & Gracchus hic non munus ederet, ſed in munere pugnaret, veriſimile eſſe, proceres, & nobiliores in tunicis ad fauces aurea ſegmenta geſtaſſe, atq; inde à Poeta dici fuiſſe Gracchum nobiliſſimum indicio ſpiræ aureæ ex faucibus ſe exerentis. Nunc alia mihi mens eſt: quod nullus veterum huius aurei ornamenti in tunicis communibus vnquam meminerit.

Illud ergo propius verò, peculiare hoc Gracchi fuiſſe, quia nempe idem ſacerdos Salius erat, teſte eodem Poeta Sat. II. de eodem nupturiente.

Segmenta, & longos habitus, & flammea ſumit
Arcano, qui ſacra ferens nutantia loro
Sudauit clypeis ancylibus.

De Graccho autem Poetam loqui verba illa paulo ante declarant.

Quadringenta dedit Gracchus ſeſtertia, dotem
Cornicini.

Atqui Saliorum tunicas purpureas fuiſſe ex Plutarcho, vel variegatas,

riegatas, ſiue auro pictas ex Dionyſio notum eſt. Atque hinc credibile, Salios perpetuo eas tunicas geſtaſſe, & cum eſſent purpureæ, aurea ornamenta de more iis addita, ſegmenta, ſpiras, patagia ad fauces, & in ima ora habuiſſe: & ideo pictas, ſiue auro diſtinctas Dionyſius appellauit. Aiebat igitur Aquinas, ſi quis dubitat Gracchum eſſe, retiarij ſchema in arena pugnantem, & quidem Saliari ſacerdotio præditum, credat tunicæ Saliari purpureæ, & aureæ ſpiræ de faucibus tunicæ ſe porrigenti. Duo ergo ſcelera in Graccho caſtigat Iuvenalis, quod Salius nupſerit, & quod omnium ad podium ſpectantium nobiliſſimus, & eo ipſo generoſior, cuius munere retia mittebat, eo habitu pugnaret in arena, quo ab omnibus dignoſci poterat, nuda facie, & Saliari tunica. Quanquam hoc facinus priori illi anteponit, quaſi maius flagitium ſit in arena cum viris pugnare, quam virum ducere. Pileum autem fuiſſe retiariorum, cum ceteri gladiatoris galeam geſtarent, alij docuerunt. Sed quomodo aurea illa ſpira, quæ de faucibus tunicæ ſe porrigebat, longo galero iactaretur, nondum mihi exploratum eſt. Qui illud explicauerit, & meliorem Iuvenalis interpretationem attulerit, non exigua laude mactus erit.

Clauos non fuiſſe lineas, ſiue virgulas purpureas veſtem interſecantes. Trabeam à paludamento diuerſam. Togam non fuiſſe Chlamydem. Artemidori de hoc ſentententia. Toga veſtimentum clauſum. Cap. III.

Ad Cap II.

POſtquam Rubenius communem doctorum ſententiam de clauis veſtium reiecit & exploſit, nouam opinionem affert: clauos fuiſſe purpureas lineas, quæ mediam veſtem interſecabant, ideſt tranſuerſas, oblitus quod paulo poſt ſtatuit, anguſtos equitum clauos ab humeris ad pectus rectè deſcendiſſe. Adiicit, quod omnibus notum eſt, purpurea huiuſmodi ornamenta clauos appellari: ſicuti veſtes clauatas μεσοπόρφυρα; prætextas περιπόρφυρα. Sed ſicut ex locis adductis, & per ſe clarum eſt, μεσοπόρφυρα fuiſſe veſtes in medio ſiue ad

pectus

pectus purpura clauatas: ita inde non ſequitur clauos fuiſſe lineas, aut virgulas, quæ medias veſtes interſecabant. Etſi Alcuinus & Remigius Dalmaticarum in ſacris ornamenta virgulas, Amalarius, & Honorius lineas, Rabanus tramites appellauerint, improprie, quod ſcilicet eo loco hæc ornamenta erant, quo olim in tunica ſenatoria, & equeſtri claui fuerunt. Sicut Tibullus aureas vias in ſtola matronarum, aurum intertextum, non ad pectus modo ſed per totam veſtem, quos nemo clauos proprie appellauerit: quemadmodum virgata Gallorum ſagula, quæ Seruio viæ in virgarum morem deductæ dicuntur, non fuere claui, nemoque veterum hæc ſagula clauata, ſicut nec ſtolæ aurum intextum, clauos appellauit.

Ceterum clauos non ſolum tunicæ inſutos, ſed etiam intexi potuiſſe nos nunquam negauimus: tantum Manutij opinionem attulimus, quod inſuerentur, non autem de collo demitterentur; Omiſimus refellere ſentētiā Manutij, quod non intexerentur, quia ſatis cum Quintilianus refutabat; *intertexta pluribus notis veſtis*. Et ideo fruſtra idem vrget Vvilthemius Cap. IV. ad Diptychum Leodienſe: quaſi Quintiliani verba minus aduerterimus. Quanquam adſutos, non intextos clauos declarat Iuriſconſultus cum ait: Lege XXXII. de auro argento legato, *& quæ his acceſſionis vice accedunt, quæ ſunt inſtita, pictura, clauique, qui veſtibus inſuuntur*. Ergo acceſſionis vice accedebant, ſi nondum fuiſſent inſuti, aut inde reſuti. Subiicit veſte legata contineri. *Quemadmodum claui aurei, & purpurei pars ſunt veſtimentorum. Idem Pomponius libris Epiſtolarum, etſi non ſunt claui veſtimentis conſuti, tamen veſte legata contineri*. Quod fieri non potuiſſet, ſi fuiſſent intexti. Propriè igitur Quintilianus inſerendi verbo vſus eſt cum de clauis loqueretur. *Sicut affert lumen clavus purpuræ loco inſertus, ita certe neminem deceat intertexta pluribus notis veſtis*: ideſt veſtis purpureis, & albis liciis intexta, ſcilicet circumquaque, & per totum: quales veſtes variegatæ & muliebres: etiamſi notas ſiue ſigna pro clauis etiam accipi nō ignoremus. Decet veſtis clauata, non decet variegata: illud inſuendo clauos ſuo loco, hoc per totum intexendo fiebat. Certè facilius fuit clauos tunicæ inſuere, quam cum pannus conficeretur

Digitized by Google

ſiceretur eidem clauos liciorum varietate intexerê.

Confundit deinde minime ferendo errore Rubenius chlamydem cum trabea, ideſt veſtem militarem, cum vrbana, apertam cum clauſa, & ſe Artemidori auctoritate nequicquã tuetur. Quaſi ille togam, chlamydem appellet Lib. II. Cap. III. *Eadem ſignificat & veſtis Romana, quam nunc Τήβεννον vocant à Temeno Arcade, qui primus ſuam chlamydem* Τῦτον περιβάλετο τὸν τρόπον, *hoc modo circumdedit, cum per ſinum Ionium nauigaſſet, & ab his, qui iſthic habitant ſuſceptus eſſet, à quo indigenæ edocti eodem modo aptarunt, & veſtitum Temenium vocarunt, à Temeno auctore, verum ſecutis temporibus corrupta voce Tebennus appellatus eſt.*

Non ait Artemidorus Romanam veſtem fuiſſe chlamydem: ſed Temenum cum chlamys Græco more aperta eſſet, & fibula in ſumma ora necteretur, ne caderet, primum vertiſſe morem hunc, & ipſam chlamydem conſuiſſe, atque ex aperta clauſam feciſſe, atque ita circumpoſuiſſe, ſcilicet iniectam, vt poſtea Romani togam geſtarunt, ſiniſtro brachio imam oram eius ſuſtuliſſe, dextro exerto. Quod vox περιβάλετο declarat, quod eſt circumponere, ſiue circumijcere, quod ferme de clauſo veſtimento accipitur, quod Latini *amicire*, & *amictum* dixerunt, nam *am* eſt ἀμφὶ, circumponere, circum induere.

Nihil ergo Artemidorus Rubenium iuvat: nam ſi toga aperta fuiſſet, vt chlamys, nihil noui attuliſſet Temenus: ſed inuertiſſe eum & formam, & geſtandi modum illa indicant, *primus ſuam chlamydem hoc modo circumdedit*, diuerſo igitur à vulgari & recepto, ideſt pro iniecit, ſiue impoſuit, circumiecit, hoc eſt clauſum alio modo corpori immiſit.

Multo minus Aelii Stilonis verba eius ſententiam comprobant, chlamydem fuiſſe togam, cum ait *Virgines Salias facere Sacrificium in Regia paludatas, cum apicibus in modum Saliorum.* Atqui Salios togatos fuiſſe quidam tradunt (licet alii, vt Liuius tunicatos tantum) igitur toga & paludamentum, ſiue chlamys idem veſtimenti genus. Sed Virgines Saliæ fuerunt paludatæ cum ſacrificarent, cum apicibus in modum Saliorum. Virgines paludatæ, cum Salij togati, ſed tam virgines, quam Salij cum apicibus, & ideo Virgines hoc vnum

com-

Digitized by Google

commune cum Saliis habuerunt, ideſt apicem; cum illæ paludamentum, hi togam haberent.

Hinc eſt, quod Rubenius Abrahamum inclementer à Ferrario acceptum conqueritur, qui eius inſignem rei veſtiariæ imperitiam diſſimulare non potuit, quod trabeam, paludamentum, & tunicam idem veſtimentum fuiſſe puerili hallucinatione contendat. Potius cauendum illi fuerat, ne in eundem errorem impingeret. Porro huius acerbitatis cauſam fuiſſe ait, quod nos cum ceteris putemus, togam clauſam fuiſſe, non apertam, quod ipſe peruicaciter defendit. Atqui togam fuiſſe veſtimentum clauſum, non tam doctiſſimorum virorum auctoritate, & quidem communi ſententia, ſi vnum Sigonium excipias, quam validiſſimis rationibus, imò ipſa veterum ſtatuarum & nummorum αὐτοψία euicimus, præcipue earum, quas Rubenij patruus Philippus edidit, in quibus nemo niſi Hypſea cæcior togam clauſam fuiſſe negauerit.

Ad hæc ſi toga aperta erat, quomodo ſinus, ideſt pars eius anterior, quæ defluebat ad pedes læuo brachio ſubduci poterat, & ſuſtineri, & cum opus foret demitti? Siniſtra enim tantum pars, ſi erat aperta, ſubducta fuiſſet, dextra vel ad pedes decidiſſet, vel humero, aut brachio ſiniſtro inijci debuit, & tunc nullum plane diſcrimen inter togam, & pallium fuiſſet, vtrumque apertum, vtriuſque pars dextra humero aut brachio ſiniſtro iniecta; eadem forma, idem geſtandi modus, quæ vix in puero toleranda, nec digna quæ refutentur.

Præterea ſi toga aperta fuit, cur Cæſar moriturus, vt honeſtius caderet togæ ſinum, ad ima crura deduxit? niſi vt cum tunica vix infra genua caderet, toga longior, & clauſa crura operiret, & cetera, quæ in cadendo ob tunicæ breuitatem, nullis braccis aut fœminalibus, patere potuiſſent. Aperta toga etiam ſi demiſſa fuiſſet, nullum pudori velamentum.

Plutarchus tamen indicare videtur togam fuiſſe apertam. Nam in vita Gracchorum ait, *Tiberij fugientis quidam apprehendit amictum* (Plut. ἱμάτιον de more appellat, ideſt togam cum proprie ſit pallium) *ille toga relicta fugiens in tunica ceſpitauit*. Sed etſi toga clauſa fuit, cum ad ſummam oram laxe pateret, vt exerto dextro brachio in pectus caderet, facile po-

tuit ſi ad fauces apprehenſa eſſet, ita inde trahi, vt ea relicta tunicatus, ſe in fugam proriperet. Quod etiam nunc fieret, ſi quis lineam tunicam interiorem licet clauſam ad fauces apprehenderet & per caput traheret, inde ſe ille nudus ſubduceret.

Vnde claui veſtium appellati. Quid ſit apud Quintilianum purpuras recte deſcendere. De numero clauorum inutilis quæſtio. Cap. IV.

SEd quod ſpiſſum eſt, & confragoſum, etſi claui nihil aliud fuerint, quam lineæ ſiue virgulæ, rectè vel tranſuerſim veſtem ſecantes, vndenam clauorum appellationem ſint ſortitæ. Aeſtuat merito Rubenius, nec proficit hilum. Moxne nihil dicat, affert coniecturam, quæ ipſi auctori non ſatisfacit: nec enim cuiquam, vel mediocriter erudito ſatisfacere poteſt. Scilicet ornamenta quædam aurea, poculis argenteis, vaſis, & aliis inſtrumentis inſerta fuiſſe, quæ quia primum rotunda erant, vt capita clauorum ſunt, & poculis vt claui inſigebantur, clauos appellabant; vt de Neſtoris poculo ait Homerus, χρυσίοις ἥλοισι πεπαρμένον. Hinc omnia alia ſigna poculis infixa, quamuis longa aut quadrata eſſent, clauos appellata. Et ita cum veſtibus purpurea ſegmenta inſerebantur, per tranſlationem clauos dicebant.

Verum hæc profecto ἄῤῥητα ἀμέτω. Nam ex his illud potius conſequitur, ab illis clauorum capitulis, quibus pocula, & vaſa diſtincta & compuncta erant, etiam notas purpureas rotundas in veſtibus clauos dictas eſſe: vel ſimpliciter, quod vtrobique claui ſpeciem referrent, rotundam ſcilicet vt clauorum vmbellæ.

Ad Cap. III Nam poparum limum, ſiue tranſuerſam purpuram clavum appellare, licet Seruius ita limbum vocet, impropria locutio eſt, & vocis abuſus, ſicut ſegmenta veſtibus mulierum, & citharędorum intexta, aut in paragaudis, quæ nullam claui ſpeciem referunt. Quod verò Quintilianus dicat, purpuras anguſticlauiorum rectas fuiſſe, & à ſumma tunicæ ora ad imam deſcen-

deſcendiſſe id profectò ex verbis ipſius colligi non poteſt, & eſt mirifica interpretatio. Lib. xɪ. *Cui lati claui ius non erit, ita cingatur, vt tunica prioribus oris infra genua paulum cadat, poſterioribus ad medios poplites vſque perueniat. Vt purpuræ rectè deſcendant, leuis cura eſt, notatur interim negligentia.* Quæ à nobis ſupra explicata ſunt. Nam cum tunica ab anguſticlauijs cingeretur, quæ in Senatoribus ſoluta, ita arbitrante cinctu aptari debebat, & ſuſpendi, vt ante, paulo infra genua, retro ad poplites vſque pertineret. In quo cura adhibenda erat, vt claui rectè deſcenderent, ideſt ne dextra pars ſubmiſſior, ſiniſtra altior eſſet, tunc enim claui, ſiue purpuræ rectè non deſcendiſſent in pectus. Ergo ipſo cinctu, ita aptanda erat, vt æquales purpuræ eſſent, & eo modo deſcenderent, quem præcipit Rhetor. Nulla hic mentio quod claui à ſumma ora ad imam deſcenderent, nulluſque veterum id prodidit, ſed tantum quod tunicæ ad pectus insererentur.

Digreditur inde, & nouam quæſtionem inducit: quot clauis veſtes diſtingui ſolerent. Vere à Seneca pronunciatum eſt: Intemperantiæ genus eſſe, plus ſcire velle, quam ſit ſatis. Nimis iam inuidioſum eſt, & maleuolorum voculis obnoxium antiquitatis ſtudium, quod plerumque circa inutilia, & friuola occupetur. Vix aliquis ferat diſputantes, vtrum claui quadrati fuerint, an rotundi: quid ſi eoſdem numerare incipiamus, curioſa, ac ſuperuacua diligentia? ſicut quibuſdam iactura temporis tam vilis eſt, vt calceorum corrigias, & obſtrigilla computando illud terant. Sacerdotū matris Deum tunicas, & Gallorum virgata ſagula clauata impropriè dici ſupra notauimus. Vnum, aut duos clauos Romanorum tunicis inſeri ſolitos ex Horatio cenſet Rubenius.

Purpureus late, qui ſplendeat vnus & alter
Aſſuitur pannus.

Et Quintiliano Lib. vɪɪɪ. Cap.v. *Porro vt affert lumen clavus purpuræ loco inſertus, ita certe neminem deceat intertexta pluribus notis veſtis.* Ex quibus colligit, vnum tantum in ſenatoria tunica clavum fuiſſe. Quod quia pluribus infra confirmare conatur, cum illuc ventum fuerit, examinabimus.

De

De Trabea. Togam fuiſſe, & à paludamento diuerſam. Dionyſius Halicarn. emendatus & explicatus. Chlamys Chriſti Domini Coccinea. Cap. V.

Ad Cap V. SEquitur diſputatio de Trabea, quæ licet à nobis olim non incuriose exhauſta ſit, hic iterum retexenda, quia pluri-ma ſunt, in quibus à viro eruditiſſimo diſſentire cogimur. Illud initio damnandum, trabeam clauis ornatam fuiſſe, vt nomen ipſum indicat. Quis enim trabes clauos dixerit, etiam ſi fuerint trabales? Subiicit, quod veteres tradant, trabeam togæ, ſpeciem fuiſſe, id non ſimpliciter accipiendum eſſe; quia trabea à prætexta diuerſa fuerit. Hoc quidem certum eſt, non tamen inde ſequitur non fuiſſe togam, etſi non fuerit prætexta; Vtraque enim toga fuit: hæc purpureo limbo in ima ora inſignis, reliqua parte alba, vt communis: illa purpureis faſcijs ſiue inſtitis inſtar trabium diſcurrentibus per totum intexta.

Neque breuiorem fuiſſe quam toga (quamuis etiamſi breuior, nihilominus toga fuit) ex Virgilio colligitur de Pico

Paruaque ſedebat ſuccinctus trabea

Indicat enim ibi Virgilius ſimplicem; ac minime operoſum antiquorum habitum cultumque, cum togæ initio breues eſſent, ſtrictæ, atque anguſtæ: contra quam quod ſequentis æui luxus, laxas togas, & inundante ſinu fuſiores inuexit. Quomodo ergo trabea breuior quam toga, ſi toga erat?

Offendit rurſus Rubenius, & diſſentiendi ſtudio in Abrahami errorem ſciens labitur; cum ait trabeam non diſſimilem fuiſſe à paludamento & chlamyde Romana. Abrahamum in hæc impegiſſe non ita mirum, qui toties in re veſtiaria ceſpitat, illud plane mirabile tam deploratam cauſam patronum doctiſſimum inueniſſe. Nihil enim certius eſt, quam trabeam fuiſſe togam, & ideo veſtimentum clauſum ac rotundum, ſolo ornatu purpureo à toga communi, & ornatus ſpecie à prætexta diuerſum: paludamentum autem & chlamydem indumentum fuiſſe apertum, & vel hoc vno à trabea diſtinctum.

Atqui Salii quos trabeatos inducit Dionyſius, paludati Fe-

ſto

ſto dicuntur. Præter quam quod qui trabeati fuerunt, cum ancylia portarent, (quanquam Liuius, cuius maior fides in rebus Romanis, illis tantum tunicas tribuit) potuerint cum ſacrificarent eſſe paludati; Verba Feſti id non arguunt, vt ſupra diximus, ſed tantum Salias virgines paludatas ſacrificaſſe cum apicibus in modum Saliorum: quæ verba ſic intelligenda, non quod paludatæ eſſent, vt Salii, ſed quod apices geſtauerint in modum eorundem.

Dionyſius & Seruius, imò veteres omnes trabeam fuiſſe togam diſerte affirmant. Non negat Rubenius, ſed nihil ad rem facere ait, quia Artemidorus togam fuiſſe chlamydem affirmat. Atque ita idem veſtimentum potuit eſſe toga & chlamys. Sed falſum eſſe togam fuiſſe chlamydem ab Artemidoro tradi, paulò ſupra oſtendimus, cum eius verba produximus. Perit profectò tota res veſtiaria, & omnis in ea labor inutilis eſt, ſi nullum diſcrimen fuit inter togam & paludamentum, imo & tunicam vt volebat Abrahamus, inter lacernam, & penulam, vt infra Rubenius. Certè haud ſcio magis ne pigeat iſta prætermittere, an referre.

Non in forma ſed in colore fuiſſe diſcrimen contendit Rubenius, qui in trabea ex purpura & cocco. Sed qua ratione duo illi colores mixti eſſent, dubium eſſe. Infra tamen exiſtimat fuiſſe Hyſginum, ideſt prius cocco, deinde Tyrio tinctum, atque ita dibaphum, quod ibi aperte refellemus. Sed clare qualis ille color fuerit demonſtrari à Dionyſio vbi de Saliis loquitur. Καὶ τηβέννας ἐμπε πορπημένοι πορφόρες φοινικοπαρύφυς, ἃς καλῦσι τραβέας. *Togas inſibulati purpureas, purpura intextas, quas appellant trabeas*. Nos olim docuimus licet hoc ſileat Rubenius non πορφύρας legendum eſſe, ſed περιπορφύρυς, ideſt prætextas. Nam ſi togæ illæ fuiſſent totæ purpureę, quomodo purpura intextæ dici potuiſſent, & trabes illæ ex purpura, vnde dicebantur, in veſtimento oloporphyro, conſpici? *Inſibulati togas prætextas, puniceo colore intertextas, quas trabeas vocant*. Non ſolum ergo prætextæ erunt purpura illæ trabeæ in ima ora, ſed faſcijs inſtar trabium per totum diſcurrentibus diſtinctæ non clauis: & quidem partim ex cocco, partim ex purpura marina, ſi Suetonio fides, cum Dionyſius

ſius tantum puniceas memoret. Quanquam & illud φοινικο-παρύφες, palmis, ſiue palmarum figura intextas verti poſſe indicauimus. Vt tamen trabeæ diuerſæ fuerint à palmatis triumphalibus, in quibus palmæ ex auro intextæ, vel acu pictæ erãt: licet illæ quoque ſequenti æuo trabeæ pariter fuerint appellatæ.

Quis igitur iſta ſcribentem ferat? *Cenſeo trabeam fuiſſe chlamydem albam, purpura prætextam, & inſuper clauis, aut trabibus è cocco diſtinctam.* Non ſolo colore, ſed forma diuerſæ à chlamyde, & paludamento trabeæ fuerunt. Sed paludamentum Imperatorium non omnino colore diuerſum, niſi quod hoc totum coccineum, trabea purpura coccoque intertexta. Et quamuis paludamentum Imperatorium coccineum fuerit, aliquãdo tamen Punicum, & purpureum à ſcriptoribus dicitur, quia etiam coccum purpura dicta eſt, per abuſionem, ideſt terreſtris purpura. Vnde fieri non poteſt, vt paludamentum Conſulum, quod erat coccineum, limbo purpureo fuerit prætextum. Neque hoc Iſidorus tradit, cuius verba. *Paludamentum pallium fuit Imperatorum, cocco purpura & auro diſtinctum.* Qui nihil de limbo: falſumque eſt paludamentum auro diſtinctum fuiſſe. Nec fieri inquam potuit, vt limbus purpureus conſpicuus eſſet in veſte coccinea, quæ & ipſa ex purpura, ſed terreſtri, nec magnum in colore diſcrimen.

Et ideo chlamydem qua Chriſtus D. à militibus illuſus fuit, Marcus purpuream appellat, Matthæus coccineam, quia vt diximus, & coccum inter purpuras. Quare non ſatis capio ſententiam D. Auguſtini Lib. III. de Conſenſu Euangeliſt. *Poteſt etiam fieri, vt purpuram etiam Marcus commemorarit, quam chlamys habebat, quamuis eſſet coccinea.* Non enim aliter poterat chlamys coccinea habere purpuram, quam quod coccum erat purpura, licet terreſtris, & marina inferior, & minoris pretij. Ceterum Regum & Cæſarum chlamydes picto limbo, aut aureo circumtextus fuiſſe, inde credit Rubenius, quia apud Virgilium Dido.

Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo

Quod vt de Regibus verum eſſe poſſit, Imperatorium paludamentum

mentum

Digitized by Google

mentum aureo limbo ornatum fuiſſe nemo veterum prodidit.

De Cinctu Gabino. Quomodo Cato apud Tertullianum Græcis habitu palliato fauerit. Cap. VI.

DE cinctu Gabino cum aliquid novum, & ceteris indictum expectaremus, in noſtra incidimus, quibus manum iniicere ius ſit. In quo tanti viri candorem deſideramus. Nam cum aduerſus Salmaſij ſententiam diſputaremus, qui verba illa Tertulliani de Catone. *Atque adeo ipſe, qui Græcos pellendos vrbe cenſebat, (literas eorum vocemque ſenex iam eruditus) idem Cato iuridicinæ ſuæ tempore humerum exertus, non minus palliato habitu Græcis fauit.* Hæc inquam verba de cinctu Gabino intelligenda Salmaſius putabat: nos ex Valerio Max. & Aſconio Pædiano oſtendimus, Catonem, ſine tunica, ſola toga amictum ius dixiſſe, & hoc habitu philoſophos, præcipue Cynicos, qui exerto nudoque humero, & brachio erant, retuliſſe. Interim Tertullianum memoria lapſum monuimus, qui id de Catone Cenſorio ſcripſit, quod ceteri minori, ſiue Vticenſi tribuerunt. Quod ante Caſaubonus & Scioppius monuerant.

Quid Rubenius? Cum Salmaſij ſententiam retuliſſet de cinctu Gabino, ſubiicit. *Sed ego non dubito affirmare Tertullianum hic memoria lapſum, cum de Catone Cenſorio ſcribit, id quod Plutarchus & Aſconius de Vticenſi produnt: nempe eum Præturæ ſuæ tempore, ſine tunica, campeſtri ſub toga cinctum ius dixiſſe, Græcorum philoſophorum more, qui ſine tunica pallium ferebant, atque ita humerum exerebant.* Videat Lector ſi vacat Lib. 1. Cap. xv. commentarij noſtri de Re Veſtiaria & iudicet.

C cela

Clauos nec chlamydibus, nec pænulæ, nec aliјs veſtimentis præter tunicam additos. Pænulam à lacerna diuerſam: Illud veſtimentum clauſum, hoc apertum. Caracallam non fuiſſe pænulam. Cap. VII.

Ad Cap. VI. SEd ſermonem ad alia conuertamus, & nouas ſubinde opiniones, ad criticum examen exigamus· Primum omnium, non ſolum chlamydibus, ſed vlli alii Romanæ veſti, præter tunicam, clauos additos præciſe negamus, parati ſententiam eiurare, ſi vel vno veteris ſcriptoris teſtimonio reuincamur. Pollux de Græca chlamyde loquitur, nos de Romana. Chronici Alexandrini auctor, aut falſus eſt, aut fallit, contra veterum omnium fidem, qui nuſquam clauatarum chlamydum meminerunt, aut commodiore interpretatione, chlamydes pro tunicis accepit, aut ævum ſuum reſpexit.

Idem de Dorotheo, & Caſſiodoro dicendum eſt. Sed cum ille, omnes milites clauata ſagula geſtaſſe tradat, hiç ſoli prouinciæ Rectori (non omnibus in dignitate conſtitutis, vt vult Rubenius) clauos in chlamyde tribuat, hæc ipſi concilianda relinquamus. Nos vetere Repub. & priorum Cæſarum æuo chlamydes clauatas in vſu fuiſſe negamus,

Idē commentum eſt de pęnula vetere, nam de inferiori ævo nulla nobis quæſtio erat. In vetere pictura, quam ex Boſio repræſentat, non eſt vera pænulæ figura, ſed quam nos iterum exhibemus.

Tabula XVI. XVII. XVIII. & A.

BIBLIOT… ROMA VITTORIO EMAN…

Digitized by Google

Tab. XVII.

Ge. Georg sculps

Tab. XVIII

Geo. Georg. sculp.

BIBL. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE
Digitized by Google

Tab. XVI.

Digitized by Google

VITTORIO EMANUELE
Digitized by Google

Digitized by Google

Illa enim potius epomis eſt, ſiue omophorion, & curta pænula, quale peregrinorum hodie geſtamen: cum vetus veraque pænula ad crura vſque & longius deſcenderet, clauſaque & corpori adſtricta. In Boſii epomide an fuerint claui, nihil refert, certe oculos noſtros effugiunt.

Et nos quidem in prima editione, commentarii de Re Veſtiaria, ſacrificantium veſtem non pænulam, ſed togam fuiſſe credidimus,& Salmaſij auctoritatem ſecuti,penulam, vt lacernæ & chlamydes ſunt, apertam falſo putauimus. Sed poſtquam Caſſiani à Puteo viri nunquam ſine laude dicendi,beneficio veram pænulæ effigiem accepimus,ſecundis curis ſententiam mutauimus,& planetam pænulam fuiſſe diximus,& quod conſequitur clauſam, cum Salmaſius putaret fuiſſe apertam. Quare neſcio cur dicat Rubenius, ſecum eſſe Salmaſium ad Lampridium, ſcilicet penulam eſſe clauſam. Nam ibi Salmaſius, qui & ipſe ignorabat veram pænulæ figuram, idem veſtimenti genus putauit pænulam, & lacernam, niſi quod illa breuior. Nemo autem lacernas fuiſſe apertas negauit. Contrarium ergo Rubenio ſentit Salmaſius, quamuis falſo.

Sed in eo quod lacerna & pænula eadem fere forma fuerint Salmaſio adſtipulatur, & eundem errorem errat, nempe apertam fuiſſe pænulam, qualis erat lacerna, oblitus paulo ſupra eandem clauſam ſtatuiſſe, & quidem auctoritate Ciceronis, qui Milonem pænula irretitum dicit, & auctoris libri de cauſis corruptæ eloquentiæ, qui Oratores pænulis adſtrictos, & incluſos queritur. Non ergo eâdem forma ac lacerna, quæ aperta.

Sed ſolo colore diuerſam fuiſſe contendit. Aliàs duplex pænularum genus ſtatuimus ſcorteas, & laneas. Scorteæ ex corio, ſiue pelle, natiuo pellis colore: laneas item duplicis generis, gauſapinas, & Canuſinas. Primas villoſas & communi lanæ colore ex Martiale oſtendimus, Canuſinas breuiori villo, rufas. Ergo ſcortearum, ac gauſapinarum idem color, ac lacernarum, albus, vt & togæ, tunicæ, chlamydis: & nullum in colore diſcrimen. Interdum lacernæ pullæ, ſiue ab vſu, & ſordibus contractis, ſiue à luna pulli coloris, ita & pænulæ viliorum fuſcæ. Poſtquam lacernæ etiam purpureæ fieri cepe-

runt, à pænulis colore diuerſæ, quas improbo colore tinctas, nunquam legimus: vulgares ſola forma à lacernis diuerſæ.

Ab iiſdem diuerſæ, etiam caracallæ fuerunt, etiamſi Dio, ſiue Xiphilinus ex eo, inſtar lacernarum fuiſſe tradat Lib. lxxviii. *Sed etiam proprium genus indumenti* κατακόπτων, καὶ συῤῥάπτων ἐν μανδύης τρόπον, *barbarum, diſciſſumque, & conſutum ex multis partibus excogitauit, ex quo & Caracallus nominatus eſt.* Sed idem Dio in Legat. fuiſſe tunicam diſerte ponit. Χιριδωτὰς χιτῶνας ἐς θώρακος τρόπον τινὰ πεποιημένους ἐνδύνεσθαι. *Caracallas tunicas, in formam thoracis factas:* quomodo ergo tunica & thorax lacerna dici potuit, quæ veſtimentum exterius, & apertum erat? Cum præterea parum ſibi conſtans Rubenius fuiſſe tunicas χιτῶνας χειριδωτὰς *apertas & manicatas* fateatur, quas Gallis tribuit Strabo, Martialis *Gallicam pallam* vocat.

Fuere igitur Caracallæ barbaricæ tunicæ, & quidem manicatæ, cum Romanorum colobæ eſſent, ſed quia apertæ erant in modum lacernarum factas tradit Xiphilinus, licet quo pacto eædem ex pluribus partibus conſutæ eſſent, hodie ignoretur. Vtrum vero omnes tunicæ χιτῶ, pallæ, & pepli vocarentur infra erit dicendi locus.

Si ergo ratio cum Rubenio ineatur, idem veſtimentum fuit pænula, & lacerna, eademque forma, vtraque aperta, vtraq; cucullata. Id modo diſcrimen, quod pænula fuſci coloris cum clauis, quibus carebant lacernæ, quæ varii coloris erant. Verum clauos veteri penulæ additos pernegamus. Quis enim credat vulgari, vilique & viatorio veſtimento purpuræ ornamentum adiectum? Licet Pollio pænulas muliebres acu pictas tradat, cum ſcilicet intra Vrbem geſtari cepiſſent promiſcue ab vtroque ſexu. Sane Suetonius notat Caligulam *habitu, neque patrio, neque ciuili, ac ne virili quidem, ac denique humano vſum eſſe, ſæpe depictas, gemmataſque pænulas indutum.* Ait Rubenius pænulas fuiſſe fuſci coloris, lacernas varij. Sed has quoque pulli, ſiue fuſci coloris fuiſſe paulo ſupra diximus, idque idem Suetonius aperte demonſtrat de Auguſto. *Habitum, veſtitumque priſtinum reducere ſtuduit, ac viſa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus, & cla-*

mitans

mitans ait En

Romanos rerum dominos, gentemque togatam

Negotium Ædilibus dedit, ne quem poſthac paterentur in foro, circoque, niſi poſitis lacernis, togatum conſiſtere. Ita *pullata turba*, *pullatus circulus*, de tunicis, & lacernis infimæ plebis intelligendum eſt: cum nondum pænulæ in vſum Vrbanum veniſſent.

Feſtus, Iſidorus, & Velleius Paterculus perperam à Rubenio correcti. Nullus ſub Auguſto intra Vrbem pænulæ vſus. Tentata eiuſdem Velleij emendatio. Xiphilinus, & Lampridius explicati. Cap. VIII.

Illud non Feſti, ſed abbreuiatoris Pauli, *lacerna, quod minus capitio eſt*, ſicut nunquam intellexi, ita explicationem Rubenij multo minus intelligo. *Ita laxa vt pænula*. Niſi librarij culpa deeſt vox *Non*. Atqui *capitium* apud Latinos, non cucullum, (caput Plinius vocat) ſed pectoris tegumentum teſte Nonio, ſignificat. Nec ſatis quid ſibi velit Iſidorus capio, cum ait, *lacernæ quaſi amputatis capitibus fimbriarum, neque ita laxis, vt pænularum*. Si enim intelligit lacernas dictas, quod capitibus laceræ eſſent, ſiue capitibus amputatæ eſſent; ergo capita non habebant, cum Rubenius velit habuiſſe, ſed ſeparata. Iſidorus ait, capita fimbriarum non lacernarum. Eam vocem Rubenius expungit, quod vt rectum ſit, quo pacto minus laxa eſſe poterant quam pænularum?

Verum iſta Grammaticorum deliramenta ſunt. Haud dubie enim veterem Perſij Interpretem exſcribit ſolens Iſidorus, cuius verba ſunt ad Sat. 1. *Lacerna pallium fimbriatum, quo olim ſoli milites vtebantur: Pænula pallium cum fimbrijs longis*. Nugæ; Tam milites quam pagani lacernis vtebantur: & nemo veterum harum fimbriarum in penulis, & lacernis meminit. Cum ergo Iſid. dixit *lacernæ quaſi amputatis capitibus fimbriarum, neque ita laxis, vt pænularum*: credidit breuiores lacernarum fimbrias quam pænularum. Nihil de cucullo, aut capitio: omnia inepta & falſa. Sicut quod inde Rube-

Rubenius, perperam colligit lacernas breuiores, nec ita laxas fuiſſe, quã pænulas. Cum ex veterum monumentorum inſpectione ſatis conſtet, pænulam breuiorem, anguſtiorem, clauſam, & pectori adſtrictam fuiſſe, lacernam apertam, laxiorem, fuſioremque.

Porro vt ſententiam de pænulę clauis mordicus tueatur, locum Velleii Paterculi de Mæcenate, audaci in primis correctione contorquet, ac deprauat. Lib. II. *Tunc Vrbis cuſtodijs præpoſitus Mæcenas, equeſtri, ſed ſplendido genere natus, non minus Agrippa Cæſari carus, ſed minus honoratus. Quippe vixit anguſticlaui penè contentus: nec maiora conſequi non potuit, ſed non concupiuit.* Legit ipſe. *Quippe vixit anguſticlauia pænula contentus.* Quod vt confirmet, ait Præfectos Vrbis cum eſſent equites, anguſticlauias pænulas portaſſe. Imo militari veſte, etiam intra Vrbem vſos, nempe abolla, vel chlamyde, vel pænula. Tot errores, quot verba. Falſum enim eſt Præfectos Vrbis ſub Auguſto militari veſte, ſiue chlamyde intra Vrbem vſos, longe abſurdius abollam fuiſſe veſtem militarem, item pænulam eodem æuo intra Vrbem geſtatam, cum tantum itinerarium veſtimentum eſſet.

Sed cur Mæcenas dicitur Velleio, pænula clauatà contentus vixiſſe, ideſt equeſtri dignitate, cum præcipuum equitum inſigne, quo à ceteris ordinibus diſtinguebantur, ſine vlla controuerſia, eſſet tunica anguſtis clauis diſtincta? cur pænulam potius, quæ tunc in Vrbe ignota erat, quam tunicam pro equeſtri dignitate poſuit Paterculus? Deinde ſi vt paulo infra cenſet Rubenius, Imperatorum æuo equites omnes erant pænulati, & quidem pænula clauata, quod falſum eſt, quo Præfectus inſigni diſcernebatur ab equitibus ceteris? Quis vel mediocriter erudito perſuaſerit, pænulam, vt ante dicebamus, vile, ac viatorium indumentum, tuncque tantum in itinere aduerſus Cœli iniurias geſtatum, purpureis clauis inſignitum?

Velleij ſententia eſt ſatis aperta: Mæcenatem æque carum Auguſto fuiſſe, atque Agrippam, ſed minus honoratum, ideſt ad honores Senatorios minime euectum: quod ſcilicet ſe intra gradum equeſtrem ſemper continuerit, & ideo Senatoriam dignitatem, & alia Reip. munera aſpernatus, anguſto clauo

con-

contentus vixerit, quod equitum in tunica inſigne. Verba illa *anguſti pene claui contentus* negotium Criticis merito faceſſunt. Cur enim pene contentus, cum ſponte, & plane contentus vixerit, aiebat Lipſius? Qui *bene* vel *plane contentus*, legit. Fortaſſe rectius fuerit: *anguſti claui honore contentus vixit.* Quod cum contracte, *hone* pro *honore* legeretur, librarius cum non intelligeret, in *bene*, vel *pene* mutauit, & ſtribiligine locum fœdauit: *minus honoratus* quia alios reſpuit, equeſtri honore contentus, quod ſuperiora reſpicit, nec maiora conſequi non potuit ſed non concupiuit. Hæc qui non probat, meliora depromat.

Hinc iterum pænulas cum lacernis confundit. Nam quod Xiphilinus ex Dione narrat iuſſiſſe Commodum Senatores ad gladiatorium munus conuenire ἐν τῇ στολῇ τῇ ἱππάδι, καὶ ἐν ταῖς μανδύαις, *in veſte equeſtri, & in lacernis*, vt ferme ea vox ſumitur, Lampridius idem referens, ait *Ipſe autem prodigium non leue ſibi fecit, quod contra conſuetudinem pænulatos iuſſit ſpectatores* (ſiue vt Caſaub. *Senatores*) *non togatos ad munus conuenire, quod funeribus ſolebat, ipſe in pullis veſtimentis præſidere.* Putat Rubenius inde lacernas, & pænulas peculiare equitum geſtamen fuiſſe: cum tamen commune omnium ordinum fuerit. Quæ antea fuit ſententia Salmaſii, qui licet recte credat Lampridium pænulas pro lacernis poſuiſſe (cum μανδύην, καὶ ἐφεστρίδα, proprie *lacernam* appellauerint Græci ſcriptores) in eo fallitur, quod putat μανδύας, & ἱππάδα στολὴν ἐκ παραλλήλε poſita, & μανδύας equitum veſtem fuiſſe. Mox ſubiicit, *ſed & popularium.* Nõ ergo ex parallelo reſpondet veſti equeſtri.

Nam ſi fuiſſet equitum tantum, quæ erat communis, ſatis fuiſſet iubere Senatores conuenire ad munus in veſte equeſtri, cum tam tunica quam pænula anguſticlauia vt vult Rubenius eſſet equitum peculiaris. Sed edixit Commodus vt Senatores conuenirent, in veſte equeſtri anguſticlauia (depoſito lato clauo, quod fiebat in luctu) & præterea nõ in toga, ſed in lacernis, ſiue pænulis conſpicerentur, quæ quod fuſci, ſiue pulli coloris eſſent, funeribus adhibebantur. Herodian. de funere Seueri. *Circa lectum vero vtrinque magnam partem diei ſedent, à læua quidem Senatus omnis*, μελαίναις ἐφεστρίσι

χρώμενοι

χλαμύνοι, lacernis pullis amictus.

Vel ergo perperam Lampridius *pænulas* poſuit pro *lacernis*: vel cum ea ætate pænulæ in vſum Vrbanum veniſſent, Xiphilinus *μανδύας* pro pænulis accepit, quæ quod ferme pulli coloris eſſent, vulgo in luctu, à Senatoribus autem tantum in funere Imperatorum vſurpabantur. Cum ætate Mæcenatis, & diu poſt, atræ togæ, non pænulæ in funere geſtarentur. Miror autem à Rubenio in poſtremis illis Lampridii verbis mendam non animaduerſam. *Quod funeribus ſolebat ipſe in pullis veſtimentis præſidere*. Quæ ſic legenda, & interpungenda. *Quod funeribus ſolebat: ipſe in pullis veſtimentis præſidens*. Non ſolum iuſſit Senatores pullatos, in pænulis conuenire, ſed ipſe etiam eodem habitu præſedit muneri. Igitur neque ex Lampridio colligi poteſt, lacernas, aut pænulas fuiſſe peculiare equitum geſtamem, cum fuerit populare, multo minus fuiſſe pænulas clauatas, ne inferiori quidem æuo, nedum ætate Mæcenatis.

Neque vero, quod Suetonius tradit, equeſtrem ordinem, Claudio ſpectaculis aduenienti, aſſurgere, & lacernas deponere ſolitum, arguit propterea, lacernas fuiſſe equitum tantum: multominus fuiſſe tunc pænulas in Vrbe ab equitibus geſtatas. Fuit illud equeſtris ordinis obſequij ac reuerentiæ ſignum in Claudium, vt ſpectacula ingredienti aſſurgerent, & lacernas deponerent. Siue illæ togæ impoſitæ erant, ſiue togarum loco ſumptæ, nam vtrumque in vſu tum fuit, non tamen ſoli eas Equites habuerunt. Itaque, & obiectio, & reſponſio de Mæcenate ſuperuacua eſt. Quomodo pænula Mæcenas ſub Auguſto vſus, qui eas interdixerat, cum populum pullatum vidiſſet. Non enim Auguſtus pænulas, ſed lacernas, quanquam irrito conatu, vetuit, vt verba Suetonij declarant, & pænularum vſus tunc penitus Vrbi incognitus, ſoli itineri adhibitus. Ait Rubenius Mæcenatem hac lege exemptum, quia Præfectus Vrbis, qui habitum militarem geſtabat etiam intra Vrbem, ideſt pænulam ſiue Abollam. Quod ille à Salmaſio accepit: cuius nos opinionem alias refutauimus.

Nam licet Abolla vni Nonio veſtis militaris dicatur, ceteri omnes pallium, & quidem philoſophicum fuiſſe conſentiũt,

vt

vt ibi oſtendimus. Et ideo Gallici, ſub Domitiano Vrbis Præfecti abollam apud Iuvenalem, ſuſpicati ſumus, fuiſſe pallium philoſophicum, quo Iureconſultus ille celebris præter morem vtebatur.

Rapta properabat abolla

Gallicus attonitæ poſitus modo villicus Vrbi.

Neque nobis veriſimile eſt, abollam habitum longum, ac fuſum, pallium ſcilicet philoſophicum, militiæ adhibitum, niſi ille apud Varronem, abollam improprie pro chlamyde accepit, qualem puto fuiſſe purpuream Criſpini abollam apud Martialem, quanquam & pallium potuit eſſe purpureum. Quidquid ſit, tam Salmaſio, quam Rubenio demonſtrandum erat, Præfectos Vrbis habitu militari intra Vrbem vſos eſſe.

Sed reuincimur auctoritate Caſſiodori Lib. VI. variarum in forma Vicarij Vrbis. *Additur, quod nec ſalutari te ſine chlamyde iura voluerunt: ſcilicet, vt ſub veſte militari ſemper viſus nunquam crederéris eſſe priuatus. Sed hæc omnia ad Præfecturæ gloriam indicamus eſſe conceſſa, vt qui tantæ ſedis vicarium diceret, vmbratile nihil videret.* Sed id novum eſt, & lepidum ab ætate Caſſiodori, id factum ſub Auguſto arguere: & quia Vicarius, Caſſiodori æuo intra Vrbem chlamydatus, Mæcenatem eodem cultu contendere. Sed fuerit chlamydatus, nunquid propterea idem pænulatus, cum pænulam à chlamyde diuerſam toties dixerimus, & repetere pudeat? Eſt quidem cuiuis notum pænulam militarem veſtem fuiſſe, ſed & cuiuis notiſſimum eſt, non ſolum militum, ſed & paganorum, & per id tempus vtrorumque geſtamen extra Vrbem tantum. Milites in exercitu pænulati, ob pluviam & frigus, alias chlamydati: pagani extra Vrbem ob eandem cauſam, nulla tunc pænula in Vrbano vſu, ac ne Mæcenas quidem in pænula, etiam ſi ipſi habitum militarem concedamus: nec ipſius nec cuiuſquam vnquam pænula clauata id æui.

Quod ſubiicitur admitti non poteſt. Cum Mæcenas vtpote Præf. Vrbis, militari habitu intra Vrbem vteretur, haud immerito illi probro datum, quod ſolutis tunicis incederet, quum Cæſari contra cinctura obiecta ſit. Non ſolum enim in militari, ſed etiam vrbano habitu, præter Senatores, ſolu-

tæ tunicæ reprehenſæ. Vtrique autem laxior cinctura exprobrata eſt. Et veriſimilius videtur hanc Mæcenati mollitiem obiectam eſſe, non quod in veſte militari diſcinctus eſſet (certe nullus militari habitu diſcinctus, niſi ignominiæ cauſa, alias ſoluto cingulo militia ſoluebatur) ſed quod cum ceteri omnes, præter Senatores tunicam cingulo adſtringerent, ille, vt & olim Cæſar, laxiore cinctura tunicam fluentem geſtaret. Milites quidem cincti, ſed & pagani omnes: diuerſa tamen ratione, illi balteo, hi zona. Mæcenas non vt miles diſcinctus, reprehenſus eſt, ſed vrbano habitu laxe cinctus: cum ceteri bene cincti, quidam etiam ſtrictius, qui & accincti, & ſuccincti dicebantur.

Neque obſtat, quod Seneca Epiſt cxiv. eum diſcinctum inuidioſe appellat, & ſolutis tunicis. *Non ſtatim hæc cum legeris, hoc tibi occurret, hunc eſſe, qui ſolutis tunicis in Vrbe ſemper inceſſerit? Nam etiam cum abſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum à diſcincto petebatur.* Nam ibi diſcinctus, eſt male cinctus, & ideo fluentibus tunicis. Pedo Albinouanus de eo.

Quod diſcinctus eras, animo quoque carpitur vno
Diluitur nimia ſimplicitate tua.
Sic illi veteres quibus fuit aurea Virgo
Quæ bene præcinctos poſtmodo pulſa fugit.
Inuide quid tandem tunica nocuere ſolutæ
Aut tibi ventoſi quid nocuere ſinus?

Vbi poeta *bene præcinctos*, opponit diſcincto, ideſt male cincto, & ipſe Rubenius Lib. II. Cap. XIII. de Mæcenate, *qui & ipſe male præcinctus erat.* Quanquam falſo de togæ cinctura interpretetur.

Locum Gellij Lib. XIII. Cap. XX. Nos primi interpretati ſumus, & contra Salmaſium diſputauimus, qui pænulas cingi conſueuiſſe falſo credidit: eoque præcipuè argumento renicimus, quod cum pænula veſtimentum anguſtum, clauſumque eſſet, & vtroque brachio ſubduceretur, ſi cincta fuiſſe, brachia pænulæ ſubiecta, alligata fuiſſent. Vnde verba illa Caſtritij, *Pigitum eſt cinctos ſaltem eſſe, & penulatos*; de tunica, & non de pænula intelligenda eſſe diximus. Hoc idem

ſtatuit Rubenius contra Salmaſium, & à nobis commodato accepit, ſi fatetur, ſi diſſimulat, ſublegit. Idem cum ait, Senatores apud Gellium tunicæ diſcinctæ penulam ſuperinduiſſe, ab ipſo Gellio falſi arguitur, qui Senatores illos tunicis, & lacernis, non penulis indutos fuiſſe ait. Etſi penulam induti fuiſſent, non erat quod Caſtritius diceret, *pigitum eſt, cinctos ſaltem eſſe, & penulatos. Maluiſſem vos togatos, ſaltem cinctos, & pænulatos, non lacernatos.*

De Ricinio. Cicero de Legibus explicatus. Prætextum purpura. Cynici pallij duplicatio. Cap. IX.

DE Ricinio, ſiue Recinio, ſi à reijciendo dictum eſt, omnia etiamnum obſcura magis, & implexa. Nec mirum cum veteres ipſi, quid illud fuerit ignorarint: vtrum pallium, an toga, an palliolum, vt nobis videbatur, ob rationes olim allatas. Feſtus. *Recinium, omne veſtimentum quadratum ii qui duodecim interpretati ſunt, eſſe dixerunt. Alii togam, qua mulieres vtebantur prætextam clauo purpureo.* Quidquid fuerit, illud minime ferendum, verba Ciceronis II. de Leg. *Extenuato igitur ſumptu, tribus ricinijs, & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationes.* Hæc inquam verba Rubenium interpretari, vt lex permiſerit, tria ſolum ricinia purpura diſtincta mortuis inijci. Quis enim credat, tria pallia, aut tres togas mortuo iniectas? Sed ea lex, ita funerum impenſas imminuit, vt cum plures olim mulieres, cum riciniis, & purpura funeri intereſſent, tria tantum ricinia, ſiue tres mulieres riciniatas lex permiſit, ſicut decem tibicines, ſublata etiam lamentatione, quam leſſum dixerunt. *Ad Cap. VII.*

Neque vero ſiue Feſtus, ſiue Verrius improprie locutus eſt, cum ricinium prætextum clauo purpureo dixit. Etſi enim claui in pectore tunicæ, purpura in ima togæ ora prætexebatur, vnde appellata, quicquid tamen in anteriori parte texitur, prætextum dici poteſt. Quod ſi vt Rubenius cenſet, etiam claui intexebantur, non aſſuebantur tantum, cur clauis prætexta veſtis dici non poterat? Ait ipſe clavum cum ricinium

Digitized by Google

duplicabatur, purpuræ prætextæ vice functum, quamuis medio ricinij loco is clavus inſertus. Sed quomodo ricinium duplicaretur docere debuerat: etſi clavus inſertus, non igitur intextus. Reliqua de ricinio, & eius vſu ab aliis allata ſunt, ſed non minus adhuc implicita, & inuoluta, quam ipſum ricinium fuit olim.

A duplici, ſiue duplicato ricinio, ad Cynici pallij duplicationem tranſit, magnaque eruditorum certamina de hac re ſe compoſiturum fidenter pollicetur. Hoc Salmaſius nihil aliud fuiſſe, recte ſtatuit, quam quod Cynici qui tunica carebant, ne aperto pallio vtrinque ab humeris cadente verenda nudarentur, partem eius dextram, dextro brachio ſubiectam, ſiniſtro humero iniiciebant, atque ita, cum humerus ſiniſter, & brachium ſuperiniecta pallij parte duplici, ideſt ſiniſtra, & dextra tegeretur, pallium duplicari, ſiue duplex fieri, (vnde & diplois Cynicorum), dictum eſt. Hæc Salmaſius, cum alii aliter ſenſerint: omnium peſſime Kercoetius, qui pallium Cynicum expanſum longius reliquis, duplicatum iuſta menſura conſtitiſſe ait, quaſi quod longius eſt, duplex dici poſſit, etiamſi non duplicetur.

Tantas lites novus Pollio componit, & quidem imagine Diogenis ſedentis ex Vrſini numiſmate deprompta. In qua pars tribonij dextro brachio ſubiecta, duplicata conſpicitur. Sed cur ab exigua potius pallij lacinia ibi reflexa, & non à tota dextera ala, ideſt dimidia pallij parte, ſiniſtræ parti ad humerum impoſita, atque ita totum hominem duplici textu inuoluente, duplex pallium dicendum eſt? Videat lector, ſi lubet, quæ à nobis olim in hanc rem diſputata ſunt, & ſubiectas imagines inde translatas ſpectet, nec vltra qualis fuerit Cynici pallij duplicatio, dubitabit.

Tabula XXIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

In eo tamen falſum fuiſſe Salmaſium oſtendimus, quod pallium commune Græcanicum, vtrimque regeſtum retrorſum in humeris fibula nexum conſediſſe putarit. Nullam enim in pallio fibulam fuiſſe, nec retro reiectum & ratione, & veterum monumentis aperte demonſtrauimus.

Anguſtos clauos equitum, nec duos tantum fuiſſe, neque ab humeris, neque ad imam tunicæ oram deſcendiſſe. Falſa Quintiliani, & Horatij interpretatio exploſa. *Cap. X.*

Redit tandem à longo diuerticulo ad tunicas clauatas, latioris & anguſtioris purpuræ. De poſtremis dicit primo. Tunicam anguſticlauiam Græcis ϛενόσημον dici nemo ignorat. In vetere Gloſſario Anguſticlauia exponuntur Ψειχόσημα. Vulcanius Ψηφόσημα legendum cenſebat. *Recte enim* inquit *ſupra σημεῖα interpretatur clauos, Ψῆφες vero gemmas.* Id ſe non aſſequi ait Rubenius. Sententia tamen Vulcanij eſt, anguſtos clauos, Ψήφοις, ſiue gemmis, & calculis ſimiles fuiſſe, ideſt paruos, & rotundos. Et ideo cum σημεῖα ſint claui, ideſt ſigna, Ψῆφοι calculi, anguſticlauia, & Ψηφόσημα, ſunt claui, calculis ſiue gemmis ſimiles. Neque improbanda Salmaſij coniectura legentis Ψιχόσημα, quæ veluti purpuræ micas haberent, exiguas bullas, & capitula clauorum. Quæ non quadratos, vt Salmaſius credit, ſed rotundos fuiſſe clauos, arguunt. Rubenius ne à ſymbolus accedat, legit Ψιλόσημα. Tenuis purpura. Sed haud ſcio, an tenuis purpura, pro parua ſiue anguſta dici poſſit. Certe etiam lati claui purpura tenuis potuit eſſe. *Ad Cap. VIII.*

Sed iſta tenuia ſunt, & minuta, præ vt quo pacto, iterum & tertio de duabus purpuris, ſiue lineis purpureis, quæ ab vtroque humero ad imam tunicæ oram deſcenderent, Quintiliani verba inculcat. *Vt purpuræ recte deſcendant, leuis cura eſt.* Nam quid ſibi verba illa velint, non ſemel à nobis ſupra expoſitum eſt. Duas tantum purpureas lineas fuiſſe, & ab vtroq; humero ad imam tunicæ oram deſcendiſſe apud Quintilianum,

tilianum, nec vola, nec veſtigium. Et hoc eſt lectoris fide, ac patientia abuti.

Apuleius, non de Romana tunica, ſed de Philoſophi interula loquitur, nec ſatis certum, vtrum duplex purpura ibi de duobus clauis, an de duplici purpuræ genere, qua illa interula triplici licio ab ipſo domino contexta erat, accipi debeat. Illud penitus falſum, & ineptum, duos tantum clauos in tunica equitum fuiſſe, ab Horatio tradi in Poetica, cuius integrum locum adſcribere, haud pigebit, vt Rubenij ἀβλεψία clarius appareat.

Inceptis grauibus plerumque, & magna profeſſis
Purpureus late qui ſplendeat vnus, & alter
Aſſuitur pannus, cum lucus & ara Dianæ,
Et properantis aquæ, per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rheni, aut pluvius deſcribitur arcus:
Sed nunc non erat his locus.

Sed profecto, neque nunc, neque hic anguſti claui locus erat; & ſi eſſet, de lato, non de anguſto Poetam locutum verba illa manifeſto arguunt. *Late qui ſplendeat*; niſi idem ſit latum, & anguſtum.

Verum ibi poetarum magiſter, quemadmodum Acron, & nuperi Interpretes notarunt, ineptos verſificatores arguit, qui cum ſeueram, & ſublimem materiam ceperint ſcribere, floſculos hinc inde aucupantur, & longe petita Emblemmata inſerunt. Monuit enim, ea, quæ adhiberi ſolent ornandi cauſa, nihil ad id, quod agitur pertinere, & longas digreſſiones à propoſito, & deſcriptiones ineptas, & epiſodia à re admodum aliena eſſe fugienda. Quemadmodum inepte, & inconcinne faceret, qui vulgari veſtimento præter morem duos, aut plures pannos purpureos aſſueret. Nullus hic de tunica Senatorum, aut equitum, nullus de clauis ſermo: & ſi vt diximus eſſet, magis de Senatorio, quam de anguſto intelligendus eſſet.

D:

Digitized by Google

De Latitudine anguſtorum clauorum inepta quæſtio. Tunicam anguſticlauiam plebi, ac ſeruis non fuiſſe communem. Appiani, Pliny, & Lampridij ſententia expenſa. Purpura ab Imperatoribus vetita fuit in lacernis, & veſte muliebri. Cap. XI.

IN Dalmaticis, virgulas illas purpuræ, ſiue lineas, zonas, tramites, vias improprie ab Iſidoro, & à ſcriptoribus inferioris æui, qui veſtem ſacris operantium executi ſunt, appellari ſupra diximus: vel Rubenij ipſius fide, qui cum de Ricinio loqueretur, quod clauo purpureo prætextum Feſtus tradit, ait Feſtum improprie locutum, quod magna differentia ſit inter clavum purpuræ, & purpuram prætextam. Cum igitur Dalmaticæ, virgulis purpuræ, lineis, zonis, tramitibus prætextæ eſſent, illas appellare clauos vocis abuſio eſt: virgulæque, zonæ, ac tramites, nullam clauorum ſpeciem referunt. Etſi autem παραπήχυι & παραλεργὲς veſtimentum fuerit *ab vtraque parte habens purpuram*, ſicut hoc in Græca chlamyde fieri potuit quæ amictui, & poſtea in Dalmatica Diaconorum factum fuit, in Romana tunica quæ indutui, fieri non potuit, vt ſcilicet etiam retro purpuram habuerit: cum ea vel toga, vel lacerna, vel pænula tegeretur, ſub quibus claui in dorſo latuiſſent.

Quam lati fuerint claui tunicæ anguſticlauiæ, non minus futile eſt quærere, quam ineptum, ſcilicet quam latum fuerit, quod eſt anguſtum. Sicut *paucam purpuram* pro parua, ſiue exigua & infra, *ceterum habitum*, dicere latine vix poſſe credimus. Damaſcius apud Photium, Iuſtitiam inducit in lecto iacentem, tunica indutam purpureis clauis ornata, πορφυροῖς πλατέσι σημαδίοις, purpureis latis clauis ſiue ſignis, ex quo colligit fœminarum veſtes anguſticlauias, latiores clauos habuiſſe quam viriles. Igitur non anguſticlauiæ erant, ſed laticlauiæ, & virilibus laticlauijs latiores. Nam tunicam illam fuiſſe laticlauiam, etiamſi Caſaubonus ſileret, quilibet vel in Græcis literis hoſpes diceret. Quid enim aliud πλατέσι σημα-

δίοις,

σήμοις, quam latis, ſiue latioribus clauis ornata tunica? Negat id Rubenius, quia fœminæ non portabant latum clavum: ſi de Senatorio, quique ad tunicæ pectus inſuebatur, certum eſt: ſin de ornamentis purpureis, ideſt notis, ac ſignis purpureis (rectius enim σημαδίοις, *ſignis*, ſiue *notis*, quam *clauis* vox illa reddita eſſet) per totam veſtem intextis, falſum eſt, quæ ſine diſcrimine latiores, aut anguſtiores eſſe potuerunt.

Secundo ait Rubenius, non potuiſſe illam tunicam laticlauiam eſſe, quia plures claui erant, Senatoria vno tantum inſignita erat. Hoc etiam falſum eſſe infra oſtendemus. Tale eſt, quod adiicit, tradi à Damaſcio illam tunicam duobus clauis ornatam fuiſſe (nihil hic de duobus aut tribus) ſed duos illos anguſtos clauos, admodum latos fuiſſe. Spectatum admiſſi.

Sed quonam nouitatis affectatio, & contradicendi ſtudium hominem abripit? Tunicam anguſticlauiam, non equitibus modo, ſed plebi, imo, & ſeruis fuiſſe communem pronunciat. Quod hactenus inauditum: viliſſimam plebem, imò & mancipia, in tunicis pretioſa purpura illuminatis inceſſiſſe. Nititur auctoritate Appiani Lib. 11. ciuilium. *Et Libertinus par ciuitatis ius habet, & ſervus habitu dominis ſimilis eſt*. Χωρὶς γὰρ τῆς βουλευτικῆς, *præter Senatoriam enim veſtem reliquus veſtitus ſeruis eſt communis*. Conqueritur enim ibi Appianus, poſtquam togæ in deſuetudinem abierunt, nullum fuiſſe inter ſeruos, atque ingenuos in habitu diſcrimen. Nam cum toga nonniſi ingenuorum eſſet, ea ſublata, vix à ciuibus mancipia diſcerni poterant: quandoquidem tunicæ, lacernæ, penulæ communes omnibus erant. Excipit veſtem Senatoriam, ideſt laticlauiam, non quod illa ſola, nam etiam anguſticlauia diſcrimen faciebat, ſed cum vtraque purpura inſignis eſſet, ſatis habuit à principali laticlauiam nominaſſe, cum anguſti clauia ſpem atque aditum in Senatum faceret, & eſſet illi affinis. Aut in Appiano deſideratur vox *Equeſtris*: aut demum, quod veriſimilius eſt, cum ea ætate, ita toga in deſuetudinem veniſſet, vt penes ſolos Senatores eius vſus maneret: propterea Appianus per veſtem Senatoriam togam intellexit, quæ ſola diſcrimen inter ingenuos, & ſeruos afferebat. Licet ſtricte loquendo

do præter togam alio inſigni Senatores ab Equite, & plebe diſtinguerentur, ideſt tunica laticlauia, ſicut Equites à plebe, tunica anguſticlauia. Diximus ſublata toga, vix vllum diſcrimen fuiſſe inter ingenuorum, & ſeruorum veſtem. Quia etiam poſt illud tempus mentio veſtis ſeruilis apud Appianum occurrit, quæ ſcilicet, & materia, & colore à ciuili paulo diuerſa.

Ceterum Plinij verba ſunt Lib. XXXIII. Cap. I. *Annuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, vt ſemel cœperant eſſe celebres* (nam antea promiſcuus fuerat annulorum aureorum vſus) *ſicut tunica ab annulis Senatum tantum: & hoc ſero, vulgoque purpura latiore tunicæ vſos inuenimus etiam præcones, ſicut patrem L. Ælij Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed annuli plane medium ordinem, tertiumque plebi, & patribus inſeruere.* Ex quibus coniicit Rubenius, non tunicam anguſticlauiam, ſed annulos equeſtris ordinis inſigne fuiſſe. Verum non annuli modo, ſed anguſta purpura à plebe ſecundum ordinem diſtinxit, quam non nominat Plinius, quia ibi de annulis agebat, & res per ſe nota erat. Nam ſi tunica anguſticlauia promiſcua fuiſſet equitibus & plebi, non dixiſſet Plinius, *Annuli diſtinxere alterum ordinem à plebe: ſicut tunica ab annulis Senatum tantum*: non inquam tunica ab annulis tantum, ideſt ab equitibus, ſed à reliquis ordinibus, ideſt equeſtri, & plebeio, ſi anguſticlauia vtrique communis. Nam ibi *tunica* de laticlauia intelligi certum eſt, & ſequentia verba declarant: *nam vulgo purpura latiore vſos inuenimus etiam præcones*, ideſt antiquitus. Quomodo ergo tunica diſtinxit Senatum ab annulis tantum? quia Senatoriæ latior purpura fuit, anguſtior equitum. Non diſtinguebant annuli Senatum ab equite, quia vtriſque communes erant, ſed tunica tantum ideſt purpura latior: annuli rurſus diſtinguebant equites à plebe, cui annulorum ius non fuit: ſicut & purpura anguſtior medium hunc ordinem, tam à Senatu, quam à plebe diſcreuit. Certe ſi anguſtus clauus promiſcuus equiti fuiſſet, & plebi, non dixiſſet Plinius, quod tunica laticlauia diſtingueret Senatum ab annulis, ideſt ab equitibus, ſed à ceteris omnibus, quibus anguſticlauij inſigne erat.

Verba Lampridij, quæ Rubenius nouæ opinioni firmandæ

E adducit-

adducit, eandem plane euertunt. *Alexander in animo habuit omnibus officijs, genus veſtium proprium dare, & omnibus dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerentur: & omnibus ſeruis, vt in populo poſſent agnoſci, ne quis ſeditioſus eſſet: ſimul ne ſerui ingenuis miſcerentur. Sed hoc Vlpiano, Pauloque diſplicuit, dicentibus plurimum rixarum fore, ſi faciles eſſent homines ad iniurias. Tum ſatis eſſe conſtituit, vt equites Romani, à Senatoribus claui qualitate diſcernerentur.* Si omnes tunicam anguſticlauiam promiſcue geſtaſſent, quid opus fuit nominare Equites tantum? Debuiſſet dicere, vt reliqui ciues à Senatoribus, claui, qui erat communis qualitate diſcernerentur. Sed equites per anguſticlauiam, & à plebe, & à Senatoribus diſtinguebantur: ab his quod non erat ſimilis clavus, ab illa, quod nullos clauos in tunica habebat.

Nam tunicato popello, & pullatæ multitudini, imo nequam mancipiis, quibus anulorum aureorum vſus interdictus, purpuræ, cuius ingens pretium, honorem tributum nemo mentis compos crediderit: & ita equites nobiliſſimos, ne à ſeruis quidem illo tempore habitu diuerſos fuiſſe: quod Appianus non tradit: apud quem eo loco nulla mentio ςολῆς ἱππάδης, ſiue veſtis equeſtris, ſolum enim Βελευτικῆς, ſiue Senatoriæ. Tantum ait, cum ea proderet, inter ſeruos, & ingenuos in habitu nullum remanſiſſe diſcrimen, præter veſtem Senatoriam, ideſt togam, quæ penes Senatores remanſerat. Illam autem ςολὴν ἱππάδα, quam comminiſcitur, putat fuiſſe lacernam. Quod ſi verum eſſet, neque in hoc vllum inter plebem & equites diſcrimen fuiſſet, nam lacerna omnibus erat communis, etſi in luctu ea Senatores vſi fuerint. Quanquam non lacernas, ſed pænulas ab iis in funere geſtatas, ſupra oſtendimus.

Donemus igitur Rubenio, quæ ſibi ipſi opponit, ruere ſententiam de promiſcuo purpureorum clauorum vſu, ſi ſub Imperatoribus, purpura priuatis omnibus interdicta eſt. Quod ipſe ſic ſoluit: non omnem purpuræ vſum, ſed certas tantum ſpecies vetitas fuiſſe. Verum quodcumque purpuræ genus, quamuis pretioſiſſimum, vt Tyrium & dibaphum in clauis, & prætexta ſemper fuiſſe permiſſum certum eſt: at in lacernis, quæ improbi coloris, iam promiſcui vſus erant, & in veſte muliebri

liebri ſub Imperatoribus vetitum. Quod confirmant verba Suetonij de Iulio. *Lecticarum vſum, item conchyliatæ veſtis* (non clauorum, aut prætextæ) *& margaritarum, niſi certis perſonis, & ætatibus, perque certos dies ademit*. Idem tradit à Nerone matronam vetita purpura cultam e ſpectaculis detractam, veſteque & bonis mulctatam fuiſſe.

Purpuræ igitur vſus non in clauis, & prætexta, ſed in lacernis, & veſte muliebri ab Imperatoribus interdictus. Docent id verba Dionis à Rubenio adducta Lib. XLIX. de Octauio *Veſtis purpureæ vſum, nulli, niſi Senatoribus magiſtratum gerentibus conceſſit. Tum enim, & quidam plebeiorum illa vtebantur.* Si quidam plebeiorum, non igitur omnes plebeij geſtabant purpuram in clauo, ſiue anguſticlauia. Sed ſermo ibi eſt de purpura in lacernis, vt paſſim apud ſcriptores, præcipue Martialem, & Iuvenalem, illo æuo vſurpari cęptis, etiam à plebe. Itaque τὴν ἐσθῆτα τὴν ἀλουργῆ rectius verteris purpuream, quã conchiliatam, licet & conchilium purpuræ ſpecies eſſet, ſed minoris pretij, cum tunc Tyria, & dibapha etiam triclinaria inficerentur, nedum claui, & prætextæ, & lacernæ.

Negat Rubenius omnes veſtes purpureas ἀλουργίδας dici, ſed tantum Thalaſſinas, & oloporphyras. Atqui vt vox ipſa declarat ἀλουργὶς veſtis Thalaſſina, ſiue marina eſt, ſicut omnis purpura: licet aliæ alijs pretioſiores à loco, & ab infectura, præter coccum, purpuram terreſtrem. Artemidoro ἀλουργίδες, non à purpureis, ſed à coccineis diſtinguuntur: quia illa marina purpura, hæc terreſtris. Apud Pollucem Perſarum Candys, Regum quidem erat ὁλοπόρφυρος, ὁ δὲ τῶν ἄλλων πορφυροῦς: vertit Rubenius *Regia veſtis, quæ Candys dicitur erat conchyliata, aliorum purpurea*. Sed veſtis purpurea, & conchiliata eadem fuit. Verti debuit, *Regia veſtis tota purpurea, ceterorum, alium colorem purpuræ immixtum habens*. Quemadmodum ſub Imperatoribus inferioris æui vetitæ ſunt priuatis veſtes holoueræ, ſiue oloporphyræ, quæ vt ait lex, *tinctæ conchylio, nullius alterius permixtione ſubtextæ erant, ſiue ex omni parte cruore infectæ conchylij*. Talis Perſarum Regia veſtis, tota ex purpura, ex quo ſequitur, aliorum diſſimilem fuiſſe, & alium colorem purpuræ immixtum habuiſſe. Vt diſcri-

Digitized by Google

men fuerit inter oloporphyrum & purpureum, illud ſtrictè, hoc laxe acceptum.

Ἀλουργὸν igitur proprie purpureum, & ἀλουργὶς veſtis purpurea. Nam vt etymologici auctor ἀλουργὸν eſt quaſi ἁλὸς ἔργον maris opus. Purpura autem maris opus, quia ex conchis marinis, vnde etiam murex, & oſtrum, quæ ſpecies purpurarum, ex quo fit, vt conchilia etiam laxe ſumendo ſint purpura, quia etiam illa ex conchis, at ſtrictè & propriè pro ſpecie purpuræ, quæ ex minoribus conchis, ſiue conchilijs conficiebatur, & quidem eo modo quem tradit Plinius, ſcilicet vt Tirium & Amethyſtinum ex tenui vena, quæ in purpurarum faucibus erat, exprimeretur, conchylia autem, ſiue conchulæ ipſæ contunderentur, & ex his ſanies illa tingendis veſtibus eliceretur, addito etiam præfando humore; vnde conchylijs ingratum virus, vt idem ait: quæ etiam pretio, & colore Tyrio, & Amethyſtino inferiora.

Ἀλουργίδες igitur proprie loquendo ſunt veſtes purpureæ, quaſi opus maris, vt diximus, non conchyliatæ, licet etillæ marinæ. Certe Plinius conchylijs tradit fuiſſe colorem auſterum in glauco, & iraſcenti ſimilem mari, ideſt cæruleum. Atqui purpuræ Tyriæ, quæ per excellentiam *purpura*, color, vt idem tradit, ſanguinis concreti, nigricans aſpectu, idemque ſuſpectu refulgens. Coccini autem, qui micat in roſa: Conchyliorum ergo diuerſus, & in cerulæum vergens, quorum tres ſpecies ibidem Plinius ſtatuit.

Non igitur veſtem conchyliatam Iulius, & Auguſtus vetuerunt, ſed ἀλουργῆ, ideſt Tyriam, ſiue purpuream: neque tamen eum colorem in clauis, & prætexta interdixerunt, ſed tantum in lacernis, & veſte muliebri. Sed pravus mos legem vicit, nam lacernæ purpureæ iterum inductæ. Dio Lib. lvii. Καὶ ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐσθῆτι ἀλουργεῖ ἐχρῶντο. *Cum multi veſte purpurea vterentur, quanquam iam pridem vetitum eſſet: id neque reprehendit in quoquam Tiberius, neque mulctauit, tantum ludis cum plueret,* φαιὰν μανδύην ἐπενέδυ, *pulla lacerna indutus, effecit, ne quis etiam alius inconceſſam veſtem vſurparit.* Vbi μανδύη eſt lacerna, non pænula, vt vertit Rubenius, & ferme vt alias diximus à Græcis ſcriptoribus, ea vox pro lacerna vſurpatur;

pænula

pænula autem nondum in vſum vrbanum venerat, & pænulæ purpureæ nullus veterum, quod ſciam, meminit: neque credibile, veſtimentum vile, ac viatorium, purpura infectum.

De Tunicæ colore vetus quæſtio reducta. Num Tribunis prætexta ius fuerit. Id contra Plutarchi ſententiam firmatum. Cicero explicatus. Rubenij interpretatio reiecta. Cap. XII.

SEquitur quæſtio eiuſdem momenti, ac reliquæ, eodem iudicio pertractata. De tunicæ Romanæ colore: vtrum alba fuerit, an purpurea. Hoc credidit Manutius, cui aſſentitur Abrahamus, verbis illius Ciceronis inductus in Cluentiana de Quintio Tribuno pleb. *Facile vt non ſolum mores eius, & arrogantiam, ſed etiam vultum, atque amictum, atque illam vſque ad talos demiſſam purpuram recordemini*. Quod de tunica intelligendum cenſet Abrahamus: non enim de toga prætexta, quia Tribuni ea non vterentur, vt tradit Plutarchus.

Sed de prætexta verba illa capienda eſſe nos primi docuimus auctoritate Quintiliani Lib. v. *Vt aduerſus Quintium Cicero, non hæc ſolum, ſed ipſam etiam prætextam demiſſam ad talos inſectatus eſt*. Hoc probat Rubenius, & à nobis rectè obſeruatum, non it infitias. Sed male à nobis Plutarchum culpari ſubiicit. Hæc inter ſe pugnant. Si enim recte id cenſemus, non male à Plutarcho diſcedimus. Aut ille, aut nos errauimus.

Erraſſe nos inde arguit, quod non ſolum Plutarchus, ſed Cicero ipſe prætextam Tribunis abrogat. Interrogatione in Vatinium. *Sic enim ex te quæro: Tribunus pl. fuiſti? Seiunge te à Conſule. Collegas habuiſti viros fortes nouem. Ex his tres erant, quos tu quotidie dicebas de Cælo ſeruare, quos irridebas, quos priuatos eſſe dicebas. De quibus duos prætextatos ſedentes vides: te ædilitiam prætextam, quam fruſtra confeceras, vendidiſſe*. Igitur, ait Rubenius *Tribuni pl. non erant prætextati: ſed ſæpe exacto Tribunatu, prætextati fiebant, cum ad Ædilitatem, vel Præturam aſcendebant*. Hoc poſtremum verum eſt,

&

& vel ipſe Abrahamus vidit: ſed prius omnino falſum. Nihil enim repugnat, qui in Tribunatu fuerint prætextati, eoſdem in alio magiſtratu prætextam ſumpſiſſe. Quaſi qui Prætor prętextatus, in Ædilitate prætexta caruerit. Falſa eſt conſecutio, quia poſt Tribunatum prætextam ſumpſerunt, in Tribunatu ea caruiſſe. Vtrobique prætextati, ſed interiecto tempore; cum priuati eſſent, ſine prætexta fuerunt, quam nouo Magiſtratu reſumpſerunt. Quod clare indicant verba Ciceronis. Nam ex tribus illis collegis, quos in Tribunatu irridebat Vatinius, quos priuatos eſſe dicebat, duo iam magiſtratum adepti erant, ideſt ædilitatem: tertius Conſulatum, & omnes in prætexta rurſus erant, ipſe autem Vatinius Ædilatu excluſus, prætextam, quam in eam ſpem confecerat, vendiderat.

Sed quid reponet Quintiliano, qui purpuram ad talos demiſſam, prætextam vocat? *Ita explico* inquit Rubenius, *de Quintio, quem ait in Tribunatu, cuidam hominum generi pauliſper iucundiorem fuiſſe, ſed deinde, cum nempe magiſtratum adeptus erat, odio etiam ſuis illis ipſis fuiſſe, per quos in altiorem locum aſcęnderat, ob arrogantiam nempe, & demiſſam ad talos purpuram?* Cui odio, vel potius riſui non ſit iſta explicatio? Satius eſt veteres ſcriptores non attigiſſe, quam ita interpretari. Sed Cicero exagitat, & in odium ibi vocat Quintium in ipſo eius Tribunatu, non autem in alio magiſtratu mores eius, arrogantiam, vultum, amictum, & demiſſam ad talos purpuram, in memoriam reuocando, etiamſi id Quintilianus diſerte non poneret. Cui, & Ciceroni, & rei ipſi malumus credere, quam Plutarcho, non ſemel in rebus Romanis oſcitanti, vt iam non pauci, præcipue Seb. Conradus *de Quæſtura*, obſeruarunt, & nos facile oſtendere poſſemus, ſi huius operæ hic locus eſſet. Sed omnem æquam, & iniquam obloquendi occaſionem vndequaque Rubenius arripit.

Poſt multa colligit, id quod omnibus notum eſt: has controuerſias de tunicæ colore facile redigi in concordiam poſſe; *Albæ enim tunicæ erant, ſed purpureis ſignis diſtinctæ.* Hoc etiam norunt, qui nondum ære lauantur: *& Senatorum quidem lato, equitum, & plebeiorum anguſtis clauis.* De plebeijs iam refutauimus. Neqne eum adiuvat Plinius, cuius verba ſunt:

Lib.

Lib. IX. Cap. XXXVI. de purpura: *diſtinguit ab Equite Curiam, Dijs aduocatur placandis, omnemque veſtem illuminat.* Non purpura ſimpliciter diſtinguit ab Equite Senatum, ſed latior: & ſi anguſta communis etiam fuiſſet plebeijs, ſatis erat dicere, *diſtinguit ab equite, & plebe Curiam, vel à reliquis ordinibus.* Sed ab equite tantum, quia horum purpura anguſtior, Senatorum lata. *Omnem autem veſtem illuminat*, ſcilicet cui addebatur, vt Senatoriæ, & equeſtri tunicæ, prætextæ, palmatis, & pictis: non quod omnes omnino veſtes purpura diſtinguerentur, etiam cerdonum, & mancipiorum.

Non ſemper tamen tunicas fuiſſe albas contendit, ſed aliquas fuiſſe *melini coloris:* quia Photius Iuſtitiam producit tali tunica indutam. Nos de Romana tunica, & quidem virili quærebamus: & matronarum quidem tunicas totas purpureas aureis ſegmentis ornatas libera ciuitate fuiſſe, aliarum varij coloris, ſatis oſtendimus. Præterea tunicas ex lana Bætica non fuiſſe *melinas*, ſed *rutilas* facile oſtendere poſſemus, ſi omnia refutare animus eſſet, aut ſine ſtomacho cuncta poſſemus. Si enim *melinus* erat medius, vt ait, inter flavum & album, quomodo lanæ Bæticæ color, qui rutilus erat, melinus eſſe poterat? Ergo manum de tabula. Nam Pantagathi ſomnium de quatuor togæ coloribus, quibus Circi factiones diſtinguebantur reuocare quid attinebat? & lacernas eius factionis, cui quiſque addictus erat, colore ſumptas, alij antea docuerant.

Matronarum Romanarum tunicas clauis caruiſſe. Tunicæ Regillæ. De tunica Chriſti D. inconſutili fuſior diſputatio. Iſidorus Peluſiota, & Theophilactus explicati. Cap. XIII.

Extra dubium eſſe ait Rubenius à matronis Romanis geſtatas tunicas anguſticlauias. Imò certum eſt, & indubitatum, non modo id non eſſe factum, ſed nec fieri quidem potuiſſe. Nam cum eruditorum conſenſu, & veterum auctoritate, matronarum tunicæ eſſent totæ purpureæ, vt paulo ſupra diximus, qua ratione ſigna illa, & notæ purpureæ in tuni- *Ad Cap. IX.*

ca

ea eiuſdem coloris conſpicua eſſe potuerunt? Aureis tantum ſegmentis diſtinctæ erant, quo inſigni à ceteris mulieribus matronæ diſcernebantur, ideſt loris, ſiue faſcijs, inſtitiſque aureis, & quidem in extrema tunicæ ora, quas clauos appellare impropria locutio ſit, quamuis, & potuiſſe aureos clauos adſui non negemus, purpureos purpuræ veſti additos nemo dixerit.

Atqui tunicæ regillæ etiam geſtabantur, quæ albæ erant, & purpura diſtinctæ. Sed non fuiſſe illam communem matronarum tunicam, indicat Feſtus, ab eodem adductus. *Regillis tunicis albis, & reticulis luteis, vtriſque rectis, textis ſurſum verſus à ſtantibus, pridie nuptiarum virgines indutæ, cubitum ibant, ominis cauſa, vt etiam in togis virilibus dandis obſeruari ſolet.* Non igitur ſemper, ſed ea tantum die, ideſt pridie nuptiarum, boni ominis cauſa, induebantur, ſicut ephebi die togæ, virilis ſiue tyrocinii eas ſumebant. Idem Feſtus. *Rectæ veſtimenta, quæ patres liberis ſuis conficienda curant, ominis cauſa.* Communes matronarum tunicæ totæ purpureæ.

Regillarum, & rectarum tunicarum occaſione, ad tunicam Chriſti D. inconſutilem diuertit Rubenius, quæ ἐκ τῶν ὕφαντος δι᾽ ὅλη, *quæ deſuper contexta per totum*. Sed actum agit Rubenius: ijſdem enim fere argumentis, Salmaſij opinionem conuellit, quibus à nobis olim exploſa eſt: quanquam niſi tanti viri auctoritas præualeret, eo labore ſuperſedere potuiſſemus. Id totum diſſimulat Rubenius, ſolitus modo nominare, cum redarguit. Ait enim receptæ opinioni, cui Ferrarius adhæret, eam tunicam textam fuiſſe, non quidem in tela, ſed per acus longiores, vt ſubuculæ, & tibialia nunc reticulatim conficiuntur, illud obſtare, quod artificium hoc texendi veteribus fuerit incognitum, nec vlla eius mentio apud auctores inueniatur. Proinde inueniendam eſſe aliam rationem texendi, qua huiuſmodi tunica ἀῤῥάφως confecta ſit.

Id quidem à nobis poſitum eſt: ſed illud addidimus, etiamſi hoc artificium cognitum non fuerit, ſaltem ſine acu, ſolis manibus, ſurſum verſus texi potuiſſe, qualia nunc reticula & muliebres calanticæ fiunt; & ideo dici ἄνωθεν, deſuper, ideſt ſurſum verſus, & per totum, ideſt in orbem, & totam ſimul ſine vlla

vlla ſciſſura, quæ acu commitenda eſſet, contextam. Quod an fieri poſſit ſerio videamus.

Duplex apud veteres texendi ratio fuit vt Caſaubonus ad Baronium,& Salmaſius ad Hiſt. Auguſtam optime docuerunt. Prima & antiquiſſima, qua ſtantes mulieres texebant, ſurſum verſus, & in altitudinem: recentior, qua ſedentes, & deorſum. Primum texendi modum omnibus gentibus fuiſſe vſitatum, præterquam Ægyptijs narrat Herodotus Lib. II. Ægyptii deorſum verſus texebant, qui tramam trudebant in inferiorem partem, ſiue ad pectus trahebant. Apud ceteras enim gentes, cum trama infra eſſet, à ſuperiori parte texebant, & ſic trama, per ſpatham, ſurſum impellebatur, & trudebatur. Contrario modo Ægyptii, ſcilicet vt nos hodie ſolemus, deorſum, ſiue ad pectus tramam pectine trahebant, & ſic ab inferiori parte, ſiue deorſum tela texebatur. Ita textura quæ fiebat ſurſum verſus, ſiue in altitudinem, nonniſi à ſtantibus conficiebatur, nec aliter poterat: Ægyptii vero, qui contrario modo, ſcilicet vt nos texebant, id ſedentes faciebant.

Addit Salmaſius, antiquo illo modo, quo ſtantes ſurſum verſus texebant, non pectine, ſed ſpatha lignea telam percuſſam: vt inter veterem, & nouam telæ texendæ rationem, illud diſcrimen eſſet, quod antiqui ſtantes, tramam ſurſum impellerent,& quidem ſpatha, recentiores ſedentes,tramam deorſum, ſiue ad pectus pectine attraherent, qui mos ab Ægyptiis poſtea ad Græcos, & Romanos, ac noſtram denique ætatem tranſiit.

Hæc neceſſario præmittenda erant, vt inſignis de tunica inconſutili Domini locus Iſidori Peluſiotæ Epiſt. lxxIv. intelligeretur, in quo explicando multum laborat Caſaubonus, nec multum proficit. Iſidorus igitur cum Chryſoſtomo conſentiens, illam tunicam peculiari artificio hominum Galilæorum fuiſſe confectam: poſtquam dixit de eiuſdem veſtis vilitate, qua ſoli pauperes Galilæi vterentur, hæc adiicit. *καθ' ἃς καὶ μάλιϛα τὸ τοιοῦτον γένεσθαι ἱμάτιον, τέχνῃ τινὶ, ὡς αἱ ϛηθοδεσμίδες, ἀνακρουϛὸν ὑφαινόμενον*. Quæ ſic vertit Caſaubonus. *Apud quos vel maxime indumentum einſmodi ſolet fieri, & arte quadam texi, pectinem retrorſum impellendo, vt ſit in faſcijs pectoralibus.*

ralibus. Non mirum eſt viſum eſſe Caſaubono peculiarem modum texendi *ἀνακρυσὸν ὑφάνειν, retrorſum texere*. Nam cum duplicem, de qua diximus texendi rationem attuliſſet, tramã, aut ſurſum impellendi, aut deorſum, vt Aegyptij, addit, *alij antrorſum tramam impellebant: Palæſtini in hoc viti genere veſtis retrorſum*. Hoc quid ſit eruditis cogitandum relinquit. Quod difficultatem hæc hiſtoria non videatur ſoluere, neque etiam exemplum, quod affert de faſciis pectoralibus, quod nihil ſimile faſciæ anguſtæ habeant, cum integra tunica manuleata.

Sed ſi fas eſt à viro illo incomparabili, & Græcarum literarum callentiſſimo diſſentire, *ἀνακρυσὸν*, non eſt retrorſum, ſed ſurſum verſus tramam impellere, neque ab antiquiſſimo illo more texendi diſtinctum, eſtque quod ait Euangelium, deſuper, ſiue *ἄνωθεν*: neque pectinc id fieri potuit, & hoc vno à communi illo modo ſurſum texendi diuerſum, quod *δι᾽ ὅλυ*, ideſt *per totum* confectum erat. Nihil aliud igitur indicat Peluſiota, quam fuiſſe peculiarem texendi rationem Palæſtinis, ſurſum verſus tramam impellendo, vt fit in faſciis pectoralibus. Nam quod ait Caſaubonus, faſcias pectorales nihil ſimile habuiſſe cum integra tunica manuleata. Quod ad tunicam manuleatam attinet, vtrum talis fuerit Chriſti D. non ita certum eſt, etiam ſi illud Nonnus innuat, cum tunicæ manuleatæ apud Romanos infames fuerint, ſicuti talares, & vt fuerit, hoc ſimile habebant *αἱ σηθοδεσμίδες*, ſiue faſciæ pectorales, quod ſurſum verſus texerentur, ſicut illa tunica confecta erat peculiari Palæſtinorum artificio: cum alia veſtimenta tramam deorſum impellendo texerentur.

Clare totum hunc morem explicat Theophilactus, licet hoc non videatur Caſaubono; nec videri poteſt ex eius verſione. Sic ille. *Ἀλλοὶ φασιν, ὅτι ἐν Παλαισίνῃ ὑφάινυσι τὺς ἱσὺς ὐχ ὡς παρ᾽ ὑμῖν, ὄντων ἄνωθεν τῶν μίτων καὶ τῦ σήμονος, κάτω δὲ ὑφαινομένυ τῦ πανίυ, καὶ ὕτως ἀναβαίνοντος. ἀλλὰ τὐναντίον μὲν ὑσιν οἱ μίτοι, ἄνω δὲ ὑφαίνεται τὸ ὕφασμα.* Hoc eſt ait Caſaubonus. *Alii dicunt, quod in Palæſtina telas, non quemadmodum apud vos texant, vt fila ſtamenque ſint in parte anteriori, pannus in poſteriori parte texatur, & ſic in anteriorem partem pergat: ſed*

con-

contrarium hic fit, vt in poſteriori parte ſint fila, in anteriore vero parte tela texatur. Sic ſic vertamus, vere vt ait Caſaubonus hæc explicatio voci ἀνακρυστὸν non bene conuenit. Sed haud dubie ita verba latine reddenda ſunt. *Alii dicunt quod in Palaſtina telas, non quemadmodum apud vos texant, vt fila ſtamenque ſint in parte ſuperiori, trama in inferiori parte texatur* (πανίον enim non eſt *pannus*, ſed *trama*) *& ſic pergat, nempe deorſum trahatur* (qui mos Ægyptiorum) *ſed contrarium hic fit, vt in inferiori parte ſint fila, ſiue ſtamen, in ſuperiori vero tela texatur*, ideſt trama ſtamine immittatur, & ſurſum verſus texatur, quod eſt vere ἀνακρυστὸν *ſurſum verſus*, ſiue ἄνωθεν, ideſt deſuper contextam. Ita ſententia liquida eſt, & Iſidorum recte planeque explicat Theophilactus. Ille ἀνακρυστὸν hic ἄνω ὑφαίνεται, quod idem eſt, & bene conuenit.

Peculiaris igitur texendi ratio Palæſtinis, quod cum ceteri Ægyptiorum iam paſſim vulgato, ita texerent, vt tramam deorſum, ſiue ad pectus, pectine attraherent, illi ſurſum verſus, ſiue deſuper texerent. Quæ vt recte ſe habent, ita nondum difficultas exhauſta eſt. Nam cum ſurſum verſus texendo, trama ſiue ſubtemen, pectine non impelleretur, ſed ſpatha lignea, in faſciis pectoralibus, & tunica integra, ſiue per totum, & in orbem contexta nullus ſpathæ locus eſſe potuiſſe videtur; ergo reſtat, vt vel acubus longioribus, quod hodie fit, aut ſolis manibus, ſine vllo inſtrumento hæ conficerentur. Illud non admittitur, quod talis artificii nullus veterum meminerit, ergo vltimum potuiſſe fieri credibile eſt.

Id ex loco Galeni ad Thraſibulum quem adducit Caſaubonus elici poſſe videtur, docentis varias eſſe artes, quæ licet operationes admodum diuerſas habeant, in ſumma tamen propoſiti conueniunt, atque adeo artis eiuſdem partes diuerſas cenſeri debeant. Nam cum Galenus eo loco dixiſſet, texere, nihil aliud eſſe, quam ſtamen, & ſubtemen, ſiue tramam implicare, & inter ſe miſcere: idque fieri, non in ea ſolum arte, quæ textoria, & hyphantice dicitur, nam & ſartores, ſiue ſarcitores idem efficere: ſubiicit, potuiſſe initio aliam rationē excogitari, texendi veſtes, *vel quomodo* inquit, *reſarciuntur laceræ veſtes* (quod eſt ſpecies textoriæ) *vel quo pacto viminea*

opera nectuntur, vt quali, ſportæ, retia. Sed quia iſtæ rationes texendi, plus multo temporis deſiderarent, propterea texturam eſſe inuentam, quæ exercetur per lignum textorium, ſiue liciatorium.

Si igitur & vaſa viminea, vt quali, ſportæ, fiſcellæ, & retia, ſine vllo inſtrumento, pectine, vel ſpatha texebantur, vt hodie vaſa viminea texuntur, ſi faſciæ pectorales, calanticæ, & reticula tota ſimul ſiue per totum conficiuntur, cur non & tunica illa à Palæſtinis eodem modo texi potuit? Imo confectam res ipſa docet. Nihil enim aliud faſcias pectorales fuiſſe crediderim, quam breues & anguſtas tuniculas, pectus & dorſum tegentes, quales noſtræ interulæ & ſubuculæ, quæ ex lana, goſſypio, & ſerico conficiuntur, licet illæ manicis caruerint.

Euthymius ſcribit, Chriſti tunicam fuiſſe à ſuperioribus partibus contextam, *veluti ſunt*, inquit, *apud nos, capitis, aut pedum hiemalia operimenta.* Quæ perperam Caſaubonus feltra, ſiue coactilia, & impilia interpretatur. *Nam non potuiſſe illa operimenta eſſe coactilia ſiue feltra* paulo poſt fatetur, *quomodo enim dicerentur, in ſuperioribus contexta?* cogitur ibi lana, non texitur. ergo non coactilia ſed vere texta erant, quod aperte declarat, aut per acus longiores, vt nunc fit, aut ſi illud artificium nondum cognitum, ſolis manibus confecta, & quidem à ſuperiore parte incipiendo, & in orbem, ſiue per totum texendo. Talis igitur tunica Chriſti inconſutilis, deſuper contexta per totum. Talis & tunica talaris Pontificum Hebreorum vt ex Ioſepho oſtendit Rubenius Lib. III. Antiquit. Cap. VIII. ἔςι δὲ ὁ χιτῶν οὗτος οὐκ ἐκ δυοῖν περιτμημάτων, ὥςτε ῥαπτὸς ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι, καὶ τῶν παρὰ πλευραῖν. φάρσος δ' ἐν ἐπιμήκει ὑφασμένον. *Hæc tunica non conſtat è duabus plagulis ſiue ſegmentis, vt ſuturas habeat in humeris ac lateribus. Eſt vero tela in longitudinem texta.* Quæ ſi vera ſunt, non fuit illud peculiare artificium apud Palæſtinos, ſed Hebręis vulgare: & Chriſti D. tunica ſimilis Pontificiæ. Sed poſtrema verba. Φάρσος δ' ἐς ἐπιμήκει ὑφασμένον. *Eſt vero tela in longitudinem texta*, peſſime vertit: vertenda erant. *Eſt vero inuolucrnm, ſiue velamen in altitudinem, ideſt ſurſum verſus textum.* Nam φάρσος non telam proprie ſignificat, ſed velamen ſiue amictum rotundum, ita ap-

appellat idem Ioſephus alibi, & clauſum, quod hominem inuoluebat, qualis illa tunica erat: nam omnis tela in longitudinem texebatur. Hic autem ἐς ἐπιμήκει eſt in altitudinem, ſiue in altum, hoc eſt ſurſum verſus, qualiter illa tunica texebatur vt diximus; & ea vox etiam proceritatem, ſiue corporis altitudinem ſignificat.

Quod vero Rubenius cenſet, tales etiam fuiſſe tunicas rectas Romanorum die tyrocinii, & Regillas ſponſarum, non ita facile id doctis perſuaſerit. Fuiſſe quidem à ſtantibus ſurſum verſus textas, & ideo rectas appellatas, & boni ominis cauſa eo die ſumptas in confeſſo eſt apud omnes: ſed quod fuerint rotundæ, & clauſæ, non ex duabus plagulis conſutæ vt communes, id vero inauditum eſt, & nemo veterum prodidit: certe id non diſſimulaſſet Feſtus & alij, qui tantum earum telam a ſtantibus in altum textam memorarunt. Quod ſi fuiſſent, & ipſæ inconſutiles, iam illud artificium non Palæſtinis modo, ſed Iudæis omnibus, & Romanis fuiſſet cognitum, nec tantopere viris doctis laborandum fuiſſet, vt indicarent, qualis tunica Domini inconſutilis, ſi tales Romanorum tyronum rectę, & ſponſarum regillæ fuiſſent. Imo & Græcorum tunicæ ὀρθοστάδιοι, ὑπόκομμα, ideſt inciſuram non habentes, vt explicat Rubenius, & inconſutiles erant. Sed ὑπόκομμα apud Heſychium, eſt cingulum ſiue cinctura, qua tunicæ rectæ, ideſt recte cadentes carebant, ducta translatione ab inſectis animalculis, quæ ab ea parte qua inſectionem habent, veluti cincta videntur, ſiue quod ait Salmaſius, graciliora apparent, & cincti diſcinctis graciliores videatur; tunicæ illæ rectæ cincturam non habebant.

Hæc paulo fuſius ad Iſidorum, & Theophilactum explicandum, & noſtram opinionem tuendam adſtruximus, ne deinceps quæratur quale illud artificium fuerit in tunica ἀῤῥάφως conficienda.

Nec

Nec mulierum, nec virorum veſtibus apud Græcos clauos additos. Nulli claui albi fuerunt. Veſtis ſtragula lectorum non hominum. Nomina pallijs intexta. Cap. XIII.

QVid quid vnquam de purpura apud Græcos, & Latinos ſcriptores Rubenius repperit, totum id ad argumentum trahit, atque inde clauos veſtium procudit, & muliebres quidem veſtes apud Græcos anguſtis clauis ornatas cenſet, quia Ariſtophanes inter ornatum muliebrem τὸ παρυφὲς enumerat. Sed tam παρυφὲς vt dictum eſt, quam παραλουργὸν, nihil aliud ſignificat, quam veſtem purpura intextam, vel prætextam, & quidem per totum, cum claui tantum ad pectus eſſent, vt ipſe fatetur, & vt demus παρυφὲς de clauis intelligendum, vnde nam clauos fuiſſe anguſtos, non autem latos colligit? Ita apud Siracuſanos lege ſancitum ne fœminæ portarent veſtes ἐχούσας πορφυρᾶς παρυφὰς purpura intextas. Illud Apuleii de Hippiæ interula: *habebat indutui ad corpus tunicam interulam tenuiſſimo textu, triplici licio, purpura duplici* non de duobus clauis accipiendum, ſed aut de duplici purpuræ genere, vt diximus, vel quod tunica illa texta erat ex triplici licio, ſiue trimita, duobus purpureis, altero albo.

Ad Cap. X.

Non à mulieribus modo Græcis, ſed etiam à viris clauatas veſtes geſtatas adiicit, hoc tamen diſcrimine, quod lautiorum claui purpurei eſſent, reliquorum albi. Hoc quoque non minus ineptum eſt, quam à matronis Romanis geſtatos clauos in tunica ſiue ſtola, quæ tota purpurea erat: quomodo enim claui purpurei in veſte eiuſdem coloris conſpici poterant? Itacum Græcorum, ſicut & aliarum fere gentium veſtimenta vulgo fuerint alba, qua demum ratione claui albi, in alba veſte inſignes eſſe potuerunt? Atqui Alexander teſte Plutarcho de Antipatro dicebat, ἔξωθεν λευκοπαρυφός ἐστι, τὰ δὲ ἔνδον ὁλοπόρφυρος. *Extrinſecus* inquit Rubenius *veſtes habet albis clauis ornatas, intus vero totus purpureus eſt*. Nihil hic de clauis, ſed λευκοπαρυφὸς eſt veſtibus albis, ſiue ex lana alba textis, indu-

tus.

tus, intus totus purpureus.

Futile magis argumentum eſt, quo clauos Græcorum pallijs additos contendit: quod Athenæus Lib. v. ſcribit de Athenione, qui tyrannidem inuaſerat, ἐπ' ἀργυρόποδος κατακομίζεται φορεῖυ, καὶ πορφυρῶν στρωμάτων, *qui prius in tribonio purpuram nunquam viderat, in purpureis ſtragulis, ſella argenteis pedibus ſubnixa portabatur.* Nullum hic pallium, ſed tantum ſtragula veſtis purpurea, qua & lecti, & puluini in lectica inſternebantur, quo ſenſu ſtragula veſtis ſemper à latinis ſumitur, nunquam pro indumento: Quanquam idem ſentiat Caſaubonus, & perperam de clauis interpretetur, qui vt toties diximus, in veſte purpurea conſpicui eſſe non poterant.

Quia vero Caſaubonus dixerat clauos in veſtibus σημεῖα dictos eſſe, quod rectum eſt, affert locum Suidæ Ξιβανοφόρος, ὁ φορῶν στολὴν ἔχουσαν σημεῖα ὡς Γραμμάτια, *gerens veſtem habentem ſigna, veluti literas.* Quod vt concedamus de literis, & huiuſmodi notis, præcipue inferiori æuo veſtibus intexi ſolitis: ita tribonio viliorum hominum trito, ac lacero palliaſtro, notas purpureas inditas credere non poſſumus. Et ſi hæc σημεῖα, oris veſtium ac lacinijs intexebantur, eademque claui fuerunt, ſequitur clauos non ad pectus ſolum, ſed in extrema ora attextos, & ita clauatam & prætextam veſtem eandem fuiſſe.

Porro etiam nomina quandoque pallijs immiſſa præter Vopiſcum, docet Plinius Lib. xxxiii. Cap. ix. de Zeuxi. *Opes quoque tantas acquiſiuit, vt in oſtentatione earum Olympiæ, aureis literis in palliorum teſſeris, intextum nomen ſuum oſtentarit.* Carolus Datus Vir longe doctiſſimus, atque humaniſſimus, cum præclarum Opus de vita veterum Pictorum, moliretur, quo magnis illis artificibus immortalitatem largitus eſt, quam ab operibus iniuria vetuſtatis victis, conſequi non potuerunt: quid de his Plinij verbis ſentirem amice quæſiuit, quod me aliquam in eo ſcriptore operam collocaſſe ſciret.

Reſpondi tunc id quod erat, mihi ſuſpectum hunc locum, ac prope depoſitum viſum eſſe: ea præcipue ratione, quod cũ pallium Græcorum, vt & cetera veſtimenta ex lana, albo colore vulgo eſſent, ſatis capere non poteram, quænam illæ teſ-

ſeræ

Digitized by Google

ſeræ in pallio eſſent, quarum nemo veterum meminiſſet, nec quomodo literæ ac nomina vulgari pallio intexi poſſent; Cum præterea Plinius *palliorum*, non *pallij* dicat, plura enim pallia geſtata nemo dixerit: nec magna opum oſtentatio videbatur, ſi in palliorum teſſeris nomen aureis literis inſertum fuiſſet.

Sed poſtquam eruditiſſimam diſſertationem eius beneficio accepi, & rem totam accuratius perpendi, non inuitus ipſius ſententiæ accedo: cum pallium commune album eſſet, ac ſine vllis ornamentis, aut ſignis, potuiſſe pictorem illum, quæſita meritis ſuperbia inflatum, faſtu quodam, atque opum inani oſtentatione, cum pallio purpureo, cuius teſſeris nomen eius aureis literis, intextum, aut Phrygionis opere pictum eſſet, Olympicis incedere.

Idque vt faciliuscredam facit Ælianus qui Lib. IV. Cap. XI. variæ hiſt. etiam in Parrhaſio cultus inſolentiam notat, ὅτι μὲν πορφυρίδα ἐφόρει: veſtem purpuream ferebat, quæ vox tam de pallio, quam de chlamyde accipi poteſt. Præterea vſum tradit ſcipione, aureis clauiculis diſtincto, & aureis fibulis calceamentorum ligulas conſtrinxiſſe. Quod confirmat Athenæus Lib. XII. cum ait eundem χρυσοῖς ἀνασπαστοῖς, *aureis habenis calceorum anſas adſtrinxiſſe*. Quæ in eo licentia non minus notabilis, quam Zeuxis nomen pallij teſſeris, literis aureis inſcriptum. In eo tamen adhuc hæreo, cur Plinius, *palliorum* dixerit, non pallij: niſi forte ad maiorem oſtentationem, plura habuit pallia diuerſo artificio eundem luxum teſtantia, quæ ſubinde mutaret, vt Criſpinus apud Iuvenalem. *Tyrias humero reuocante lacernas*.

Vt ad Rubenium redeamus extrema X. capitis verba corrupta librarij culpa crediderim. *Ita gromatias gruma vocatur, quæ linea alba tranſuerſa pracingitur vt Plinius*, & pro gruma, *gemma* legendum eſſe. Cum tamen in ipſa Capitis epigraphe legatur *Grammaticis gruma*, fœdiore menda, pro *Grammatias*, *gemma*.

De

De lato clauo. Vnum tantum in tunica Senatoria fuiſſe, falſo adſtrui. Herodianus explicatus. *Cap. XIV.*

QVæ de lato clauo hic afferuntur, quem Græci πλατύσημον vocant trita ſunt, & pervulgata. Illud plane novum, vnum tantum clavum fuiſſe, & quidem alterum ab anteriore parte, à poſteriore alterum. Non igitur vnus, ſi hoc verum eſſet. Sed nullos retro clauos fuiſſe ſupra diximus, quod nemo veterum id prodidit, quodque fruſtra poſitus fuiſſet, cum pars illa tunicæ poſterior, toga, aut lacerna tegeretur, ſub qua clavus ille latuiſſet. Ad quid igitur appoſitus? *Ad Cap. XI.*

Sed fuiſſe vnum tantum in anteriore parte, vt comprobet, plura ſcriptorum loca adducit, quæ eodem recidunt, & vno verbo facile ſolvuntur. Iuven. Sat. 1.

Quid confert purpura maior
Optandum?

Eſt quidem ibi *purpura maior* laticlauia tunica: non tamen de vno tantum clauo, ſed de pluribus intelligi poteſt, *purpura*, pro clauis purpureis, quotquot illi fuerint. Et hic, & in alijs ſcriptorum locis ſingularis, pro numero plurium per tropum. Vt *Romanus prælio victor: & hoſtis habet muros*. Idem ſenſus Luciani in Demonacte. *Cum vidiſſet quendam* ἐπὶ τῷ πλάτει τῆς πορφύρας, *ſuperbientem latitudinem purpuræ*, quæ ſcilicet in clauis. Eodem modo Quintil. Lib. VIII. Cap. V. *Porro vt affert lumen clavus purpuræ loco inſertus, ita certe neminem deceat intexta pluribus notis veſtis.* Nam ſi duo, aut tres claui in vſu fuiſſent, quod incertum eſt, ſi quis recepto numero plures addidiſſet, ſiue plures clauos tunicæ inſeruiſſet, rem indecoram feciſſet. Apud Plin. *purpura latior*, ſunt claui purpurei eodem tropo quo ſupra dictum eſt. Ita & Suetonius tradit *Auguſtum vſum togis, neque reſtrictis, neque fuſis, clauo nec lato, nec anguſto*, ideſt tunica laticlauia, quæ etiam *latus clavus* ſimpliciter dicebatur, licet plures clauos haberet. Horat.

Latum demiſit pectore clavum.

ideſt tunicam laticlauiam, quæ cum non cingeretur cadebat in pectus; & ideo recte Acron exponit *Τοὶ κολωβίωνα*, ideſt *tunicam ſine manicis, in qua purpura, qua extenditur in pectore Senatorum*. Nam tunicam illam ἁπλῶς *latum clavum* appellatam manifeſte docet Suetonius de Cæſare. *Vſum lato clauo ad manus fimbriato, nec vt vnquam aliter, quam ſupra eum cingeretur*, ideſt tunica contra morem manuleata, & cum fimbriis: niſi quis putet, clauos, qui in pectore vſque ad manus extenſos, vel manicis inſertos fuiſſe.

Neque Silius Lib. III. ait tunicam unico clauo diſtinctam

Diſcinctis mox thura dare, atque ex lege parentum
Sacrificam lato veſtem diſtinguere clauo.

Idem enim tropus eſt, *pro latis clavis*, neque unus clavus, ſed plures veſtem diſtinguunt. Sed Martialis contrarium potius indicat *Et lato variata mappa clauo*

Quomodo enim vno tantum clauo mappa variari potuerit, ipſe viderit, qui melius hunc locum prætermiſiſſet. *Sed optime omnium*, inquit *Herodianus hoc declarat L. IV. cum de Heliogabali ſacrificijs agit*. Ait enim *exta victimarum, & aromata intra lances aureas, capitibus impoſitas geſtatas eſſe, à præfectis exercituum, & ab alijs ſumma dignitate præditis*: ἀνεζωσμένοι χιτῶνας ποδήρεις, καὶ χειριδωτὺς νόμῳ Φοινίκων ἐν μέσῳ φέροντες μίαν πορφύραν. *Succincti* (non induti) *tunicas talares, ac manuleatas, Phænicum more vnam in medio purpuram habentes*. Si præfecti exercituum, & ſummis magiſtratibus præditi fuiſſent in tunica laticlauia communi, nihil erat quod Herodianus diceret, more Phænicum indutos fuiſſe. Sed illi in peregrino ac barbaro veſtitu erant more Phænicum ſacrificantium, & duo quidem cõtra Romanum morem in eorum cultu notauit: quod tunicas talares, & manuleatas, quæ Romæ infames erant, quodque eædem tunicæ ſolam purpuram in medio haberent more Phænicum. Nihil hic de tunica laticlauia, ſed de ſacrifica Phænicum veſte, & fruſtra Herodiani auctoritate nititur.

Sicut enim Reges Perſarum ita tunicam purpuream geſtabant, vt in medio intextum album haberet: ita & ſacrificuli in Phænicia albam tunicam geſtabant, quæ in medio purpurâ erat diſtincta. Sed quid opus eſt verbis, ſi Varro totam hanc ſen-

ſententiam euertit? Lib. VIII. de L. L. *Nam ſi quis tunicam in vſu ita conſuit, vt altera plagula ſit anguſtis clauis, altera latis, vtraque pars in genere ſuo caret analogia*. Quid hiſce reponit Rubenius? Ait, aut de tunica anguſticlauia locum intelligendum, cuius vna plagula latioribus, quam altera clauis diſtincta ſit. Sed cur non de laticlauia à nobiliori parte? Vel eadem tunica erit laticlauia, & anguſticlauia. Sed communi Criticorum more quod non placet, corrigit, *vt altera plagula ſit anguſtis clauis, altera lato*, aut ex Scioppij editione, *altera plagula ſit anguſti claui, altera lati:* vtcunque non vnus, ſed duo claui fuerint; & Varronem de anguſticlauia, non de laticlauia locutum, docendum erat. In media igitur tunicæ parte, tam lati, quam anguſticlaui inſuti fuerunt: nam anguſtos ad latus dextrum, & ſiniſtrum poſitos merum commentum eſt, quod ſupra exploſimus.

Ceterum licet τὰ μεσοπόρφυρα apud Iſaiam Cap. III. Septuaginta tranſtulerint, teſte Hieronymo, *tunicam clauatam purpura*, cum Symmachus *faſciam pectoralem*: ita μεσόλευκον tunicam Regum Perſarum nemo *lato clauo diſtinctam*, dixit, & *clauos illos albos* fuiſſe, ſed tantum vt Curtius, *purpurea tunica medium album intextum*, qualiſcunque eius forma fuerit, rotunda, an quadrata, recta, an tranſuerſa. Quod autem veteres ita clauis vterentur, vt alij magis aut minos laxos, vel reſtrictos gererent, quod de Auguſto Sueton. tradit, id ſatis pridem à doctis demonſtratum eſt.

Oraria: Stola: ſemicinctia, ſudaria. Non à Senatoribus tantum, ſed vulgo vſurpata. Cap. XV.

Recte quidem Rubenius ſtatuit faſcias, quæ in ſtatuis poſterioris æui cernuntur, quæque ſiniſtrum humerum tegunt, & ſub brachium dextrum deſcendunt, non eſſe clauos. *Ad Cap. XIII.* Non ſolum quia vt ille ait, ſi fuiſſent claui ſpectarentur etiam in ſtatuis togatis antiquioribus, cum ferme tantum viſantur in illis, quæ poſt Conſtantinum poſitæ ſunt. Sed quia nulli vnquam in togis claui fuerunt, & ſi fuerint faſciæ *claui* dici non

poſſunt, contra quam idem cenſet, qui longas illas faſcias purpureas in trabea inſtar trabium diſcurrentes, *clauos* vocat. Fuiſſe ergo *oraria* eidem aſſentimur, quæ non tantum à Senatoribus, ſed promiſcue geſtabantur: quorum ſpeciem in Diaconis ſpectari in iis, quæ hodie *ſtolæ* appellantur, ſicut in ſacerdotibus eadem forma, & materia, licet diuerſo modo geſtentur. Nam in his de collo ſuſpenſa ſtola decuſſatim in pectus deſcēdit, in Diaconis vero, ſiniſtro humero impoſita, dextro brachio ſubmittitur. Concilium Toletanum IV. *Ergo orarium oportet Leuitam geſtare in ſiniſtro humero, propter quod orat.* Sic Chryſoſt. in liturgia, ſic ceteri *orarium* vocant.

Sed non ſatis percipio cur hæc *oraria* tantum à Senatoribus geſtarentur, vt ex Gloſſis Baſilicon indicat Rubenius. Ὀδονάρια καὶ ὀδόνια ὑφάσματα ἐπιμήκη, ἃ καὶ ὠράρια παρά τισιν λέγονται, ταῦτα δὲ οἱ εἰς παλάτιον εἰσιόντες συγκλητικοὶ ἐπιφερόμενοι ἐν αὐτοῖς καὶ ἀπεμύττοντο, καὶ ἀπέπτυον. *Odonaria, & Odonia ſunt panni longi, qui & Oraria dicuntur à quibuſdam; Hæc fere, qui in Palatium ibant Senatores gerebant, illiſq; vtebantur ad emungendum, & expuendum.* Cur enim ſoli Senatores *Oraria* geſtabant? Nunquid ceteri, quibus eorum ius non erat digitis, aut cubito emungebantur? Illud mirum magis, quod Senatoribus licebat, non licebat Conſulibus: vt ex Theophilacto in Acta Apoſtol. Cap. XIX. docet Rubenius. Σουδάρια, καὶ σιμικίνθια λινοειδῆ εἰσιν ἀμφότερα, πλὴν τὰ μὲν σουδάρια ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιβάλλεται, τὰ δὲ σιμικίνθια ἐν ταῖς χερσὶ κατέχουσιν οἱ μὴ δυνάμενοι ὠράρια φορέσαι. οἷοί εἰσιν οἱ φοροῦντες ὑπατικὰς στόλας, πρὸς τὸ ἀπομάττεσθαι τὰς ὑγρότητας τοῦ προσώπου. *Sudaria, & ſemicinctia linea ſunt vtraque, ſed ſudaria quidem capiti imponuntur, ſemicinctia vero in manibus tenent, qui non poſſunt oraria geſtare, quales ſunt qui ferunt Conſulare veſtes, vt abſtergant humores faciei.* Cur Senatoribus tantum orariorum ius eſſet, cauſam adhuc quæro. Deinde aut eadem res fuit, aut non admodum diuerſa, *Orarium, ſudarium, & ſemicinctiū*: omnia ex lino, vt Græcorum ὀδονάρια καὶ ὀδόνια, & in eundem vſum. *Orarium* non ab orando, ſiuæ prædicando, vt in Concilio Toletano, ſed quo os, ſiue facies, ac narium excrementa tergebantur: *ſudarium* à ſudore: *ſemicinctium*, quod lintea-

erant,

Digitized by Google

erant, ſiue inſtitæ latiores, dimidiam *cincti* ſpeciem referentes. De *cincto* alias dictum, quale hodie eſt mulierum, & operariorum linteum, quod in anteriori parte præcingitur, *Grembiale, & ſcheggiale* Italis dicitur, à gremio, & coxis, & *Trauerſa*. Cum igitur eadem res fere fuerint *Oraria, & ſudaria, & ſemicinctia* de Senatoribus, & Conſularibus Græci illius commentum eſſe putamus.

Sed de his omnibus multa egregie diſputauit Caſaubonus ad illa Vopiſci. *Ipſumque primum donaſſe Oraria populo Rom. quibus vteretur populus ad fauorem*. Scilicet fuiſſe veteribus, vt hodie quoque linteamina quædam parua ad munditiem corporis, vſus magni, & multiplicis. *Sudaria, ſemicinctia, oraria* & quorum vnus meminit Arnobius, *muccinia*. Semicinctia vt nomen indicat, & teſtatur Martialis inuenta, vt ijs ſe præcingerent, vel cum lauarent in balneo, aut gymnaſtæ operam darent, vel cum miniſtrarent. Nam præcinctos miniſtraſſe ex Suetonio notum de Caligula. *Quoſdam ſummis honoribus functos, cananti, modo ad pluteum, modo ad pedes ſtare ſuccinctos linteo paſſus eſt, inſtar miniſtrorum*.

Poſtea etiam ad alia ſemicinctijs vſos eſſe idem obſeruat: notumque ex Actis Apoſtolorum Cap. XIX. de Paulo. *Virtuteſque non modicas faciebat Deus per manum Pauli, itaut etiam ſuper languidos deferrentur à corpore eius ſudaria, & ſemicinctia, & recedebant ab eis languores*. Vtraque vox latina, vt aliæ plurimæ Græco ſcriptori vſurpatæ. *Sudarium* linteolum, quo manantem ſudorem tergebant. Hinc apud Quintilianum Lib. VI. *Vatinius reus reprehenſus, quod candido ſudario frontem tergeret, ille, quamuis reus panem candidum edo*. De ſemicinctijs S. Ambroſius in hymno SS. Geruaſij, & Protaſij.

Vetuſta ſecla vidimus
Iactata ſemicinctia
Tactu, & vmbra corporum
Ægris ſalutem redditam.

Eodem vſu *Orarium* ab ore, linteolum tergendo ori paratum, quod auctor etymologici, & Balſamo appellant ἐκμαγεῖον τοῦ προσώπου, orarium latinis dictum, & Prudentius.

Hic ſui dat pignus oris, vt ferunt orarium

Fuiſſe

Fuiſſe autem *Oraria* ad modum faſciarum longiuſcula probat Caſaubonus ex Auguſtino de Ciuit. L. XXII. C. VIII. vbi de eo loquens, cui oculus in maxillam fuſus erat. *Tunc*, ait, *ſicut potuit, oculum lapſum, ac pendentem loco ſuo reuocatum ligauit orario*. Nec longa modo, ſed etiam lata fuiſſe ex Vet. Interprete Iuvenalis, qui flammeum, quo nubentes velabantur, *orarium* interpretatur; omnino qualia ſunt noſtra linteola, quæ à facie, *fazzoletto* appellantur, Inſubribus *pannuli*, ſiue *pannetti* dicuntur.

Ab ore igitur *Orarium:* nec audiendus Salmaſius, qui à ſegmentis vel loris, & inſtitis, quæ ad *oram* veſtis adſuebantur *oraria* dicta exiſtimat, ab ipsâ veſtis orâ. Nam illa ſegmenta, & limbi, anguſti erant & vt fuerint latiores, vſum orariorum præſtare non poterant abſtergendo ſudori, & emungendis naribus, ad quod oraria inſtituta, & inde dicta. Ita & *faciolium* non à facie, ſed à faſcia, quaſi faſciolium dictum idem putat, acutè magis quam vere. Et ideo ſubijcit, ſe non repugnare, quod Græci προσώπου ἐκμαγεῖον interpretantur, non *ab ora*, ſed ab *ore* dictum, ad ſudorem detergendum, ſicut καψιδρώτιον.

Vere quidem Caſaubonus ſtatuit huiuſmodi *oraria* primum populo Romano data ad fauorem, vt ijs iactatis in Circo ſignũ fauoris ederetur. Quod autem ſubiicit ante Aurelianum hoc idem toga factum eſſe, nondum inductis orarijs ad fauorem, nequaquam verum eſt, cum potius contrarium ex verbis Ouidij eliciatur.

Fauimus ignauo, ſed eum reuocate Quirites
Et date iactatis vndique ſigna togis.
Et reuocant: at ne turbet toga mota Capillos
In noſtros abdas te licet vſque ſinus.

Non enim iactatione togæ ſigna fauoris dabantur: ſed contra, ignaui agitatores reuocabantur: vt manifeſto verba declarant. Erat igitur illa potius exploſio quam fauor. Neque vero tantum laciniam togæ ſiue inſtitam in eo negotio motitabant, vt vult Salmaſius, ſed togæ ſinum concutiebant.

Dia-

Digitized by Google

Diaconorum Orarium, & ſemicinctium, ſiue ſtola. Orarium Doctorum, & Magiſtratuum. Capuzzo Beca. Almutia. *Stola Venetorum.* *Cap. XVI.*

VT ad *Oraria* redeamus, ea vulgo geſtata, in vſum poſtea ſacrorum conceſſere, & ſecutis temporibus non ex lino, ſed ex lana, aut ſerico confecta, ſacrificalis cultus pars fuerunt. Aliàs communi doctorum ſententia oſtendimus, ſacra Eccleſiæ primordiis in veſte communi, & vulgari peracta. Hinc tunicæ lineæ ſiue Camiſiæ, & tunicæ ſuperiores, & Dalmaticæ, demum pænulæ ſiue Caſulæ ſacrificantium habitus fuit, & hodie manet, poſtquam à vulgari, & prophano ſeparari cæpit. Sed Diaconi ſine pænula, in ſola Dalmatica, ſiue tunicula, qualis habitus olim miniſtrantium menſæ, ideſt ſola tunica, quæ ſi manicis, careret *colobium* dicebatur: manuleata vero *Dalmatica*. Alterum Diaconorum inſigne, *Orarium*, ſiue potius *ſemicinctium*, quod qui menſæ miniſtrabant, eo vel cingerentur ad pectus, vt ex Suetonio liquet, *linteo præcinctos inſtar miniſtrorum*, vel ſiniſtro humero imponerent ad abſtergendas manus.

Quæ lintea Græci σινδόνας vocant, vt Salmaſius docet, erãtque cirrata, & ideo δίκροσσα Polluci dicuntur. Sic atrienſis à Phædro inducitur.

Ex alticinctis vnus atrienſibus
Cui tunica ab humeris linteo Peluſio
Erat diſtricta, cirris dependentibus.

Ideſt fimbrijs, quales etiam nunc in Diaconorum orarijs cernuntur. Nam *cirri* ſunt *fimbriæ*, κροσσοὶ, vnde κροσσωταὶ veſtes *fimbriatæ* vel *cirratæ*.

Quia igitur Diaconi, vt vox declarat, erant ſacræ menſæ miniſtri, cum linteo, ſiue ſemicinctio, & quidem fimbriato, quodque ſiniſtro humero imponitur, quod & *orarium*, ad ſimilitudinem linteorum orariorum: & ſtola, ἀπὸ τοῦ στέλλειν, quia humero injceretur. Blaſtares in ſynopſi Conciliorum à Caſaubono

ſaubono laudatus, ait miniſtris minoribus, ſiue ſubdiaconis, orarium vetitum. Cum munus eorum eſſet fores templi cuſtodire (vnde *Oſtiarij* dicti) vult autem orarium proprium eſſe Diaconorum, quod illi læuo humero impoſitum geſtent: ex eo autem dictum, quia teneantur qui orarium habent, ſtātes ad pulpitum tempus obſeruant, quando oporteat eum, qui ſacram paginam legit, vel fideles, vel cathecumenos cōpellare: *ὡρεῖν* enim eſſe *obſeruare*: quod vt verum eſt de geſtatione *Orarij*, ita falſam & ineptam verbi notationem Caſaubonus arguit.

Subijcit idem *Orarium* apte appellari poſſe ſericam inſtitam, quam collo appendunt in Gallijs magiſtratus, & qui Doctores renuntiati fuerunt. Quod etiam olim in Italia fiebat, vt vna cum laurea Orarium ſumeretur, & nunc etiam alicubi à Parochis geſtatur. Quod partim barbara voce *Caputium*, partim *Beca* appellatur. Orarium ſcilicet addito capitis integumento inſtar cuculli. Quod in hac Vrbe inſigne erat Rectoris Academiæ, idque magna pompa, & celebritate ſumebatur, & quidem gemmis inſignitum, vt videre eſt in veteribus picturis, & apud Thomaſinum de Gymnaſio Patauino.

Idem tegmen *Beca* dicitur, ambiguo ex rei inhoneſtæ cognatione, ſenſu, & à Parochis etiamnum vtrique humero impoſitum geſtatur. *Apex*, *apica*, *apeca*, *beca*. Sacerdotum etiam olim apud Romanos, præcipue Flaminum, inſigne. De quo fuſe in Originibus linguæ Italicæ diximus.

Veneti Orarium *ſtolam* appellant, pannum oblongum, & latiorem ſiniſtro humero iniectum. Idèmque olim fuit capitis integumentum, ſiue *caputium*, quale paſſim in Vrbibus Italiæ ab honeſtioribus geſtabatur, vt veteres picturæ oſtendunt. Sed cum pondere prægrauaret, rotundis pileolis inuentis, orarium retentum, humeroque ſiniſtro impoſitum: in Equeſtri dignitate præditis, aureis ſegmentis diſtinctum: in magiſtratibus, ex holoſerico villoſo coccineo, interdum auro intextum, & variegatum.

Cæpere poſtea *oraria* præcipue Doctorum pretioſis pellibus fulciri, & humeris imponi, vt in pectus deſcenderent: mox ſolæ pelles peregrinorum murium adhibitæ, vt nunc à Docto-

ribus

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Tab. IX

Digitized by Google

ribus in publicis ſupplicationibus eodem modo geſtantur, etiam cum caletur maxime. At Sacerdotes Canonici non humeris, ſed ſiniſtro brachio eas pelles ferunt, eæque à quibuſdam Almutiæ appellantur. Fortaſſe quaſi Armitiæ ab armis, quod humeris inijceretur, quemadmodum & Armilauſa: de qua in ijſdem Originibus linguæ Italicæ.

Stola Sacerdotalis. Pallium Archiepiſcoporum. Orarium non fuiſſe pallium: neque à menſæ miniſtris geſtatum. Cap. XVII.

NOn Diaconorum modo, ſed & Sacerdotum *orarium*, ſiue *ſtola* ornatus fuit. Ita tamen vt diuerſo modo geſtaretur: ſcilicet vtrique humero impoſitum in pectus deſcendens crucis figuram formaret. Nunc pænulæ, ſiue Planetæ ſubiectum, olim etiam ipſi ſuper impoſitum, & videre eſt in appoſita vetere tabulâ, quam Nicolaus Alemannus ad Procopij Anecdota exhibuit.

Tabula IX.

Et quoniam, vt dictum eſt, vulgo linteola, & ſudaria ad faciei munditiem ferebantur, poſtquam *Oraria* ex lana, aut ſerico confici cœperunt, ex lino mappulas, & muccinia in eundem vſum habuerunt, quæ aut manu geſtabantur, aut ſiniſtro brachio ſuſpendebantur. Sed & ipſa in ſacrificalis veſtis ornatum tranſierunt ex lana pariter, aut ſerico, & manipuli dicti ſunt, læuoque brachio alligantur, quæ vox etiam nunc Vicetiæ durat, pro linteolo, ſiue ſudario.

Demum & Epiſcopi, atque Archiepiſcopi Orario inſignes fuere. In Vita Fulgentij. *Vna tantum viliſſima tunica, ſiue per æſtatem, ſiue per hiemem patienter indutus: orario quidem ſicut omnes Epiſcopi nunquam vtebatur*. Quanquam hæc verba non de veſte Pontificali, ſed de communi accipienda putem. Hoc Epiſcoporum Orarium peculiaris formæ fuiſſe cenſet Caſaubonus: nec vt cetera Oraria ſimplicem faſciam, & deo pallium appellatam. In hiſtoria Synodi Rhemenſis. *Arnulphus in ſui promotione annulum, & baculum acceperat, quoddamque genus Orarij, quod per differentiam pallium dicitur.* Sed qualis eſſet iſta differentia non conſtat, hodieque pallium non Epiſcoporum, ſed Archiepiſcoporum inſigne eſt: illudque deſcribit Scaliger Epiſt. CCCXLV. *Scilicet circulus ex ſubtili panno, quatuor, aut quinque digitorum amplitudine ex quo duæ ex eodem panno propendent faſciæ: itaut cum circulus humeris Antiſtitis fuerit impoſitus, duæ illæ faſciolæ à pectore, & à tergo dependeant*. Certe nihil aliud quam orarium; ſed diuerſa forma, & iniectu, vt ſcilicet ab Orario Diaconorum, & Presbiterorum diſtingueretur: ſed cur faſcia iſta circularis, *pallium* fuerit dicta, iuxta cum ignaris ſcio. Fortaſſe quod quandam omophorij ſpeciem præferat: quod erat breue pallium ſiue palliolum, vt vox declarat, humeris impoſitum, quanquam hoc integrum, illud faſcia, ſiue orarium in circuli figura compoſitum.

Quidquid ſit faſcias, quæ in antiquo marmore apud Boiſſardum conſpiciuntur in modum pallij Archiepiſcopalis, eſſe *Oraria* cum Rubenio credimus.

Tabula B.

Sed

Sed vtrum figuræ illæ in medio poſitæ, ſint pænulatæ, an tūnicatæ tantum, adhuc dubitamus. Cum tunicæ videantur, & oraria ferme non pænulis, ſed tunicis imponerentur. Eos autem iuvenes credit Rubenius eſſe Officiales. Quod lex 1. Codicis Theodoſiani, de habitu, quo vti oportet intra Vrbem. *Officiales quoque vti quidem pænulis iubemus: verum interiorem veſtem admodum cingulis obſeruare, ita tamen, vt diſcoloribus quoque pallijs pectora contegentes, conditionis ſuæ neceſſitatem ex huiuſmodi agnitione teſtentur.* Sed verba illa, *interiorem veſtem, & pectora contegentes* non de pænula, quæ exterior, ſed de tunica intelligenda ſunt: nemoque dixerit pallia illa verſicoloria, fuiſſe oraria, etiamſi orarium Archiepiſcopale, pallium dicatur: ſed potius pallia, ſiue palliola fuiſſe diſcoloria, quibus officiales à ceteris dignoſcerentur, vt ſunt nunc, quæ *liuree* appellantur.

Quod ſubiicit, excuſari non poteſt: de ſimili genere pallij

intelligendum eſſe Iſidorum, ſcilicet de faſcijs humeralibus: *Pallium, eſt quo adminiſtrantium ſcapulæ conteguntur, vt dum miniſtrant expeditius currant. Plautus. Si quid facturus es, appende in humeris pallium, & pergat quantum valet tuorum pedum velocitas.*

Sed totum hoc merum Iſidori ſomnium eſt. Nam miniſtrantes ſine pallio fuere, & in ſola tunica, vt eſſent expeditiores. Id ex triclinijs veterum monumentorum apparet, nullusque ſcriptorum menſæ miniſtros cum pallio produxit: neque Iſidorus ait pallium illud fuiſſe faſcias, ſiue oraria. Plautus non de menſæ miniſtris, ſed de ſeruis ſe ad curſum expedientibus loquitur, qui ne veſtimentum fuſum & longum curſuram impediret, illud contractum conijciebant in collum, & de pallio Græcanico, non de orarijs loquitur. Idem Captiu. actu IV. Scena I.

Nunc res certa eſt, eodem pacto, vt Comici ſerui ſolent
Conijciã in collũ pallium, primo ex me hanc rem vt audiat.

Et ſcena ſequenti

Sed Ergaſilus eſt ne hic, procul quem video
Collecto quidem eſt pallio: quidnam acturus eſt?

Et Epidico Actu I. ſc. I.

Age nunc iam orna te Epidice, & palliolum in collũ conijce
Itaque aſſimulato quaſi per Vrbem totã hominem quæſiueris.

Terent. Phormione

Sed ego nunc mihi ceſſo, qui non humerum hunc onero pallio
Atque hominem propero inuenire?

Quo habitu interdum etiam liberi, vt paraſiti trechedipni, cum ad cœnam feſtinarent. In prolegomenis Terentij. *Paraſiti cum intortis pallijs veniunt*, ideſt in collum coniectis ad curſum.

Miniſtrantes igitur ſine pallio fuerunt, in ſola tunica: aliqui cum linteo ſiue ſemicinctio, quod tamen nemo pallium appellauerit. *Atqui* ait Rubenius, *in veteribus monumentis miniſtros fere omnes, tam ſacrificiorum, quam conuiuiorum videmus habere in ſiniſtro humero ſuſpenſam faſciam quandam latam, cirris dependentibus.* Verum in miniſtris conuiuiorum (nam de ſacrificijs nondum mihi videre contigit) illam faſciam *ſemicinctium* fuiſſe diximus, non pallium, & quidem *linteum* vt ſcri-

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Ruphanus fc.

Digitized by Google

Tab. D

Digitized by Google

Digitized by Google

ſcriptores appellant. Phædrus, *linteo Peluſio. Quam faſciam*, inquit Rubenius, *credo pallium appellatum, quando ex lana non ex lino erat*. Nam linea fuit, etſi lanea fuiſſet, non tamen propterea pallium. Nam etſi poſtea hæc oraria, & ſemicinctia cum in partem veſtis ſacrificantium venerunt, ex lana, & ſerico confici cæperint, non ſequitur quia ex lana, erant fuiſſe pallia, quaſi pallia tantum fierent ex lana, & non omnia veſtimenta, tunicæ, pænulæ, lacernæ, togæ. Neque Petronius pallia opponit linteis. *Iam Trimalcio vnguento perfuſus tergebatur non linteis, ſed pallijs ex molliſſima lana factis*. Id enim vt cetera præter morem in luxu Trimalcionis notauit, quod cum alii in balneis linteo tergerentur, ille pallia non ex lino, ſed ex lana confecta terſui adhibebat, ſiue quod molliora ex tenuiſſima lana erant, ſiue quod calidiora. Alij tamen pro *pallijs*, *pannis* legunt. Potuiſſe tamen etiam pallia ex lino confici credimus, non quidem ad geſtandum, ſed quibus lecti operiebantur, etiam tricliniares, quæ paſſim à ſcriptoribus *pallia* appellantur, vt Catullus *pertundo tunicamque palliumq;* & Ouidius

Conſcia de tergo pallia deme tuo.

Quæ *lintea toralia* dicta.

Orarium in habitu Imperatorum, & Conſulum inferioris æui. In diptycho Leodienſi Orarium Conſulis non eſſe Omophorion: neque tunicam interiorem eſſe ſubarmale. Cap. XVIII.

Recte quidem putat Rubenius humeralem faſciam ſiue lorum ab Imperatoribus Bizantinis geſtatum, eſſe orarium; ſed ex ſerico, auro gemmiſque diſtinctum. In Donat. Conſtantini. *Deinde diadema, videlicet coronam capitis noſtri, ſimulque Phrygium, nec non, & ſuperhumerale, videlicet lorum, quod Imperiale ſolet circundare collum*. Faſcia ſcilicet auro gemmiſque ornata, vtrique humero impoſita, deinde in pe-

Tabula C & D.

Digitized by Google

ſtore Crucis ſignum exprimens, vt ſtola ſacerdotum. Præter nummum Theodoſij, in quo tam in prima quam in auerſa figura id conſpicitur, alios hic adiecimus, ex theſauro antiquitatum Equitis Ioannis de Lazara nunquam ſatis laudati, quo res clarius innoteſcat.

Præter hæc in diptycho Leodienſi, quod Vuiltemius V. C. publici iuris fecit, totum hoc manifeſtius apparet. Faſcia ſcilicet lata, & oblonga Conſulis Anaſtaſij. Quæ quidem *orarium* eſt non *Omophorium*, vt eidem placere video. Nam omophorium, quod poſtea *mauortium, & maforte* corruptè dictum eſt, fuit breue pallium ſiue palliolum humeros tegens, vt ſupra indicauimus: nemo autem faſciam & lorum, pallium dixerit, etſi humeris imponatur. Deinde *orarium* in habitu Anaſtaſij, & nummis fere alteri veſti ſubiectum cernitur: *omophorium* autem reliquis veſtimentis ſuper imponebatur. Sed quinam ſit ille Conſularis amictus ſuperior Coſ. Anaſtaſij, tam in diptycho Leodienſi, quam in Bituricenſi, & nummis Imperatorum, diuinandum eſt. Neque enim eſt toga, vel trabea, quę rotunda erat clauſa, & fuſior: non chlamys, quæ in ſummo fibula nectebatur: non pænula, quæ pariter clauſa, non pallium, non aliud demum veſtimentum Romanum. Etiam ipſe iniectus, ac modus amiciendi plane notabilis: cum veſtis illa in ſuperiore parte, à ſiniſtro humero ſub dextrum brachium in tergum recurrat: pars autem inferior à dextro latere ad ſiniſtrum brachium extenſa eidem iuxta manum imponatur.

Eadem plane figura in diptycho Bituricenſi, niſi quod ſitus delineatoris culpa inuerſus eſt, & pars dextra pro ſiniſtra in coniectu expreſſa. In diptycho Compendienſi, quod Sirmondus ad Sidonium exhibuit, ſine vllo amictu ſuperiore, ſolum orarium conſpicitur, & quidem decuſſatim pectus amplectens more ſtolæ Sacerdotalis. At in altero diptycho Aſturij, nullum cernitur *orarium*, ſed tantum amictus ille exterior planè ſimilis circumiectu Anaſtaſiani. Qui ſane ex omni veſtium genere proxime ad chlamydem accedit, & fortaſſe etiam fibula ad ſummam oram adnexa eſt, ſed ea reiectâ in humerum veſtis parte inferiore, obtegitur. Cur autem pro toga chlamys eo tempore à Conſulibus ſumpta ſit, quærant doctiores,

dum-

dummodo conſtet, togam Romanam nullo pacto eſſe potuiſſe.

Et quoniam in hoc verſamur, prætermittere non poſſumus, non videri nobis tunicam illam interiorem Conſulis fuiſſe *ſubarmale*, quod Vir ille doctiſſimus exiſtimat. De quo ſu barmali olim à nobis cum cura diſputatum eſt: ſimul Turnebi, & Caſauboni ſententia expenſa, quod Vuilthemius non ignorabat. Scilicet *ſubarmale* ab armis, ſiue armatura dictum tradit Turnebus: ab armis ſiue humeris Caſaubonus. Hoc poſtremum nos refutauimus. Nam cum veſtis militaris eſſet, potius ab armatura, quam ab humeris dictam veriſimilius videri. Deinde omnes hoc pacto veſtes, quæ armis, ſeu humeris imponuntur ſubarmalia dici potuiſſent. Et cur potius ſubarmalia quam ſuperarmalia, cum armos, & reliquum corpus tegerent?

Hæc omnia credere cogunt, ab armatura, non ab humeris ſubarmale appellatum. Etſi enim ex Oratione Valeriani pro Aureliano, triplex veſtis Conſularis fuerit, *Tunica palmata, toga picta, & ſubarmale profundum*: non tamen inde ſequitur, hæc omnia eodem tempore geſtata. Sed togam & tunicam in officio ſolemni: ſubarmale autem cum eſſet veſtis militaris, belli tempore, ſcilicet cum paludamento, atque armis. Ergo veſtis illa inferior, nihil aliud fuit quam tunica interior: nam ſaltem duas tunicas Romanos geſtaſſe notum eſt. Hoc ab antiquo habitu diuerſum, & plane notabile, quod cum olim tunicæ talares probroſæ, atque infames eſſent, inferiori æuo non à Conſulibus modo, ſed vulgo geſtari cæperunt, vt in his diptychis, & nummis manifeſto apparet. Neque obſtat, quod *ſubarmale* veſtis pompatica fuerit, quod ſic, vt alias docuimus intelligendum eſt, cum prætoriani milites armati ſtiparent Imperatorem, in ſupplicatione, & pompa, habitu ciuili, ideſt ſine armis, & ſolo ſubarmali amicti incedebant: quod aut ſagum, aut quid ſimile fuiſſe diximus: itaut Imperatoris, & Cōſulis purpureum eſſet, ac fuſius, & ideo *profundum*, militum autem breuius, vulgarique tum colore, tum materia.

Vtrum

Vtrum patricij in prætexta latum clavum geſtarint. Statius explicatus: item Suetonius. Auguſtus poſt virilem togam à Cæſare patricius factus. Laticlauia tyrocinio non depoſita. Cap. XIX.

Ad Cap. XIV. QVærit deinceps Rubenius, cum filij Senatorem etiam ante ætatem Senatoriam tunicam laticlaniam ex indulto Auguſti geſtarent, quo tempore id factum ſit, & vtrum promiſcue ab omnibus, an vero Principis indulgentia ad hunc honorem conſequendum opus fuerit. Addit, num etiam ante virilem togam latum clavum geſtarint, & contra Manutij, atque Caſauboni ſententiam, patricios in puerili prætexta, hoc eſt ab ipſa infantia laticlauios fuiſſe contendit.

Fundum nouæ opinionis habet Statium V. Silu. in Protreptico ad Criſpinum. Nam cum hunc patricium fuiſſe iis verbis deſcripſiſſet

Non te ſeries in honora parentum
Obſcurum proauis, & priſcæ lucis egentem
Plebeia de ſtirpe tulit: non ſanguine cretus
Turmali, trabeaque Remi, nec paupere clauo
Auguſtam ſedem, & Latij penetrale Senatus
Aduena pulſaſti, ſed præcedente tuorum
Agmine.

Poſtmodum ſubijcit

Sic te clare puer genitum ſibi Curia ſenſit
Primaque patricia clauſit veſtigia luna
Mox Tyrios ex more ſinus, tunicamque potentem
Agnouere humeri.

Vbi non eſſe dubium ait per *Tyrios ſinus* prætextam puerilem, per *tunicam potentem*, laticlauiam deſignari. Atque ita patricios cum prætexta puerili latum clavum ſumpſiſſe. Fuiſſe autem tunc Criſpinum in prætexta, verbis, quæ paulo poſt ſequuntur declarari.

Nec ſaltem teneris oſtrum puerile lacertis
Exuit, albentique humeros induxit amictu.

Sed

Sed ſi recte Statij verba expendantur, non aliud profecto innuunt, quam Criſpinum patricium, cum togam virilem ſumpſit, de more ceterorum, etiam laticlauiam induiſſe. Nam Tyrij ſinus non prætextam, ſed tunicam ad pectus, ſiue in ſinu lato clauo inſignem ſignificant, & poetica, imo Statiana luxuria, idem eſt, tunica potens, ideſt Senatoria, & Tyrij ſinus, claui in eadem ex oſtro Tyrio. Non fuiſſe eum equeſtri genere, tribus adiunctis expreſſit: *ſanguine turmali: trabea Remi, & paupere clauo:* ſed Senatoria, & patriciá ſtirpe, & ideo cum calceis lunatis, die togæ virilis laticlauiam ſumpſiſſe. Nam cum hæc ſcriberet Statius, depoſita prætexta togam puram Criſpinus ſumpſerat. Erat enim iam XVI annorum

Et octonos bis iam tibi circuit Orbes
Vita.

Cum toga virilis ferme à XIV ſumeretur, licet quidam ſerius id facerent. Neque ex verbis illis

Nec ſaltem teneris oſtrum puerile lacertis
Exuit, albentique humeros induxit amictu.

ſequitur, etiam tum fuiſſe in prætexta. Sed conqueritur Statius ereptum fatis parentem, cum adhuc puer eſſet Criſpinus, & prætextatus: atque ita non potuiſſe intereſſe filij tyrocinio, & togæ virilis ſolemnitati.

Nec genitor iuxta: fatis namque hauſtus iniquis
Occidit: heu geminam prolem ſub præſide linquens.

Non igitur Criſpinus exuit prætextam, ſed parens inuidia fatorum intereſſe non potuit, cum eam exueret, & candentem amictum, ideſt togam virilem ſumeret. *Mox Tyrios ex more ſinus*, ideſt ſuo tempore, die nempe tyrocinij. Corruit igitur tota hæc opinio de puerili laticlauia ex male intellecta Statij mente. Nec fruſtra æſtuat Caſaubonus, & alij viri docti, dum quærunt, quomodo Octauio ſumenti virilem togam tunica laticlauia, reſuta ex vtraque parte ad pedes deciderit. Sed quo pacto ab hoc æſtu Caſaubonum Rubenius expedit? *Octauius enim*, inquit *laticlauiam tunicam in prætexta geſtabat, fuerat enim allectus inter patricios à Cæſare*. Sed infirmum auxilium eſt. Nam ſi id in more apud patricios iam tum fuiſſet, vt in prætexta laticlauiam geſtarint, non erat cur idem

BIBLIOTECA ROMA

Auguſtus Suetonio teſte, *liberis Senatorum, quo celerius Reip. aſſueſcerent, protinus à virili toga latum clavum induere, & Curia intereſſe permitteret*. Quid enim opus erat concedere, quod more inualuerat ſaltem in patricijs? Addidiſſet Suetonius, *filijs Senatorum etiam non patricijs*. Sed nulli in prætexta laticlauij, verum ſumpta demum virili toga. Licet Calaubonus ſuſpicetur hunc morem geſtandæ laticlauiæ tunicæ a prætextatis per confuſionem bellorum ciuilium inſtitutum, duraſſe ad tempora Auguſti. Quod Suetonius ſcilicet tradat de Cæſare, *vſum lato clauo, ad manus fimbriato, nec vt vnquam aliter, quam ſupra eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura: vnde manaſſe Syllæ dictum conſtat, Optimates ſæpius admonentis, vt male præcinctum puerum cauerent*. Et ideo Cæſar prætextatus in lato clauo. Quod miror Rubenio firmandæ opinioni prætermiſſum.

Sed ex verbis Suetonij id quod ſummus ille vir ſuſpicabatur, nequaquam conficitur. Illud tantum, in duobus, cultum Cæſaris fuiſſe notabilem. Altero, quod tunica laticlaui manuleata, ſiue ad manus fimbriata vteretur; altero, quod cum laticlauij non cingerentur, Cęſar laticlauiam cingeret: & quidem fluxiore cinctura, quod effæminati ſignum putabatur, licet in Cæſare falſum: qui cum puer etiam ante latum clavum de more cingeretur, laxiore pariter cinctura vtens, mollis ſpeciem præferebat, ex quo Sylla Optimates monebat, ne ex pueri male cincti habitu fractum animum, & nihil auſurum æſtimarent. Non tamen ſequitur fuiſſe puerum in lato clauo, nam & puer, & Senator, contra morem cingebatur, cum laticlauij diſcincti eſſent, vtrobique laxiore cinctura. Neque cauendum aiebat Sylla, quia ſupra latum clavum cingeretur, ſed quod tam puer, quam vir laxiore cinctu incederet. Verum occaſione laxioris cincturę ſupra latum clavum, Suetonius retulit dictum Syllæ de puero male cincto.

Redeamus ad Auguſtum, cui ex avunculi indulto conceſſum, die togæ virilis laticlauiam ſumere viri docti recte exiſtimant, non quia patricius factus eſſet, vt Rubenius credit. Nam hoc poſt togam virilem contigiſſe clare docet Dio Lib.

XLV.

XLV. Poſtquam enim narraſſet Octauio ſumenti virilem togam, tunicam laticlauiam vtrimque reſutam ad pedes deci-diſſe, quo omine, Senatoriam dignitatem pedibus ſuis ſubiectam, interpretatus eſt. *Hæc* inquit Dio *Cæſarem in magnam de Octauio ſpem adduxerant, ideoque eum retulerat inter patricios, & ad imperandum erudiebat*. Et tamen hoc ex Dione colligi, ſcilicet poſt togam virilem patricium factum, negare audet Rubenius. Neque id comprobat Damaſcenus in excerptis, cum ait. *Dum in vrbe moratur S. C. in patricijs allectus eſt*. Nihil hic, ante, an poſt togam virilem factum ſit.

Sicut ergo plane falſum, laticlauiam à prętextatis geſtatam, ita quod conſequitur, eandem cum prætexta depoſitam, & cum toga pura tunicam rectam ſumptam, qua in tyrocinio ſolum vſos putat. Nam ſi laticlauia eo die depoſita, quomodo Auguſto, cum togam virilem ſumeret, tunica laticlauia reſuta ad pedes decidit? Quod autem ſolo tyrocinio eadem vſos tradit, ſi ſolum diem tyrocinij intelligeret, poſſet vtcumque excuſari: ſed tyrocinium ſignificat apud veteres annum integrum togæ virilis, quo etiam brachium toga continebatur, vt alias diximus. Quo anno toto ſine laticlauia fuiſſe vetat credere, quod Auguſtus permiſit filijs Senatorum tunicam laticlaui à toga virili protinus ſumere.

Veriſimilius ergo eſt, tunicam rectam, quæ ominis cauſa die tyrocinij ſumebatur, & rectam fuiſſe, hoc eſt à ſtantibus, vt ait Feſtus, ſurſum verſus contextam, & lato clauo inſignitam, aut vna cum laticlauia ſumptam, vt hæc ſuperior, illa eſſet interior. Ait enim Suetonius. *Liberis Senatorum protinus virilem togam, latum clavum induere, & Curiæ intereſſe permiſit*. *Protinus*, vt ex Seruio etiam Caſaub. notauit, eſt *continue, vno eodemque tempore*. Corrigit Rubenius. *Protinus a virili toga* (id antea fecerat Caſaubonus) *Nec enim cum toga latum clavum ſimul accipiebant, ſed tunicam rectam.* Quæ correctio, vt admittatur, vox *Protinus* facile reuincit, falſiſſimum eſſe, latum clavum tantum ſumptum, cum ſe ad Remp. gerendam, & honores capeſſendos accingerent, & tamen paulo ſupra dixerat. *Auguſtus autem permiſit, vt ſtatim poſt virilem togam ſumptam, ante geſtos honores clavum geſtarent*.

Hæc inter ſe pugnant. Præterea, Sueton. in Nerone Cap. XXVI. *Ac ſæpe in eiuſmodi rixis oculorum, ac vitæ periculum adijt. A quodam laticlauio, cuius vxorem attrectauerat prope ad necem cæſus*. Quem hic laticlauium Sueton. appellat, Tacitus Lib. XIII. vocat Iulium Montanum *Senatorij ordinis, ſed qui nondum honores capeſſiſſet*. Ergo ante honores tunica laticlauia geſtata. Quid autem erat opus laticlauiam cum toga virili indulgere, ſi ea non vtebatur, niſi cum magiſtratus adipiſcerentur? Etſi iure magiſtratus Curiam ingrediebantur, & cum eo tunicam Senatoriam ſumebant, nulla fuiſſet Auguſti indulgentia, concedendo laticlauiam, qui eam à magiſtratu conſequebantur. Neque id Plinius arguit, ſed contrarium. Lib. VIII. Ep. XXIII. *Latum clavum in domo mea induerat: ſuffragio meo adiutus in petendis honoribus fuerat*. Quaſi vno eodemque tempore id factum ſit. Duo neceſſitudinis argumenta affert Plinius, vnum quod in domo ſua clavum ſumpſerat, alterum, quod cum ad ætatem legitimam perueniſſet eundem ſuffragio ſuo ad honores capeſſendos adiuviſſet, vtrumque diſtinctis temporibus.

Ceterum eos, qui latum clavum ſumerent, etiam mutaſſe calceos notat Rubenius: ſumpſiſſe enim calceos e nigris pellibus ad medium crus pertinentes, cum ceteri albos portarent. Quod vt concedamus, ita non intelligimus, quomodo ex ſtatuis veteribus, & quidem Conſularibus id cognoſci poſſit, ſcilicet pro albis calceis nigros indutos: cum nulla in illis coloris differentia, ſed ſola calceorum forma appareat, præterquam quod nullum, quod ſciam inter ſtatuas Conſulares, & reliquas togatas diſcrimen ſit, nec purpura prætexta in lapide effingi poſſit.

Reliqua omnia hoc capite, quod non ſolum Senatorum, ſed etiam equitum illuſtrium, ſiue ſplendidiorum filij, laticlauiâ in ſpem Senatoriæ dignitatis donarentur, idque nonniſi ex Principis indulgentia: quodque interdum eueniret, vt vnus ex fratribus laticlauius, alter anguſticlauius eſſet: quodque ij, qui latum clavum ſumpſerant in ſpem Senatus, vel quia non aſſequebantur honores, vel quia animo mutato diuerſum iter ingredi volebant, depoſito lato clauo ad anguſtum redirent: hæc quidem

quidem omnia iam pridem ita accurate à Caſaubono in Sueton. & ab alijs viris doctiſſimis pertractata ſunt, vt ne ſpicilegio quidem locum reliquerint, & propterea totus hic labor Rubenio perierit.

Tribuni laticlauij, & anguſticlauij. Maiores, & minores. Nulli de plebe anguſticlauij. Qui de plebe Tribuni erant, equites fiebant.
Cap. XX.

ITem ea, quæ de Tribunis ex equeſtri ordine, & de ijs qui de plebe legebantur à Lipſio pridem didicimus: vt plebeij ſcilicet ab exercitu, equeſtris ordinis à Principe crearentur. Sed vt aliquid noui de more afferat, in eo diſſentit à Lipſio, qui vere exiſtimat Tribunos laticlauios eſſe, qui ex Senatu, anguſticlauios qui ex equeſtri ordine ſumebantur: Rubenius cõtra ſtatuit, laticlauios fuiſſe qui tam ex Senatu, quam ex Equite (quaſi omnibus equitibus lati claui ius eſſet, nullumque inter ordines diſcrimen) anguſticlauios autem, qui ex plebe creabantur: quod tunica anguſticlauia etiam plebi communis eſſet. Sed hoc paradoxon, ſatis à nobis in ſuperioribus exploſum eſt. Nulli enim anguſticlauij niſi equites. Nam ſi equites laticlauij fuiſſent, (paucis ſplendidioribus exceptis, quibus hoc ius ex indulgentia Principis) fruſtra notaſſet Suetonius, Auguſtum liberis Senatorum, militiam auſpicantibus, non Tribunatum modo legionum, ſed & præfecturas alarum dediſſe: adijcere enim debuiſſet, & filijs equitum, quibus eiuſdem claui ius erat. Sic Velleius Paterculus. *Finita equeſtri militia ex Tribuno anguſticlauio, laticlauius factus eſt, Quæſturam adeptus*. Vera ergo Salmaſij ad Vopiſcum, ſiue potius Vegetij doctrina, Tribunos legionum maiores dictos, cohortium autem minores; hos ex labore, illos per ſacram epiſtolam creatos.

Sed probandum Rubenio fuerat Tribunos cohortium, ſiue minores, ideſt plebeios anguſticlauios appellatos. Nam equites per Tribunatum, Senatorium gradum auſpicatos notum

erat

erat: ſicut interdum etiam equites laticlauios fuiſſe, ſcilicet ſplendidiores, qui ſicut in Vrbe ex indulgentia Principis latum clavum ſumebant, vt filij Senatorum, ita in militia eiuſdem beneficio Tribuni laticlauij fiebant. Vt ille Iulius Caluaſter ex Xiphilino *Tribunus militum in ſpem Senatoriæ dignitatis præter omnium opinionem ſeruatus eſt*. Quem Suetonius *Tribunum laticlauium* appellat. Si tamen Suet. Caluaſtrum intellexit, potuit enim eſſe alius, cum eum non nominet. Non tamen inde ſequitur falſum eſſe laticlauios Tribunos ex Senatu, anguſticlauios ex equite lectos: cum hoc vulgo fieret, exceptis paucis ſplendidioribus, quibus laticlaui ius conceſſum.

Vt autem probaret Rubenius anguſticlauios etiam fuiſſe plebeios affert locum Suetonij Othonis Cap. x. *Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis* XIII. *legionis Trib. anguſticlauius*, ſcilicet ex ordine equeſtri, non autem plebeio, quod illi demonſtrandum fuerat. Sed etſi fuiſſet plebeius, cum vt Rubenius ex Appiano obſeruat, qui de plebe Tribunatum gerebant equites fierent, & annulorum aureorum vſum adipiſcerentur, & ita anguſticlauiam geſtabant, iam non amplius plebeij erant anguſticlauij, ſed equites: & ita nullus de plebe anguſticlauius, ſed tantum equites per Tribunatum facti.

Stola matronalis. Nulli in ea claui. Periſcelia. Aureæ matronarum compedes. Plinius non vno loco explicatus. Cap. XXI.

Ad Cap. XVI.

CVm in ſuperioribus ſtolæ, id eſt tunicæ matronali anguſtos clauos Rubenius perperam tribuiſſet, qui in veſte purpurea conſpici non poterant, latos clauos eidem abiudicat, cum id nuſquam apud ſcriptores inueniatur. Imò ab Imperatoribus Valentiniano, & Valente Lib. XVIII. (eſt XVII.) C. Theodoſ. *de Quæſtoribus, & Prætoribus*: fœminis lati claui vſum ademptum tradit. Sed adimitur id quod aliquando in vſu fuit, non quod nunquam factum eſt. Verba legis ſunt: *Etſi iniuſtum, enim atque dedecus videtur, mulieres ad laticlavum, atque inſignia procedere, tamen Carbonariam præturam iuxta*

glebam paternæ ſubſtantiæ cognoſcere poterunt. Quam legem primus explicauit doctiſſimus Iacobus Gotophredus, & monſtrum illud verbi *Carbonariam*, quod Cuiacius *Onerariam*, ingenioſe, ac feliciter in *Charonariam* vertit, quem operæ pretium fuerit legiſſe.

Non ergo ademptum laticlaui ius, quod nunquam in vſu, ſed iniuſtum, atq; dedecus mulieris, latum clauum, & Prætoris inſignia geſtare dixerunt Imperatores. Et ſicut ſtola matronarum fuit, & quidem purpurea, cum aureis ſegmentis, vt notiſſimum eſt: ita quod tunica plebeiarum alba eſſet cum aureo limbo à vero alienum eſt. Nam limbi ſiue ſegmenta aurea peculiare matronarum inſigne fuit, vt à nobis alias demonſtratum eſt: ſicut tunicas libertinarum, & plebeiarum mulierum, aut albas, aut verſicolores fuiſſe.

Sed quæ de aureis fæminarum compedibus, nos primi ex Plinio obſeruauimus pro ſuis apponit Rubenius, ita tamen, vt Dalechampij opinionem veræ præferat. Verba Plinij ſunt Lib. XXXIII. Cap. III. de auro. *Habeant fæminæ in armillis digitiſque totis, collo, auribus, ſpiris: diſcurrant catenæ circa latera, & inſerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendeant: vt in ſummo quoque vnionum conſcientia adſit: etiam ne pedibus induitur, atque inter ſtolam plebemque hunc medium fæminarum equeſtrem ordinem facit?* Hæc poſtrema nos de *periſcelijs*, & aureis crurum vinculis interpretati ſumus. Perperam hoc factum contendit Rubenius, & cum Dalechampio, licet auctorem diſſimulet, hæc vincula pedum, anſas, ſiue obſtrigilla ſolearum fuiſſe putat.

Atqui Plinius eiuſdem Lib. Cap. XII. in re ſimili inquit. *Argentum ſuccedit ex re aliquando & auro, luxu fæminarum plebis compedes, ſibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tritior vetat*. Quis autem ſanus dixerit compedes fuiſſe ſolearum obſtragula? Nemo ignorat *compedes* eſſe crurum vincula, ſicut manuum *manicas*, colli *boias*. Dictæ autem compedes, quia illis crura pedeſque colligantur, atque adſtringuntur, ſcilicet in imo, ac prope pedes. Talia aurea matronarum, argentea plebeiarum periſcelia erant. Aurei ſcilicet circuli, aureique annuli, & argentei, ſicut compedes ipſæ annuli ferrei

di-

Digitized by Google

dicuntur Martiali Lib. III. Ep. XIX.

Has cum gemina compede dedicat catenas
Saturno tibi Zoilus, annulos priores

Quos annulos ferreos in cruribus geſſerat Zoilus, poſtea eques factus, aureos in digitis. Ita illud Petronij. *Iam pedum candor intra auri gracile vinculum poſitus*. Et Manilij

Et pedibus niueis fulſerunt aurea vincla

Demum Senecæ

Crura diſtincto religauit auro

De periſcelio intelligenda ſunt. Quia igitur annuli aurei in digitis, equites, medium ordinem diſtinguebant à plebe, acutè; & eleganter Plinius, de circulis aureis, ſiue annulis crurum matronarum Romanarum ait, *etiam ne pedibus induitur, atque inter ſtolam plebemque hunc medium fœminarum equeſtrem ordinem facit?* Quos annulos ſiue circulos argenteos in plebeijs fœminis propterea *compedes* appellat. *Pedibus* autem *induitur*, quia ad crurum extremitatem, qua pes cruri nectitur, circuli illi fuere.

In eo quoque Dalechampius, & qui eum ſequitur aberrat, quod putat plebeijs fœminis aurearum periſcelidum vſum interdictum: & ideo Rubenius pro *mos tritior*, legit *triſtior*. Quid autem eſſe dicemus *morem triſtiorem*, & cur? Mos tritior, ideſt iam vulgatus & paſſim receptus: ſcilicet præpoſterus fœminarum luxus, faſtidientium iam aurum, & eius loco argenteas compedes præferentium. Sequitur enim apud Plinium. *Vidimus & ipſi Arelium Fuſcum ex argento annulos habentem, & quid hæc attinet colligere, cum capuli militum ebore etiam faſtidito calentur argento, vaginæ catillis, balthei laminis crepitent? Iam vero pædagogia in tranſitu virilitatis argento cuſtodiantur*, (ideſt fibula argentea pudendis adiecta). Ex ea ergo peruerſa luxuria, & auri faſtidio, plebeiæ mulieres, pro aurea periſcelide argenteam habebant, iam trito & pervulgato more.

Sed ad primum Plinij locum redeamus, illum quoque Rubenius male accipit, & inuertit. *Et inſerta margaritarum pondera è collo dominarum, auro pendeant, vt in ſummo quoque vnionum conſcientia pendeat*. Legit Rubenius. *Vt in ſomno quoque*

pen-

pendeat. Vere per ſomnium. Nam in *ſummo* conſtanter habent omnes tam impreſſi codices, quam manu exarati: & Plinij acumen in eo vertitur. Quod tolerabile fuiſſet, aurum, auroque inſerta vnionum pondera in collo, auribuſque, ideſt in ſumma corporis parte ſpectari: quis autem ferat, cruribus pedibuſque indui, atque ad ima demitti? *Conſcientia* autem pro conſenſu, & fœdere vnionum cum auro.

Addebant quidem vniones etiam ſoleis, ſocciſque muliebribus, & obſtragulis. Idem Plin. Lib. IX. Cap. XXXV. *Quin & pedibus, nec crepidarum tantum obſtragulis, ſed totis ſocculis addunt*. Sed aureæ, atque argenteæ compedes de periſcelijs intelligendæ ſunt. Vt & illud eiuſdem Plinij initio L. XXXVII. Cap. III. *At hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum geſtari, tacuiſti*. Non quod, vt Dalechampius ex Briſſonio cenſet, vrbana calceamenta clauis aureis ſuffigerentur. Quod inauditum eſt. Nulli enim claui in calceis vrbanis, ſed in ſolis caligis militaribus, & quidem ferrei, vt etiam pueri ſciunt. Quanquam Antiochi milites, aureis clauis ſuffixas crepidas habuiſſe Scriptores tradant.

Porro de monilibus fœminarum plebeiarum multa à nobis olim diſputata ſunt, ſimul Salmaſij falſa in Iuvenale correctio reiecta, quæ hic Rubenius ſolens exſcribit.

Calaſiris. Martialis explicatio reiecta. Locus Epiphanij expenſus. Veſtis cœnatoria. Cubicularis. Forenſis. M. Antonius in libris de Vita ſua explicatus. *Cap. XXII.*

Laticlauias barbarorum tunicas deinceps Rubenius recenſet. Inter eas Calaſirin, tunicam ſacricolarum latiore purpura diſtinctam. Ex quo Martialem explicat, cuius acumen à nemine hactenus intellectum iactat. Lib. v. Ep. XVII. *Ad Cap. XVII.*

Dum proauos, atauoſque refers, & nomina magna
Dum tibi noſter eques, ſordida conditio eſt.
Dum te poſſe negas niſi lato Gellia clauo
Nubere, nupſiſti Gellia ciſtifero.

K Hanc

Hanc Gelliam ait Rubenius, nobilitate tumentem, & omnes præter Senatoriam, conditionem reſpuentem, nupſiſſe ciſtifero, ideſt externæ religionis ſacrificulo, qui laticlauius, quod haberet tunicam lineam, latoclauo ornatam. Hoc eſt acumen Rubenij in acutiſſimo poeta enucleando.

Nos hebetiores neutrum acumen capimus. Nam vt ciſtifer ille fuerit ſacrificulus, calaſirim indutus, quæ mera coniectura eſt, cur ille ciſtifer dictus? Num omnes ſacrificuli ciſtiferi, quia in quibuſdam ſacris, ciſtæ ſecretorum capaces geſtabantur? Et ſiue fuerit Iſiacus, quod Martialis interpretes tradunt, ſiue Iudæus, quod veriſimilius videtur, quorum, *cophinus, fenumque ſupellex*, demonſtrandum illi fuerat, omnes ſacerdotes, Calaſirin, ſiue lineam tunicam geſtaſſe. Solus Heſychius, Calaſirin laticlauiam tunicam appellat. Nam Ariſtophanes, & Herodotus, qui peculiarem Ægyptiorum tunicam tradunt, lineam fuiſſe dicunt, nullam purpuræ latioris mentionem fecerunt, quod inſigne prætereundum non fuiſset.

De veſte Scribarum Hebræorum apud Epiphanium, magna contentio eſt inter Salmaſium, & Petauium. Verba ſunt Lib. I. hæreſi xv. de Scribis. Καὶ φυλακτήρια παρ᾽ ἑαυτοῖς ἐπὶ τὰ ἱμάτια ἐπετίθεντο, τουτέστι πλατέα σήματα πορφύρας. *Adhac phylacteria veſtibus imponebant. Hac erant ſigna, ſiue nota lata ex purpura. De quibus cum Euangelium meminerit, ſuſpicari quiſpiam poſſit, de amuletis ſermonem inſtitui: quod à nonnullis amuleta Phylacteria vocentur. Verum longe alia ratio eſt.* Ἀλλὰ ἐπειδὰν στολὰς ἐπ᾽ οὖ ἀμπεχόνας οἱ τοιοῦτοι ἀνεβάλλοντο, καὶ δαλματικὰς, ἐπ᾽ οὖν κολοβίωνας ἐκπλατυσήμων διὰ πορφυρας φυλακτήρια εἰώθασιν οἱ ἠκριβωμένοι μετονομάζειν. *Quippe cum ſtolis ſiue veſtimenti genere quodam vterentur illi, quod Dalmaticas, aut Colobia appellare poßumus, qua latioribus ex purpura ſignis erant intexta. Eiuſmodi porro ſigna, qui accuratius loquuntur, Phylacteria nominare ſoleant.* Has ſcribarum veſtes non fuiſſe laticlauias inde apparet, quod σήματα *ſegmenta* vertit Rubenius, quæ Latini nunquam pro clauis, ſed pro inſtitis, ſiue faſcijs, ac limbis purpureis, aut aureis acceperunt, quibus ſtolæ matronarum prætexebantur. Magnum autem diſcrimen

inter

inter limbos, & clauos fuiſſe ne Rubenius quidem negauerit.

Illud maioris momenti erat, quod Epiphanius στολὰς, ſiue ἀμπεχόνας, Dalmaticas, ſeu Colobiones appellat. Cum ἀμπεχόνες fuerint pallia, dalmaticæ autem, & colobia, tunicæ. Deinde quod Dalmatica erat tunica manuleata, colobium manicis carens, & hæc tunica illi oppoſita.

Ex quo apparet ætate Epiphanij nullum diſcrimen fuiſſe inter Dalmaticam, & colobium, alioqui pro eadem veſte non poſuiſſet. Porro Petauij erratum merito Salmaſio reprehenſum, cum ſic vertit, quippe cum ſtolis, ſiue veſtimenti genere quodam vterentur, quod Dalmaticas, aut colobia appellare poſſumus. Cum vt diximus στολὴ ibi ſit pallium, colobium & Dalmatica ſit tunica. Apud Latinos autem ſtola pro tunica, & quidem muliebri ſemper accipiatur.

De Stola, inquit Rubenius *certum eſt tenue amiculum fœminarum fuiſſe ex byſſo vel ſerico*. Imò pluſquam certum eſt, ſtolam non fuiſſe amiculum, ſed tunicam muliebrem, præcipue matronarum Romanarum, adeo vt ſtola ſimpliciter pro veſte matronali accipiatur, & illa quidem ex lana, poſtea etiam ex ſerico, nunquam ex byſſo. Etiam ſtola *Medica* apud ſcriptores Græcos, ſiue *barbarica*, ſemper de tunica, ſed virili accipitur, & quidem fluxa, & talari. Nam amiculum non niſi de pallio, & genere veſtis, quod ſuper induebatur, dicitur. Amictus enim eſt circumiectus (*am*, eſt ἀμφὶ) vnde amiculum, muliebre pallium, veſtis ſuperior, quæ latinis proprie palla, ideſt pallium muliebre. Et ideo Heſychio, ἀμπεχόνιον, & περίβλημα dicitur, & ἱμάτιον, quod ſemper de pallio, nunquam de tunica vſurpatur.

Si Epiphanius ſolum ſtolas à ſcribis geſtari dixiſſet, cum ea vox apud Græcos genericè, omnem veſtem ſignificet, potuiſſet etiam ea vox laxè pro Dalmatica, & colobio ſumi. Sed cum dixit ampechonas, quæ proprie pallia fuere, vocari poſſe Dalmaticas & colobia, quæ tunicæ erant, defendi non poteſt, & cum eo Petauius, atque alio errore lapſus Rubenius. Concedit enim στολὰς, ſiue ἀμπεχόνας, diuerſum genus eſſe à Dalmaticis, ſiue colobijs, non tamen ſimpliciter στολὰς eſſe pallia, ſed pallia muliebria: & ex ſcribis alios habuiſſe ſtolas Dalma-

ticas, alios ἀμπεχόνια cum colobijs. Sed Dalmaticæ erant tunicæ, non igitur pallia muliebria.

Mihi igitur nondum liquet, quæ nam veſtis illa ſcribarum fuerit apud Epiphanium, cum Grçce, vt diximus ϛολὴ pro quolibet veſtis genere laxè accipiatur. Vtrum pallium, an tunica. Fuiſſe tunicam indicat vox Dalmaticæ, & colobij, quodque phylacteria, ſiue ſigna, ac notæ purpureæ, vt credit Epiphanius, non pallio, ſed tunicæ intexerentur. Fuiſſe autem pallium arguit Epiphanius, qui tradit ſcribas & Phariſæos muliebribus palliolis vſos: διὰ τῆς ἀμπεχόνης, καὶ γυναικείων ἱματίων.

Valde etiam mirum mihi videtur, quod & Petauio videbatur, muliebribus palliolis vſos eſſe Phariſæos. Nam Chriſtus D. in Euangelio cauendum quidem à ſcribis ait, qui volunt ἐν ϛολαῖς περιπατεῖν. In ſtolis ambulare. Nondum enim conſtat ſtolas illas fuiſſe pallia muliebria, vt cenſet Rubenius: ſed tantum fuiſſe cultiora veſtimenta, vt explicat Zacharias Chryſopolitanus Epiſcopus à Rubenio laudatus Lib. III. Cap. CXLI. Vt veriſimile ſit illam ſcribarum veſtem, ſiue pallium fuerit, ſiue tunica, ex tenuviore & pretioſa lana, fortaſſe etiam ex ſerico fuiſſe, & ideo ad muliebrem veſtem proxime acceſſiſſe, etiam propter notas purpureas, ſiue phylacteria intexta, & ideo palliola muliebria inuidioſe ab Epiphanio dicta. Nemo enim credet, ſcribas & Phariſeos, legis cuſtodes, & doctores in veſte fœminea conſpectos, ſed cultu laſciuiore, quique materia, non forma muliebrem referret, ἐν ϛολαῖς igitur ambulare, ideſt in veſtitu cultiore & operoſiore, non autem in pallijs muliebribus.

Sed Rubenius, qui paulo ante dixerat, Stolam eſſe pallium muliebre, ait, ſtolam materia & forma diuerſam fuiſſe à pallio & toga. Stolam enim fuiſſe longiorem. Sed cum tam pallium quam toga talare, ac fuſum indumentum eſſet, quo pacto ſtola longior eſſe poterat? Addit cum togæ ex lana eſſent, ſtolas fuiſſe byſſinas, bombycinas, aut ſericas. Sed etiam togas inferiori æuo fuiſſe bombycinas, & ſericas nemo neſcit, & vel vnus Iuvenalis docuerit. Sat. II.

Cum tu multicia ſumas,

ideſt

ideſt togam ſericam, ſubijcit enim

Damnetur etiam ſi vis Corſinia: talem
Non ſumet damnata togam.

Cum meretrices in Cois eſſent, ideſt bombycinis. Et paulo infra. *Cretice perluces*

in toga ſerica. Nullum ergo in materia diſcrimen inter ſtolam & togam. Illud Martialis

Tenuia ne madidi violent bombycina crines

tam de ſtola,ſiue tunica,quam de palla,ſiue pallio muliebri intelligi poteſt, nam vtrumque bombycinum. Et illud Varronis, *aliam cerneres cum ſtola holoſerica*, de tunica accipiendum eſt, non de pallio.

Indignum autem eſt, credere Rubenium, Romæ viros muliebribus ſtolis vſos, quod ſicut probroſum, atque infame fuiſſet, ita hactenus inauditum. *Saltem in conuiuijs*, ait ille. Lege enim XXXIII. D. de auro, argento legato. *Nam & Q. Mutius ait, ſcire ſe quendam Senatorem, muliebribus cænatorijs vti ſolitum: qui ſi legaret muliebrem veſtem, non videretur de ea ſenſiſſe, qua ipſe quaſi virili vtebatur*. Quaſi eadem veſtis fuerit ſtola, & ſyntheſis, ſiue cænatoria. Qualis autem iſta fuerit, non ita certum eſſe ſtatuimus de re Veſt. Lib. I. Cap. XXXI. Fuiſſe tamen pallium lineum æſtate, ſiue ſindonem, hieme, lænam diximus ex Lipſio, in quo, de poſitis ceteris veſtimentis diſcumbebant. Vbi etiam de cænatorijs muliebribus mentionem fecimus, viderique colore à virilibus diſtinctas fuiſſe ex Martiali diximus. Quibus addimus, potuiſſe etiam materia fuiſſe diuerſas, ſcilicet tenuviore, & pretioſiore. Nulla ſtolæ mentio apud Iuriſconſultum.

Atqui Dio Lib. LXVIII. de Cornelio Frontone cauſarum patrono tradit, *cum aliquando alta nocte à cæna rediret domum, atque intellexiſſet à quodam, cui patrocinium promiſerat, Hadrianum ius reddere*, ἐν τε τῇ στολῇ τῇ δειπνίτιδι, *vt erat in cænatorio amictu, ad tribunal acceſſit*. Sed Dio eodem modo ſyntheſim appellat ſtolam generice, vt Græcè omnem veſtem ſignificat: eodem inquam modo, quo στολὴ ἀρχικὴ dicitur prætexta, βουλευτικὴ, veſtis ſenatoria, ἑλληνικὴ, pallium, ſiue veſtis Græcanica: ita & στολὴ δειπνιτίδις, veſtis cænatoria, ſiue ſyntheſis.

Non

Non ſatis fuerat Rubenio muliebrem ſtolam cum cænatoria confudiſſe, eandem etiam cubicularem facit, ita vt viri veſte muliebri domi, atque in cubiculo vterentur. Quia ſcilicet M. Antoninus Lib. I. de vita ſua teſtatur, non ſolitum ſe ἐν στολῇ κατ' οἶκον περιπατεῖν, in ſtola domi ambulare. Recte Caſaubonus ad Suet. Aug. Cap. LXXIII, ſtolam pro toga capit more Græcorum, qui vt diximus generice omnem veſtem ſtolam appellant. Nec aliter ibi accipi poteſt. Nam domi depoſita toga, & calceis, in tunica, & ſoleis erant, frigoris autem cauſa lacernas, aut lænas vulgo ſumebant. Aliqui tamen interdum toga domi vtebantur. Suetonius de eodem Capite LXXVIII. *Poſt cibum meridianum, itaut veſtitus, calceatuſque erat, retectis pedibus pauliſper conquieſcebat.* Nam ibi *veſtitus* pro, *togatus* intelligendum declarat vox ſequens, *calceatuſque*: nam calcei cum toga ſumebantur, & cum eadem deponebantur, vt à doctis obſeruatum eſt.

Cibus meridianus, eſt vel prandium, vel apud aliquos ientaculum: quod à ſtantibus, vel ſedentibus ſumebatur, nam in cæna diſcumbentes cænatoria accipiebant: hoc eſt non modo ſine toga, ſed etiam ſine tunica erant, hoc eſt ſola ſyntheſi, ſiue ſindone ſemitecti. Præter conſuetudinem igitur Auguſtus, domi meridians togatus, cum ceteri ſine toga, vt & ipſe alias de more. Nam idem Sueton. Cap. LXXIII. *Et forenſia, & calceos nunquam non intra cubiculum habuit, ad ſubitos, repentinoſque caſus.* Bene idem Caſaubonus. *Intra ædes* inquit, *inque omni remiſſione raro togati Romani, calceatique erant.* Cum igitur Auguſtus de more ſine toga & calceis domi verſaretur, togam tamen & calceos intra cubiculum habebat, ad ſubitos repentinoſque caſus, vt ſcilicet, ſi aliquis improuiſo adueniret ipſum inuiſurus, aut allocuturus, eum in habitu forenſi, ideſt toga, & calceis pro dignitate exciperet.

Ita Antoninus ait ſe non eſſe ſolitum domi ἐν τῇ στολῇ togatum ambulare, quod aliqui per oſtentationem faciebant, & erat à Philoſophi illius ſimplicitate alienum. Quid hic Rubenius? Non dubium eſſe ait, Marcum, per *ſtolam* veſtem cubicularem intelligere: qua cum Imperatores, vt Nero, & alij etiam in publico vterentur, Marcus, ne per domum quidem

ea

ea indutus ambulabat. Sed Imperatores cum veſte cubiculari in publico viſos à nemine, quod ſciam traditum eſt, ſolum Xiphilinus refert, Neronem in cænatoria, ſiue tunicula aliquando in publicum proceſſiſſe. Aliquos etiam in balneari, e balneis domum rediiſſe ſcimus, ſed nec balnearis, nec cænatoria fuit ſtola muliebris, cum illæ, aut pallium, aut lacerna fuerint. Sed qualis demum iſta veſtis cubicularis fuit, & quare Marcus cum ea domi ambulare noluit? Nam domi depoſita toga, aut in ſola tunica erant, aut per frigus in lacerna, aut læna, quorum cum etiam vſus foris eſſet, vel ſuper togam, vel ſuper tunicam tantum, etiamſi cum ea Imperatores prodijſſent, nullum inde probrum, cum vulgo geſtarentur. Nullam aliam veſtem cubicularem apud ſcriptores inuenimus.

Ait Rubenius Marcum non ambulaſſe domi cum veſte cubiculari (cum qua igitur?) quod tamen licitum fuiſſe oſtendit verbis Suetonij de Auguſto ſupra memoratis. *Et forenſia, & calceos, nunquam non intra cubiculum habuit.* Non hæc Auguſti veſtis cubicularis: ſed vt diximus Auguſtus habuit ſemper forenſia, ideſt togam, & calceos, ad ſubitos, & repentinos caſus, vt ſcilicet ea indueret, quoties honoratiores excipiendi erant, & ſi egrediendum eſſet, nonniſi cum toga conſpiceretur. Sed putauit Rubenius, Auguſtum Forenſia indutum, quia ea habuit intra cubiculum, & ideo Forenſia eſſe veſtem cubicularem, magno errore. Nam contra, quod habuerit ad ſubitos, & repentinos caſus, ſatis arguit, non ea induiſſe, niſi cum occaſio poſtularet, ne improuiſo alicuius aduentu, in veſte cubiculari deprehenderetur, & forenſia ſine dubio dicta, toga, & calcei, quibus foris, ſiue in foro vtebantur, domi deponebant. Fuiſſe autem veſtem forenſem à domeſtica diuerſam declarat Lampridius in Alexandro Seuero, cum ait. *Itaut Præſides Prouinciarum acciperent argenti pondo vicena, phialas ſenas, mulos binos, equos binos, veſtes forenſes binas, domeſticas ſingulas, balneares ſingulas.*

De forenſibus alibi Suetonius Caligula cap. XVII. *Poſteriore epulo forenſia inſuper viris, ac fœminis faſcias purpuræ & conchilij diſtribuit.* Viris togas, fœminis ſegmenta purpurea, aut faſciolas diſtribuit. Quinimmo etiam Græci ipſi togā, ſto-

las

Iam forenſem appellarunt. Dio lib. LXI. vbi Neronis inſaniam in equos Circenſes percenſet, narrat ab eo inſignes equos victores, & iam ſenio confectos ϛολῇ τε ἀγοραίᾳ ὡς ἄνδρας τινὰς κοσμῆσαι, *ſtola forenſi*, ideſt toga, *non ſecus ac homines ornatos*. Etiam pallium forenſe apud Græcos. Philoſtratus in Hippodromo. *Veſtes inquit Hippodromus commutemus. Quippe Hippodromo chlamys erat, Megiſtiæ vero* δημηγορικὸν ἱμάτιον, *forenſe, ſiue vrbanum pallium.*

Stola Medica. Stola matronalis. Ea perperam cum palla confunditur. Hæc pallium muliebre, illa tunica. Orarium non fuit pallium, ſed faſcia. Cap. XXIII.

CVm igitur, vt diximus, ϛολὴ apud Gręcos omne veſtiměti genus laxe ſignificet, ἀπὸ τοῦ ϛέλλειν, quod eſt mittere, quia ſcilicet veſtes cum induimus in corpus mittimus, qui mos loquendi adhuc durat: preſſe tamen ac ſtrictè veſtem Medicam, ſiue barbaricam ſignificat, ſed apud latinos nunquam niſi pro tunica matronali accipitur, quæ fluxa, & talaris, qualis etiam Medica, & Perſica fuit. Nam Cyrus eam à Medis ad Perſas tranſtulit. Xenophon Lib. VIII. de Cyro. *Itaque elegit*, ϛολὴν Μηδικὴν, *& ipſe ferre, & vt familiares ea vterentur perſuaſit. Hæc enim viſa ei occultare ſi quis defectum aliquem haberet in corpore* (quod fluxa, & ad pedes cadens) *præterea illa indutos pulcherrimos, & maximos conſpici: hoc eſt decorem, & amplitudinem ſtaturæ augere.*

Et initio quidem apud Aſſyrios ſtola muliebris tantum fuit, longa ſcilicet, & manuleata: poſtea Semiramis virilem fecit. Nam vt virum mentiretur, ne fraus deprehendi poſſet, etiam à viris geſtari iuſſit, qua non ſolum pectus & humeri, ſed brachia ad manus vſque, & crura velarentur. De quo intelligendus Iuſtinus Lib. I. de Semiramide ſe Ninum filium ſimulante. *Igitur brachia, & crura velamentis, caput tiara tegit: & ne nouo habitu aliquid occultare videretur, eodem ornatu & populum veſtiri iubet*, (ideſt tunica longa, & manuleata) *quem morem*

veſtis

VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Tab. XII

Jo. Georg sculps.

Digitized by Google

Tab.XIII

VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

veſtis exinde gens vniuerſa tenet. Inde ab Aſſyrijs ſtola ad Medos cum imperio tranſijt, ab his ad Perſas Cyrus tranſtulit.

Vnde factum puto, vt tunica matronarum Romanarum, quæ & manuleata erat, qualis barbarica, propterea *ſtola* Græcè appellata ſit: nec alia vnquam veſtis à Latinis præter hanc ſtola dicta eſt. Quanquam, & à στολὶς, quod rugam veſtis ſignificat dici potuerit, à plicis nempe, ac rugis, quibus inſignis erat tunica matronalis. Martialis

Rugoſiorem cum ſtola geras frontem.

Quales etiam Græcorum tunicæ, στολίδες, & στολιδωτά. Non ergo ſtola Perſica dicta eſt, vt ait Rubenius, quod eſſet muliebris & longa, nam & virorum propria: ſed contra tunica mulierum Romanarum inde nomen inuenit, quod Medicæ, ac Perſicæ ſimilis eſſet, nempe ad pedes demiſſa, ac manuleata.

Hæc cum ita ſint, nullo modo ferri poteſt, quod Rubenius ibidem ſtolam, ideſt tunicam muliebrem, cum palla, ſiue muliebri pallio confundit, veſtimentum clauſum, & interius, cum exteriore, & aperto. Primo ait, *vt pallium Græcorum vtrumque humerum includebat, ita & ἀμπεχόνιον,* ſiue *ἀναβόλαιον pallium fœminarum*, ſtolam autem vult eſſe pallium muliebre. Quæ ratio ſi valeret, etiam tunica pallium eſſet, nam vtrumque humerum includit. Dein mira inconſtantia ſubijcit. *Vt autem toga dextrum humerum excludebat, ita ſtola excluſo quoque dextro humero, in ſiniſtrum brachium reijciebatur.* Ergo eadem ſtola, & vtrumque humerum includebat, & dextrum excludebat. Hæc nimis patienter audimus.

Sed ſtola, quæ tunica erat clauſa, & corpori adſtricta quomodo in ſiniſtrum brachium reijci poterat? Non ſtola, ſed palla, ſiue peplum, & amiculum muliebre, vt & pallium virile Græcanicum hoc modo geſtabatur, & in humerum reijciebatur. Diuerſo modo toga excludebat brachium, ac pallium, & palla. Ex toga clauſa, quà ad ceruicem patebat dextrum brachium exerebatur, ſiniſtrum eidem togæ alleuandæ ſubijciebatur: at mulieres pallam, ideſt pallium apertum ita gerebant, vt partem eius dextram exerto humero ſubiectam, vel in ſiniſtrum reijcerent, vel læuo brachio imponerent; vt ſubiectæ imagines demonſtrant. Tab. XII. & XIII.

Digitized by Google

Subdit: *Qui igitur ex Scribis, aut Phariſæis Dalmaticas geſtabant, ij amicula ſua, ſtolæ matronalis forma, circumijciebant, & excludentes dextrum humerum, in ſiniſtrum brachium reijciebant.* Præterquam quod id ex verbis Epiphanij elici non poteſt, qui modum geſtandi eas veſtes ne tangit quidem, & ſtolas cum Dalmaticis, atque colobijs confundit, ſtolam matronalem, ideſt tunicam clauſam circumijci, & in ſiniſtrum humerum reijci potuiſſe, plane ineptum, & abſurdum eſt, vt ante diximus.

Progreditur, & Diaconos in vetere Eccleſia, qui etiam Dalmaticas portant, eodem circumiectu oraria ſua geſtaſſe ait. Orarium enim fuiſſe amiculum longum ex lino, vel byſſo: vnde, & flammeum nuptiale à vetere Interprete Iuvenalis *Orariũ* appellari. Sed quis vnquam credidit *Orarium* fuiſſe amictum, & quidem longum? Fuiſſe quidem linteum, ſiue ſudarium, ac ſemicinctium, & faſciam veteres dixerunt, vt ſupra fusè retulimus: tale etiam, vel non admodum diſſimile flammeum nuptiale, velum ſcilicet ſic à colore dictum, quo ſponſæ caput nubebatur, vnde & *nuptiæ*. Non tamen velum fuit amictus longus, quique ad pedes demiſſus in humerum reijceretur, ſed caput tantum, atque pectus, & humeros tegens. Et ideo Diaconi non gerebant orarium dextro humero, & brachio περιβεβλημένον, ideſt iniectum, ſiue circumiectum, cum ea vox tantum de veſte laxa, & fuſa, quæque corpus inuolueret vſurpari poſſit, non autem de linteo oblongo, & inſtar faſciæ anguſto, quod ſiniſtro tantum humero imponebatur, vt nunc quoque, in humerum reijci, aut circumijci, inſtar pallij non poterat.

Neque id ex Synodo Romana II. ſub Silueſtro colligitur: *Ita tamen, vt Diaconi Dalmaticis vterentur, & pallia linoſtima læuas eorum tegerent.* Ibi enim improprie *Oraria* dicuntur pallia, ſicut poſtea, & Archiepiſcoporum *Orarium* pallium dici cæpit. Si tamen illa pallia linoſtima (ideſt ex lana, & lino contexta) oraria, ſiue ſtolæ fuerunt, quod incertum eſt, ſicut, cur læuam tantum manum tegerent. Stolæ enim ſiue oraria Diaconorum non ſolum ſiniſtram manum, ſed lævum humerum, ad pectus tranſuerſe deſcendentes, tegebant. Fortaſſe igitur de manipulo, ſiue mappula intelligendum eſt.

Illud

Illud poſtremo gratis dicitur, ſicut pro pallio Archiepiſcopali ſucceſſit zona quædam, quæ humeros ambiens amictum pallij exprimebat: ita pro ſtola vetere, ſiue orario, receptas fuiſſe ſtolas, quæ circumiectum ſolum, ſtolæ, aut orarij deſignabant. Non enim in locum pallij Archiepiſcopalis ſucceſſit illa zona, ſed ſemper zona illa fuit Archiepiſcoporum orarium, ſiue ſtola, ſed diuerſa forma, vt ſcilicet à Diaconorum, & Presbyterorum diſtingueretur, ſcilicet in Orbem deſcententibus ante, & retro faſciolis, quæ poſtea ἀκύρως pallium dicta eſt. Et oraria ſemper, linteola fuerunt anguſta, & oblonga inſtar faſciarum, nunquam ad veſtiendum, & amiciendum, ſed initio ad os emundandum, poſtea ex lana, aut ſerico, inter veſtis ſacrificalis ornatum aſſumpta, nuſquam pallia, vel veſtimenta niſi improprie dicta.

Tunicula pectoralis. Colobium communis tunica virilis. Ammianus Marcellinus, & Tertullianus explicati. Cap. XXIV.

QVod ad colobia monachorum, & presbyterorum purpura clauata attinet, ex verbis Dorothei Abbatis Doctr. 1. fuiſſe quidem ea clauo inſignita, ſed vtrum latus fuerit an anguſtus, non apparet. Falſa igitur conſecutio. *Ex quo patet colobia Monachorum vno clauo purpureo diſtincta fuiſſe, atque ita laticlauia fuiſſe.* Quid ſi clavus ille anguſtus fuit? Sicut illud ſuſpectæ fidei eſt, quod idem Dorotheus tradit, omnes milites chlamydibus purpuram immiſiſſe, quod tam credibile mihi videtur, quam omnes vulgo Romæ tunicas anguſto clauo purpureo ornatas geſtaſſe. Niſi id Dorothei ætate factum eſt, cuius tamen nemo vnquam, quod ſciam meminit. Multominus credibile eſt, colobia monachorum, qui auſteriorem vitæ diſciplinam ſectabantur, quorum indumenta fuſci coloris erant, quique vilitatem in veſtitu affectabant, purpureo clauo fuiſſe diſtincta. *Ad Cap. XIIX.*

Quidquid illud ſit, non eſſe colobium, quod ab Ammiano Marcellino deſcribitur Lib. XIV. certum eſt. *Poſthac*, inquit,

indumentum Regale quærebatur, & miniſtris fucandæ purpuræ tortis, confeſſiſque pectoralem tuniculam, ſine manicis textam, Maras quidam nomine inductus eſt, vt appellant Chriſtiani, Diaconus, cuius literæ prolatæ, ſcriptæ Græco ſermone, ad Tyrij textrini Præpoſitum, celerari ſpeciem perurgebat, quam autem, non indicabat. Etiam tuniculam Pythæus colobium fuiſſe ſuſpicatur, quod eſſet ſine manicis: quem ſequitur Rubenius. Sed neque colobium fuit, neque Dalmatica. Hæc manuleata: colobium non quidem penitus ſine manicis, ſed curtis, quæque brachia, cubito tenus tegebant: cum manuleatæ ad manus vſque pertinerent, vnde appellatæ.

Tales omnes olim Romanorum viriles tunicæ, ſiue colobia, mutilis ac dimidiatis brachiorum operimentis, vt videre eſt in antiquis ſtatuis, ac nummis. Quod vidit Salmaſ. ad Tertul. de pallio, duoque apud veteres tunicarum genera notauit: manicatas, ſiue manuleatas, Græci χειριδῶτας, quia χειρίδας ſiue manicas haberent: tales muliebres, & apud barbaros etiam viriles, vt apud Medos, ac Pœnos. Secundum tunicarum genus ſine manicis, quales Romanorum, Græcorumque. Has Græci colobia, & colobionas dixerunt, quaſi truncas manicis, & mutilas: non quod manicis prorſus carerent, ſed quod ita breues haberent, vt vix ad ima cubiti peruenirent. Gloſſæ κολοβὸς, ὁ κώνδος. *Curta*. Iſidorus, *Leuitonarium eſt colobium ſine manicis, quali monachi Ægyptij vtuntur*. Non plane autem manicis caruiſſe docet Caſſianus Lib. I. Cap. v. de Colobijs Ægyptiorum monachorum. *Colobijs quoque lineis induti, quæ vix ad cubiti ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus*. At tunicarum manuleatarum manicæ, vſque ad καρπὸν manus pertinebant, vnde & καρπωτοὶ dicebatur, Venetijs *Carpette*, tunicæ muliebres, quæ manuleatæ, & talares.

Non ergo tunicula illa apud Ammianum colobium fuit, cum prorſus manicis careret, & pectus tantum tegeret, colobium autem totum corpus ad medium crus. Sed quærendum amplius, quod indumenti genus fuerit: fortaſſe ſubucula breuior, quæque pectus modo, ac dorſum velaret, & ideo *tunicula pectoralis* dicitur, qualia apud nos *Colletti* appellantur: aut exomis, quæ manicis pariter carebat. Ceterum neque ex

Epi-

Epiſtola Stephani ad Hilduinum, neque ex Abdia ſcriptore commentitio, neque ex Damaſo in Eutychiano colligitur colobium fuiſſe lato clauo ornatum, ſed clauatum tantum, aut purpuratum, lato, an anguſto clauo, adhuc dubium.

Neque ideo Acron latum clavum exponit κολοβίωνα, quia omnia colobia latum clavum haberent; quod eſt abſurdum; ſed quod cum *latus clavus* à ſcriptoribus accipiatur pro *tunica laticlauia*, vt ex Suetonio in Cæſare docuimus, *vſum lato clauo ad manus fimbriato*, & *ſumere depoſitum clavum* ex Horatio: quia tunica illa Colobium erat, & dicebatur, Acro *Colobium* pro lato clauo poſuit, ſiue pro tunica laticlauia, nam & tunicæ anguſticlauiæ, imo aſemæ, ſiue clauo carentes, omnes denique Romanæ tunicæ viriles colobia,ſiue colobæ erant.Et ideo L. 1. Cod. Theodoſ. de habitu quo vti oportet intra Vrbem. *Sine exceptione temporis matutini dumtaxat, intra mœnia conſtitutus, nullus Senatorum habitum ſibi vindicet militarem: ſed chlamydis terrore depoſito, quieta colobiorum, ac pænularum induat veſtimenta.* Vt ſcilicet in habitu ciuili ſint, tunica, ſiue colobio & pænula. Qui habitus communis omnibus ordinibus, niſi quod colobium Senatorium ab equeſtri claui qualitate diſtinguebatur, reliqui omnes etiam vetere Rep. & diu ſub Imperatoribus in colobio.

Dalmaticas Diaconorum hodie duobus anguſtis clauis ornatas videre mihi non contigit. Sed etſi fuerint, Dalmaticæ non ſunt colobia: & ſi concedamus Sacerdotum caſulas clauo diſtinctas, non proinde ſequitur & colobia, diuerſa enim caſula, ſiue planeta à colobio, hoc tunica erat, illa pænula. Quæ ſi fuit laticlauia, non idcirco colobium. Quanquam nulla adhuc mihi viſa Caſula laticlauia. Crucis quidem figura paſſim caſulæ additur. Nemo tamen eam clavum appellauerit, & & quomodo poſterior pars claui in crucis figuram formetur, qualiſque ſit illa pars poſterior claui, ſatis intellexerit. Tertullianus de corona militis, cum varia coronarum genera recenſuiſſet, ordinum publicorum, magiſtratuum, & prouincialium, abdicans hæc omnia Chriſtianis ait. *Sed tui ordinis, & tui magiſtratus, & ipſum Curiæ nomen Eccleſia eſt Chriſti. Illius es, conſcriptus in libris vitæ* (ita enim locus ille interpungendus

gendus

gendus eſt). *Illic purpura tua, ſanguis Domini: & clavus la-tus in cruce ipſius*. Ex quibus latum clavum in caſula ſacerdotum non recte adſtruit Rubenius. Sententia enim magni Patris eſt, Eccleſiam Dei eſſe Senatum ſiue Curiam, & Patres conſcriptos, ſiue Senatores, eſſe Chriſtianos in libris vitæ, & non in Senatu, conſcriptos: pro purpura, ideſt prætexta magiſtratuum, eſſe ſanguinem Domini, clavum autem latum in cruce, ad crucis clauos alludens: non quod Sacerdotes, aut presbyteri in colobio latum clavum in modum crucis geſtarent. Imò hæc clare arguunt, non aliud inſigne fuiſſe magiſtratus, & Senatoris Chriſtiani, quam ſanguinem Domini, & clavum crucis.

Palla muliebre pallium fuit non tunica. Peplum generice pro qualibet veſte: ſtricte pro pallio. Seruij, Varronis, Horatij inepta correctio exploſa. Palla Gallica, & citharædica. Cap. XXV.

Ad Cap. XX. INter nouæ Criticæ paradoxa illud inſigne eſt, quod cum eruditorum conſenſus ſtatuat, idque veterum omnium teſtimonio comprobetur, pallam apud Romanos fuiſſe muliebre pallium, ſiue veſtem exteriorem, quæ ſtolæ, ideſt tunicæ muliebri imponebatur, neque vnquam aliter à Latinis ea vox accipiatur, Rubenius ſolemni diſſentiendi ſtudio id pernegat. Sicut in ſuperioribus ſtolam, quæ eſt tunica muliebris, pallium fuiſſe contendit. Seruius ad illud

Pallam ſignis auroque rigentem

Significat autem, inquit *tunicæ pallium, quod ſecundum Varronem palla dicta eſt, ab irrugatione, & mobilitate, quæ circa finem huiuſmodi veſtium, ἀπὸ τοῦ πάλλειν*. Nonius. *Palla eſt honeſtæ mulieris veſtimentum, hoc eſt tunicæ pallium*. Horat. Lib. II, Sat.

Ad talos ſtola demiſſa, & circundata palla

Ait primo pallam eſſe id veſtimenti genus, quod Græci peplum appellant. Nemo id negat: & à nobis aperte demonſtratum Lib. III. Cap. XVIII. Dubitat Euſtathius quale veſtis ge-

genus fuerit peplum: ad Odyſ Σ. Vbi Antinoo datur peplum, cum duodecim aureis fibulis. Nam ſi fuiſſet pallium, inquit, quod apertum erat, & quod ita aptabatur, vt ſiniſtrum humerum tegeret, ante & retro adducens duas oras in dextrum latus, nudam ſinens dextram manum, & humerum: quid opus erat fibulis, cum in modum chlamydis nexum eſſet? Putat ergo Euſtathius, peplum fuiſſe veſtimentum muliebre, in anteriore parte apertum, & propterea fibulis indigens. Ex his tamen non ſequitur fuiſſe tunicam. Nam, & chlamys, & pallium erat veſtis ſuperior, & aperta, illa infibulabatur, hoc nequaquam: non tamen tunica, quæ clauſa erat, & interior.

Itaque mirum eſt ab eodem poni Iliad. E. peplum eſſe tunicam muliebrem, quam non induunt, ſed fibulis conſtringunt. Omnis enim tunica, ſiue conſuta, ſiue fibulis nexa induebatur. Nam veteres Critici illud diſcrimen poſuere, inter induere, & amicire, vt illud de veſte interiore, hoc de exteriore ſemper accipiatur: & ita tunica etiam fibulata induitur, non amicitur. Rectius igitur priore loco Euſtathius peplum fuiſſe dicit *μανδυοειδῆ*, non tunicam, ſed veſtimentum chlamydis modo fibulis nexum.

Licet autem apud Sophoclem Trachin. Hyllus ad Deianiram de Hercule. *τὸ σὸν φέρων δώρημα, θανάσιμον πέπλον*, *tuum donum ferens, exitiale peplum*. Mox appellet *χιτῶνα*, *tunicam*: peplum generice pro qualibet veſte accipitur, vt & *ςολή*: ſtricte tamen, & proprie, pro pallio tam virili, quam muliebri. Sane Homerus à tunica diuerſum facit. Nam Iliadis Ω. vbi dona recenſet, quæ Priamus Achilli daturus erat, ponit duodecim peplos, duodecim chlænas, totidem tapetes, ac pallia, *τόσσους δὲ χιτῶνας*, *totidem tunicas*. Vbi etiam apparet aliquod diſcrimen fuiſſe inter pepla, & *φάρεα*, ſiue pallia, fortaſſe, quod iſta ex lanâ, pepla autem ex lino eſſent. Nam Euſtath. alibi appellat peplum *περίβλημα σινδονοειδὲς*, *pallium* in modum ſindonis: *περίβλημα* eſt pallium, non tunica: ſubijcit anteriore parte fuiſſe apertum, laxum, fibulas habens, quibus ſtringeretur vbi opus foret. Quæ omnia pallio conueniunt, non tunicæ, & omnem Euſtathio dubitationem tollere poterant, vtrum peplum donatum Antinoo pallium fuerit, an chlamys,

quod

quod duodecim fibulas haberet, vt cum opus foret illis nectetur. Non ergo ſemper infibulabatur, & tunc more pallij communis, & reijci in humerum ſiniſtrum poterat, & brachio dextro ſubiectum, humerum excludere. Quoties autem fibulis nectebatur, erat veſtimentum μανδυοειδὲς, ideſt in formam chlamydis circumpoſitum, vt lacernæ apud Romanos: & vt hodie quidam pallia ad fauces, vel in humeris fibulis, aut globulis nectunt.

Ceterum peplum apud Græcos fuiſſe veſtimentum tam virile, quam muliebre, ita ex Homero conſtat, vt dubitari non poſſit. Fuiſſe autem apertum illa indicant apud eundem. Vbi Venus Æneæ peplum in prælio obtendit, vt ei eſſet ἔρκος βελέων: quod nonniſi expanſa veſte fieri poterat. Quod ſedilia Alcinoi peplis conſtrata. Quod peplis & currus, & defunctorum cadauera teguntur. Quod Hectoris oſſa purpureis peplis inuoluuntur. Peplum etiam Mineruæ, quod in pompa ferebatur, varijs figuris intextum, fuiſſe apertum nemo negauerit. Et ideo peplum non fuiſſe tunicam, quæ clauſa etiamſi fibulis necteretur, atque ita pallam, etiamſi peplum fuerit, pallium fuiſſe, non tunicam.

Itaque merum Rubenij commentum eſt, pallam fuiſſe veſtimenti genus ex pallio, & tunica conflatum. Quod quomodo fieri potuerit, viderint acutiores. Certe hoc Pollux non habet Lib. VII. Cap. XIII. Tantum inter veſtimenta recenſet tunicam, & peplum. Addit duplicem pepli vſum ad induendum, & amiciendum (non inſternendum, vt perperam Interpres) illud cum infibularetur, hoc autem cum apertum eſſet. Ἐπίβλημα enim eſt pallium, ſiue amiculum. Quod ſit pallium ex Mineruæ peplis conijci: quod autem tunica ex eo, quia dicit Xenophon: *lacerauit in ſuperiore parte peplum, detexit enim tunc pectus*. Quia cum peplum aliquando ad fauces fibulis necteretur, eo dirupto, & diſſibulato potuit pectus, cum tunica in ſuperiore parte laxa eſſe, inde apparere. Sed veriſimilius eſt, tunicam à Xenophonte, peplum generica voce appellatam, prout omnem veſtem ſignificat, quemadmodum de tunica Herculis apud Sophoclem ſupra diximus. Vtut ſit, non ait Pollux, peplum fuiſſe mixtum ex tunica, & pallio, ſed dupli-

cem

Digitized by Google

cem vſum præbuiſſe.

At Rubenius ait, hoc veſtimentum ex pallio, & tunica mixtum, fuiſſe tunicam fibulatoriam, quam fœminæ illuſtres ſumebant, quando in publicum prodibant, & fibulis ad pectus conſtringebant, deinde aliud amiculum ſuperijciebant. Nam apud Theocritum Praxinoe primo ſumit τὰν περοναΐδα deinde τ' ἀμπεχόνιον. Περοναΐδα exponit Vetus Interpres peplum, & indumentum, quod primo incingebatur, quia ſcilicet infibularetur. Sed hæc tunica fuit, generice *peplus* dicta. Et ſi cingebatur, quomodo pallij vſum præſtare poterat? Ἀμπεχόνιον vero fuit amiculum, ſiue exterius veſtimentum, quod tunicæ ſuperimponebatur. Nam quia peplum infibulabatur, aliquando etiam tunica, propterea peplum fuiſſe tunicam, non puto Dialectica feret, hoc enim modo, & chlamys, & lacerna, quia fibula nectebantur, etiam tunica fuiſſet. Tunicam autem fibulis ad humeros nexam, & in veteribus monumentis, & in ſtatua Romana, quam edidit Alberti patruus vidimus, & à Græcis mulieribus factum ex Æliano docuimus, fibulas autem in pectore nondum obſeruare licuit.

Quod ſequitur plane abſurdum eſt. Eodem modo Romanas matronas pallas, & ſtolas portaſſe in publicum prodeuntes, hoc eſt infra pallam, quæ tunica, ſupra ſtolam, quæ pallium, eiuſdem Rubenij ſententia. Cum contra indubitatum ſit, ſtolam fuiſſe tunicam muliebrem, pallam autem pallium. At ſi Rubenio credimus matronæ Romanæ ſupra pallium tunicam geſtarunt. Quid illi mentis erat cum hæc ſcriberet? Audax facinus, & quidem non vnum. Nam quia Vetus Interpres Horatij nugator, ait pallam, *tunico pallium* dici poſſe (ſi tamen locus ille menda caret, & non potius *tunicæ pallium*, vt apud Seruium, & Nonium, legendum eſt) arripit illud Rubenius, & apud Seruium *Pallæ ſignificat tunicæ pallium*, *Tunico pallium* reponit: etiam apud Nonium. *Palla eſt honeſtæ mulieris veſtimentum, hoc eſt tunicæ pallium*, idem verbi monſtrum intrudit.

Hæc vtique tolerabilia eſſent, niſi eadem licentia in Horatium graſſaretur. Nam etiamſi tot ſcriptorum teſtimonio non conſtaret, pallam fuiſſe pallium muliebre, & ſtolæ ſuperindui

ſolitum, ſola Horatij auctoritas id euinceret.

Multa ibi tum officient res,
Cuſtodes, lectica, ciniflones, paraſita,
Ad talos ſtola demiſſa, & circundata palla.
Plurima, quæ officiant, pure apparere tibi rem.

Sine vllo interprete res ipſa clamat, ſtolam fuiſſe tunicam, eamque pallâ circundatam. Quæ cauſa erat, vt occulta corporis vitia matronarum apparere non poſſent. Quod ſcilicet duplici veſte, eaque fuſa & talari, tunica, & pallio omnia præter faciem obuelarentur.

Quis ad hæc hiſcere auderet? Rubenius opiniones ſuas nimium amans, & ſuſceptam ſententiam pertinaciter tuens, ait, hinc multos inerrorem inductos, vt crederent pallam fuiſſe exterius amiculum, quod perſuadere videtur Horatius. Non videtur perſuadere, ſed clarius oſtendit, quam Sol lucet. Si enim non fuit exterius amiculum, quid tandem fuit? quonam illud à ſtola differebat? Nimirum, vt ſupra dixerat ſtola pallæ ſuper induebatur, ideſt tunica pallio. Vnde Horatium contra omnium codicum, & interpretum fidem corrigere audet.

Et circundata palla Plurima.

Vt eius ſententia ſit, *officere ſtolam dimiſſam* (demiſſam) *ad pedes, ac plurima alia, quæ palla circundantur: qualia ſupparum, induſium, aliaque huius generis*. Demus matronas, eodem tempore, ſupparum, induſium, ſtolam, ac pallam geſtaſſe, hæc omnia tamen pallâ circundata erant, igitur exterius veſtimentum, & quod ceteris ſuperimponebatur. *Non nego tamen*, inquit, *aliquando pallam, vt & peplum apud Græcos pro extima veſte ſumi, ſed nunquam ſtola ſuperici*. Stolam circundare, niſi ipſi ſuperimponeretur, non poterat. Siccine nobis his refutandis bonas horas perire!

Palla igitur apud Latinos cum pro veſte muliebri accipitur ſemper pallium, ſiue exterius veſtimentum ſignificat. Nec aliud indicant verba Sidonij in Epithalamio Polemij, & Arondolæ.

Squameus ad mediam thorax non peruenit aluum,
Poſt chalybem pendente peplo tegit extima limo
Circum palla pedes, qui cum ſub veſte mouentur

Cri-

Criſpato rigida crepitant in ſyrmate ruga.

Quis non videt, *extima* de tunica interiore, ſiue ſtola accipi non poſſe? Ibi *pendente peplo*, eſt fluente velo, ſiue ſinu ad pedes cadente, & quidem *limo*, ideſt obliquo: non enim æqualiter pallæ ora cadebat ad pedes, cum pars dextra brachio, vel humero ſiniſtro impoſita ſubduceretur, ſiniſtra autem ad pedes flueret. Illa autem, *qui cum ſub veſte mouentur*;

Criſpato rigida crepitant in ſyrmate ruga

mirifice Seruium, & Nonium explicant, qui pallam ab irrugatione & mobilitate, quæ eſt circa finem huiuſmodi veſtium dictam tradunt, ἀπὸ τοῦ πάλλειν. Videtur tamen Ouidius indicare, pallam fuiſſe tunicam Lib. IV. Metamorph. de Circe.

Pallamque induta nitentem

Inſuper aurato circumvelatur amictu.

Sed ibi amictus eſt amiculum, hoc eſt velum capiti tegendo, quod breue, neque infra humeros cadens: vel more Græcorum pallam, ſiue peplum genericè pro tunica accepit.

Ceterum pallam etiam inter veſtimenta virilia, ſed minime Romana adſcriptam, alias docuimus. Nam Curtius Lib. III. de Dario. *Purpurea tunica medium album intextum erat: pallam auro diſtinctam, aurei accipitres, veluti roſtro inter ſe corruerent, adornabant.* Vbi tamen veſtimentum exterius eſt, ſiue accipitres loco fibularum fuerint, roſtro concurrentes: ſiue eorum figura pallæ iniecta, aut acu picta. Nam, quæ ſequuntur: *& zona aurea muliebriter cinctus, acinacem ſuſpenderat:* ea cinctura, de tunica non de palla, accipienda eſt.

At Gallica palla, tunica fuiſſe videtur, ſed aperta. Martialis.

Dimidiaſque nates Gallica palla tegit.

Nam Strabo Lib. V. de habitu Gallorum, ait hos *pro tunicis geſtare veſtes apertas, manuleatas, vſque ad pudenda, & nates.* Quanquam hoc potius de ſago Gallico intelligendum putamus, quod apertum, & chiridotum, ſiue manuleatum erat, & quoniam breue vix ad pudenda pertinens, ideo Galli, ijs velandis braccas geſtarunt.

Fuiſſe demum pallam citharædorum veſtem oſtendimus ex Ouidio de Arione Faſt. II.

Induerat Tyrio diſtinctam murice pallam.

& ex Cornificio Lib. IV. ad Herennium. *Vti citharœdus cum prodierit optime veſtitus, palla inaurata indutus, cum chlamyde purpurea, coloribus varijs intexta.* Quo loco pallam nonniſi pro tunica accipi poſſe dicebamus, nam ſi fuiſſet pallium, & veſtis exterior, quomodo chlamys ſupra pallium ſumi potuiſſet? Si tamen locus ille menda caret, quod ſine veterum librorum auctoritate dicere non auſim. Nam citharœdi vbique apud ſcriptores, in ſtola, ideſt tunica, & chlamyde. Varro III. de re Ruſt. Cap. XIII. *Quintus Orphea vocari iuſſit, qui cum eo veniſſet cum ſtola, & cithara, & cantare eſſet iuſſus.* Neronem etiam habitu citharœdico, cum tunica longa, & chlamyde veteres nummi exprimunt. Apuleius Lib. II. Florid. de Bathyllo citharœdo. *Eique prorſus citharœdicus ſtatus, Deam conſpiciens canenti ſimilis, tunicam picturis variegatam ad pedes deiectus ipſos, Græcanico cingulo, chlamyda velat vtrumque brachium vſque ad articulos palmarum.* Et Lucianus in Ioue Tragœdo, tunicam manicatam talarem, & chlamydem Tragœdis quoque aſſignat. Iuvenalis Sat. X. citharœdis lacernam dat, quæ non admodum à chlamyde diuerſa. *Nam, quæ cantante voluptas, Sit licet eximius, citharœdo, ſiue Seleuco, & quibus aurata mos eſt fulgere lacerna.*

Eandem tunicam orthoſtadion, ſiue rectam appellatam notauimus, qualem indutus Nero citharœdus à Dione inducitur: quam alij rectam dictam putant, quod à ſtantibus ſurſum verſus texeretur, vt Regillæ Romanorum: alij, quod ſine cingulo eſſent. Quibus nos tunc adſtipulati ſumus: ſed nunc hæremus, quia in nummis Neronis citharœdi, tunica cincta conſpicitur, & Bathyllus apud Apuleium Græcanico cingulo tunicam aptat.

Vetu-

Vetuſtiſsimi Quirites ſine tunica, in ſola toga. Rubenij inconſtantia. Tunica Iouis. Thenſas ducentium veſtis triumphalis: Item Prætoris cum ludos ederet. Toga Regia, & purpurea, & picta. Cap. XXVI.

NEgat Rubenius ſe poſſe eorum opinioni accedere, qui Romulum, & veteres Quirites nullas tunicas geſtaſſe credunt. Sed hoc duo grauiſſimi ſcriptores tradunt, Plinius, & Pædianus. Ille Lib. xxxiv. Cap. vi. eo præcipue argumento, *quod ſtatua Romuli in Capitolio eſſet ſine tunica, ſicut & Camilli in Roſtris, & ante ædem Caſtorum Q. Martij Tremellij equeſtris togata, qui Samnites bis deuicerat*. Aſconius autem pro Scauro de Catone ſine tunica iudicium reddente: *idque repererat ex vetere conſuetudine, ſecundum quam, & Romuli ſtatua in Capitolio, & in roſtris Camilli fuerunt, togatæ ſine tunicis*. *Ad Cap. XXI.*

Eos refelli, ait Rubenius à Plutarcho qui Romulum ἀλουργῆ tunica indutum fuiſſe tradit. Cui tamẽ aduerſatur Plinius Lib. ix. Cap. xxxix. qui Romulo tantum in trabea purpuræ vſum fuiſſe memorat, quæ toga, non tunica. Primum enim Tullum Hoſtilium lato clauo deuictis Etruſcis vſum, ideſt tunica lati clauia. Cui ſicut Rubenius credere mavult, quam Plutarcho, ita & nos Græco ſcriptori Pædiani, ac Plinij auctoritatẽ opponimus. Mira autẽ hominis inconſtantia. Cum dixiſſet iſta ſe in medio relinquere, ſubijcit, Romulũ vel purpuream, vel albam tunicam geſtaſſe. Ergo plus credit Plutarcho, quam Plinio, aut Pædiano. Vt autem hoc credat, impelli ſe ait imagine Romuli, quam ex vetere ſigno expreſſam inter ſchedas patris inuenerit, eamque ſe hic apponere. Verum illa deſideratur, ab ijs prætermiſſa, qui opus poſthumum curarunt. Vtinam illa extaret, fortaſſe illud diſceremus, quod hactenus ignoramus, & Romulum tunicam geſtaſſe, & tam in ea, quam in trabea purpuram habuiſſe, contra veterum, præcipue Plinij auctoritatem. Sed qualiſcumque illa fuerit, videri in ea tradit Romuli tunicam, non ſolum clauis, ſed etiam patagio diſtinctam,

ideſt

ideſt clauis & purpureis, & aureis.

Ego certe nondum capio, quomodo in ſtatua, ſignoque marmoreo, aut æreo, claui purpurei, & aureum patagium conſpici poſſint, niſi pictura, aut ex auro ſigna illa insererentur. Ex omnibus enim ſtatuis, quas plurimas Venetijs vidi, & Romanas à Boiſſardo, atque alijs delineatas, nunquam clauorum figuram diſcernere potui. Alioqui nulla dubitatio ſupereſſet, de figura, numero, & latitudine clauorum.

De patagio autem ſatis ſupra dictum eſt. Cum nec patagiatam Gracchi tunicam apud Iuvenalem eſſe oſtendimus, neque ſpiram illam fuiſſe patagium: & ſi fuiſſet, non tamen ideo patagiata, quia gladiatores, & ad beſtias damnati in veſtibus pretioſiſſimis inducerentur. Nam ſi omnes, cur hoc inſigne aureæ ſpiræ in Gracclio Iuvenalis inuidioſe notauit? *Credamus tunicæ*, ſi tales omnium gladiatorum fuere. Licet autem Tragœdos, & citharædos, auratas pallas, & xiſtidas, imo & tunicas, & lacernas geſtaſſe non negemus; ita gladiatores nonniſi in chlamydibus aureis, ſiue aureatis traductos, & quidem ab Adriano ſcimus, itaut nulla in eorum tunicis, aut ſpira, aut patagium fuerit.

Ad Romuli tunicam redit, eamque anguſtis aureis clauis diſtinctam nullo veterum teſtimonio contendit, vſque ad Tullum Hoſtilium, aut Tarquinium: quos tunica palmata, ideſt purpurea, & auro clauata ex Dionyſio certum eſt, qui Lib. III, hoc tanquam peculiare de Tarquinio non retuliſſet, ſi ea Romulus antea vſus fuiſſet. Eam tunicam palmatam, Iouis tunicam dictam ex Iuvenale etiam notum eſt, illud nequaquam, ſic dictam, quia ex Capitolio ſumebatur, ſicut & toga picta: ſed quia Iupiter ipſe ea induebatur in Capitolio: & ideo Sueton. in Auguſto, *exuvias Iouis* appellat.

Porro recte idem ſtatuit, eos etiam qui thenſas in Circenſi pompa ducebant habitu triumphali fuiſſe: haud recte tamen Suetonium interpretatur de Auguſto Cap. XLIII. *Accidit votiuis Circenſibus, vt correptus valetudine, lectica cubans thenſas deduceret.* Quod inſolitum, ait Rubenius, nam curru triumphali ſolebant vehi thenſas ducentes. Inſolitum quidem, non quia thenſas deducentes curru veherentur: ſed quia Auguſtus

in

in lectica cubans, cum ceteri de more pedites, id officium præſtarent. Solus Prætor, aut Conſul, penes quem ludorum editio, curru triumphantium cultuque per Circum uehebatur; ſcilicet, aut in honorem ludorum, aut ob maximas impenſas, curru ſublimis, vt ait Iuvenalis, in tunica Iouis, & pictæ togæ Sarrana aulæa geſtans, ferebatur. Ita Tacitus Lib. I. Tribunis pleb. qui petierant, vt proprio ſumptu ederent ludos Auguſtales, decretam pecuniam ex ærario tradit, vtque per Circum triumphali veſte vterentur, *curru haud vehi permiſſum:* ne ſcilicet Prætoribus æquarentur. Ita in eadem veſte triumphali tam Tribuni, quam ceteri thenſas ducentes, vt Tribuni ſcilicet ludis præeſſent, & totam pompam ducerent, reliqui thenſas, omnes pedibus gradientes: abſurdum enim fuiſſet, cum thenſarum ductores curru veherentur, ludorum editores pedibus inceſſiſſe. Nullus ergo thenſas ducentium curru vectus, & in Auguſto notabile, quod valetudine coactus fuiſſet lectica cubans id officium præſtare.

Nam quod ſub Claudio, vt ait Tacitus Lib. XII. *Circenſium ludicro Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veſte tranſuecti ſunt:* id factum, quia illi tunc ludis præſidebant loco Prætoris, aut Conſulis. Tantum autem abeſt, qui thenſas deducerent curru vectos, vt M. Aurelius Commodum filium per Circum, triumphali curru vectum, pedes ſecutus ſit. Capitolinus. *Iam in ſuos tanta fuit benignitate Marcus, vt cum in omnes propinquos cuncta honoris ornamenta contulerit, tum in filium Commodum, & quidem ſceleſtum, atque impurum, cito nomen Cæſaris, & mox Sacerdotium, ſtatimque nomen Imperatoris, ac triumphi participationem, & Conſulatum, quo quidem tempore ſenex Imperator filio, ad triumphalem currum in Circo pedes cucurrit.* Ita eum locum recte Salmaſius emendauit: ſed rectius Rubenius contra eius ſententiam, non de triumpho, ſed de Circenſi tranſuectione explicauit.

Vtinam cetera in eundem modum. Inter immodicos honores, quos aut Cæſar recepit, aut decerni ſibi paſſus eſt, præcipuus fuit, vt toga triumphali, non in ſpectaculis modo, ſed vbique vteretur: ſi Dioni credimus Lib. XLIV. *Additum, vt etiam ſella aurea, & veſte Regia vteretur.* Et paulo infra. ὥσ δὲ

καὶ

καὶ τύποις ἔχαιρε, δίφρος τε ὁ ἐπίχρυσος, καὶ στύλη, ᾗ ποτὲ οἱ βασιλεῖς ἐκέχρηντο, ἐδόθη. *Sella*, inquit, *aurea, & columna, qua olim Reges vſi, decreta.* Qui iocus merito Caſaubono ad Suetonium olim ſuſpectus. Quia Dioni antea de ſtatua dictum erat: præterea στήλην ſtatuam interpretari, & χρᾶσθαι στήλῃ, pro ſtatuam ponere; ineptum eſt. Ipſe neſcio quid de cippo, ſiue ſuggeſtu, conijcit. Rubenius στολῇ corrigit, ideſt veſte qua Reges vtebantur. Sed Dio antea veſtis triumphalis meminerat, quę Regia. Negat hoc Rubenius, & Regiam veſtem tantum purpuream fuiſſe ait, cum triumphalis auro picta eſſet. Quod ſi verum eſt, Senatus nimijs honoribus Cæſaris inuidiam aucturus, potius de eius dignitate detraxiſſet, pro toga triumphantium auro picta, ſolam purpuream decernendo.

Sed Regiam veſtem etiam pictam, ſiue auro intextam fuiſſe mirum eſt à Rubenio negari, qui paulo ante duo Dionyſij loca adduxerat, quæ id manifeſto comprobant. Lib. III. de Tarquinio. *Cum hoc reſponſo legati dimiſſi, poſt paucos dies redeunt, non nuda verba tantum afferentes, ſed & principatus inſignia, quibus ſuos Reges ornare conſueuerant: coronam auream, & ſellam eburneam, ſceptrumque in ſummitate habens aquilam,* χιτῶνα τε πορφυροῦν, χρυσόσημον, καὶ περιβόλαιον ποικίλον, *qualia Lydorum, & Perſarum Reges geſtant, Tunicam purpuream auro clauatam, & togam pictam, ſiue auro variegatam.* Cum *purpura*, vt ait Plinius triumphali auro miſceretur.

Idem Dionyſ. Lib. IV. tradit, exactis Roma Regibus, Brutum auctorem fuiſſe, ne Magiſtratibus inſignia Regni concederentur. *E tam multis* inquit, *Regijs inſignibus, ſi qua ſunt inuidioſa, & moleſta populo, partim minuenda, partim plane tolenda iudico. Sceptra iſta dico, & coronas aureas,* καὶ τὰς ἁλουργεῖς καὶ χρυσοσήμους ἀμπεχόνας, *purpureas, auroque diſtinctas veſtes, niſi ſtatis feſtis diebus, & in pompis aſſumantur.* Nam de toga locutum vox ἀμπεχόνας declarat, ſicut ſupra περιβόλαιον, quarum vtraque veſtimentum exterius, pallium apud Græcos, togam apud Romanos ſignificat. Ergo Regiæ veſtes, ſiue togæ non purpureæ modo, ſed pictæ, & auro intextæ, ſiue Phrygionis opere elaboratæ fuerunt. Qualis veſtis Cæſari à Senatu decreta, vt ea ſemper, & vbique vteretur: &

de

de Dionis loco adhuc deliberandum eſt. Nec me pœnitet, etiamſi id Plutarchi auctoritate non confirmaretur, olim ſtatuiſſe, togam Cæſaris, cum ei diadema in Roſtris, ab Antonio offerretur, fuiſſe pictam, & triumphalem, etiamſi purpurea tantum à Cicerone dicatur.

Trabeam non ſemper Gabino cinctu geſtatam. Neque Senatores eodem cinctu vſos. Sidonij locus expenſus. Cicero explicatus. Cap. XXVII.

SVb Imperatoribus inferioris æui, triumphalia inſignia Cõſulibus indulta, atque ab ijs palmatam ſumptam, eamque ab aureis ſegmentis, trabeam dictam, cum vetus trabea alba eſſet, faſcijs, ſiue limbis purpureis, inſtar trabium diſcurrentibus diſtincta, ſatis conſtat. Illud non ita facile admittendum, non ſolum ab his ſegmentis aureis trabeam appellatam; ſed quia Conſules, Gabino cinctu eam portabant, vt trabeam veteres. Non enim ſolam trabeam, ſed omnem togam antiquiſſimi Romani, Gabino cinctu, gerebant in prælio, vt expeditiores eſſent, cum ſolius togæ vſus eſſet, nondum chlamyde, aut ſago inuento. Poſtquam togæ in bello depoſitæ, eum tamen morem, cinctumque Gabinum retinuerunt Conſules, in vetere trabea, cum Ianum aperirent. Virgilius. *Ad Cap. XXII.*

Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina Conſul.

Eodem habitu, cinctuque, Duces, cum opima ſpolia, teſte Plutarcho, referrent, vt Romulus Ioui; eodem Scipio, arma hoſtilia cremans, apud Appianum; eodem, cum Vrbi locum aratro deſignabant Conſules. Non igitur trabea ſolum, ſed & prætexta, Gabino ritu cingebatur; nec ſemper, ſed ſolemnibus illis officijs, quæ retulimus; nec ab eo cinctu trabea dicta. Sicut Conſules inferioris æui, palmatas, & trabeas non ſemper, & vbique, ſed tantum ſolemnibus officijs geſtaſſe, & tunc tantum Gabino ritu ſuccinxiſſe credibile eſt, hoc eſt Kalendis Ianuarijs; aut ſi Ianus aperiendus eſſet, Feſtiſque diebus, ac pompis, cum magiſtratum inirent, & annum auſpicarentur. de

quibus Claudiani, & Corippi loca intelligenda ſunt.

Neque adduci poſſum vt credam, omnes Senatores, eo tempore, cinctu Gabino fuiſſe. Hoc enim Caſſiodori verba non indicant Lib. VI. Form. XIV. de referendis in Senatum magiſtris ſcrinij. *Sic nos virtutum iucundiſſimas laudes in cinctum Gaium deſideramus includere*. Nam etſi cum Rubenio legamus, *in cinctum Gabinum*, quod non ita certum eſt, à nobiliori parte, Caſſiodorus Senatum intellexit, in quo Conſules, & Prætores, qui honorum auſpicio, & ſtatis diebus, Gabino cinctu notabiles.

Multo minus credimus, non Conſules modo, ſed exconſules, in publicis ſolemnitatibus, triumphalibus veſtibus vſos; idque à Sidonio comprobari, Lib. v. de nuptijs Ricimeris. *Iam quidem virgo tradita eſt, iam corona ſponſus, iam palmata Conſularis, iam cyclade pronuba, iam toga Senator honoratur, iam penulam deponit inglorius*. Quæ verba Oedipo coniectore opus habent. Quid enim cyclas pronuba, veſtis muliebris, ad ſponſum? & quomodo, qui palmatam Conſularis acceperat, toga Senator honoratur? quaſi maior dignatio in toga Senatoria, quæ aut communis, aut eo tempore prætexta, quam in palmata, ſiue triumphali. Etiamſi cum Rubenio legamus, *exoneratur*; illam enim depoſuerat; cum palmatam ſumebat; niſi quis duabus togis amictum dicat. Nunquid etiam cyclade pronuba exoneretur; certe enim iſta cohærent, & ad idem verbum omnia referenda ſunt. Poſtremò, cur penulam deponit inglorius, ſi ea depoſita, in palmata illuſtrior erat? Nondum igitur ſententiam loci illius aſſequimur, & pro deplorato habemus.

Ceterum, etiamſi Prætorios, & Conſulares, florente Rep. prætextas Conſulares (imò omnibus magiſtratibus communes) in ludis publicis geſtaſſe Rubenio concedamus; nondum tamen inſignis ille Ciceronis locus II. Philippica, in quo explicando more ſe viros doctos torquere idem pronunciat, ad liquidum perducitur. *Neſcis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuiſſe, te autem ipſum ad populum tuliſſe, vt quintus præterea dies Cæſari tribueretur. Cur non ſumus prætextati? Cur honorem Cæſari tua lege datum deſeri patimur?*

In-

In Senatu Cicero loquitur, in quo non omnes Conſulares, aut Prætorij erant, ſed ſi ceterorum numerus attendatur, pars minima. Nihil igitur hic Rubenij ſententiæ confirmandæ; nullaque cauſa eſt, cur à vetere opinione recedamus, quam attulimus Lib. 11. de re Veſtiaria Cap. 1v. Aut Antonium, cum legem ferret de addendo die quatuor diebus ludorum, tuliſſe etiam ad populum, vt ad maiorem Cæſaris honorem Senatores prætextati ſpectarent; aut certe, quod Manutio videbatur, hoc proprium fuit ludorum Romanorum, vt ijs, cum prætexta Senatores intereſſent, cum reliquis ludis, in communi toga pura ſpectarent.

Chryſoclauarica, & veſtes pictæ de chryſoclauo. Anaſtaſius explicatus. Cap. XXVIII.

CVm tot, tamque præſtantes viri conſentiant, τὰ χρυσοκλαβάρικα apud Codinum; item veſtes pictas de chryſoclauo apud Anaſtaſium eſſe veſtes purpureas aureis clauis ornatas, receptæ opinioni, vt aliquid ſolus ſcire videatur, repugnat. Quia apud Anaſtaſium, occurrant non ſemel, veſtes ornatæ tabulis, & orbiculis, qui varias hiſtorias continebant, *pictas de chryſoclauo*. Præterea apud eundem ſæpe veſtibus inſertas cruces, rotas, & ſtellas chryſoclauas. Et ideo picturæ potius ſpeciem eſſe chryſoclavum, quam clavum aureum antiquorum, apud quos veſtes pictæ à clauatis diuerſæ, quod Salmaſius docuerat. Quia ſcilicet pictæ veſtes dicebantur purpureæ, acu, & phrygionis opere variegatæ, vel auro vndequaque intextæ. At clauatæ, quæ vna tantum in parte, ideſt ferme in pectore clauis aureis inſignes erant, quales tunicæ palmatæ. *Ad Cap. XXIII.*

Tales etiam inferiori æuo veſtes clauatæ erant; ſed quia loco clauorum, interdum tabulæ, orbiculi, ſtellæ, rotæ, cruces aureæ addebantur, de chryſoclauo, & chryſoclauiæ ſunt appellatæ, & ornamenta omnia aurea, loco clauorum addita, chryſoclauarica. Papias, *chryſoclavus, aurata purpura*, ideſt veſtis purpurea, cui aurei claui inſerti. Verba Anaſtaſij ſunt

in Leone III. *Enimuero, iiſdem præcipuus Antiſtes fecit in eadem Eccleſia veſtem chryſoclauam, cum periclyſi, cum chryſoclabo vnam: ſed & aliam veſtem de blattin, habentem in medio crucem de chryſoclabo, & tabulas chryſoclabas quatuor, cum gemmis ornatas, atque gammadias in ipſa veſte chryſoclabas quatuor, cum periclyſi de chryſoclabo*. Ex quibus patere ait Rubenius, chryſoclavum non eſſe aureum clavum veſtibus inſutum. Quid autem erat? Certe vtraque illa veſtis purpurea fuit. Prima ex purpura marina; altera ex blattin, ſiue ex cocco, purpura terreſtri. Vtraque habebat periclyſin, & chryſoclabon, ideſt in limbo, & in pectore clauos aureos; & ideo veſtes ipſæ chryſoclauæ, ſiue chryſoclauiæ: crux autem, & tabulæ pariter aureæ, loco clauorum erant; & ideo tam illæ, quam gammadiæ chryſoclauiæ dicuntur.

Nam ſi chryſoclavus picturæ ſpecies erat, cur veſtis illa picta, & auro intexta, vt & triumphalis, non dicebatur? Proprie enim picta veſtis purpurea, varijs ex auro figuris elaborata. Sed quia non per totum auro picturata erat, vt triumphalis, verum aliqua tantum in parte aureos clauos habebat, aut alias figuras loco clauorum, chryſoclaua, ſiue chryſoclauia dicebatur, & auro clauata. Præterea, ſi chryſoclauia erat veſtis picta, ideſt purpura auro variata, quomodo ornari poterat chryſoclauo, eadem ſcilicet materia; vt ſi quis diceret, veſtem auream, auro fuiſſe diſtinctam. Ergo chryſoclaua veſtis purpurea, aureis clauis ornata. Clavus quidem Latinis interdum ſumitur pro purpura; ſed tantum in veſtimentis Romanis, proprie tunica ſenatoria, & equeſtris dicebatur, cuius inſigne clavus purpureus erat: nemo enim de prætexta, aut trabea, aut toga picta id vnquam vſurpauit, in quibus nulli claui, ſed tantum faſciæ, aut limbi, & ſegmenta purpurea. Claui ergo propriè de notis, ſiue ſignis purpureis tunicæ inſertis; & ita cum aurei facti ſunt, chryſoclaui dicti, & quidquid loco eorum ex auro purpureæ veſti immittebatur. Licet autem χρυσοκόκκινον vocarent id quod auro, & cocco variatum erat, & χρυσοπράσινον, quod aureis praſini coloris licijs miſtum, non propterea χρυσοκλαβαρικὸν, quidquid ex auro, & purpura textum; ſed quod aureis clauis, aut ſimilibus ornamentis

namentis diſtinctum. Nam potius veſtis purpurea auro intexta, chryſoporphyra, aut chryſalethina diceda fuiſſet, quam chryſoclauia. Sed me harum minutiarum tædet, pigetque.

Claui, tabulæ, & τα βλία. Aut rotundi, aut quadrati. Πλυμια. Plumandi ars. Cap. XXIX.

NOndum tamen ijs, per Rubenium, abſiſtere licet. Clauos veſtium, poſteriori æuo, *Tabulas*, & *τα βλία* appellatos, pluribus docuit Salmaſius ad Vopiſcum, dictoſque vult à forma tabularum. Nam infimæ latinitatis Scriptores, *tabulas* dixerunt orbiculos ligneos, vel ex alia materia, quibus in tabula luditur, quæ vox adhuc durat. Hoc Rubenio non placet, & clauos tabulas appellatos contendit; quia tabulis longis, ſiue aſſeribus ſimiles eſſent. Sed hoc nullius auctoritate confirmat. *Ad Cap. XXIV.*

Fuiſſe autem has tabulas, aut quadratas, aut orbiculares, inde colligit Salmaſius, quod eædem, partim teſſeræ dicantur, quæ ſine dubio, quadratæ, partim orbiculi. Salaminij, teſte Heſychio, hos clauos, etiam cubos dixerunt, ideſt teſſeras. De teſſeris palliorum Phidiæ, ex Plinio ante diximus. De Orbiculis Anaſtaſius Leone III. *Fecit in circuitu altaris B. Petri tetrauela rubea, holoſerica, alithina, habentia tabulas, ſeu orbiculos de chryſoclauo, diuerſis depictos hiſtorijs.* Demus Rubenio, particulam *Seu*, poſitam ibi, pro *Et*; non tamen inde ſequitur, clauos fuiſſe tabulas longas; ſed tantum, aut quadratas, aut orbiculares: quomodo enim tabula longa orbiculus dicatur? Claui illi, ſiue chryſoclaui, aliquando quadrati, aliquando rotundi fuerunt, qualia ſunt clauorum capita, ſiue vmbellæ, pro libito ſcilicet Phrygionum, varijs figuris acu pingentium, & telam variantium. Et ideo Anaſtaſius aperte diſtinguit, in eadem Leonis III vita. *Et alia tetrauela alba holoſerica roſata, habentia tabulas, atque orbiculos de chryſoclauo.* Et Leone IV. *In dextra, læuaque tabulas gemmatas habentem, cum aureis per circuitum orbiculis.* Quæ ſatis indicant, partim rotundis, partim quadratis tabulis fuiſſe pictas veſtes illas, neque clauos

fuiſſe

fuiſſe tabulas longas, quod eſt ineptum.

Clauos autem illos aureos rotundos recte Salmaſius cenſet eſſe πλύμια, in plumam, vt ait Virgilius, ſiue in modum plumę pictos, quæ aut rotunda eſt, aut in rotunditatem vergit. Vnde *plumandi ars*, ſiue *plumaria*, & *plumarij, qui plumas in veſtibus faciunt*, & plumis eas variant, & acu pingunt. Plumas enim, vt idem obſeruat, veteres vocarunt notas ex auro, vel purpura rotundas, & in modum plumarum factas, quibus veſtes intexebantur, aut acu pingebantur. Sic laminas rotundas, vel circulos ferreos, ex quibus loricæ conficiebantur, *plumas*, & *ſquamas* dixerunt, quod plumarum, & ſquamarum ſimilitudinem referrent. Virgilius.

Quem pellis ahenis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.

Neque his aſſentitur Rubenius: non ſolum enim clauos, ſed etiam tabulas πλύμια dictas vult, & quidquid plumaria arte intextum. Quis autem præter eum, tabulas longas *plumas* appellauerit? Sed Gloſſæ. Πλύμια ποικιλτὰ ὑφάσματα. *Picta*, ſiue *variegata textura*. Sed etiam orbiculi, textura picta, & variegata. Sic apud Procopium, de Ædificijs. *Tunica aureis ornamentis diſtincta, quæ πλύμια dicebantur*, ideſt aureis orbiculis, non longis tabulis. Nam, quod huiuſmodi ſigna, aurea, vel purpurea rotunda eſſent, inde probat Salmaſius, quod Græci σφραγῖδας, & de annulorum palis, & de veſtium ſignis, ac notis dixerunt, teſte Heſychio. Σφραγὶς enim, & gemma, & pala, ideſt pars annuli, quæ gemmam cohibet, rotunda, & caua, vt gemmam inſertam, & incluſam teneat.

Virgatæ Gallorum veſtes, & ſcutulatæ. Salmaſij ſententia defenſa. Scutulæ notatio. Cap. XXX.

Ad Cap. XXV. SI Salmaſius, quærens quid eſſent Gallorum veſtes virgatæ, & ſcutulatæ, ſcutulam idem eſſe, ac virgam dixiſſet, iuſta eſſet Rubenij in eum cenſura. Sed ille, virgata, & ſcutulata Gallorum ſagula eſſe dicta ait, quæ pluribus virgis, hoc eſt vijs purpureis, in longum, latumque poſitis, ſiue transuerſim,

ſim, decuſſatimque ductis erant diſtincta; vnde multæ in medio quadratæ notæ relinquebantur, quales in retibus, aut reticulatis operibus apparent. Non enim virgata, quod virgis in longum modo diſtincta, ſed in longum, & latum, quæ ita intercurrentes, ſcutulam reddebant; quæ quidem non erat perfecte quadrata, ſed vt optime Turnebus, quadrata oblonga, qualis in retibus. Vnde maculas retium ῥαβδοειδὲς σχῆμα, *virgatam figuram* efficere tradit Pollux, ſi extendatur rete, nempe ex virgis diſcurrentibus, & ſe interſecantibus, ſcutulatam. Ita eodem Salmaſio teſte, Dionyſ. Halicarn. Lib. 11. ῥαβδοειδῆ θυρεὸν, vocat ſcutum quadrangulum, & oblongum, quales erant peltæ Thracicæ. Et ideo huiuſmodi quadras ῥαβδοειδεῖς figuras, in veſtibus Gallorum Diodorus Siculus πλινθία vocauit, ideſt, vt ex Scaligero ad Varronem notat Salmaſius, lateris, ſiue laterculi figura.

Quod autem Rubenius ait, ſcutulas veteribus dictas, omne id quod rhombi figuram habebat, nihil noui affert; id enim Salmaſius ante docuerat eodem loco. Subijcit enim. *Tales erant, & Rhombi, quos veſtibus ſuis intextos gerebant Epheſij, de quorum luxu ita ſcribit Democritus Epheſius apud Athenæum Lib. XIII.* Τὰ δὲ τῶν Ἰωνοϊοβαφῆ, καὶ κρόκινα ῥόμβοις ὑφαντά. *Veſtimenta, quæ rhombis, & figuris* ῥομβοειδέσι, *diſtincta erant, & virgata, qualia Gallorum ſagula.*

Ceterum, ſi *ſcutula* eſt à *ſcutra*, & hæc à χύτρα, ideſt olla, quod eſt veriſimile, ſcutulæ rotundæ fuerunt, vt ollæ. Tales etiam apud nos rotundæ lances appellantur, *ſcutelle*, & omnes eſcariæ patinæ ferme rotundæ ſunt; atque ideo recte Salmaſius, non poſſe ab his ſcutulatum rete, & ſcutulatas veſtes dici obſeruat. Nam, quod Iſidorus parapſidem, quadrangulum, & quadrilaterum vas appellat, aut Paropſis, ſiue Parapſis ſcutella non fuit; nam ſcutella, vt vox declarat, paruum vas ſignificat, aut ſi fuit, cum Paropſidem quidam catinum, quidam diſcum interpretentur, vtrumque vas rotundum fuit, & ab eo ſcutulatæ veſtes dici non poſſunt. Si autem à *Scuto*, quamquam id Salmaſius, contra Turnebi opinionem negat; quia in *ſcuto*, prima longa, in *ſcutula* breuis, ſcutulæ fuerunt figuræ quadratæ oblongæ, vt *ſcuta*, & ab his *ſcutula* veſtium dici potuerunt.

Digitized by Google

fuerunt. Mihi tamen Salmaſij opinio magis arridet, *ſcutulas* potius à *σκυτάλη, virga* dictas, hoc eſt à virgis ſe interſecantibus, & cancellatis, atque ita figuram quadram oblongam referentibus, quales retium maculæ, atque inde veſtes virgatas, & ſcutulatas.

De Calceo Senatorio. Mullei, vncinati. Feſti emendatio expenſa. Salmaſij ſententia de mulleis Regum Albanorum reiecta. Mullei à Cothurnis diuerſi. Cap. XXXI.

LAto clauo alterum inſigne Senatorium adijcit Rubenius, ſcilicet calceos, non minus in his, quam in illo concinnando, ἐκ τῆς ἄγαν περιεργίας moroſus. Controuerſum enim eſſe ait de calceis Senatorum, cum alij rubros, alij nigros fuiſſe contendant. Sed quoniam nemo hactenus ſatisfecerit, ipſe pro ſententia pronunciat, naſcentis Reip. exordio, tam à Senatoribus, quam à vulgo, perones geſtatos, ideſt calceos cauos ex crudo corio; ſolis autem qui Magiſtratum curulem geſſerant, ius fuiſſe calceorum, ex aluta, qui mullei dicerentur, & eſſent rubri, vel phœnicei.

Ad Lib. II. Cap. I.

Nam Cato apud Feſtum, voce, *Mulleos*, ait. *Qui Magiſtratum curulem cepiſſet, calceos mulleos, alucinatos, ceteri perones*. Turnebus Lib. XIX. Cap. XXIV. *Alutacinatos* legit, hoc eſt ex aluta confectos. Sed cur non *alutaceos*, vel vt alij, *alutatos*, quod mauult Rubenius, qui & *aluminatos*. Sed neutrum rectum eſt; cum enim perones à ceteris calceis eo diſtinguerentur, quod eſſent è crudo corio, ideſt minime ſubacto, & concinnato, ceteri calcei ex aluta, ideſt pelle confecta, & ita etiam mullei. Non opus ergo erat addere fuiſſe alutaceos; cum omnes calcei, præter perones, ex aluta conficerentur. Nam quid ſint calcei aluminati nondum intelligo.

Non male igitur Scaliger ad Feſtum legebat, *alij vncinatos*, ex quo factum eſt *alucinatos*. Non tamen, quod vncinis, & clauis confixi eſſent, vt caligæ militares, quod ille ſummus vir putat; ſeu quod repandi erant, & acuminati, & in ſummitate

re-

reflexi. Salmaſius ad Tertul. de Pallio, etiam mulleos fuiſſe repandos cenſet, quod eſſent μυλλίοι, à μύλλειν, ſiue κάμπτειν. Sed Cato, mulleos ab vncinatis diſtinguit, cum ait. *Qui magiſtratum curulem cepiſſet, calceos mulleos, alij vncinatos, ceteri perones.*

Verum locus ille Feſti plane defectus videtur; mirumque eſt, ipſum ignoraſſe, quid eſſent mullei, cum eius ætate in frequenti vſu eſſent: ait enim ibidem. *Mulleos, genus calceorum eſſe aiunt, quibus Reges Albanorum primi, deinde patricij vſi ſunt.* Vt hoc probet, verba Catonis adducit. *Qui magiſtratum curulem cepiſſet, calceos mulleos, alij vncinatos, ceteri perones.* Nihil hic de patricijs, ſed de ijs modo, qui magiſtratum curulem cepiſſent. Quid ceteri patricij, nondum magiſtratu functi; & num patricij tãtum magiſtratum curulem capiebant? Aut igitur aliquid deeſt in verbis Feſti, aut eius, ſiue Catonis ſententia eſt, eos, qui magiſtratum curulem cepiſſent, mulleos calceos geſtaſſe, cum alij vncinatos, ceteri perones. Non ergo initio Reip. tam à Senatoribus, quam à vulgo perones ex crudo corio geſtabantur, quod putat Rubenius; ſed magiſtratu præditi mulleos, Senatores, & alij, vncinatos, reliqui perones.

Et mulleos quidem, à colore mullo, piſci nomen dediſſe tradit Feneſtella apud Plinium Lib IX. Cap. XVII. *Nomen his Feneſtella, à colore mulleorum calceamentorum datum putat. Mullum expirantem, verſicolori quadam, & numeroſa varietate ſpectari proceres gulæ narrant, rubentium ſquamarum multiplici mutatione palleſcentem.* Contra Iſidorus, piſcem calceamentis nomen feciſſe tradit. Cum ergo mullei ab vncinatis, ſiue repandis, Catonis ſentẽtia, diuerſi, non recte Salmaſius, vt ſupra diximus, eos à μύλλειν, quod eſt flectere, dictos putat, fruſtraque idem veram Tertulliani lectionem ſollicitat, de pallio. *Quam non expediat in algore, & ardore rigere nudipedem, quam in calceo vncipedem.* Legit *vincipedem*, quod calceati, vincti pedes ſint. Nam etiam qui ſoleas, & crepidas gerebant, & ipſi vincti pedes erant; imo & vincula ipſæ crepidæ, & ſoleæ dicebantur, vt *Tyrrhena pedum vincula*, propter habenas, & obſtrigilla, quibus religabantur. Ergo depoſitis cum toga

O cal-

Digitized by Google

calceis, palliati, cum crepidis, nihilominus vincipedes fuiſſent, vt omittam verbi nouitatem.

Ceterum mulleos, ab Albanis primo, dein à Romanis Regibus geſtatos, tandemque ab iis qui in curuli magiſtratu erant, non tamen ſemper, & vbique, ſed diebus ſolemnibus, & ludorum celebratione, & cum thenſas ducerent, cumque triumpharent, ante Rubenium Caſaubonus, & Salmaſius docuerunt, ex veteri Inſcriptione de C. Mario. De Manvbieis Cimbricis, Et Tevtoniceis Aedem Honori Victor Fecit Veste Trivmphali, Calceis Pvniciebis. Certe Senatores mulleis non eſſe vſos illud conuincit, quod nigri calcei eorundem inſigne erat. Horat.

Nam vt quiſque inſanus nigris medium impedit crus
Pellibus.

Et Iuvenalis,

Et mediam nigra Lunam ſubtexit aluta.

Ex quo Cæſar reprehenſus, teſte Dione Lib. XLIII. *Quod prouectiore atate forma ſtuderet, & delicatiore veſte luxuriaret; atque calceatu, quo interdum vtebatur*, καὶ ὑψηλῇ, καὶ ἐρυθροχρόῳ, *altiore, & puniceo, more Regum Albanorum, ad quos genus ſuum referebat*. Non autem, quod diebus etiam non feſtis mulleos gerebat, vt ait Rubenius. Itaque etiam Salmaſium falli neceſſe eſt, qui calceos mulleos eoſdem cum Thuſcis, ſiue Tyrrhenicis calceis facit: nam Tyrrhenica pedum vincula, crepidæ, ſiue ſoleæ fuerunt, vt notum eſt; mullei autem, & communes Romani calcei, caui, & pedem, mediumque crus inuoluentes. Non ergo credibile, Cæſarem pro calceo crepidas geſtaſſe: illud modo in eo notabile, atq; inuidioſum, quod pro nigro calceo ſenatorio, rubrum, ſiue Puniceum, & quidem altiore ſolo indueret, Regum Albanorum more.

Sed quod ſtatuit Rubenius, nullo pacto admitti poteſt, mulleos fuiſſe ſimiles cothurnis; quod vtrique punicei, vtrique ſolo alto, vtrique tibiatim calcearentur. Ex quo ſequeretur, non tam Cæſarem, quam omnes, qui curulem magiſtratum cepiſſent, fuiſſe Romæ cothurnatos, more Tragœdorum; fruſtraque à Suetonio pro monſtro notatum, quod Caligula ali-

quando

quando in publico cothurnatus viſus ſit. Fuerint Regum Albanorum, & deinceps patriciorum mullei rubri, & altiore ſolo; nemo tamen dixerit, eadem altitudine, qua cothurni, quibus ſtaturæ proceritas exſtruebatur, vt veterum Heroum ſublimitatem referrent. Quanquam diuerſas cothurnorum ſpecies fuiſſe recte ſtatuit Marcilius, aduerſus Ramires; ſiue, vt alij tragici fuerint, alij vrbani, alij venatorij, ſcilicet ad currendum habiles, omnes quidem figura inter ſe conuenientes, ſed depreſſiores, aut altiores alij alijs.

Præterea, ſi omnes mullei alto, & cothurnali ſolo erant, Cæſaris cultus minime notabilis fuiſſet, quod calceatu altiore vteretur; cum omnes magiſtratu curuli præditi in mulleis eſſent, ſaltem diebus, & officijs ſolemnibus. Cæſaris ergo mullei à ceteris, ſoli altitudine diſtincti, cum color communis eſſet. In eo Cæſar notatus, quod pro nigris calceis ſenatorijs, rubris vteretur: nam quod tam mullei, quam cothurni, tibiatim calcearentur, Virgilius

Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.

Non tamen idem calceamentum fuerunt, alioqui etiam vulgaris ſenatorum calceus cothurnus fuiſſet, qui medium crus pellibus impediebat.

Verum tam mullei, quam communes calcei caui erant, & tam pedem, quam crus medio tenus tegebant. Cothurni aperti, & vinculis ad ſuras vſque religati; hi altiſſimo ſolo, illi humili, & ſi in Cæſare altiuſculi, ſiue ad iuuandam ſtaturam, ſiue in generis Regij oſtentationem. Vidit hoc Rubenius, ex Sidonio, quem laudat in panegyrico Anthemij.

Perpetuo ſtat planta ſolo, ſed faſcia primos
Siſtitur ad digitos, retinacula bina cothurnis
Mittit in aduerſum vincto de fornice pollex,
Quæ ſtringant crepidas, & concurrentibus anſis
Vinclorum pandas nectant per crura catenas.

Quis vltra dubitat, cothurnos fuiſſe crepidas, ſiue ſoleas, vinclis ad ſuras pertinentibus religatas? cum mullei, clauſi, & caui eſſent, pedem cum crure ad dimidium tegentes; idemque inter eos diſcrimen, quod inter calceum Romanum, & ſoleas, ſiue crepidas Græcanicas. Sed neſcio cur Rubenius receptam

in Sidonio lectionem mutauerit.

Retinacula bina cothurnis
Mittit in aduerſum vincto de fomite pollex;

Cum omnes editiones, etiam optima Sirmondi, pro *fomite*, *fornice* habeant; nec quid ibi *fomes* ſit exponit. *Fornicem* non male mihi videtur explicare Balduinus, de parte pedis ſuperiore, qua extremi digiti eidem committuntur, quod veluti in fornicis modum ſit concamerata.

Caligæ militares. Crepidæ. Calcei Albanorum Regum non fuerunt crepidæ. Mullei Patriciorum calcei. Cap. XXXII.

Recte quidem Rubenius exiſtimat, crepidas, ſiue ſandalia, item caligas militares non fuiſſe calceos, etiamſi ad medium crus habenis religarentur, dummodo pedem non operirent, quod calceorum proprium. Quanquam caligas manipulares, vſque ad ſuram, retinacula extendiſſe, non ita certum eſt. Caſtalionis ſecundam Decadem obſeruationum nondum videre contigit; Iulius tamen Nigronus de Caliga, teſtatur ſe ex eodem arcu Conſtantini, vnde Caſtalio caligam expreſſerat, eandem delineari curaſſe, cuius figuram hic appoſuimus.

Tabula F.

Vere

VITTORIO EM.

Digitized by Google

Vere inquam, etiamſi corrigiæ illæ, ac retinacula ad medium crus perueniſſent, caliga de genere erat ſolearum, crepidarum, & ſandaliorum, quibus omnibus intecta ſuperior pars pedis erat; fruſtraque delitigat cum Salmaſio Kercoetius, fruſtraque ille, vt ſe expediat, veterem caligam à recentiore diuerſam facit, vel *Gallicam* pro *caliga* reponit. Nam eadem ſemper caligæ forma fuit, nempe de genere ſolearum, quæ imam pedis calcem tegerent, ſuperiore aperta; etiamſi habenæ, vel ſupra talos, vel etiam vlterius producerentur. Nam, quæ de Senatore caligato eidem Salmaſio aliud cogitanti exciderunt, excuſari non poſſunt.

Neque venia dignum eſt, quod calceos Albanorum Regũ, crepidas fuiſſe cenſet, nempe *Tuſca*, ſiue *Tyrrhena pedum vincula* apud Poetam. Quæ Seruius interpretatur, *crepidas, quas primo habuerunt Senatores, poſt Equites, nunc milites.* Nam ſi Cæſar calceis vtebatur, Albanorum Regum more, altiuſculis, & puniceis, & illi crepidæ fuerunt, ſequeretur, nullum inter calceos, & crepidas, ſiue ſoleas fuiſſe diſcrimen: nam etiam ſi mullei, in aliquibus, cum Tuſcis calceamentis conueniebãt, ſolo alto, corrigijs, colore, & fortaſſe lunula, in eo quod eſt ſummum diſcrepabant; quia calcei ſiue mullei, caui, & ſolidi, Crepidæ, & Tuſca pedum vincula, ſoleæ fuerunt, infimam pedis modo partem tegentes, ſuperiore nuda, vinculis religatæ; & ideo *pedum vincula* à Virgilio dicuntur. Non ſatis autem notum fuiſſe, quid ea vincula eſſent, indicat Seruius, cum ſubijcit. *Alÿ calceos Senatorios volunt, quia hoc genus calciamenti à Tuſcis ſumptum.* Si fuerunt calcei Senatorij, non vtique crepidæ, aut ſoleæ. Nam quod crepidas primo Senatores, poſt Equites geſtarint, merum commentum eſt; tam enim hi, quam illi, cum ceteris Quiritibus, togati, & quod conſequitur, calceati, nuſquam crepidati, aut ſoleati, niſi domi, aut extra Vrbem, depoſita toga. Niſi Seruius de ſuis temporibus locutus eſt, quibus veſtitus, & calceatus ratio immutata.

Præterea, cum idem Salmaſius putet mulleos etiam repandos fuiſſe, & vncinatos, ſequitur, tales fuiſſe & crepidas, Tuſca vincula, cum idem calceamentum exiſtimat. Sed quomodo

modo ſimplices ſoleæ pedi ſubiectæ repandæ, & vncinatę fieri potuerint, ipſe viderit; cum in calceo, tam ſolea, quam pars ſuperior, ſolida, & caua ita compingi, & concinnari potuerit, vt in acumen flexum, ac veluti roſtrum extenderetur, vnde calcei repandi, & vncinati.

In eundem ſcopulum impegit Rubenius, cum calceos rubros Imperatorum Bizantinorum, ait omnino ſimiles fuiſſe cothurnis mulleis Regum Albanorum; fuiſſe enim crepidas puniceas: nam quidquid ſit de eorum forma, ſi erant cothurni, vel crepidæ, quæ tamen inter ſe diuerſa fuerunt, certe mullei eſſe non potuerunt, qui vt toties diximus, calcei caui, & pedem tegentes.

Negat idem, calceos patricios fuiſſe mulleos, contra quam viris doctiſſimis, ex Feſto viſum eſt. Quia ſi patricij ijs vtebantur, fruſtra notatus fuiſſet Cæſar, quod calceamento puniceo vteretur, more Regum Albanorum. Sed ipſe ſupra dixerat, quod Cæſar etiam, extra dies feſtos, & ludorum celebrationem, eos indueret. Nobis, præterquam quod, vt diximus, ſuſpectus eſt Feſti locus, videtur fuiſſe diſcrimen inter Regum calceos, & mulleos magiſtratuum, vt illi puniceo colore eſſent, & altiuſculi; hi rubro tantum, qualiſque in mullo piſce cernitur. Et ideo notatus Cæſar, non quod in mulleis, qui patricijs communes ſed quod in calceis puniceis, ſiue purpureis, editiore ſolo, quales Regum Albanorum. Quæ etiam fuit opinio Caſauboni ad Suetonium, licet eum Salmaſius reprehendat. Illud veriſimilius, quod cum Senatores, etiam patricij, nigros calceos vulgo geſtarent, & fibulam, ſiue lunulam patriciatus inſigne, nigræ alutæ ſubtexerent, in eo Cæſar laſciuiæ notatus, quod contra morem, pro nigris calceis planioris ſoli, puniceos, & altius ſubuectos pedibus induceret.

Perones ex crudo corio. Perones effeminati. Tertullianus explicatus. Cap. XXXII.

Ant. Cap. III. QVod ad perones attinet, fuiſſe illud calceamentum ruſticum ὠμοβύρσινον, ex crudo corio, aratorum, & venatorum

rum proprium nemo ignorat, etſi Catoni fides, præter eos qui magiſtratum gerebant, naſcentis Vrbis primordio, omnibus commune; proceſſu dein temporis, ſolis agreſtibus relictum, cum calcei ex aluta, ideſt corio ſubacto conficerentur, credere par eſt. Sed de eo inſignis locus eſt Tertulliani, cuius ſententiam nemo fortaſſe hactenus aſſecutus eſt, de pallio Cap. V. *Calceos nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundiſſimam pedum tutelam, verum & falſam. Quam enim non expediat, in algore, & ardore rigere nudipedem, quam in calceo vncipedem, magnum inceſſui munimentum, ſutrinæ Veneriæ proſpexere perones effeminatos.*

Salmaſius, *Venerias ſutrinas*, *Venetias* legit, ideſt Venetas pelles, ex quibus calcei conficerentur; quod ibi optimæ pelles conſuerentur, calceamentis aptæ, magna ibidem ouium copia, vt Altinarum, & Euganearum, & proinde etiam pellium. Perones autem Vrbanos eſſe calceos, qui ad mediam vſque tibiam aſcendebant: nam licet perones ruſticorum eſſent; hi tamen ex crudo corio, vrbani ex aluta; & ideo effeminatos vocare; quem ſequitur Rubenius, ſcilicet perones effeminatos dici, quia calcei ex aluta magis mulieribus conueniebant, quam viris: ſubijcit enim Tertullianus. *Pedes nudi magis, certe viriles magis quam in calceis.*

Quæ vt recte ſe habeant, ait Tertullianus, calceos non ſolum eſſe immundiſſimam pedum tutelam, verum etiam falſam. Vt hoc probet, ait, *quam non expediat, in algore, & ardore rigere nudipedem, quam in calceo vncipedem, magnum inceſſui munimentum, ſutrinæ Veneriæ proſpexere perones effeminatos.* Cur autem falſa tutela? quia Veneriæ ſutrinæ proſpexere perones effeminatos. Sed quare effeminati? Balduinus credit etiam à feminis geſtatos perones, ſed ornatiores, & fortaſſe gemmis diſtinctos; vt Tertullianus de habitu muliebri, Medorum, Parthorumque perones viſos Romæ vnionibus cultos teſtatur. *In peronibus vniones de luto emergere cupiunt.* Sed perones, calceamentum virile, & ruſticum, à feminis vſurpatos nemo veterum tradidit, cum cetera muliebris licentiæ portenta diſtincte referrent, neque eſt veriſimile.

Tota igitur vis in illis verbis eſt. *Falſa pedum tutela.* Nam

ſi ideo

ti ideo falſa, vt aiunt, quia calcei magis mulieribus conueniunt quam viris, feminas non calceis, ſed ſoleis, & crepidis vſas certum eſt. Deinde, etiamſi fuiſſent, potius falſus fuiſſet vſus quam tutela: nam calcei tam ex corio, quam aluta, ſemper vera pedum tutela, aduerſus frigus, imbres, & lutum. Aut igitur omnia me fallunt, aut iſta eſt Tertulliani ſententia, perones per id tempus, non ex corio, aut aluta; ſed etiam ex lana confectos, & propter mollitiem, effeminatos, & ideo falſam pedum tutelam. Quæ enim aduerſus imbres, & lutum ex laneo calceamento tutela?

Vetus Interpres Iuuenalis, ad illud

Nuper in hanc Vrbem pedibus qui venerat albis.

Vel pedules inquit, *nouos in braccis, quos pedornes* (legendum *perones*) *dicunt, habens, vt peregrinus*. Licet enim interpretatio inepta, nam de gypſatis pedibus venalium intelligendum eſt; apparet tamen, eo tempore, etiam pedules *perones* dictos, licet ex lana; nam pedules ex lana, aut hircorum pilis, ſiue cyniphij mariti barba conficiebantur. Dixerat Tertullianus, calceos, non ſolum eſſe immundam pedum tutelam, ſed etiam falſam. Quare id? quia nempe ſutrinæ illæ excogitauerant nouum genus peronum ex lana, & ideo Ironice, munimentum appellat: nam peronum ex corio, præcipue crudo, vera pedum tutela aduerſus imbres, & lutum, poſtquam texi ex lana cœperunt, falſa iam pedum tutela, aut nulla aduerſus pluvias, & cœnum, & reliquas Cœli iniurias, in his peronibus effeminatis. Quare vera lectio videtur, quam Salmaſius probat, & veteres libri retinent, *Venetiæ*, ſiue *Venetæ ſutrinæ*, pro *Veneriæ*. Non ſolum enim ex lana, ſed ea molliſſima, quæque in Veneto tractu laudatiſſima, Altina, & Euganea. Perones inquam, quia eorum inſtar, caui, & cum pede dimidium crus tegentes, ſed effeminati, quia contra morem, ex lana molliſſima, & ideo falſa tutela. Veriſimile tamen eſt, ſoleam ex corio ſuppactam, in ſuperiori parte, quæ pedem, & crus induebat, laneos, ſiue lanatos fuiſſe. Non aliam Tertulliani mentem fuiſſe putamus, daturi manus, ſi quis meliorem interpretationem attulerit.

Cal-

Calceum patricium non habuiſſe quatuor corrigias. Martialis vulgata lectio retenta, & explicata, Senatorij calcei nigri. Cap. XXXIV.

SEd vt viriles calceos repetamus, quam optimis Auctoribus vſus ſit Iſidorus haud ſcio, cum patricios calceos quatuor corrigias habuiſſe tradit; cum nullum huius rei apud veteres veſtigium appareat, ac ne in ſtatuis quidem, quas videre licuit; vt merum Iſidori commentum ſit. Nam etſi pene pudeat his friuolis operam perdere, quid ijs corrigijs opus fuit? Cum enim calcei caui eſſent, & ſolidi, pedem tibiatim veſtientes, ad quid corrigiæ, & quidem quatuor? Nam vt concedamus, etiamſi clauſi calcei fuerint, potuiſſe, vt facilius calcearentur, habere ſciſſuram in medio, qua cruri pes iungitur, eamque, vt hodie ſolemus, habena, vel ligula ſtringi; quatuor tamen corrigias, ſiue lora fuiſſe gratis dicitur.

Nam etiam in calceis fuiſſe vincula, ſiue ligulas oſtendit Iuvenalis Sat. v.

Habet Trebius propter quod rumpere ſomnum
Debeat, & ligulas dimittere, ſollicitus ne
Tota ſaltatrix iam turba peregerit Orbem.

Vbi quidam, ligulas, quibus veſtes, vel braccæ thoraci alligantur, exponunt. Parum recte; nullæ enim tunc braccæ fuerunt, & rarus thoracis vſus. Vetus Interpres. *Calciarij* (calceari) *cum feſtinant, anſas caligarum prætereunt nonnullas; dictæ autem ligulæ à ligando.* Vbi de more æui ſui, caligas pro calceis poſuit; Trebius enim in calceis, nempe cum toga, in officio ſalutationis. Alij de anſis lunulæ patriciæ. Sed non conſtat illum patricium fuiſſe, ſed potius vilem, ſportulæ cauſâ, ad ſalutandum feſtinantem. De ligula Martialis.

Non heſterna ſedet lunatæ ligula plantæ.

Sed de lunulæ patriciæ ligula loquitur, de qua mox dicam.

Verum iſtas ligulas, ſiue corrigias quatuor fuiſſe probandum erat. Quod autem illæ ligulæ ad medium vſque crus peruenerint, id nequaquam ex Horatio conſtat.

Nigris medium impediit crus
Pellibus.

Nam *pelles* pro calceo ſumuntur Senatorio, qui ad ſuras vſque extendebatur; cum ceterorum calcei ſolum pedem tegerent. Et ideo Senatorij altiores, ſiue longiores, non quod illas corrigias ad ſuram producerent; ſed quod totæ, & integræ calcei pelles illuc extenderentur: nam quod plebeij calcei vnam tantum ligulam habuerint, quod comminiſcitur Rubenius, tam verum eſt, quam patricios quatuor habuiſſe. Zonaras loquitur de calceis patricijs, ſub Imperio Bizantino, quorum forma immutata, quique aperti habenas reticulatim implexas habebãt; & ideo à ceteris diuerſi, τῇ ἐπαλλαγῇ τῶν ἱμάντων, inflexione lororum, vt ille loquitur; ſed hæc lora fuiſſe quatuor non dicit. *Lora patricia*, apud Senecam de Tranquillitate Cap. XI. ſi tamen certa lectio eſt, de quo dubitant Muretus, & Lipſius, quod vox *lora*, in veteribus deſit, de habenis, quibus lunula religabatur, non de corrigijs, quæ ad medium crus pertinebant, intelligenda ſunt.

Prætor, qui Circenſibus mappam mittit, in vetere monumento, apud Philippum Rubenium in Electis, habet quidem calceos cauos noſtrorum ſimiles; ſed corrigias illas inter ſe implexas, vſque ad ſuram aſcendentes non magis videmus, quam ſenex ille Plautinus corniculas in pariete depictas. Sola enim ibi ligula apparet, eodem plane ſitu, & forma, qua nos

Tabula E.

cal-

calceos ſtringimus. Lepidum profectò, cum patrui ſui, imo veteris monumenti auctoritate,confirmare vellet Rubenius,corrigias illas in calceo patricio, fuiſſe (quanquam non conſtet, Prætorem illum fuiſſe patricium) figuram dediſſe, quæ vnam tantum ligulam habet. Sicut eiuſdem confidentiæ fuit, vt oſtenderet togam fuiſſe apertam, ab eodem patruo editas togatas figuras aduocaſſe, quæ togam clauſam viuentibus oculis offerunt, vt cum illuc ventum fuerit, oſtendemus.

Sed in eo quoque operam ludit, cum ex his toties Criticis vexatum Martialis Epigramma XXIX. Lib. II. explicari poſſe putat.

Ruſe vides illum ſubſellia prima tenentem,
Cuius & hinc lucet Sardonychata manus;
Quaque Tyrum toties epotauere lacernæ
Et toga non tactas vincere iuſſa niues.
Non heſterna ſedet lunata ligula planta;
Coccina non læſum cingit aluta pedem.
Et numeroſa linunt ſtellantem ſplenia frontem;
Ignoras quis ſit, ſplenia tolle, leges.

Sanior lectio eſt, *non heſterna*, ideſt recens, & in dies noua. Rubenius, *non extrema*, retinet, atque ita interpretatur, ligulam illam, quæ in pede ſedet,non extremam dici, *quia ſtigmatias ille calceos patricios quatuor corrigiarum portabat; atque ita ligula, qua pedem tangit, haudquaquam extrema erat, cum eadem in calceis plebeijs extrema eſſet: illi enim non habebant alias illas ligulas, quæ inter ſe implexæ,vſque ad ſuras aſcendebant.*

Sed vt demus, quod falſum eſt, in calceo patricio quatuor fuiſſe corrigias, ſi illa, quæ pedem tangebat,erat infima, etiam fuit extrema, vltima ſcilicet quatuor aliarum, quæ per crus extendebantur. Etſi in plebeiis calceis vna tantum erat, vna, & ſola, extrema dici non poteſt: extrema enim refertur ad præcedentes. Sedebat in calceo ſtigmatiæ non extrema. Hæc refellere nullum eſt operæ pretium.

Sicut in illa quæſtione verſari, an totus calceus niger fuerit. Quis enim dubitat? Horatius.

Nam vt quiſque inſanus nigris medium impedijt crus
Pellibus.

Sed eum loqui ait, de calcei parte ſuperiore, quæ nempe crus veſtiebat, ita vt illa pars nigra eſſet, quæ viro pedem tegebat, rubra, vel alterius coloris. Quaſi non idem calceus diceretur, qui crus, quam qui pedem velabat.

Addit, contrarium elici ex Iuuenale, ſcilicet totum calceum non fuiſſe nigrum; ſed tantum partem ſuperiorem ad tibias peruenientem.

Adpoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ.

Si vera interpretatio, idem eſt, non contrarium: nam paulo ante dixerat, ex Horatio, ſolam partem ſuperiorem, quæ tibiatim calceabatur, fuiſſe nigram. Sed falſa interpretatio; cum ex verbis Iuuenalis manifeſtò eliciatur, etiam partem inferiorem, quæ pedem tegebat, fuiſſe nigram. Apponam eius verba, vt acumen Dialecticum clarius appareat. *Si enim lunula hæc* inquit, *quæ circa talos adſuta erat, ſubtexebatur nigræ alutæ; ergo pars quidem calcei, quæ ſupra talos erat, & crus impediebat, ex nigra aluta erat, non illa, quæ talos, & pedem tegebat*. Imo lunula cum in pede eſſet, ideſt ad talos (vnde illud Herodis, *in aſtragalis nobilitas*) & nigræ alutæ ſubtexeretur, ſequitur manifeſtò, alutam quæ in pede erat, nigram fuiſſe, vt illa pars etiã quæ in crure. Atque ita tota aluta, totuſque calceus niger. Lunula autem ſubtexi dicitur, quæ habenis, vel corrigia ſub ipſo pede, ſiue calcaneo adſtringitur, ſiue ſubnectitur, & religatur. Mira profectò, & antehac inaudita calcei Romani forma, ſuperior nigra, inferior, ideſt vere calceus, rubra, vel alterius coloris; atque ita calceus verſicolor.

Illud ſane difficile explicatu, illum ſtigmate punctum, apud Martialem, inſignia patriciorum geſtaſſe, lunam ſcilicet in calceis, & eoſdem calceos coccinos, qui à patricijs, nonniſi in magiſtratu gerebantur. Niſi temporum licentia factum, putemus, vt omnes tunc Senatores lunam calceis apponerent, more patriciorum; ille autem maſtigias, cenſu Senator factus ſit. Nam Quintilianum, de quo loquitur, Iuuenalis, cum ait.

Adpoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ.

nemo patricium fuiſſe dixerit. Sed cum Senatores nigros calceos geſtarent, cur idem nebulo in coccino calceo ſuperbus? Non quod patricij omnes coccinos calceos gerebant, vt ait

Rubenius; id enim in magiſtratu factum diximus. Sed ex eadem temporum licentia, cum ceteri vulgo ferme calceos albos (exceptis Senatoribus) geſtarent, ille coccineos; ex quo ſequitur, non fuiſſe Senatorem. Sed cur nec patricius, nec Senator, lunulam calceis appoſuerit, quærant doctiores.

Nam quod coccinos calceos habuerit, potuit eſſe illi cum alijs commune, eodem luxu, quo etiam lacernæ coccinæ, & purpureæ in vſum venerant.

Quæque Tyrum toties epotauere lacernæ.

Vt idem calceorum, & lacernarum color eſſet. Ceteros enim vulgo albis calceis vſos, idem Martialis oſtendit Lib. VII. Ep. XXXII.

Calceus autem
Candidior prima, ſit tibi Cinna niue.

Coccinos ergo ille calceos, ex licentia eorum temporum, non quod qui læſos pedes habebant, ſine reprehenſione coccina aluta vti poterant. Vnde hoc Rubenius didicerit, ignoro. *Quia* inquit, *Parthica pelles fuco tincta, inferioris æui Imperatorum, molliſſimæ erant, & ſolis poſtea ipſis reſeruatæ.* Quis autem credat, ab omnibus vulgo, qui læſo pede erant, calceos, & mollitie, & infectura pretioſos vſurpatos? aut non alias pelles, ſiue alutas molles fuiſſe, quam quę Imperatorio conchilio tingebantur? Logi, & acumen irritum. *Non læſum* igitur *pedem*, vt Interpretes explicant, arctiore calceo minime preſſum, nec ſtrictiore vinctu offenſum.

Corippi carmen de Parthicis Imperatorum pellibus.

Parthica Campano dederant quæ tergora fuco.

eadem prurigine Critica corrigit.

Parthica campago dederant quæ tergora fucis.

Sed pelles illæ nihil aliud quam Campagus fuerunt, Imperatorius calceus. Neque ſententia conſiſtit: quo enim verbum, *dederant*, referendum? *Parthica, quæ dederant tergora Campago.* An *Parthica tergora dederant fucis?* Rectum igitur, Parthica calceamenta, quæ Campagi, dederant tergora, ideſt pelles, tingendas Campano fuco.

Vetus Iuvenalis Interpres, ſicut male exponit eius verba, *pedibus albis*; ita cum negat, Senatores eo tempore nigros calceos

ceos portaſſe, falſus eſt: nam eum reuincit Horatius, imò ipſe Iuvenalis, cum nigram alutam patricijs, & Senatoribus aſſignat. Ergo vulgo cum toga alba, albis quoque calceis induti; Senatores, nigris. Niſi quod, creſcente luxu, quidam cum lacernis purpureis, etiam calceos coccinos vſurparunt, aut alterius coloris. De purpureis autem calceis, auratis, & acu pictis, ſatis iam Salmaſius diſputauit.

Luna in calceis, patriciorum inſigne. In quo patricij calcei à Senatorijs diuerſi. Cap. XXXV.

Ad Cap. IV. LVnam in calceo patricio, fuiſſe fibulam eburneam, inſtar Lunæ corniculantis, eruditorum pars magna conſentit. Hoc etiam Rubenio improbatur; quod in antiquis ſtatuis, fibulæ calceorum, non appoſitæ malleolis, ſed in ſuperiore parte pedis viſantur. Talis certe apparet in figura Prætoris mappam mittentis, ſupra memorata. Verum illa fibula non eſt lunula patricia; ſed ad ſtringendum calceum, vt hodie fit. Ibi nulla lunulæ ſpecies viſitur, ſed nodus tantum duobus anſulis adſtrictus. Ergo in calceo patricio duplex corrigia fuit; altera, qua calceus iungebatur, ſi tamen omnes calcei eum habuere; altera, qua lunula eidem nectebatur. Illa in ſuperiore parte pedis; hæc ad talos, ſiue aſtragalos. Et ideo Herodes apud Philoſtratum, lunulam ἐν τοῖς ἀςραγάλοις cognoſcit, & nobilitatem eo loco poſitam irridet.

Quærit deinde, quod diſcrimen eſſet inter Senatorios calceos, & patricios; cum Senatorij etiam à plebeiis diuerſi fuerint. Cicero Philip. XIII. *Eſt etiam Aſinius quidam Senator voluntarius, lectus ipſe à ſe. Apertam Curiam vidit poſt Cæſaris mortem; mutauit calceos; Pater Conſcriptus repente factus eſt.* Reuoluitur hinc ad Seruij opinionem, quam ſupra refutauimus, ſcilicet de crepidis Senatorijs. Eam partim admittit in ijs, qui magiſtratum curulem geſſerant, quorum mulleos vult fuiſſe crepidas; partim damnat, quod crepidæ, antiquis temporibus eſſent probroſæ. Cur non igitur etiam in ijs qui magiſtratu præditi? Sed tam patriciorum, quam reliquorum omnium,

nium, etiam plebeiorum calcei caui fuerunt, ſola lunula diſtin-
cti. Quanquam & Senatores omnes, ſucceſſu temporum, calceis lunam appoſuiſſe, non leuis coniectura eſt, quam ſupra attulimus. Atque ita, nullum per id tempus, diſcrimen fuiſſe videtur inter patricium calceum, & Senatorium. Quidquid ſit, Senatorij à plebeijs colore diſtincti. Illi nigri; hi albi, aut alterius coloris. Aſinius ille, apud Ciceronem, qui ſe in Senatum intruſerat, mutauit calceos, ideſt pro albis, Senatorios nigros ſumpſit. In eo etiam Senatorij à plebeijs diuerſi, quod Senatorij vſque ad medium crus extendebantur; plebeij non vltra pedem. Et ideo Horatius, eum qui Senator factus erat, deſcribens, ait

Nam vt quiſque inſanus, nigris medium impedijt crus
Pellibus.

Quod ſi lunula tantum in patriciorum calceis fuit, id vnum inter eos, & Senatorios diſcrimen fuit. Nam illa corrigiarum inflexio apud Zonaram, in calceo patricio, non ad calcei ſtructuram, ſed ad lunulam pertinebat, quæ ad talos, corrigijs, ſiue corrigiarum multiplici flexu nectebatur.

Caliga, & Campagus, calceamentum militare. Quod inter ea diſcrimen. Campagi notatio. Salmaſij opinio reiecta. Cap. XXXVI.

EIus, qui carmen in Senatorem Iſiacum ſcripſit, non eſt tãta auctoritas, vt nobis perſuadeat, Senatores, poſteriori æuo, caligis vſos eſſe. *Ad Cap. V.*

Caligaque remota,
Gallica ſit pedibus molli redimita papyro.

Potuit enim auctor ille caligam per abuſum, pro calceo poſuiſſe. Quis enim alius veterum Senatores caligatos induxit? Quis, vt credat, calceamentum militare, & quidem plebeium, ac manipulare ampliſſimo ordini aptatum.

Rubenius ait non fuiſſe plane caligam; ſed quos poſterior ætas *Campagos* appellauit; nec multum tamen à caligis diuerſos: Capitolinus enim in Maximino, caligam, & campa-

gum

Digitized by Google

gum confundit. *Nam cum eſſet Maximinus, pedum, vt diximus, octo, & prope ſemis, calceamentum eius, ideſt Campagum Regium, quidam in luto, qui eſt inter Aquileiam, & Arziam poſuerunt; quod conſtat pede maius fuiſſe hominis veſtigio, atque menſura. Vnde etiam vulgo tractum eſt, cum de longis, atque ineptis hominibus diceretur, Caliga Maximini*. Neque tamen omnino fuiſſe ſimiles inter ſe Campagos, & caligas declarat Trebellius, qui de Gallieno ait. *Caligas gemmatas annexuit, cum Campagos reticulos appellaret*.

Hæc à nobis ſunt curatius expendenda. Illud primo ſtatuamus, tam Caligam, quam Campagum, militare calciamentum fuiſſe. Caligam, gregariorum, Campagum, Ducum, atque Imperatorum; poſtea ab iiſdem etiam in pace vſurpatum; & ideo Capitolinus appellat Regium. Quod ergo diſcrimen inter vtrumque? Non aliud, quam quod, cum vtrumque de genere ſolearum, ſiue crepidarum eſſet, ideſt, quæ imam tantum pedis calcem tegerent, ſuperiore nuda, & ideo à calceo cauo vrbano diſtinctæ, vtrumque habenis religaretur, hac differentia, quod caliga non vltra pedem; campagus ad medium vſque crus, habenas illas, & retinacula extenderet; & ideo Campagus, à loris illis, ſiue corrigijs, per crus decuſſatim implexis, & ſe reticulato opere interſecantibus, vt optime Caſaubonus, vnde *reticulos* Gallienus appellabat. Nec aliter intelligi poteſt Trebellius, niſi quod, cum ceteri Imperatores, Campagos geſtarent, ad medium crus reticulatos, Gallienus caligas induit; ſed vt à gregario calceamento diſtinguerentur, eas gemmis annexuit, ideſt eius habenas, & vincula gemmata, vel gemmea habuit; cum feſtiue campagos reticulos appellaret, propter cauſam, quam attulimus.

Quæ manifeſto euincunt, caligas vulgares non multum vltra pedem habenas produxiſſe; nam ſi ad ſuram vſque, & tibiatim, vt Salmaſius putat, & ipſæ reticulum fuiſſent, vt campagus, nullo in figura, inter vtrumque diſcrimine. Nam Imperatorios campagos etiam colore à caligis diuerſos fuiſſe, ideſt puniceo, ſiue purpureo, ſaltem inferiori æuo, certum eſt. Et ſi caligæ vulgaris retinacula etiam in crure cernantur; non fuiſſe tamen decuſſatim, & reticulatim implexa neceſſe eſt, aut

nullum

nullum inter ipſas, & campagos diſcrimen.

Fruſtrà igitur longam illam de Campagis diſputationem Salmaſius ad Trebellium, conſumit, cum putat Campagos, & mulleos patriciorum idem calceamentum fuiſſe. Nam campagi de genere crepidarum, & ſolearum; mullei autem Romani calcei, & cum toga ſumpti, ideſt caui, & ſolidè tibiam veſtientes, ad mediam. Ioannes Antiochenſis *Cappagia*, vocat, non campagos patriciorum, ſed veros calceos Romanos, ſic dictos, vt idem explicat, à Cappa littera, ideſt lunula, inſtar Romani Cappa, ſiue C. & ideo idem ſubijcit, nunquam videri ſolitos in publico, neque Imperatorem ſalutare, ſine huiuſmodi calceis Cappagijs, ideſt lunatis calceis; non autem in Campagis, quæ crepidæ erant, & calceamenta militaria.

Nam etſi, ait Salmaſius, *Calceus generale nomen, de quolibet calciamento; proprie tamen ſic dictum eſt calceamenti genus, quo Senatores, & Equeſter ordo, & reliqui paulo honeſtiores* (imò omnes togati, etiam viliores) *in vrbe vtebantur. Hinc diſtinctus calceus à crepida, à ſolea, à Gallica, à peronibus.* (atqui idem, paulo infra pag. ccxc11, & ad Tertullianum de Pallio, peronem fuiſſe calceum cavum dixit, ruſticorum, venatorum, & id genus hominum, quibus ad imbres, & niues hæc pedis tutela neceſſaria) *& alijs quibuslibet calceamentorum generibus*. Non ergo Campagus, calceus Romanus, ideſt κοῖλον, καὶ βαθὺ ὑπόδημα, cavum, & profundum calciamentum, quod vſque ad mediam tibiam aſcendit, vt ait Pollux; ſed crepida, ſiue ſolea, habenis pedi innexa, quæ habenæ ſuram contingebant, reticulato opere decuſſatim implexæ.

Campagi duplicem originem attulit Caſaubonus. Quod Campagi eſſent interciſi, vt æſtiui calcei hodie ſunt multifores. Altera, quod pars Campagi ſuperior, quam Ariſtoteles χιτῶνα τοῦ ὑποδήματος appellat, e loris decuſſatim implexis eſſet contexta. Quæ vera originatio, & quam Salmaſius ſequitur. Addit Caſaubonus, Scaligero videri, eſſe vocem mixobarbaram, à Græco καμπὴ, pro crure, vnde *Gamba* apud Vegetium, in Veterinaria; quod ſcilicet Campagus cruri, ſiue gambæ annecteretur.

Hoc oppugnat Salmaſius, nunquam Caſaubono æquus,

Q ne-

negās, infimæ latinitatis Auctores vnquam gambam, pro crure vſurpaſſe; neque hoc ſenſu, eam vocem apud Vegetium extare, ſed tantum pro cruris commiſſura, & inflexione, quæ ſcilicet tibiam pedi iungit. Quod vt verum ſit, nihil tamen obſtat, quin à parte totum, crus gamba appellatum ſit, vt nos hodie eam vocem vſurpamus. de quo in Originibus linguæ Italicæ diſputauimus. Quanquam prior notatio, nempe à vinculorum flexura, Campagos dictos, verior videatur.

Aiebat Caſaubonus, Campagos, reticulos Gallieno dictos, quod interciſi eſſent, & multifores, quales hodie æſtiui, quos Græci πολυσχιδεῖς, σχιστὰς, & λεπτοσχιδεῖς vocant. Negat, tales patriciorum, & Senatorum calceos fuiſſe Salmaſius. Sed neceſſe eſt fuiſſe tales, qui eius ſententiâ, non ſolidi, & caui, ſed pluribus habenis, aut corrigijs, ita crus velabant, vt per illas multiplices flexuras, & veluti retium plagas, crus appareret, atque ita multifores. Verba eius ſunt. *Verius ergo Campagos reticulis ideo ſimiles, Gallieno viſos, propter lororum, & corrigiarum, quibus circa crura alligabantur, variam, & multiplicem, decuſſatimque volutam implicationem, quæ reticulatum planè opus referret.* Ergo, & interciſi, & multiforatiles, quod aiebat Caſaubonus: & ideo non erant calcei patricij, ac Senatorij, qui medium crus cum pede ſolide operiebant.

Etſi verum eſſet Iſidori commentum, de quatuor corrigijs, quibus aſſuta Luna patricia, illæ in pede, non in crure fuerunt, ad lunulam illam nectendam. Atque ex his ſequitur, Campagum, calceamentum militare fuiſſe, non autem Vrbanum; ſed de genere crepidarum, à Ducibus, & Imperatoribus geſtatum; hac differentia, quod caliga manipularis, habenis ad talos vinciretur; Campagus, lora illa ad ſuram reticulatim extenderet. Cum igitur Gallienus campagis reiecisſet, quaſi reticulos, & eorum loco caligam ſumpſiſſet, vt eſſet diſcrimen inter caligam Imperatoriam, & gregalem, eam gemmis, ſiue gemmatis corrigijs annexuit.

Ceterum, Campagos non fuiſſe calceos cauos, ſed ſandalia, ſiue crepidas, etiam ex Donatione Conſtantini patet, quam laudat Rubenius. *Et ſicut noſter Senatus, calceamentis vtitur, cum vdonibus; ſic vtuntur & clerici.* In Græco, Ὑποδήματα,

ἤτοι

Tabula I.

Q. FVRFANIO. C. F. FVRFANIAE. FLO.
NIGRINO RAE. CONIVGI.
PROC. FABRORVM. SANCTISSIMAE
VIXIT. ANN XXIV MVII VIXIT ANN XXIII. M III
SEX FVRFANIVS. TYRANNVS.
HER. FVNER. ET AR. FECIT. III. IDVS APRIL
M AIMILIO. II. ET. MVNATIO. PLANCO. COS.
Jo. Georg. f.

Tabula. II.

Romæ in Aedibus Cesiorum

Jo. Georg. sculp.

ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Tabula III

Jo Georg. sculp

BIBL. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

VITTORIO EM

Tabula IV.

M. Aurelij.

Plautillæ.

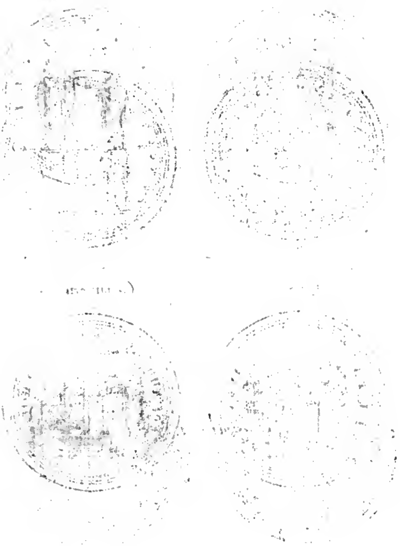
Titi.

Domitiani.

Digitized by Google

Digitized by Google

ἤτοι σανδάλια λευκά. Si ergo Conſtantinus Clericis omnibus ſandalia, ſiue Campagos conceſſit; non ergo ſolorum Diaconorum fuere, vt vult Rubenius; niſi poſtea ſolis Diaconis id conceſſum eſt. Fuiſſe autem Campagos ſandalia, ex Scriptoribus Eccleſiaſticis, quos idem adducit, apparet. Sed quomodo albo corio intrinſecus circundata eſſent, extrinſecus autem nigra, quæ neque caua erant, neque ſolida, ſed ſolis habenis ſoleæ pedi;crurique annexa,difficile eſt intellectu,niſi ſolæ corigiæ tales fuerunt; etſi illæ nigræ extrinſecus, quomodo pars interior, quæque cruri adhærebat, alba videri poterat? Quod vero addit, Senatorios campagos hac forma fuiſſe, ideſt, extra nigros, intus, albos; quia Scholiaſtes Iuvenalis ait Senatores Iuvenalis tempore nondum nigris calceis vſos; & ideo æuo Scholiaſtis fuiſſe nigros, ſatis hoc ſupra refutauimus: etſi id verum eſſet, abſurdum tamen credere, peregrinum illum, ac venalitium Senatorem fuiſſe.

Sed ſi nigri erant illi Campagi, cur Græca Donatio Conſtantini appellat λευκὰ ſandalia, ideſt alba? Reſpondet Rubenius, in Latina Donatione haberi, *calceamentum cum vdonibus, candido linteamine illuſtratis*. Sed cur ipſa ſandalia alba, etiam ſubiectis vdonibus linteis, eſſe non potuerunt tam alba per ſe, quam vdonum candore nitentia? Certe non aliter λευκὰ ὑποδήματα, quam *alba calceamenta* reddere poſſumus: quod enim nigrum natura eſt, per ſubiectos albos vdones, ſiue pedules album dici non poteſt.

Hæc habuimus, quæ de calceis Senatorijs, fortaſſe nimis multa commentaremur, ne quid intactum relinqueremus. Illud tamen fateri cogimur, hærere adhuc nos, valdeque incertos eſſe; cum inter veteres, & recentiores doctiſſimos conſtet, totque Scriptorum auctoritas euincat, calceum Romanum, togæ proprium, ac peculiarem, fuiſſe cavum, & ſolidum, quique pedem, & dimidium crus operiret; non vnam tamen ſtatuam togatam videri, cum crepidis, ſiue ſoleis, quæ habenis, & corrigijs nudo pedi nectuntur, vt illæ habenæ in quibuſdam,pedem non excedant; in alijs,ad ſuram vſque pertineant, cum in alijs, calceus cavus, & ſolidus appareat.

Tabula I. & II. III. IV. VI. VII.

Q 2 Nam

Digitized by Google

Nam in Statuis ab vtroque Rubenio editis, Romanus calceus, cavus, ac ſolidus, noſtrorum inſtar, apparet, præcipue in illa Prætoris mappam mittentis. Ita in noſtro Commentario, Tabula prima, & ſecunda, talem calceum præferunt; ſed tertia, & quarta, in nummis Domitiani, M. Aurelij, & Plautillæ; item in ſexta, & ſeptima, ſoleas, & crepidas conſpicimus, quæ loris nudo pedi innectuntur. Cuius diuerſitatis cauſam mentis ambigui adhuc quærimus: nam ſi dicere velimus, ſtatuas illas cum crepidis, inferioris æui fuiſſe, & temporum licentia, pro calceis, crepidas, & ſoleas inductas, & cum toga geſtatas. Verum ætas Domitiani, M. Aurelij, Plautillæ, & aliorum credere id vetat, vixque vllum coniecturæ locum relinquit. Itaque videant doctiores, & hæſitantibus nobis, de ingenij penu opem ferant, grandem gratiam inituri.

Vtrum Toga veſtimentum clauſum fuerit, an apertum. Veſtimenta quadrata. Pallia Iudæorum. Chlamys Macedonica à communi diuerſa. *Cap. XXXVII.*

Sed tædet, pudetque diutius in textrina taberna commorari. Itaque, relicto togæ tormento, Rubenij veſtigia prementes, & calcem calce terentes, togam rerum dominam, ſummi velamen honoris denuo inſpiciamus, à nuperis Criticis ita interpolatam, & ſciſſam, vt vix vllum Romani cultus veſtigium retineat. Nec erat, quod hic Rubenius Tragœdias excitaret, & togæ ſtructuram, quamuis à Tertulliano, & Quintiliano accurate deſcriptam, à viris doctis ita implicatam, vt ſe extricare non poſſint; ſed irretiti hæreant, non ſecus, atque Agamemnon apud Tragicos, nimis confidenter pronunciaret. Nec tam viris doctiſſimis, qui in hac palæſtra deſudarunt, quam Belgis ſuis iniurius, quos craſſo ſub aere, hoc eſt Bœotum in patria natos pronunciat, Italos prope cœcos, & lollio victitantes inducit, queis, cum tot ſtatuæ ex Vrbis parietinis in oculos incurrant, eoſdem non videre quod vident inuidioſe criminatur.

Ad Cap. VI.

Ita-

Itaque & nos togam componamus, intentique eius Baſilicæ edicta audiamus. De togæ forma, inter doctos controuerſum ait, non fuiſſe manicatam, aut quadratam, contra Criniti, Manutij, & Victorij ſententiam ſtatuit. Sed cum hæc à nobis ſatis ſuperq; refutata fuiſſent, quid attinebat cramben apponere? Eandem fuiſſe rotundam fatetur. Sed quod diſcrimen inter rotundas veſtes, & quadratas fuerit, non bene exponi à viris doctiſſimis conqueritur; quorum reiectis, vt ipſe ait, altercationibus, pro ſententia pronunciat, amicula quadrata fuiſſe, quæ ex panno quadrato conſtabant, & quatuor angulos habebant, duos in ſuperiore, duos in inferiore ora. Tale fuiſſe pallium Græcorum, & aliarum gentium.

Atqui hæc eſt ipſiſſima Salmaſij ſententia ad Tertul. Palliũ. Verba eius ſunt. *Angulum in veſte vocabant partem extremam veſtis, vbi aperta eſt, quæ in acumen deſinit, tam in ima veſtimenti ora, quam in ſumma*. Et paulo poſt. *Rotundis contraria quadrata; ea ab ſummo ad imum aperta: vnde quatuor angulos habuiſſe neceſſe eſt, duos in ima ora, duos in ſumma*. Nihil igitur hic noui, tanto promiſſor hiatu, attulit.

Huic opinioni nos olim id oppoſuimus, quod & Kercoetius tetigerat, ſi omnia pallia aperta, etiam quadrata fuiſſent, fruſtra à Scriptoribus quadratorum palliorum mentionem factã, quorum loca adduximus; vt cum Feſtus, *Ricinium, pallium quadrum* appellat; & apud Petronium, Enothea, *quadrato pallio incincta*, & alibi paſſim. Nam quod aiebat Salmaſius, omne veſtimenti genus, tam clauſum, quam apertum, pallium dictum, vt togam, pallium rotundum; proprie tamen, & ſtrictè, & communi loquendi vſu, pallium accipitur pro Græco indumento, vt à toga diſtinguitur; & ideo ſemper apertum, & quadrangulum, eiuſdem ſententia. Si igitur tale omne pallium, quid opus erat quædam pallia appellare quadrata?

Itaque tunc credebamus, pallium Græcanicum commune, fuiſſe quadratum, ſcilicet ex duabus plagulis, altera anteriore; altera poſteriore, pariter quadratis, quales Diaconorum Dalmaticæ. Atque ita pallium à lateribus apertum, & fibula in humeris adſtrictum, vnde quatuor anguli, in extrema ora, ante ſcilicet, & retrò. Cynicum autem, non plane quadra-

tum

tum; ſed ſemirotundum, quale noſtrum eſt; quod nempe reiji-ci in humerum poterat, & duplicari, totumque corpus inuo-luere, quod à Cynicis fiebat.

Quod autem vulgare pallium ita quadratum eſſet, vt qua-tuor in imo angulos habuerit, quod ex duabus plagulis con-fectum eſſet, idcirco ſtatuimus; quia cum viris doctis crede-bamus, ſimilia fuiſſe Iudæorum, & Græcorum pallia. Nam Iudæorum pallium, quatuor in imo angulos habuiſſe inde cō-ſtat, quod in illis Dei, præcepto, fimbrias, & vittas hyacinthi-nas geſtabant. Numer. xv. *Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, vt faciant ſibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in ijs vittas hyacinthinas, quas cum viderint, recordentur omniũ mandatorum Domini.* Itaq; Epiphanius Hæreſi xv ait, in Scri-barum pallio quatuor angulos fuiſſe, in quibus mala Punica penderent, in ima ſcilicet ora; non autem duo ſupra, totidem infra, vt credit Rubenius.

Hanc ſententiam mutare coacti ſumus; quia in Statuis pal-liatis, quas exhibuimus, neque duæ illæ plagulæ, neque fibu-la vſquam apparebat; ſed pallium noſtro haud abſimile, quod vel in ſiniſtrum humerum inijcitur; vel læuo brachio pars eius dextra imponitur. Vnde ſuſpicabamur, tale pallium qua-drangulum, ab Aſiaticis, Iudæis, & ceteris gentibus ad Orientem ſitis, geſtatum; atque in hoc à Græcanico diſſimile; vtrumque apertum, Aſiaticum quadratum, Græcum nequa-quam. Nihil tamen in re obſcuriſſima certi ſtatuimus; quia Appianus Lib. v. Ciuilium, ſtolam illam Antonij, ſiue pallium quadrangulum, appellat Græcanicum; & ita rem totam do-ctioribus diſcutiendam reliquimus.

Sed quod ait Rubenius, hos quatuor angulos facile conſpi-ci in Statua Euripidis marmorea, quam ex Vrſino protulit, aut ego oculis non vtor; aut nihil aliud ibi apparet, quam exigua pallij pars in ſummo dextro humero, hoc eſt, non quatuor, ſed vix vnus angulus. Nec minus oculi laborabunt, vt inſpi-ciant, quomodo rotundæ veſtes in ſolo expanſæ, circulari for-ma eſſent, vt pallia noſtra, quibus vulgo vtimur: nam ſicut verum eſt, quod eſt rotundum, ſi expandatur in ſolo, futurum circulari figura; ita illud quod conſequitur, falſum, *vt pallia*

noſtra,

Digitized by Google

noſtra, quæ cum ſint aperta, etiam Rubenij ſententia, erunt quadrangula, & ideo rotundis oppoſita; nec ſi expandantur circularem figuram præferre poterunt.

De figura chlamydis, præcipue Macedonicæ, quæ rotunda erat, & clauſa, cum ceteræ apertæ eſſent, & vt iſti credunt, quadrangulæ, longa contentione inter Salmaſium, & Kercoetium decertatum eſt; & ſicut vbique Kercoetius impar congreſſus Achilli; ita hic, nihil præter maledicta, & virulentiam in Salmaſium effundit. Et tamen ille Kercoetius eſt, qui ſub vero nomine, Rubenio, dicitur incomparabilis. Itaque mavult cum eo deſipere, quam Salmaſium vera docentem ſequi, vt aliquid contra receptam opinionem afferre poſſit.

Nam cum Salmaſius docuiſſet, pallia, & chlamydes communes apertas fuiſſe, & proinde in ſummâ, atque imâ orâ, angulos, ſiue πτέρυγας habuiſſe, cum rotunda, & clauſa veſtimenta non haberent, chlamydem Macedonicam excepit, quę rotunda, & in ima ora clauſa, ſiue coniuncta erat; vel vno irrefragabili Ammonij teſtimonio, qui rotundum veſtimentum fuiſſe dicit, ὅς εἰς τέλειον περὶ τὰ κάτω συνῆπται, *quod ad plenum, & perfectè circa imam oram connectitur, & concluditur:* hoc eſt, quod nulla ſui parte, circa extremitatem apertum eſt.

Addit Rubenius, formam chlamydis facile nos adſequi poſſe ex Strabone Lib. I. qui Terræ habitabilis σχῆμα χλαμυδοειδὲς *formam chlamydi ſimilem* conſtituit. Deinde ex Plinio, qui tradit, Dinocharem Architectum, Alexãdrię aream deſignaſſe *ad effigiem Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato laciniosam, dextra, læuaque, anguloſo procurſu.* Sed quis non videt, Strabonem loqui de chlamyde communi, quæ aperta, & extẽſa, Terram habitabilem refert; Plinium vero de chlamyde Macedonica, quæ Orbe gyrato lacinioſa, ideſt rotunda, cum aliæ eſſent quadratæ, & in imo, vt ait Ammonius, commiſſę, & clauſę. Apponit deinde figuram Macedonicæ, pro figura chlamydis communis. Rectius vero anteriorem partem appoſuiſſet; nam hæc figura tota eſt in imo, ac ſummo clauſa; cum Macedonica, in imo tantum clauſa eſſet, in ſuperiore parte aperta, vt mox dicemus.

Illud repugnare videtur, quod Plinius, Macedonicæ chlamydi

mydi tribuit, dextrâ, læuaque angulofum procurſum, ideſt vtrinque angulos, quos tantum in veſtimentis apertis agnoſcit Salmaſius. Sed etiamſi vera ſit Macedonicæ chlamydis figura, quam expreſſit Rubenius, cum eſſet rotunda, & clauſa, cumque nonniſi duplex, ſiue duplicata extendi poſſet, ita vt, ſuperior pars inferiori incumberet, quod in omnibus clauſis veſtimentis euenire neceſſe eſt, hoc modo extenſa, in imo duos veluti angulos habebit, ſiue vt Plinius loquitur, angulorum procurſum. Sicut toga, licet clauſa, læuo brachio ſubducta, normalem angulum apud Quintilianum efficit, & figuram ſemicircularem, ſiue hemicyclon apud Dionyſium; nunquam tamen quatuor angulos habebit, vt veſtimenta aperta, & chlamys Græcanica, alijs etiam gentibus communis.

Itaque Rubenio demonſtrandum fuerat, Theſſalicam chlamydem, quæ alas, ſiue πτερύγια habebat, à Macedonica non fuiſſe diuerſam: nam cum Ammonius, ſolam Macedonicam, commiſſam in imo, ideſt clauſam dicat, ſequitur, & Theſſalicam, & alias communes chlamydes fuiſſe apertas, & angulos, alaſque, & πτερύγια habuiſſe. Quid autem opponit huic ſententiæ Rubenius? Nullum inter chlamydem Macedonicam, & Græcam, ac Romanam chlamydem diſcrimen fuiſſe, ſatis indicare Strabonem, Plutarchum, & Diodorum, qui Alexandriæ, quam Dinochares, vt ait Plinius, ad effigiem chlamydis Macedonicæ metatus eſt, ſimpliciter chlamydis figuram tribuunt; & ideo eandem figuram fuiſſe. Verum Strabo de figura Terræ habitabilis, non de forma Alexandriæ loquitur. Nec mirum eſt Plutarchum ἁπλῶς chlamydē dixiſſe, quod Macedonica omnibus in Alexandri exercitu communis eſſet, ad cuius formam ille Vrbem metatus eſt. Et ex Plutarchi verbis illis κυκλοτερῆ κόλπον ἦγον, ὥσπερ ἀπὸ κρασπέδου, & quæ ſequuntur, id clare apparet. Nam ſi figura communis chlamydis fuiſſet, quid opus fuerat illa deſcriptione, circularem, ſiue gyratam ſinu, & extrema parte, ſiue ima ora fuiſſe? Vnde Interpres, magis Plutarchi ſententiam, quam verba ſecutus, verbis Plinij reddidit, *orbe gyrato laciniosam*, quæ manifeſtò declarant, diuerſam à communi Macedonicam fuiſſe.

Secundum Rubenij, ſiue Kercoetij argumentum erat, chla-

mydem

Digitized by Google

mydem Macedonicam non vndique clauſam fuiſſe, ſed fibulatoriam, & à latere apertam declarat Plutarchus, qui de Alexandro, τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα λύσας ἐπέβαλε τῷ σώματι. *Soluens ſuam chlamydem, iniecit corpori.* Addit Rubenius, omnes gemmas, quæ Alexandrum referunt, fibulatoria chlamyde ſpectari. Quod nos admittimus, neque chlamydem Macedonicam, à ſummo ad imum clauſam fuiſſe dicimus; ſed tantum, vt ait Ammonius, εἰς τέλειον, περὶ τὰ κάτω συνῆκται. *erat in imo perfecte commiſſa, & clauſa.* Cum ergo in ſuperiore parte aperta eſſet, ne humeris deflueret, fibula nectenda erat, quæ ſoluebatur, cum chlamys exuenda erat. Maneat ergo, Macedonicam chlamydem, non tantum rotundam fuiſſe; ſed in ima ora clauſam, quod vox συνῆκται, quidquid ſe torqueat Rubenius, manifeſto euincit, & per hoc à communi chlamyde diuerſam, quæ aperta, & quadrata.

Togam, nec apertam, nec chlamydis figura fuiſſe. Non vnus Rubenij error detegitur. Artemidorus, & Feſtus explicati. Cap. XXXVIII.

MInime tamen obſcurum eſt Rubenij conſilium, cum illud *συνῆκται, rotundum* vertit, non autem commiſſum, & clauſum. Cum enim credi vellet, togam fuiſſe apertam, eamque non multum forma, à chlamyde diuerſam; ſed ſola magnitudine, & circumiectu, ſi chlamydem clauſam fuiſſe dediſſet, conſequens erat talem & togam fuiſſe, quæ non multum forma differebat. Iterum ſententiæ ſuæ fundum facit, quod ſupra à nobis exploſum eſt; quia nempe Artemidorus, cum de toga loquitur, ait, Temenon Arcadem primum ſuam chlamydem hoc modo circumieciſſe, ſiue circumpoſuiſſe τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα τοῦτον περιεβάλλετο τρόπον. Ergo ſolo circumiectu, toga à chlamyde differebat. Cogimur hic ea repetere; quia ille errorem ſuum repetit. *Ad Cap. VIII.*

Vt ergo ſupra diximus, chlamys Græca, & Romana cum aperta eſſet, & ideo in humero fibula necteretur, Temenus ille, ſi vera fides, primus hoc modo chlamydem circumpoſuit,

ideſt cum aperta eſſet, & fibula nexa, vt omnes chlamydes,
præter Macedonicam, eam conſuit per totum, ſiue commiſit,
& eo more, qui poſtea à Romanis ſeruatus, eam aptauit, & Io-
nium nauigans in Italiam inuexit; vt ſcilicet, poſtquam clau-
ſa facta eſſet, per caput iniecta, corpori circumponeretur, at-
que amota fibula, læuo ſuſpenſa brachio fulciretur. Hoc eſt,
quod ait Artemidorus; indigenę ab eo edocti, *τὸν αὐτοὶ κατεσκευά-*
σαντο τρόπον, quod non eſt, *præparauerunt*; *ſed hac forma*, quæ
tunc Romæ in vſu, *compoſuerunt*, ſiue quod ſupra dixerat, *πε-*
ριβάλλοντο, *circumiecerunt*, *circumdederunt*, quod veſtimen-
tum clauſum indicat; cum antea chlamys Temeni aperta
eſſet, & duæ eius plagulæ in humeris fibula necterentur.

Alterum argumentum, chlamydem à toga non fuiſſe diuer-
ſam, non modo friuolum eſt; ſed & falſum. Feſtus ait, ex Cin-
cio, *Salias Virgines eſſe conductitias, quæ ad Salios adhibeantur,*
cum apicibus paludatas; *quas Ælius ſtylo ſcripſit ſacrificium*
facere in Regia paludatas, cum apicibus, in modum Saliorum.
Atqui Dionyſius ait, Salias, quæ choros agebāt, Τηβέννας, ideſt
togas, ſiue trabeas ἐμπεπορπημένας, infibulatas geſtaſſe. Si
hoc à Dionyſio ſcribitur, eadem plane veſtis erit, toga, palu-
damentum, & chlamys; ſi eædem Virgines, quæ trabeatæ,
erant etiam paludatæ. Verum Dionyſius, non Salias, ſed Sa-
lios, cum trabeis infibulatis producit; cuius rei cauſam alias
attulimus, cum togæ communes ſine fibulis eſſent. Saliæ igi-
tur conductitiæ ſacrorum miniſtræ, non in toga, vt Salij, ſed
paludatæ; & *illud in morem Saliorum, cum apicibus*, ad apices
referendum, non ad togas. Saliæ apicatæ, non togatæ. Prauo
igitur pede fultum argumentum, togam à chlamyde non fuiſ-
ſe diuerſam, ſicut quæ de chlamydis vſu, à Numa inuecto, Faſti
Siculi, & Cedrenus commenti ſunt, vt in ſuperioribus decla-
ratum eſt.

Tertia ratio, riſu magis, quam elencho digna eſt. Appia-
nus tradit, Pompeium chlamyde Alexandri Magni amictum
triumphaſſe. Quid tum? Num idcirco chlamys illa toga fa-
cta eſt, aut eadem veſtis fuit? Pro toga triumphali, geſtauit
Pompeius chlamydem Alexandri Magni; quod quidem no-
uum, & notabile, chlamydatum, non togatum Vrbem inue-
ctum

ctum eſſe. Quis inde ſanus colligat, togam fuiſſe chlamydem, aut chlamydis forma? Sed quoniam ſupra dixerat Rubenius, chlamydem Macedonicam fuiſſe fibulatoriam, cum fibula circumiectum illum, quem comminiſcitur, omnino impedire potuiſſet; quam tamen inquit, vt exiſtimo, non Macedonum modo portabat fibula adſtrictam; ſed in togæ ſpeciem, humeris circumiectam. Vt igitur Pompeius, Rubenij ſententiæ faueret, fibulam illam moroſam ex chlamyde euellit, ſiue chlamydem diffibulauit, vt ex ea togam concinnaret. Sed ſit modus ineptiarum. Illud quidem chlamys Macedonica commune cum toga habuit, quod vtraque rotunda, & clauſa eſſet; ſed chlamys in inferiori tantum parte; toga per totum clauſa, & ideo chlamys in ſumma ora fibulam habebat; toga nequaquam. Præterea, hæc longior, & fuſior, & diuerſo poſitu, geſtatuque.

Colligit demum Rubenius, & ſi verum eſt, inquit, togę ſchema fuiſſe χλαμυδοειδὲς, ſane corruit Manutij opinio, qui togam cenſet fuiſſe veſtimenti genus, à ſummo ad imũ clauſum. Vtinam vero opinio, quæ de Rubenij iudicio, & eruditione inualuit, non corrueret: nam etſi toga chlamydis ſpeciem habuerit, aliqua chlamys, nempe Macedonica, clauſa fuit. Non modo autem Manutius, ſed quotquot ille in oſtentationem enumerat, ſi vnum Sigonium excipias, viri eruditione præſtantes, inſcitiæ, & cæcitatis inſimulantur, qui cum Manutio recte ſentiunt, togam per totum fuiſſe clauſam, iureque Sigonium nugari aiunt, qui αὐτοψία plane reuincitur.

Ne igitur ſolus Sigonius deſiperet, magna confidentia eius partes tuetur; & cum ſupra dixiſſet, omnes illos viros doctiſſimos ita togæ ſtructuram implicaſſe, vt ſe inde extricare non potuerint, ſed hærere irretitos, vt ille Agamemnon apud Tragicos, vt ſe ab illo inuolucro expediat, Alexandri æmulus, quod ſoluere non poteſt, ingenij acie ſecat, togamque aperit, & diſcindit; atque ita eandem cum chlamyde, imo cum pallio, lacerna, & id genus veſtibus, facit.

Ego ſane, inquit, *Romæ, & alibi multas ſtatuas togatas accurate contemplatus ſum; ſed* αὐτοψία *non me docuit, togam fuiſſe vndique concluſam*. Ergo tot viri eruditiſſimi, ac præcipue

Itali, luſcitioſi, qui quod lynceus ille contemplatus eſt, ſatis perſpicere non potuerunt, & in aperto veſtimento rimando, clauſis oculis fuerunt. Cur non ocularius aliquis aduocatur, cuius ope, quæ non ſunt videantur?

Sed quid opus eſt Roma, aut aliunde Statuas arceſſere? Si quas patruus Alberti Philippus egregie delineauit, togam vndique clauſam oculis ſubijcere, nemo negare poteſt, niſi ſit Hypſæa cæcior, ac perditæ frontis. Inſpice ſodes, non has modo, ſed quaſcumque ex veteribus monumentis, & nummis ſpectandas propoſuimus, & fidem oculorum appella; niſi forte alijs Belgæ, alijs Itali oculis vtuntur.

Alio modo toga, alio pallium in humerum reijciebatur. Cinctus Gabinus. Quid toga aperta apud Val. Maximum. Rubenij in ſummos viros maledicentia. Toga à Tertulliano Rhetoricè deſcripta. Eius ſtructura, & Rubenij in eam obſeruationes accuratius examinatæ. Cap. XXXIX.

NEc αὐτοψία modo, ſed ratione pugnat Rubenius. *Niſi forte quis* inquit, *pallia noſtra concluſa aſſerat, ſi laciniam dextram in læuum humerum conijciamus.* Quis enim inde dixit togam clauſam eſſe, quia eius lacinia in læuum humerum conijceretur? aut adeo mentis inops, vt hæc crederet? Non pallia modo noſtra; ſed & Græcorum, in humerum reijciebantur, quæ erant aperta; nec, niſi aperta fuiſſent, hoc modo reijci poterant, vt pars, ſiue ala dextra in læuum humerum conijceretur. At toga clauſa hoc modo reijci non poterat; ſed brachio læuo ſubiecto fultu, ſubducebatur, & aliquando in humerum læuum attollebatur, ſiue reijciebatur; nec ad pedes cadere poterat, niſi brachium demitteretur. Quod ſecus in pallio aperto, cuius pars, ſiue ala dextra ſiniſtro humero impoſita, facile ab humero defluebat; ſicut læua pars eiuſdem ſemper cadebat ad pedes, vt in noſtris pallijs; cum togæ clauſæ vtraque pars æqualiter ſubducta, in brachio, vel humero læuo conſiſteret.

Su-

Subijcit, ſe non videre, qua ratione, ritu Gabino toga cingeretur; nec quomodo Scipio Naſica apud Val. Maximum, Gracchum interfecturus, læuam manum apertæ togæ circumdederit, ſi toga vndique clauſa fuit. Sed cinctum Gabinum, non aliud fuiſſe diximus, quam cum togæ lacinia, læuo brachio ſubducta, in tergum ita reijciebatur, vt contracta retraheretur ad pectus, atque ita in nodum necteretur; qui nodus, ſiue cinctus, togam contrahebat, breuioremque, & ſtrictiorem reddebat.

Quod ad Scipionem Naſicam attinet, pariter diximus, cum læua togæ pars, ſiue lacinia, ſubiecto brachio eleuaretur, atque in ſinum contraheretur, ea parte togam apertam viſam eſſe, quod nempe lacinia ſubducta hinc inde brachio dependeret, ac veluti diuideretur, & aperiretur; & ideo à Valerio dici, Scipionem Naſicam, cum in Gracchum duceret, lęuam manum apertæ togæ circumdediſſe, ideſt vtraque parte brachium inuoluiſſe, vt eſſet illi pugnaturo inſtar clypei, ſiue vt eà brachium clypearet; ſicut paludamentum, in re ſubita brachio intorquebatur; quod pluribus auctorum locis confirmauimus. Hoc Rubenio non ſatisfacit; viris tamen doctis ſatisfactum eſſe non ignoramus.

Ceterum, ex togæ circumiectu, quem Quintilianus, & Tertullianus deſcribunt, probari togam fuiſſe apertam manifeſte contendit; ex quorum verbis, & ex vetere Perſij Scholiaſte, atque ipſis ſtatuis, verum togæ circumiectum ſe deſcripturum pollicetur. Quanquam hoc à patruo Philippo in Electis, tam accurate præſtitum dicat, vt miretur, viros, omnis antiquitatis, & eruditionis apprime gnaros, poſt inuentas fruges, adhuc Βαλανοφορεῖν. Immodeſtum facinus, & inclemens, Viros in re literaria primorum principes, quia ex ijs, quæ ex veteribus monumentis, & nummis in oculos incurrunt, totque inſuper argumenta euincunt, togam clauſam fuiſſe, conſenſu tradant, frugibus mulctatos ad glandes ablegare.

Verum hoc ille conuicium à Salmaſio mutuatus eſt, qui ad Ius Atticum, illud in auctorem libri de Re Veſtiaria iecit, quod ab eo in notatione veſtium holouerarum, modeſte, & cum præfatione honoris, diſſentire auſus eſſet, eum ad concutiendam

dam

dam ilicem damnauit. Neque vero abnuit Ferrarius, & hic, & ibi, eorum numerum augere, qui quod recte ſentiant, effrenis linguæ maledicta effugere non poſſunt.

Ceterum, immaturo patrui obitu factum tradit, vt totam togæ formam plane deſcribere non potuerit. Itaque vicariam ipſi operam locat, & quæ ille recte, magnoque iudicio ſcripſit, inuertit, ac deprauat, atque in ſtatuis ab eo productis, togam, quam nemo, niſi Tyreſias, clauſam eſſe negauerit, aperit, & diloricat. Verum grandia minatus, nil præter Gloſſas Perſij, Quintiliani, & Tertulliani loca, toties ab alijs producta, & diſcuſſa in medium affert, quę nos, vitandæ nauſeæ omittemus.

Hæc loca, ait ille (in quibus tamen, quod toga aperta fuerit, ne veſtigium quidem apparet) *hæc* inquit *loca*, *magnam omnium oculis nebulam offuderunt*, quam novus Sol depulſurus ſit. Sed contra, mihi aniculæ illi ſimilis videtur, apud Senecam; quæ cum ætate caligaret, de tenebris, atque obſcuritate cubiculi conquerebatur. Et nos ergo oculos perfricemus, ſomnumque morantem pellentes, ad noui iubaris exortum, diem admittamus. Sed fatum noſtrum infelix, poſtquam diu luminum fidem tentauimus, nihil noui plane videmus, & in illis ad Quintilianum, & Tertullianum obſeruationibus, ac metaphraſi, nonniſi abſona, & ipſi autori contraria diſpicimus.

Primo, Quintiliani, & Tertulliani ætate, togam ab antiqua diuerſam fuiſſe ait. De Quintiliani æuo nemo ſanus hoc dixerit, qui eius verba ad veteres ſtatuas exegerit. Imo, neque de Tertulliani temporibus: nam ille, vt alias docuimus, togam Rhetoricè, & Declamatoriè magis, quam vere delineauit; vt quæ de cippo artifice, & forcipibus, & rugarum contabulatione non fortuita, luxus caſtigator immodicus commentatur. Quis enim credat hæc ab omnibus vſurpata, eamque in ſtructura togæ operoſiſſima, curam, & moroſiſſimam diligentiam vulgo adhibitam? Nam ruga illa in humero Hortenſij, loco mota, apud Macrobium, magis nimias eius delicias, qnam vulgarem morem arguit.

Sed fuerit diuerſa Tertulliani æuo, togæ ſtructura. Num ille alam, ſiue πτερύγιον togam habuiſſe memorat, quam, vt to-

gam

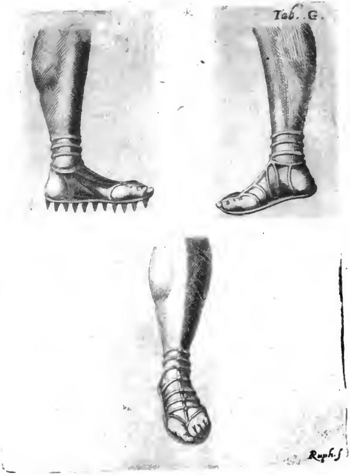
Digitized by Google

Tab. VII.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

gam apertam probaret Rubenius, *de læuo promiſſam* tradit? Verba ſunt. *Partem de læuo promittat, ambitum vero retrahat à ſcapulis.* Quæ rotundam fuiſſe togam, & clauſam potius indicant partem togæ, ita læuo humero impoſitæ, vt inde pars ea cadat, *ambitum vero retrahat.* quæ vox, clauſæ togæ circumiectum, totum hominem inuoluentem demonſtrat: ambire enim eſt circumire, & circumquaque operire, quod de clauſis, quam apertis veſtimentis melius intelligitur.

Sed quod ferri non poteſt, id ex patrui ſtatuis comprobare nititur, in quibus, togam apertam eſſe nemo dixerit, niſi qui oculis caret. Nos interim, eius ad illas ſtatuas adnotata ad diſquiſitionem vocabimus, ipſaque Rubenij verba apponemus.

Tabula V. & F.

Digitized by Google

Pars togæ prior medijs cruribus optime terminatur. Quintilianus. Sed in hac ſtatua, toga pedes ipſos perfundit. 2. *Rugæ, quæ pridie ab exordio formabantur, & inde deducebantur in tibias.* Hoc vt verum fuerit, apud Declamatorem, in vulgari toga minime factum apparet; cum ipſo togæ amictu, iniectuque fortuitæ illæ rugæ, ex ſinus redundantia formarentur. 4. *Ambitum vero eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis, ideſt, vbi tabulata illa congregatio finitur, retrahat à ſcapulis. Tertullianus.* Sed neque contabulatio illa ibi finiebat, vti apparet, neque à ſcapulis; ſed tantum à dextro humero detrahebatur, vt brachium exerceretur, & eadem contabulatione ad ſiniſtrum brachium recurrebat, veluti balteus pectus cingens. 6. *Pars togæ, quæ poſtea imponitur, ſit inferior.* Nempe, quæ ab humero ſiniſtro redundãs fluebat, & vna cum balteo conficiebat vmbonem. 3. *Tum ſinus inijciendus humero, cuius extremam oram reiecisse non dedecet.* Hoc plane ineptum eſt, ſinum appellare partem illam, dextro humero inhærentem; cum certum ſit, ſinum fuiſſe in pectore, vt vox ipſa declarat, tam qui ſubducebatur læuo brachio, & inferior dicebatur, quam qui à ſiniſtro humero cadebat in pectus, quò ſinus ſuperior, & ex vtroque vmbo conficiebatur, protuberantiâ rugarum in rotundum conuolutarum. 9. *Ambitum vero eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis, retrahat à ſcapulis, & excluſa dextra, in læuam adhuc congerat (nempe balteum) cum alio pari tabulato in tergo deuoto. Tertullianus.* Hæc ad partem eam togæ ſpectant, quæ dextro brachio ſubiecta, ad læuam recurrebat, vt balteus; non autem ad eam partem, quæ læuo brachio ſubducebatur. Quod manifeſte declarant verba illa. *Et excluſa dextra, in læuam adhuc congerat.* Porro *tabulatum in tergo, ſiue terga deuotum,* Tertulliano, non eſt inferior ſinus, qui in anteriore parte, ima ſcilicet togæ ora, læuo brachio ſubducta; ſed pars togæ ſuperior, quæ excluſo dextro brachio, in tergum cadebat, quæ pariter ex multis plicis, rugiſque contabulata erat. Sed tabulatum illud, apud Quintilianum, fuiſſe πτερύγιον, ſiue alam, & partem togę apertam, tam falſum eſt, quam obſcurum, quid ſit apud eundem. *Pars eius prior medijs cruribus optime terminatur; poſterior, eadem*

dem

dem proportione, altius quam cinctura.

Nam & olim locus ille valde nos torſit, & nunc quoque incertos habet. Leuiter conijciebam, *cincturam* poſitam ibi eſſe, pro tunica quæ cingebatur; non tamen vt hoc affirmarem, ac Rubenio perſuaderem, quod nondum mihi perſuaſeram, & ideo adieci. *Si quis tamen priorem interpretationem malit, haud repugnauerim. Vtramque trepide, & hæſitanter poſui, donec alius meliora promat.* Neque tamen mihi Rubenius perſuaſerit, legendum eſſe, *altius quam iunctura*, ideſt crurum, aut genuum; ita ut poſterior togæ pars ſupra poplites fuerit. Nam præterquam quod id ſtatuæ Rubenianæ refellunt, in quibus pars illa poſterior ad talos vſque deffuit; illud perfacetum eſt, cum pars togæ prior medijs cruribus optime terminaretur, poſteriorem ſupra genua fuiſſe.

Lacinia, extrema veſtis pars, ſiue ima ora. Non pinnæ, aut πτερύγια. Loca Scriptorum, quibus hoc probat Rubenius, contrarium euincunt. Cap. XL.

NVlla operis pars Rubenio exit, in qua aliquid noui, & præter omnium opinionem non afferat; adeo φιλόνεικος eſt, animoque eius penitus inſedit immoderatum ſtudium trahendi in contrarium. Nam cum inter omnes conſtet, laciniam eſſe veſtimenti oram, ſiue partem extremam, quanquam Apuleius improprie, pro toto veſtimento non ſemel accipiat, ipſe cenſet, laciniam eſſe pinnas chlamydis, ſiue togæ, quas Græci πτερύγια, & κράσπεδα appellant. Sed pinnæ, & alæ, ſunt anguli veſtium; & ideo laciniæ pars, non tota lacinia. Etſi huiuſmodi pinnæ, & anguli in chlamyde, veſtimento aperto, fuerint, in tota clauſa eſſe non potuerunt; vbicunque lacinia, extrema veſtimenti ora, & κράσπεδα fimbriæ, quæ imæ oræ aſſuebantur, aut eius pars erant. *Ad Cap. IX.*

Recte igitur Beroaldus ad Apuleium, ait, Laciniam eſſe partem veſtimenti flexuoſam, ſinuoſamque: nam cum veſtes in extrema parte, præcipue togæ, & pallia, fuſiores eſſent, & laxiores, plicas, & rugas, veluti ſinus, imæ oræ flexu efficiebant.

S Nec

Nec male Elmenhorſtius, & alij, laciniam veſtis cum ora confundunt: eadem enim res erat; & optime Cuiacius Obſer. Lib. XII. Cap. XXIV. laciniam ait eſſe oram, ſiue extimum veſtis.

Quid ad hæc Rubenius? *Ego credo*, inquit, *laciniam nihil aliud eſſe, quam ipſas pinnas chlamydis, ſiue togæ*. Sed loca omnia, quæ ad hoc probandum adducit, aperte euincunt, laciniam nihil aliud fuiſſe, quam imam veſtimenti oram, nihil de pinnis, & alis, ſiue πτερύγιοις. Plautus Mercatore. *At tu edepol ſume laciniam, atque abſterge ſudorem tibi*, ideſt pallij, aut tunicæ partem extremam, quæ facilius apprehendi poteſt; quanquam ibi lacinia, pro orario, ſiue ſudario accipi poteſt. Idem Aſinaria. *Lacrymantem, lacinia tenet lachrymans*, ideſt ima veſtis ora, quæ in deſcendentibus, aut fugientibus retineri ſolet. Sueton. in Claudio. *Illud quoque à maioribus natu audiebam, adeo cauſidicos patientia eius ſolitos abuti, vt deſcendentem è Tribunali, non ſolum voce reuocarent, ſed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenſo, retinerent*. Idem in Caio. *Ita ſe proripuit è ſpectaculis, vt calcata lacinia togæ, præceps per gradus iret*. Certe, nonniſi extrema pars veſtis pedibus implicita ad caſum impellit. Clarius in Nerone. *Circuitis templis, cum in æde Veſtæ reſediſſet, conſurgenti ei primum lacinia obhæſit*. Quibus adde Macrobium L. II. Sat. *Iocatus in Cæſarem, qui ita toga præcingebatur, vt trahendo laciniam, veluti mollis incederet*. Et Seruium. *Cinctus Gabinus eſt toga, ita in tergum reiecta, vt vna eius lacinia* (legendum, *ima*) *à tergo reuocata hominem cingat*.

Quamuis autem πτερύγια, & κράσπεδα Pollux pro eodem ſtatuat, vtraque extrema pars veſtis fuerunt. Sic Plutarchus de Scipione Naſica. Τὸ κράσπεδον τοῦ ἱματίου θέμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. *Laciniam togæ imponens capiti*, ideſt imam togæ oram reuocans, capiti veluti galeam, pugnaturus, impoſuit, ſiue vt expeditior foret. Valerius Maximus de Piſone, Titium præfectum equitum ignominia notante. *Iuſſit eum toga, lacinijs abſciſſis, amictum, diſcinctaque tunica indutum militiæ adeſſe*. Ideſt abſciſſa extrema togæ parte, ſiue toga decurtata, & mutila, ludibrio omnium expoſuit. Quod genus ignominiæ etiam apud Hebræos vſurpatum, ex Sacris literis notum eſt.

De

De togæ tilijs, ac tabulis omnia iam pridem à viris eruditis ita exacte pertractata ſunt, vt nullus racemationi locus relictus ſit, nihilque Rubenius producat, quo literaria penus locupletior fiat. *Ad Cap. X.*

Vmbo, & ſinus in toga. Eadem Caſauboni, & Lipſij ſententia. Fortunatianus, Apuleius, & Macrobius explicati. Cap. XLI.

IN huius capitis epigraphe, eſt. *Vmbo non fuit ſinus.* Quid ergo fuit? Paulo poſt. *Si libri,* inquit, *Caſauboni de re Veſtiaria lucem vidiſſent, non magnopere laborandum eſſet de tota materia.* Vtinam vero illi extarent. Sed aperte Caſaubonus ait. *Lautiorum toga ita componebatur, vt corrugata in multa πτύγματα, clypei ſpeciem præberet, cuius centrum proprie appellatur Vmbo.* Id reijcit Rubenius, & optime à Lipſio ſtatui ait, *Latinos, veſtis poſitum, qui ad pectus exibat in tumorem, vmbonem vocaſſe.* Sed plane eadem eſt Lipſij, & Caſauboni ſententia: nam centrum clypei eſt Vmbo, & translatè, plicarum, rugarumque in toga, ad pectus redundantia protuberans, eſt togæ vmbo, vt eſt à nobis cum cura demonſtratum. *Lipſio,* inquit, *aſſentior, & exiſtimo, vmbonem dictum fuiſſe partem illam togæ, quæ circa humerum ſiniſtrum, in varias rugas contracta deſcendebat in pectus, & imponebatur balteo illi, qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum ducebatur, atque ita vmbonem cingebat.* *Ad Cap. XI.*

Sed neque hoc Lipſius ait, neque ex ea modo parte, quæ à ſiniſtro humero cadebat, ſinus, & vmbo formabatur; verum etiam ex ea, quæ læuo brachio ſubducebatur, ideſt ex ſinu ſuperiore, & inferiore vmbo conficiebatur, ex rugis ſcilicet, ac plicis, quæ ſupra, & infra conglobabantur in tumorem, qui vmbo dicebatur, ſicut in clypei centro pars protuberans; falſumque eſt, vmbonem balteo cinctum fuiſſe: nam ex ſinu qui baltei inſtar, ſub humero dextro ad ſiniſtrum ducebatur, vt ait Quintilianus, & ex ima togæ ora ſubducta vmbo conficiebatur.

Curius Fortunatianus non quærit quomodo balteus vmbonem decenter cingat; ſed quomodo tunica cingenda, & qualis vmbo eſſe debeat. *Quemadmodum cingemur? nec ſubmiſſe, nec ſuccinćte. Quid in vmbone? nec fluxè, nec adſtrićte*. Nihil hic de balteo cingente vmbonem; ſed ita tunicam cingendam, vt neque laxiore cinćtu demitteretur, & flueret; neque arćtiore breuior eſſet, & ſuccinćtior. Vmbonem autem, ideſt ſinum plicarum protuberantem, ita componendum, vt neque laxior eſſet, quod delicatiorum, neque ſtrićtior, vt ſtrangularet. Omnino enim Curius Quintilianum expreſſit. *Sinus qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum ducitur, velut balteus, nec ſtrangulet, nec fluat*. Idē Curius. *Vmbo nec fluxè, nec adſtrićtè*. Licet Quintilianus, non vmbonem, ſed ſinum tantum appellet, qui idem cum vmbone. Nam cum Curius verba illa, *qui ſub humero dextro* (ſinus) *ad ſiniſtrum ducitur, veluti balteus*, de vmbone acceperit, ſatis indicat, vmbonem, & ſinum eandem rem fuiſſe.

In Apuleio nullus correćtioni locus eſt: rećte enim omnia ſe habent, Lib. XI. de Iſide. *Palla ſub dextrum latus, ad humerum lævum recurrens, vmbonis vice deiećta, partem laciniæ, multiplici contabulatione dependula*. Legit Rubenius, *deiećta parte laciniæ*. Fruſtrà: nam Iſis pallam, ſiue pallium muliebre, more communi, ita induerat, vt partem dextram, dextero brachio ſubiećtam, in lævum humerum reijceret; ita tamen, vt eius partis rugæ, ac plicæ defluentes, ſiue dependulæ, multiplici contabulatione vmbonem referrent, qualis in toga, ex eadem plicarum rotunda congerie. *Palla* autem *laciniæ partem, deiećta*, Græcæ locutionis affećtator dixit, vt *nuda genu*, & ſimilia, ideſt palla habens partem laciniæ, ſiue imæ oræ deiećtam multiplici contabulatione, vmbonis vicem, ſiue ſpeciem referebat.

Quod autem ait Rubenius, vmbonis vice, bene poſitum eſſe, quod palla quadrangula eſſet, ideſt aperta, & ideo vmbonem non habebat vt toga, ſed eius vice, gerebat laciniam ab humero deiećtam; nempe oblitus erat, ſe in ſuperioribus ſtatuiſſe, pallam fuiſſe tunicam, quæ clauſa, & ideo minime quadrangula. Quem lapſum vt ſatis ſupra arguimus; ita

Apu-

Digitized by Google

Apuleij ſententia eſt, partem illam deiectæ laciniæ, ex concurſu plicarum protuberantium, vmbonis loco fuiſſe, qualis in toga: nam ſiue aperta veſtis ſit, ſiue clauſa, ex rugarum conuolutarum contabulatione, & redundantia vmbo efficitur globoſus, qualis in clypei medio ſpectatur.

Quod autem vmbo totam togæ ſtructuram ſtringeret, nec fuit, nec fieri potuit; neque à Macrobio nodus ille artifex, *vmbo* vocatur, cum de Hortenſio loquitur. *Fuit in veſtitu, ad munditiem curioſus, & vt bene amictus iret, faciem in ſpeculo ponebat; vbi ſe intuens, togam corpori ſic applicabat, vt rugas, non forte, ſed induſtriè locatas* (quæ verba, communes togas hoc artificio caruiſſe euincunt) *artifex nodus conſtringeret, & ſinus ex compoſito defluens, nodum lateris ambiret.* Hoc eſt, quæ in toga communi, rugarum plicatio fortuita erat, quæq; facile defluere poterat, eam Hortenſius artifice nodo compoſitam adſtringebat, ne turbata deflueret, ac laberetur. Sed qualis ille nodus eſſet, incertum eſt: nam cum vmbo nihil aliud eſſet, quàm rugarum congeries in rotundum extuberans, quomodo ſe ipſum cingere poterat, & vt ait Rubenius, togæ ſtructuram cingere, cum ipſe vmbo, ex plicarum concurſu, & ſtructura conficeretur?

Togæ ſinus duplex, ſuperior, & inferior. Quintilianus, & Horatius explicati. Cap. XLII.

VErum quid attinebat ſententiam, de ſinu togæ adſuto, & adtexto, iam ſatis à nobis reiectam reuocare, & viris doctis obſtrepere? Recte quidem, ſi pauca excipias, Philippus Rubenius ſinum in toga delineauit. Sed quinam ſint illi eruditi, qui poſt Philippum, de ſinu ita diſputant, vt quaſi in tenebris micent, haud ſcimus. Illud ſatis conſtat, quid eſſet ſinus, à nobis explicatum eſſe, antequam Philippi Electa videremus. Sed dum Albertus, patruo, in hoc nimis, vt ipſe ait, ſuccincte verſanti ſuppetias it, non tam ipſum exponit, quam ſinum inuoluit, & implicat. *Ad Cap. XII.*

Naſcebatur, inquit, ſinus ex toga; quæ ſub dextro brachio duplicabatur.

plicabatur. Verum, non ex parte modo togæ dextro brachio ſubiecta; ſed ex ea, quæ ſiniſtro ſubducebatur, ſinus fiebat; & ita duplex erat, ſuperior, & inferior, & ex duplici ſinu vmbo formabatur, vt diximus. Adiicit. *Cum igitur pars togæ ſub brachio dextro duplicaretur*. Imò triplicabatur interdum, & quadruplicabatur, prout toga laxior, & inundantior erat. *Superior quædam pars τοῦ πτύγματος formabat balteum; inferior autem tabulis conſtabat, ideſt plicis longis, per dextrum humerum deſcendentibus, excluſa dextra. Deinde, in deficientibus tabulis, curuabatur in ſinum, qui deinde reijciebatur in læuum humerum, rurſus in tabulas conglomeratus*.

Hoc vere eſt micare in tenebris, & lectori illudere: non ſolum enim ſuperior pars, verum etiam inferior conſtabat tabulis, ſi tabulas, ſiue tilias, pro rugis, ac plicis accipiamus. Quæ quidem plicæ, ac tabulæ, non deſcendebant per dextrum humerum; neque hoc fieri poterat, cum pars ea togæ, excluſo humero, (non dextra tantum) dextro brachio ſubiecta eſſet. Deinde, quod indeficientibus tabulis, pars ea curuaretur in ſinum, plane abſonum eſt; cum tabulæ illæ, & plicæ nihil aliud quam ſinus eſſent. In quo cum patruo errauit Albertus, quem nos olim in ſecunda editione, poſtquam eius Electorum copia fuit, arguimus, quod numero V. poſuiſſet, ſinum humero inijciendum, qui à dextro brachio in tergum cadit: nam togæ partem, quæ à dextro humero in tergum cadebat, nemo ſinum appellauerit, qui tantum ad pectus; neque dextro humero iniji poterat, qui exertus, & toga liber.

In quo à patruo diſſentit Rubenius, & in læuum humerum reiectum tradit, rurſum in tabulas conglomeratum. Sed quod rurſus conglobaretur, nulla cauſa apparet. Quintilianus ait, ſinum inijciendum humero; quia, cum vt diximus, ſinus ſuperior, ideſt pars togæ de ſub dextro brachio, humero læuo iniecta interdum in brachium laberetur, iterum humero reponebatur, & vna cum inferiore ſinu, ideſt parte togæ læuo brachio ſubducta humero inijciebatur, vt brachium ſiniſtrum in actione expeditius eſſet.

De anguſto togæ ſinu ſeueriorum hominum, laxo, & inundante lautiorum; & cur Cæſar moribundus, ſinum ad ima

crura

crura deduxerit, omnia pridem à nobis obſeruata ſunt; neque tamen has racemationes è noſtra vindemiola ſublectas inuidemus. Illud iuſtæ reprehenſioni ſubijcimus, ſi vmbo togæ decideret in brachium ſiniſtrum, reijcere, ruſtici, & negligentis fuiſſe; idque ex Horatio probari poſſe putat.

Ruſticius tonſo toga defluit.

Nam nec vmbo defluere poterat in brachium ſiniſtrum, cum in ipſo brachio, & pectore ſemper reſideret; ſed pars togæ, quæ ita ſubducebatur, vt normalem angulum efficeret, interdum ad pedes fluere inæqualiter à negligentibus permittebatur. Quod ita Quintilianus expreſſit. *At ſi incipientibus, aut paulum progreſſis decidat toga* (ideſt brachio ſiniſtro) *non reponere, prorſus negligentis, aut pigri, aut quomodo debeat amiciri neſcientis eſt*. Et apud Horatium, nihil de vmbone; & ruſticitas illa, non ad togam, ſed ad inæqualem tonſuram pertinet, pari negligentia, fluente ad pedes toga. Locus Iuvenalis

Fatum eſt in partibus illis,
Quas ſinus abſcondit.

Satis declarat, fuiſſe etiam ſinum inferiorem, intra quem partes illæ fatales condebantur; niſi quis in ſuperiore pectoris parte eas fuiſſe credat. Quanquam Iuvenalis ibi de ſinu tunicæ loquatur. ſicut illa apud Petronium. *Manum demiſit in ſinum, & pertractato vaſculo tam rudi; hoc inquit, belle cras in promulſide libidinis noſtræ militabit.*

Togam nec cingi, nec præcingi potuiſſe. Laxa Cæſaris cinctura. Dio Caſsius, & Cicero explicati. Praua Suetonij interpretatio notata. Cinctus Gabinus. Accinctus, Præcinctus, & altè cinctus. Cap. XLIII.

INſignis Rubenij inconſtantia. Togam nequaquam cingi ſolitam nobiſcum ſentit, quod raro facit; ſed vt in aliquo diſſentiat, eandem præcingi conſueuiſſe contendit. Quaſi, quod præcingitur non cingatur, & ſit aliquod diſcrimen inter cincturam, & præcincturam. Id adſtruit auctoritate Macrobij, qui Hortenſij Oratoris, in veſtitu præcinctum, & Cæſaris præcincturam *Al Cap. XXIII.*

cincturam

cincturam commemorat; quod ſcilicet, *ita togam præcingeret, vt trahendo laciniam mollis incederet.*

Sed nos olim Macrobium falſi arguimus, tum quod reliqui Scriptores omnes de tunicæ cinctura id ſunt interpretati; tum irrefragabili argumento, quod nullo pacto cingi toga potuerit; quæ cum clauſa, & corpori iniecta, ita geſtaretur, vt ſiniſtro brachio ſubducta, dextrum humerum excluderet; ſi cincta, aut præcincta fuiſſet, cinctura ſiniſtrum brachium cum toga alligaſſet; & ideo, aut erraſſe Macrobium, aut pro *toga, tunica*, legendum eſſe.

Reſpuit correctionem Rubenius, tanquam ſuperuacuam; non enim ait, à Macrobio tradi, Cæſaris togam cingulo aliquo ſubſtrictam; ſed illum ita toga præcingi ſolitum, vt trahendo laciniam mollis incederet, fluxiore præcinctura vſus. Idque à Dione tradi ait, qui Cæſaris χαῦνον τῦ ζώματος ἀυτῦ. *laxam eius cincturam* à Sulla notatam narrat; & ideo monuiſſe Optimates, vt male cinctum puerum caperent. Sed de tunicæ cinctura, non de toga locutum Dionem manifeſtum eſt. Demus, de toga intellexiſſe Dionem; doceat nos Rubenius, quomodo toga cingi, aut præcingi poſſet.

Præcingebantur, inquit, *Romani, in habitu ordinario, toga ipſa, nempe balteo illo, qui ſub dextro brachio ad ſiniſtrum humerum obliquè ducebatur, vt ait Quintilianus.* Erat quidem pars illa togæ à dextro in ſiniſtrum recurrens, inſtar baltei, ſiue cinguli militaris; ſed quomodo hominem cingeret, demonſtrandum erat: neque enim aliter cingere poterat, niſi corpus vndique complexa adſtringeret. Veteres ſtatuæ id refellunt, in quibus nihil tale apparet, & fieri non potuiſſe ratio euincit. Ad quid enim ea cinctura? Non iungendis togæ partibus, quæ commiſſa, & clauſa; non continendæ togæ, ne deflueret; nam ſiniſtro brachio ſuſtinebatur. Præterea, ſi balteus hominem cingebat, quomodo ſinus, qui nihil aliud quam balteus, fluere interdum, iniјci humero, reuocari, ac reiјci poterat?

Fortunatianum, non de togæ, ſed de tunicæ cinctura locutum ſupra diximus; nec Quintilianus togam cingi, aut præcingi ſolitum dixit. Multo minus id ex Cicerone colligitur Lib. I I, Epiſt. ad Q. Fratrem X I I, qui de tunica capiendus eſt.

Cæſa-

Cæſarem illum in ſinu fero; nec ego diſcingor. In ſinu ferre, eſt amare, colere, obſeruare, vt etiam pueri ſciunt; ſumpta tranſlatione à rebus charis, quæ in ſinu geſtabantur; nec aliter ferri poterant, quam cincta tunica, alioquin ſinu excidiſſent. Ait ergo Tullius, cum Cæſarem obſeruet, & in ſinu ferat, perſeuerare ſe in eodem cultu; nec diſcingi, ideſt tunicam non ſoluere, aut pati Cæſarem è ſinu excidere.

Errat pariter in loco Suetonij, quem contra Auctoris mentem manifeſtò accipit, de Cæſare. *Etiam cultu notabilem ferunt: vſum enim lato clauo ad manum fimbriato; nec vt vnquam aliter, quam ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Vnde emanaſſe Syllæ dictum conſtat, Optimates ſæpius monentis, vt male præcinctum puerum cauerent.* Duo hic notari, ait Rubenius. Primum, quod interiores tunicas nullo cingulo caſtigabat; ſed ſola toga præcingebat tunicas. deinde, quod cinctu ipſo togæ fluxiore vtebatur. Vtrumque falſum. Nam latum clavum hic eſſe tunicam laticlauiam certum eſt; niſi ad cetera paradoxa illud quoque adijcere Rubenius velit, clauos fuiſſe in toga, non in tunica. Illud quoque certum, hoc cultu notabilem Cæſarem fuiſſe, quod cum laticlauij tunicas non cingerent, Cæſar, contra morem, ſuper latum clavum cingeretur. Alterũ autem notabile, quod laxiore, ſiue fluxiore cinctura, ex quo falſum fracti animi indicium Syllam non fefellit. Quomodo autem toga tunicas præcingere poſſet, ipſe viderit, niſi cinctu Gabino id fieret. Quod verò laticlauij, etſi latum clavum non cingerent, tunicas interiores zona ſubſtrictas portarent, vt credam, ſine auctore, adduci adhuc non poſſum; cum contra ex Æliano conſtet, tunicas interiores cingi non conſueuiſſe, Variæ Hiſt. L. XIII. C. XXXVII. *Gelon Syracuſiorum Tyrannus, manſuetiſſimum ſe in Imperio præbebat; ſeditioſi vero quidam eius vitæ tendebant inſidias; quod cum reſciuiſſet Gelon, conuocata Syracuſiorum concione, armis indutus proceſſit, & commemoratis ſuis erga illos meritis, inſidias detexit; atque exutis armis, dixit ad vniuerſos. En igitur* ἐν χιτωνίσκῳ, *in tunicula inermis adſto, & dedo me vobis, vt pro voluntate, libitoque mecum agatis. Quum igitur Syracuſij mirati, ſupplicio afficiendos inſidiatores ei tradidiſſent, & illum regnare iuſſiſſent,*

ſtatuam ei poſuerunt, ἐν ἀζώστῳ χιτῶνι, in diſcincta tunica; ſcilicet interiore, qua, exutis armis, in concione ſteterat. Cæſarem autem cinctu togæ fluxiore vſum, quam ſit à vero alienum, ex ſupra dictis conſtat.

Porro hanc togæ præcincturam à cinctu Gabino diuerſam fuiſſe ait. *Quo habitu*, inquit, *amicti, non præcincti à Scriptoribus vocabantur; ſed incincti, ſiue circumcincti.* Hoc plane eſt μικρολογεῖσθαι. Quid? ſi etiam cinctu Gabino *præcincti*, ſiue quod idem eſt, *procincti* à Scriptoribus vocantur, perit tam morosa diſtinctio. Veteres Critici, cum quærerent, quid eſſet *in procinctu*, ita expoſuerunt. Cum antiquiſſimis temporibus, toga, tam vrbanũ, quam militare veſtimentum eſſet, ne laxum, fuſumque ad pedes impedimento pugnaturis eſſet, in ipſa acie illud præcingebant, ideſt ima togæ ora contracta, & retro reiecta, rurſus reuocabatur ad pectus, & in nodum colligabatur; qui cinctus Gabinus erat. Ergo Gabino ritu præcincti, & procincti. Vnde teſtamentum militare, in procinctu, cum toga hoc modo præcincta teſtamentum condebatur. Ita nullum diſcrimen inter togæ præcincturam, & cinctum Gabinum. Et *cinctus, præcinctus*, ſiue *procinctus, accinctus, incinctus, & circumcinctus*, eadem res fuit. Et ſi ita toga præcingebatur, omnes tunc in cinctu Gabino fuiſſe neceſſe eſt.

Non igitur præcingi dicitur proprie, quando non circumcirca cinctus ambit hominem; ſed ab anteriore tantum parte: nam Gabinus, & præcinctus, & circumcinctus. Deinde doceri vellem quomodo aliquis cingi poſſit, vt cingulum, ſiue balteus totum hominem non ambiat, atque amplectatur. Quid porro fiet verbis Horatij Lib. 1. Sat. v.

Hoc iter ignaui diuiſimus, altius ac nos
Præcinctis vnum.

Nunquid de togæ præcinctura in iter habentibus, intelligendum eſt, an vero de tunica, non circumcirca, ſed tantum in anteriore parte cincta? Eadem plane iſtarum vocum, *Accinctus, alte cinctus, incinctus, & præcinctus*, ſignificatio eſt, vt nos quoque minutias inuiti ſectemur. Hyginus Fabula IX. *Niobe ſuperbius locuta eſt in Apollinem, & Dianam, quod illa ſuccincta viri cultu eſſet* (ideſt altius cincta, ſiue ſuccincta, vt venatrix)

natrix) *Apollo veſtem deorſum, atque crinitus* (ideſt longam, talaremque haberet, more mulierum.

Locus Martialis nihil ad rem facit, *de ſemicinctio*.

Det tunicam diues, ego te cingere poſſum.

Non ſolum enim tunica, ſed ſemicinctium totum hominem, ante, & retro cingebat, eo diſcrimine, quod tunica ab humeris ad crura pertingebat, ſemicinctium, vt vox declarat, inferiorem tantum corporis partem tegebat, ſuperiore nuda, quod etiam cinctus dicebatur; vnde cincturi Cethegi Horatio, ſine tunica, ſolo cinctu, & toga velati. Ita lintea mulierum, quæ tunicæ adponuntur, & gremium tegunt, ſemicinctia dici poſſunt, Italis *grembiali*, & *trauerſe* dicuntur; licet aliqua anteriorem tantum partem, quædam vtrinque inferiores partes veſtiant. Hæc *cinctus*; illa ſemicinctia proprie dici poſſunt. Nihil quod togæ præcincturam adiuvet.

Ex his facile apparet, neque apud Veteres, neque apud inferiores Quirites vllum in toga cinctum, aut præcincturam fuiſſe, præter cinctum Gabinum. In quo Rubenij iudicium requiro, qui vt probaret, apud antiquiſſimos Romanos nullum in toga cinctum fuiſſe, quia nullos ſinus habebant, angustum, atque adſtrictis togulis, Albinouanum adducit, in Epicedio Mæcenatis

Quod diſcinctus eras, animo quoque carpitur vnum:
Diluitur nimia ſimplicitate tua.
Sic illi vixere, quibus fuit aurea Virgo,
Quæ bene præcinctos poſtmodo pulſa fugit.
Inuide quid tandem tunicæ nocuere ſolutæ?
Aut tibi ventoſi quid nocuere ſinus?

Quaſi Albinouanus de toga loquatur, & non de tunica Mæcenatis, quæ diſcincta, & ſoluta ab omnibus carpitur. Etſi omnes ſilerent, verba ipſa poetæ euincunt. Quid enim verbis illis, *bene præcinctos*, opponit? *Quid tandem tunicæ nocuere ſolutæ?* Ergo tunicæ, non togæ præcinctæ.

Digitized by Google

Veſtis ſacrificantium Prætexta. Num Augures in Trabea. Ea nequaquam cocco, & purpura biſtincta, ſiue dibapha. Cicero explicatus. Cap. XLIV.

DIu ſe quæſiſſe narrat Rubenius, quis eſſet habitus ſacrificantium apud Romanos. Neque tamen longa, aut difficili quæſtione opus erat: fuiſſe enim Prætextam exploratum eſt, quæ & magiſtratuum, & ingenuæ pueritiæ, & ſacris operantium geſtamen fuit. Nam purpuram Dijs placandis aduocari, ex Plinio notum. Eam autem fuiſſe Prætextam docet Tacit. Lib. III. de Germanico. *Vidit ſe operatum, & ſanguine ſacro reſperſa Prætexta, pulchriorem aliam manibus Auguſtæ accepiſſe.* Lampridius in Alexandro. *Accepit Prætextam, etiam cum ſacra faceret, ſed loco Pontificis Max. non Imperatoris.* Quem locum alias explicauimus. Et de Triumuiris epulonibus, idem vt Pontificibus, ius togæ prętextæ habendæ datum, ex Liuio agnoſcit Rubenius.

Ad Cap. XIV.

Augures etiam Prætexta vſos diximus. Cicero pro Sextio, Lentuli Spinteris filium Augurem creatum indicans, ait. *Cui ſuperior annus idem, & virilem patris, & Prætextam populi iudicio dedit.* Idem Epiſt. IX. Libri II. ad Atticum. *Vatinÿ ſtrumam ſacerdotÿ διβάφῳ veſtiant.* Rubenius tamen exiſtimat, Augures Trabea amictos fuiſſe, ex purpura, & cocco. De Trabea ſatis in ſuperioribus diſputatum eſt; nemoque ignorat, fuiſſe togam, purpureis faſcijs, ſiue inſtitis, inſtar trabium diſcurrentibus diſtinctam. Eam non à Regibus modo, ſed etiam Auguribus geſtatam indicat Seruius ad VII. Æneidos; idque ex Suetonio. Sed mihi ſuſpecta Seruij fides eſt; cum locus Suetonij hodie non extet, omneſque conſentiant, Augures Prætexta vſos, non Trabea.

Quidquid ſit, Rubenio minime credimus, eam Trabeam primum cocco, deinde purpura tinctam fuiſſe, quod Seruius, ſiue Suetonius tradat, fuiſſe de cocco, & purpura. Veriſimilius enim eſt, eas faſcias, ſiue inſtitas, partim ex cocco, ideſt purpura terreſtri; partim fuiſſe ex purpura marina, ſiue pelagia. Quis

enim

Digitized by Google

enim credat, Vrbis primordio, in illa paupertate, nondum dibaphæ, ſiue purpuræ biſtinctæ vſu inducto, Trabeas duplici infectura tinctas fuiſſe, & quidem maximo impendio. Quem luxum recenter inuectum facunde caſtigat Plinius: nam cum diuerſos purpuræ colores in temperatura miſtos fuiſſe doceret, addit. *Gemina demonſtrata via luxuriæ, vt color alius operiretur alio, ſuauior ita fieri, leniorque dictus. Quare, & Amethyſtinum Tyrio inebriatum, vt eſſet ab vtroque nomen improbum, ſimulque luxuria duplex; & cum confecere conchylia, tranſire melius in Tyrium putant. Quin & terrena miſcere, coccoque tinctum, Tyrio tingere, vt fieret Hyſginum.* Quid opus fuerat tam inuidioſa declamatione, ſi iam inde ab Vrbe condita, Augures Trabea vtebantur?

Multo minus eidem aſſentimur, qui hac tinctura dibapha chlamydem fuiſſe putat, quam Chriſto Domino ad illudendum, proterui milites iniecerunt; quia Matthæus eam coccineam, Marcus purpuream appellat. Fuiſſe enim paludamentum veriſimile eſt, quod in Ducibus, atque Imperatoribus, vt alias monſtrauimus, erat cocceum, ſiue coccineū, vt Matthæus appellat. Marcus autem purpureum dicit; quia etiam coccum, ſiue granum, laxe loquendo, purpura erat, ſed terreſtris.

Prętextam autem, non Trabeam fuiſſe Augurum geſtamen, verba Ciceronis conuincunt, quæ Rubenius pro ſe adducit. Lib. II. Epiſt. VI. *Sed tamen togam prætextam texi Oppio, puto te audiſſe: nam Curtius noſter dibaphum cogitat; ſed eum infector moratur.* Rectè enim de Auguratu Curtij loqui Ciceronem conijcit Manutius; quia Epiſt. IX. Lib. II. ad Atticum. *Proinde iſti, licet faciant, quos volunt Conſules, Tribunos; denique etiam Vatinij ſtrumam, ſacerdotij διβάφῳ veſtiant.* Ibi enim Cicero loquitur de Auguratu Q. Metelli Celeris, paulo ante mortui, cui ſubrogari Vatinius cupiebat.

Quod ad dibaphum attinet, non credit Rubenius, Ciceronem loqui de dibapha Tyria, quæ ipſius Conſulâtu primum Romanis viſa, teſte Plinio. Quid igitur ibi erit dibaphum? ſcilicet Trabea, non Prætexta, cocco, & purpura tincta. Atqui Cicero Auguralem veſtem Prætextam diſerte vocat, nō Trabeam. Sed fuerit Trabea, cum illa, vt credit Rubenius, cocco

T 3 prius,

Digitized by Google

prius, deinde purpura tingeretur, erat bis tincta, atque dibapha. Sed dibapha primum Ciceronis Conſulatu viſa. Non igitur trabea Augurum ab Vrbis initio biſtincta, ſcilicet cocco, & purpura. Hæc ſunt inter ſe valde pugnantia.

Ceterum dibapha, licet Conſule Cicerone, in Lentulo Spinthere Ædili improbata, breui ideo inualuit, vt Nepos, qui fuit Ciceroni æqualis, cum hæc apud Plinium narraſſet, eamque purpuram mille denarijs in libram, emi non potuiſſe dixiſſet, ſubijcit. *Qua purpura, quis iam non tricliniaria facit?* ideſt veſtem lectorum ſtragulam. Maneat ergo, ſacrificantium veſtem fuiſſe Prætextam; Trabeã autem, aut nunquam ab Auguribus geſtatam, & Seruium Suetonij auctoritate male vſum, cum nullus Scriptorum id prodiderit, & ceteri Prætextam Auguribus aſſignent; aut Trabeam in deſuetudinem abijſſe, & in eius locum ſucceſſiſſe Prętextam. Sane certũ, & indubitatum, Trabeam non fuiſſe dibapham, ideſt cocco, & Tyrio inebriatam. Nam poſterioris æui Trabeæ Conſulares, & Imperatoriæ, pictæ fuerunt, ideſt purpura, & auro intertextæ, & variatæ, ſicut palmatæ, ac triumphales.

Læna, commune veſtimentum. Quod inter eam, & Abollam diſcrimen. Prætexta in ima tantum ora purpuram habuit. Vmbo purpureus, item candidus. Suffibulum. Varro explicatus. Purpura plebeia. Cap. XLV.

LÆnam non ſolum Flaminum velamen fuiſſe; ſed commune veſtimentum, etiam viliorum, præcipuè in conuiuijs, alias oſtendimus, & quid illud eſſet primi perquiſiuimus; eainde petat ſtudioſus Lector. Diſcrimen, quod inter illam, & Abollam ponit Rubenius, nullum eſt; quia Læna Chlamydis; Abolla, pallij ſpecies eſſet; & ideo hæc quadrata, illa rotunda: vtraque enim veſtis aperta, & ideo quadrata. Sed Læna breuior; Abolla fuſior. Illius ferme vſus in cõuiuijs; Abolla philoſophorum, præcipue Cynicorum amictus, licet etiam pro cõmuni pallio accipiatur. Præterea, ſi Læna fuiſſet toga, & quidem duplex, vt Grammatici nugantur, nihil opus fibula fuiſ-

ſet,

ſet; cum Flamines, qui Lænam geſtabant, infibulati ſacrificarent, vt ait Feſtus.

Vt autem Lænam Flaminū purpuream fuiſſe concedamus, ſicut Perſius diuitibus hyacinthinam tribuit, Iuvenalis Sat. III. coccinam. *Cauet hunc, quem coccina Læna vitari iubet*, ita communem, & plebeijs quoque vſurpatam, eodem colore fuiſſe non eſt credibile; multo minus Lænam Flaminum, auratam ſiue auro intertextam; quod neque Appianus tradit; & Seruius, illud Virgilij de Læna Æneæ, *Tenui telas diſcreuerat auro*, ad myſterium retulit. Alioqui nullum inter Flaminum, & triumphantium veſtem, quæ purpurea, auroque picta, diſcrimen fuiſſet; quod nulli Veterum proditum eſt.

Neque illud facile conceſſerim, Prætextam, non ſolum in ima ora; ſed circumcirca, ideſt in ſuperiore etiam purpura fuiſſe diſtinctam. Nam λέγνα fuiſſe extremitates togæ, vel pallij, quæ ab orâ furſum ibant, neque ex Polluce, neque ex Heſychio colligitur. In togis autem prætextis vmbo fuit purpureus, non quia λέγνα illa, ſiue partes laterales purpureæ ab ora furſum aſcenderent, quæ nullæ erant; ſed quia, cum ima togæ ora, quæ erat purpura prætexta, læuo brachio ſubduceretur ad pectus, vbi ex collectione rugarum, ſinus, & vmbo, inde fiebat, vt ipſe ſinus, & vmbo, non totus, ſed ex parte purpureus eſſet, ſcilicet ſinus inferior; nam in ſumma togæ ora nulla purpura; & ideo in toga pura, ſiue communi, candidus vmbo Perſio dicitur.

Cum autem Virgilius ait.

Purpureo velare comas adopertus amictu.

Non de Prætexta, ſed de veſte tota purpurea locutus eſt; niſi quis credat, etiam Troianos togatos, & prætextatos fuiſſe; licet hoc poetica prolepſi excuſari poſſit. Veſtis inquam illa tota purpurea. Seruius ad illud eiuſdem. *Puraque in veſte ſacerdos Impolluta, & pura dicitur veſtis, qua feſtis diebus vti conſueuerant ſacra celebraturi. Eſt autem linea, & purpurea: purpura enim maris vicem ad piandum præbet.* Inde factum eſt, vt poſtea Romani ſacrificaturi, Prætextam ſumerent, ob inditam purpuram; & caput eadem velarent, propter cauſas, quas Seruius Lib. III. ex Virgilio adducit.

Hanc

Hanc Pontificum Prætextam,ſicut Pallam Veſtalium, ſuffibulum dictam, Rubenius credit, ex Varrone Lib. v. de L. L. *Opeconſiua dies, à Dea Opeconſiua, cuius in Regia ſacrarium. Quòd ideo actum, vt eò, præter Virgines Veſtales, & ſacerdotem publicum introeat nemo. Is cum eat, ſuffibulum haud habebat tritum. id dicitur à ſuffiendo, vt ſubligaculum.* Nihil hic de Palla, nihil de Prætexta. Imo ſacerdos haud habebat ſuffibulum, ſi vera Rubenij lectio. Sed ille corruptum locum adducit: nam in vulgatis legitur. *Haud habeat ſuffibulum, ſcriptum*, ideſt hoc in lege ſcriptum erat, ne haberet ſuffibulum, vt rectè cenſet Scaliger, quem Popma etiam ſequitur. Vox enim *tritum*, nihili eſt, & à correctorum audacia. In eo tamen à Scaligero diſſentimus, qui vocis ſuffibuli notationem *à ſuffiendo* probat, & ad ſuffitiones refert; cum omnino legendum ſit, *à ſuffigendo*. Subſibulum enim *à fibula*, quæ veluti *figibula*, & contractè *fibula*. Sicuti, inquit Varro, *ſubligaculum*, ideſt à ſubligando. Neque vero, *ſuffibulum* fuit ſubligaculum oblongum, vt credit Popma: hæc enim vox tantum de campeſtri accipitur, ſiue panno, quo ad velandas partes inferiores athletæ, cetera nudi, vtebantur. *Ergo ſuffibulum* à figendo, ſiue infibulando. Clare Feſtus. *Suffibulum eſt veſtimentum album, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite Virgines Veſtales, cum ſacrificant, ſemper habent, idque fibula comprehenditur.* Non igitur toga prætexta, aut Palla facit; ſed capitis velamen, quod fibula infrenabatur, ne caderet.

Quod autem hanc ſacrificantium purpuram non fuiſſe pretioſam, ſed vilem, ac plebeiam contendit Rubenius, id ex oppoſito cum ijs pugnat,quæ ſupra poſuerat de Trabea Augurali, ex cocco, & Tyrio bis tincta, ſiue dibapha, quæ pretioſiſſima; cum præterea Cicero, Vatinij dibapham, qui Auguratum petebat, in inuidiam vocet; cumque idem Cicero in Sextiana, de habitu Piſonis loquens. *Veſtitus aſperè, noſtra hac purpura plebeia, ac penè fuſca.* Non dicit *noſtram*; quia ipſe Augur erat, & ideo in purpura plebeia; ſed ceteris communem, & vulgarem indicat, quia pauci admodum ea tempeſtate, dibapho, in prætexta, aut clauis tunicæ vterentur, qui quidem ob luxum, reprehenſioni obnoxij; ceteri in purpura violacea, vt

ait

ait Nepos apud Plinium, ſiue Tarentina rubra; quæ vegeto colore, vt Tyria dibapha non erat, nec bis tincta, & ideo languido lumine, ac prope fuſca, centumque denarijs venibat, cum Tyria vix mille emi poſſet.

Pileus peregrinantium, Petaſus. Scabilla. Salmaſij opinio defenſa. Cymbala. Cap. XLVI.

NOn ita rectè Thomas Morus, *πῖλον*, apud Lucianum in Necyomantia, de habitu Menippi ad Inferos deſcendentis, *clauum* vertit, cum ſit pileus. Rectè tamen Aleander in explicatione Tabulæ Heliacæ, tribuit Vlyſſi pileũ vmbellatum. Licet enim in nummo Mamilij, pileolus ſit rotundus, qualis Venetorum, & nautarum, qui proprie pileus, vt etiam in nummis Bruti; peregrinantium tamen, atque iter facientium fuiſſe Petaſum, ideſt Pileum vmbellatum, docuit Lipſius, & apud Plautum non ſemel occurrit, & Mercurij ſtatuæ demonſtrant. *Ad tria extrema Capita.*

De Tiara Orphei, & braccis omnia pervulgata ſunt. Porro de Scabillis recte Salmaſius cenſet, fuiſſe ſcabella, quæ pedis pulſu, lignea ſolea, vel ferrea percutiebantur, & cum alijs inſtrumentis muſicis in choro perſonabant. Nec tam reprehẽdẽdus Salmaſius, quam Vetus Statij Interpres, qui ad illud, *inſpirata rotari buxa*, ait, *tibiam, vel ſcabellum, quod in Sacris, tibicines pede rotare conſueuerunt*. Errat quidem ille, ſi *buxa inſpirata*, ideſt tibiam, putauit idem fuiſſe cum ſcabello. Quod Salmaſius non ponit; non enim adeo hebes erat, vt hoc diceret: ſed tantum extrema verba adducit, vt probet, Scabellum fuiſſe, quod pedis pulſu, lignea ſolea, vel ferrea percutiebatur. Nihil ergo noui, præter ſtatuam cymbala pulſantis, & pede ſcabellum percutientis attulit Rubenius. Rectius illud confirmaſſet inſigni loco Philoſtrati Iunioris in Iconib. de Orpheo. *Ipſe vero conſidet prima cingens lanugine genas, tiaram auro fulgentem in capite rectam gerens. Pedum lævus, terra nitens, citharam ſuſtinet incumbentem femori:* ὁ δεξιὸς δὲ ἀναβάλλεται τοὺ ῥυθμοὺ, ἐπικροτῶν τὸ ἔδαφος τῷ πεδίλῳ. *dexter vero orditur modu-*

modulum, pulſans pauimentum ſolea. Læſæ Latinitatis dicam remittimus, cum ait, *Videmus muſicum, ſcabillum pedibus ſonantem*. & paulo infra. *Nec aliud erant cymbala, quam ſemirotundi quidam pelues, quos concutiebant*. Porro de cymbalo, & tympano, & vtriuſque figura, & differentia Pignorius in Commentario de Seruis abunde diſputauit; eratque ingenui hominis profiteri, per quem profeciſſet. Cum hæc in manibus eſſent, peruenit ad nos Opus Muſteum, cum titulo, *Romanarum Antiquitatum*; cuius Auctor omnia fere hinc inde cum puluiſculo corradit. Præcipue Libri IV. Capite V. de *Veſtimentorum habitu*, vt ipſe loquitur, non pauca ex noſtris fontibus deriuat; ſatis eſſe putans, ad excuſandam aliena occupandi licentiam, ſi in ijs, quæ ſunt ceteris Scriptoribus communia, Auctorem quem exſcribit, ſemel, atque iterum laudet; ſed, ſi quæ ſunt nouiter obſeruata, aut primum expoſita, & acute diſputata, diſſimulato nomine, pro ſuis venditat.

Exempli cauſa, primi nos Martialis Epigramma LXXXII Libri XII. expoſuimus, & acumen deprehendimus.

Brumæ diebus, ferijſque Saturni.
Mittebat Vmber aliculam mihi pauper,
Nunc mittit alicam; factus eſt enim diues.

Et quid Alica, quid Alicula eſſet, contra doctiſſimorum virorum ſententiam diſputauimus. Id totum ille pro ſuo obtrudit. Sed quod ait, Prætextam in latere dextro recinctam fuiſſe, vt homini libertatem mouendi ſeſe permitteret, & ſupra humerum dextrum fibula conſtrictam, id pro ſuo habeat, per nos licet: non enim facile inueniet, qui hunc errorem ſibi vendicet. Nam neque cinctam, neque recinctam, neque infibulatam togam fuiſſe, validis rationibus, & ſtatuarum αὐτοψίᾳ, oſtendimus.

Quod vero Germanicus, apud Tacitum Lib. II. prætextatus ſacris operetur, non ſolum vt Augur, quemadmodum Lipſio viſum, ſed vt Proconſulari poteſtate præditus, à nobis indicatum eſt. De togæ forma, quod clauſa eſſet, & rotunda, quoque modo inijceretur, ac ſinum efficeret; & cum Cæſar moribundus, ſinum ad ima crura deduxerit, omnia indidem deſumpta ſunt, & quidem iiſdem fere verbis.

Quod

Quod populi Orientis geſtarent togas, & eas cinctas, quia eſſent manuleatæ, merum ipſius ſomnium eſt. Quod vero Romani eas non cingerent, & cur cingi non potuerint, contra quam credit Sigonius, id ſe à nobis didiciſſe diſſimulat. Sicut quæ de creta veſtimentis addita, ad explicandum illud Plauti.

Qui veſtitu, & creta occultant ſeſe.

Quod Penulam,& Lacernam idem veſtimentum ſit,à nemine accepit: nemo enim tam ſtultus eſt, vt hoc dicat: cum hoc veſtimentum apertum fuerit, illud clauſum. Ergo ſibi habeat; ſicut quod tibialia fuerint militum caligæ. Sed quod Stola muliebris, neque aperta eſſet, neque alas haberet, vt credit Bayſius; quodque libertinarum tunica, ita ad ceruicem pateret, vt humeris quoque, & lacertis conſpicuæ eſſent; cum in Matronis nihil præter faciem appareret, auctorem indicare debuerat, vt ſe culpa ſeruili exſolueret. Præterea, Lauernæ litat, cum de modo togæ caput operiendi differit, quæcunque à nobis contra Caſauboni, & Lipſij ſententiam diſputata ſunt, pro ſuis apponit, nec indicem veretur.

Et tamen ille eſt, qui in Operis veſtibulo, cum Roſinum, & Dempſterum perſtringat, quod Sigonium exſcribant, & promiſcua conuaſent, ſe nihil alienum in humerum tollere præfatur, eoſque laudare, per quos profecerit. Sed magnam illecebram apud deſides alieni labores habent, & difficile admodum eſt hoc ſeculo fucos præſepibus arcere.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

OCTAVII FERRARII

Diſſertatio

DE

VETERVM LVCERNIS

SEPVLCHRALIBVS.

PATAVII, MDCLXX.

Typis Petri Mariæ Frambotti Bibliopolæ.
Superiorum Permiſſu.

Digitized by Google

Digitized by Google

OCTAVII FERRARII
DISSERTATIO
DE VETERVM LVCERNIS
SEPVLCHRALIBVS.

PRæter promiſcuum luminum, ac Lucernarum vſum depellendis tenebris & colluſtrandæ noctí, olim in ſacrificijs, ſupplicationibus, diebus Feſtis, Nuptijs, Funeribus, ac Sepulchris, lumina ac faces adhibitas ſatis conſtat, & viri eruditione præſtantes docuerunt.

Varro apud Macrobium Saturn. 1. memorat, Pelaſgos, quum ſedibus ſuis pulſi diuerſas terras pererraſſent, confluxiſſe Dodonam, & incertos quibus hærerent locis, inter cetera huiuſmodi ab Oraculo reſponſum accepiſſe.

Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Itaque cum Latium poſt errores plurimos appuliſſent, in lacu Catulienſi enatam Inſulam deprehendiſſe, erectiſque Diti Sacello, & Saturno arâ, humanis capitibus Plutonem, & virorum victimis Saturnum placare inſtituiſſe, impie, ac ſceleſte, Oraculi Sortem interpretatos. Poſtea Hercules cum Gerionis pecore per Italiam reuertens, vt infandum ritum aboleret, eorum poſteros hortatus eſt, vt benignius Oraculum interpretarentur, & fauſtis ſacrificijs infanda mutarent: inferentes Plutoni, non hominum Capita, ſed Oſcilla, ad humani oris effigiem ſimulata: & aras Saturnias, non mactando vi-

ros, ſed accenſis luminibus excolentes: quia φῶς, tam *hominem*, quam *lumen* ſignificet: atque inde morem ortum, in ſacrificijs lumina, & cereos accendendi.

Veteres item Ethnici in ſupplicationibus, accenſis facibus, longa pompa Deorum templa adire conſueuerunt. Cuius inſtituti rationem ab Cerere deduxerunt, quæ raptam Proſerpinam, accenſis in Ætnæ montis vertice tædis quærens, Inferna loca peragrauit. Qui ritus magna pars ſacrorum Eleuſiniorum fuit: quæ licet omnium myſteriorum occultiſſima, ſummo ſilentio tegerentur, illud tamen inter cetera emanauit, in ijs, & geſtatas præcipue, & iactatas faces fuiſſe. Pſyche apud Apuleium ſic Cererem propitiat. *Per ego te frugiferam iſtam dextram deprecor: per currum rapacem, & terram tenacem, & illuminarum Proſerpinæ nuptiarum demeacula, & luminoſarum filiæ inuentionum remeacula*. Quo loco videmus prius ſupplicationem minime accenſis facibus peractam, eaque vocat, illuminarum nuptiarum demeacula, ideſt proceſſum: in reditu vero, ob inuentæ filiæ gaudium, faces ardentes prælatas, quod luminoſarum inuentionum remeacula, appellat. Seneca de beata vita. *Cum aliquis per viam genibus repens, vlulat, laurumque linteatus ſenex, & medio lucernam die proferens*.

Quod autem Deorum etiam ſimulachris cerei accenderentur, diſcimus ex Ammiano Marcellino Lib. XXII. Qui Phanum Apollinis Daphnæi celeberrimum conflagraſſe narrat; ſuſpicionemque iniectam Iuliano Cæſari, quaſi id fraude Chriſtianorum contigiſſet. Sed famam fuiſſe, inde ortum incendium, quod Aſclepiades Philoſophus, quum viſendi Iuliani gratia peregre ad id ſuburbanum veniſſet, Deæ Cæleſtis argenteum breue figmentum, quocunque ibat, ſecum ſolitus ferre, ante pedes ſtatuerit ſimulachri, accenſiſque cereis ex vſu, ceſſiſſe, vnde media nocte volitantes ſcintillas adhæſiſſe materijs vetuſtiſſimis, ac totum templum concremaſſe.

Præcipuus tamen luminum, ac lucernarum vſus, diebus feſtis, ac ſolemnibus fuit, omnique lætitiæ apparatu, vt vir ſummus Lipſius in Electis docuit. Suetonius tradit Cæſarem

poſt

poſt triumphum aſcendiſſe Capitolium ad lumina, xl. Elephantis dextra, atque ſiniſtra lychnos geſtantibus. Siue iuvenes vecti elephantis lychnos prætulerint: ſiue iuvenum ſimulachra, vt vult Torrentius: ſiue ipſe elephanti ſeruorum lampades præferentium locum tenuere, vt ex Dione Caſaub. colligit. Quoties ergo publica lætitia, aut priuata inceſſerat, etiam medio die lucernas ianuis, ac feneſtris ſuſpendebant, quod nos ex ſimili cauſa per noctem facimus. Tertullianus in Apolog. *Cur die læto laureis poſtes non adumbramus, nec lucernis diem infringimus? Honeſta res eſt, ſolemnitate publica exigente, inducere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris?* Et infra. *Quam recentiſſimis, & ramoſiſſimis laureis poſtes praſtruebant: quam elatiſſimis, & clariſſimis Lucernis veſtibula enubilabant.* Expreſſe Iuvenalis.

Cuncta nitent: longos erexit ianua ramos
Et matutinis operitur feſta lucernis.

Item Apuleius. *Domus tota laureis obſita, tædis lucida ſtrepebat hymenæum.* Ideo autem Tertull. quum deſcribit lucernas, lætitiæ cauſa appenſas, ſubiicit. *Honeſta res eſt, inducere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris?* Idemque ad Vxorem. *Procedit de ianua laureata, & lucernata, vt de nouo Conſiſtorio libidinum publicarum.* Eò inquam, quod lucernæ, ad lenonias ædes, & lupanaria appenderentur: quia ferme inclinato ad veſperam die, aut nocte meretrices proſtarent. Iuvenalis de Meſſalina e fædo illo loco redeunte in Regiam.

Obſcuriſque genis turpis, fumoque lucernæ
Fœda lupanaris tulit ad puluinar odorem.

Et Horatius.

Sub clara nuda lucerna.

In ſacris igitur, ſupplicationibus, & publico gaudio apud Ethnicos frequens luminum, lampadum, ac lucernarum vſus. Parum tamen rectè, ac piè fecerunt, qui hinc ad Chriſtianos morem fluxiſſe tradiderunt, lucernas ac faces in templis ac ſupplicationibus accendendi. Cum potius à Iudæis ritus iſte petendus fuerit. Quos de more deridet Perſius.

At cum *Herodis*

Herodis venere dies, vnctaque fenestris
Diſpoſita pinguem nebulam vomuere lucernæ

Et de iiſdem puto intellexiſſe Senecam Epiſt. xcvi. *Accendere aliquem lucernas Sabbatis prohibeamus, quoniam nec lumine Dÿ egent, & ne homines quidem delectantur fuligine.* Hodie etiam in Deiparæ honorem lucernæ Sabbatis accenduntur. A Iudæis igitur mos iſte profluxit. Nam vt omittamus Candelabrum aureum, ſeptem infuſoria habens, teſtatur Ioſephus, quum ſeruaretur ſtola Pontificia in turri, cui nomen erat Antonia, ibi quotidie lucernam ardere ſolitam.

Et initio quidem apud Chriſtianos credimus, quum metu Gentilium ſacra in locis ſubterraneis, cryptiſque haberentur: quumque etiam reddita Eccleſiæ pace, templa ita ædificarentur, vt non multum luminis acciperent, ad ſacrum quendam horrorem, ac venerationem inducendam, neceſſario pellendis tenebris lampades, ac faces adhibitas. Poſtea ad pium religionis cultum amplificandum, lætitiæque, ac ſolemnitatis cauſa admota aris lumina, & geſtatas in ſupplicationibus faces. Nam vt obſeruat Baronius, quum Eccleſiæ primordio fuerit ordo Ceroferariorum clericorum, qui & Acolythi dicebantur, quorum munus erat, ad ſacrorum myſteriorum pompam ferre accenſos cereos: quumque eadem Sacra, licet aliquando nocte, vt in Peruigiliis, vnde & Miſſarum veſpertinarum mentio, etiam interdiu peragerentur, apparet etiam clara luce adhibita in templis lumina, ad cultus celebritatem illuſtrandam. Id in Oriente fieri conſueuiſſe docet Hieron. contra Vigilantium, qui iſta Catholicis, tanquam ethnicæ ſuperſtitionis reliquias obiectabat. *Per totas*, inquit *Orientis Eccleſias, quando legendum eſt Euangelium, accendunt luminaria, iam ſole rutilante, non vtique ad fugandas tenebras, ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum.*

Quæ ſequuntur apud Hieronymum, aliquam difficultatem habere videntur. Subiicit enim. *Cereos autem non clara luce accendimus, ſicut fruſtra calumniaris, ſed vt noctis tenebras hoc ſolatio temperemus. Quod ſi aliqui propter imperitiam, & ſimplicitatem ſecularium hominum, vel certe religioſarum fæ-*

minarum,

minarum, hoc pro honore Martyrum faciunt, quid inde perdis? Verum vt idem Baronius adnotauit, non negat Hieron. cereos accendi ſolitos, ſed eos reprehendit, qui ideo ad Martyrum tumulos accendebant, quod crederent eos in tenebris ſepulchri, lumine indigere. Ideo autem Vigilantius hoc tanquam Ethnicam ſuperſtitionem arguebat, quod illi ad mortuorum tumulos lumina accendebant. Athenæus Lib. III. *Menſem Februarium ſic vocatum à Romanis Iuba tradit, ob ſacra quibus Manes placabantur, & vita functis inferiæ, multis diebus dabantur. Eo menſe quidam, Græcæ orationis ineptias affectans, cuidam amico dixit, iamdiu me non vidiſti propter* καύματα. Hoc eſt diu me non vidiſti propter æſtus: & tamen hiemis rigor maximus eſt. Romani Februarium à februando vocarunt; quod eo menſe per XII dies populus februaretur, ideſt luſtraretur, ſiue purgaretur. Quibus diebus pro impetranda quiete mortuorum, populus circa ſepulchra, piaculis, & ſacrificijs Manes placabat, cereis & facibus circa tumulos accenſis. Quia igitur Καίειν, & vrere ſignificat, & accendere, & menſe Februario ad ſepulchra accendebantur cerei, & immolatæ hoſtiæ vrebantur, ineptus ille dixit, ſe non viſum eſſe, ob καύματα Februarij, quaſi illa multitudo cereorum æſtum induceret, propter verbi, vt diximus, ambiguitatem, etſi Caſaubonus alluſum credit, quod etiam frigus vrat corpora.

Sed etiam Suetonius Auguſto XCVIII. *Huius Maſgabæ ante annum defuncti tumulum, quum ex triclinio animaduertiſſet, magna turba, multiſque luminibus frequentari, verſum compoſitum ex tempore clare pronunciauit.*

Κτίςου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρέμενον.

Item. Ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον;

Ceterum ſiue à Iudæis, quod eſt veriſimilius, mos accendendi lumina in templis deductus ſit, ſiue etiam ab Ethnicis non multum intereſt. Præclare enim Baronius. *Quis prohibet*, inquit, *prophana per verbum Dei ſanctificata in ſacrum transferri vſum? Nonne conſtat, ex Ægyptiorum auro, & argento, Dei iuſſu ſacra vaſa, ad diuinum cultum eſſe conflata?*

Multa

Digitized by Google

Multa quidem ex Ethnicorum ſuperſtitione in Chriſtianam religionem laudabiliter tranſlata aliàs docuimus. Ita nemo calumnietur, ſi quæ olim lucernæ Idolis, vt ait Hieronymus, eodem modo Martyribus offerantur. Si quæ lucernæ Sabbato accendebantur, nunc in templis accendantur: non quod vt ait Seneca Dij egeant lumine, ſed honoris, & pietatis cauſa, ſi cerei, qui in Saturnalibus erogabantur, in occurſum Domini, & Deiparæ ſolemnitatem tranſlati ſint. Inolitas enim apud Ethnicos conſuetudines, à quibus quamuis Chriſtiani effecti penitus diuelli non poterant, in veri Dei cultum transferri viri ſanctiſſimi, atque Epiſcopi religioſiſſimi conceſſerunt. Hactenus ille.

Sed vt in viam redeamus, faces in Nuptijs adhibitas, nemo ignorat.

Mopſe nouas incide faces, tibi ducitur Vxor.

Vbi Seruius, *Quæ ſolent*, inquit, *nubentes puellas praire*. Notatque ex Varrone, ideo nouis nuptis faces prælatas, quod antea, nonniſi nocte domum ducebantur à maritis. Eaſque faces, ſiue ſpineæ fuerint, ſiue pineæ (nam Grammatici deligant) quinque prælatas fuiſſe ſcribit Plutarchus in Cauſis, & quidem à pueris patrimis, & matrimis.

Vltimo loco faces funerum fuerunt, & ſepulchrorum lucernæ. Iſidorus funus dictum vult à funibus accenſis, quos ante pheretrum papyro circundatos ferebant, quod à Plinio accepit Lib. VI. Cap. XXXVIII. Donatus, ideo geſtatas in funeribus faces exiſtimat, quod noctu cadauera efferrentur. Quumque tam in nuptijs, quam in funere faces adhiberentur, huc ſæpe Scriptores alluſere. D. Ambroſius de virtutibus. *Vel cum accenſis funalibus nox ducitur, nonne pompæ funebris exequias magis putatur, quam thalamum præparari?* Et illud.

Viximus inſignes inter vtramque facem.

Ceterum in promiſcuis funeribus faces, & candelas adhibitas, pueros autem acerbis, atque immaturis exequijs ad cereos elatos, notauit Lipſius in Electis.

Hæc ſatis nota, & peruulgata ſunt: illud maxime controuerſum, & accurata diſquiſitione dignum, de veterum Lucernis ſepulchralibus. Nam hæc monumentorum lumina perpe-

perpetuo arſiſſe, æternumque fulgorem (ſi quid in rebus humanis æternum eſſe poteſt) luce caſſis fæneraſſe, non pauci, ijque doctrinæ opinione celebres pronunciare non dubitant. Quos recenſet, & ſequitur Fortunius Licetus vaſtæ molis Commentario huic operi dicato.

Et Pancirolus quidem in Libro de Rebus Deperditis, ſcribit, à veteribus præparatum oleum incombuſtibile, quod nunquam conſumeretur, idque ætate ſua viſum fuiſſe, inuenta ſcilicet ſepultura Tulliolæ Ciceronis filiæ, in qua lucerna fuerit etiam tum ardens, ſed admiſſo aere extinctam: arſiſſe autem eam annos ferme MDL.

Ad quod confirmandum affert Licetus ex Pauſania in Atticis auream Lucernam, quæ Athenis in templo Mineruæ annum integrum ardebat. *Lucerna*, inquit, *opus Callimachi fuit, in qua oleum infuſum non conſumitur, niſi exacto demum anno, quum tamen lucerna dies, noctesque ardeat. Id ideo euenit, quod Lucernæ ineſt funiculus è lino Carpaſio, quod ſane linum, vnum ex omnibus igne non conficitur*. Vbi Pauſanias eam luminis perpetuitatem non oleo, ſed elychnio tribuit. Rem auget Strabo Lib. IX. qui ait λύχνον ἄσβεστον fuiſſe, quod extingui non poterat.

Adiicit Licetus, Lucernam Iouis Ammonis, de qua Plutarchus Lib. de Def. Oraculorum. Eam nempe perpetuo ardentem fuiſſe, traditumque à Sacerdotibus, poſteriore quouis anno minus olei in ea abſumi, quam præcedente. Ad hæc lucernam in templo Veneris ſub dio ita ardentem, vt eam nulla ventorum vis, aut inimicus imber extingueret. Quam D. Auguſtinus de Ciuitate Lib. XXI. Cap. VI. exiſtimat, aut aliquo mechanico ex lapide asbeſto conflatam, aut magica vi, & ope dæmonum conſtructam.

Non minus miraculum affertur ex Cedreno, de Lucerna, imperante Iuſtiniano, Edeſſæ cum Chriſti imagine reperta: quæ quidem ſtatim à Chriſti morte, ſupra portam quandam fuerit abdita, & quingentorum annorum decurſu, luce inextincta. Imò ex ea lampade oleum in ignem coniectum, vniuerſas Coſroe Regis Perſarum Chriſtianis infenſi copias deleuiſſe.

Etiam Lucernæ Ferentillæ in agro Viterbienſi repertæ aduocantur: de quibus Ruſcellius in Libro de Clarorum virorum Inſignibus tradit, alias in quibuſdam arculis, alias intra parietem abditas fuiſſe repertas, quæ in aere aperto per aliquot horas accenſæ perdurarint: quod magis mirum eſt: quum aliæ immiſſo aere cum flamma ſpiritum exhalauerint.

Sed in quo Lucernarij prope delicias faciunt, eſt narratio de Lucerna Olybij Maximi Patauini reperta prope Ateſte Municipium, quam retulit Scardeonius Lib. 1. Claſſe III. Cap. vlt. Eam nos ad verbum diſputationi huic inſeremus, quia plane admirabilis eſt. *Quis, inquit ſanæ mentis Maximum Olybium connumerandum hic eſſe neget, atque inter Patauinos cenſendum? Quem conſtat fuiſſe virum maxima præſtantia, & ſumma ingenio præditum. Quandoquidem tam admirabili arte lucernam concinnauerit. Nam circiter anno MD. circa Ateſte Municipium Patauinum, dum foderetur à ruſticis terra ſolitò altius, reperta eſt vrna fictilis, & in ea altera vrnula, in qua erat Lucerna adhuc ardens inter duas ampullas, quarum altera erat aurea, altera vero argentea, puriſſimo quodam liquore plenas. Cuius virtute lucerna illa per tot annos arſiſſe creditur, & niſi retecta fuiſſet perpetuo arſura. In vrna maiore hi verſus legebantur.*

Plutoni ſacrum munus ne attingite fures:
Ignotum eſt vobis hoc, quod in Orbe latet.
Namque elementa graui clauſit digeſta labore
Vaſe ſub hoc modico Maximus Olybius.
Adſit fæcundo cuſtos tibi copia cornu
Ne tanti pretium depereat laticis.

In altera vero vrna minore legebantur hæc Carmina.

Abite hinc peſſimi fures:
Vos quid vultis cum veſtris oculis emiſſitijs?
Abite hinc veſtro cum Mercurio petaſato, caduceatoque:
Donum hoc Maximum Maximus Olybius
Plutoni ſacrum facit.

De qua Lucerna legitur Maturantij Peruſini Epiſtola ad Alphenum, qui narrat lucernam non fuiſſe inter duas ampullas,

vt

vt Scardeonius, ſed duas illas ampullas lucernæ impoſitas, in quarum altera aurum fuiſſe, in altera argentum; illud obrizũ, hoc primarium, vtrumque liquidum, vt ex ramentis cognoſci poterat. Creditque fuiſſe opus Chymicum, ſeque tam magno antiquitatis theſauro potitum, quem millenis aureis non eſſet commutaturus.

Ab hoc auctore, vel è Scardeonio petiere narrationem plures, quos non attinet percenſere. Niſi quod Io: Baptiſta Porta, tradit huiuſmodi lucernam, per imprudentum manus, ruſtice profundentium ruptam fuiſſe, ſtatimque flammam eius extinctam. Quum Maturantius affirmet, lucernam illam cum ampullis & vrnis penes ſe integram remanſiſſe.

Idem Porta de Magia naturali, prodit in Neſide Inſula repertam in marmoreo tumulo phialam, in qua lucerna ardere viſa ſit. Sed quam iſti omnium lucernarum celeberrimam, ac principem prædicant, ea fuit, quam Martinus Chronographus retulit, cui & Boccatius, & Philippus Bergomas, & ipſe Volaterranus aſſenſum præbuerunt. Scilicet ſub Henrico III. Imperatore anno MCDI. ab agricola prope Vrbem, dum altius terram molitur effoſſum tumulum, & in eo cadauer tanta proceritate, vt erectum, altæ mænia Romæ excederet. Corpus integrum, tanquam paulo antea conditum, in pectore vulnus latiſſimum patuiſſe: iuxta caput lucernam adhuc ardentem: quæ nec flatu, nec aquæ iniectu, aut alterius rei extingui potuerit, contumaci ad omnia fulgore, itaut neceſſe fuerit, lucernæ fundum perforare, qua iniuria, diuinam illam perpetuam lucem expiraſſe. Porro cadauer fuiſſe Pallantis à Turno interfecti, & quidem gigantæum, Martis mænibus ſupereminens: ipſum vulnus tam vaſtæ corporis moli par, immani hiatu patuiſſe, vt quatuor pedum longitudinem excederet. Porro ſepulchrum his verſibus fuiſſe inſcriptum.

Filius Euandri Pallas, quem lancea Turni
Militis occidit, more ſuo iacet hic.

Alii legunt: *Mole ſua iacet hic.*

Ita illam lucernam bis mille, & ſexcentos annos perennaſſe, & fortaſſe vſque ad ſupremum Iudicij diem inuicto lumine ar-

ſuram fuiſſe, niſi liquor æternitatis fomes, diffracta ſede, veluti ſubſidente aluo profluxiſſet.

Huic lepidæ narrationi non ſolum vtroque pollice Licetus fauet, verum ad eam confirmandam, ignem Troianum aduocat, quem Æneas apud Poetam, Hectoris iuſſu *æternum penetralibus effert*. Item Lucernam Mycerini Regis apud Herodotum. Ignes in Mineruæ Brittanicæ templo, qui nunquam in fauillam caneſcerent, ſed in globos ſaxeos verterentur. Fumum ex ſepulchro Pionis apud Pauſaniam erumpentem. Pyrethiorum ignem inextinguibilem apud Strabonem. Ignem aræ Ditis apud Terentum: & ſi Deo placet, lucernam Merlini Magi, apud Areoſtum. Imo credit Licetus ex hoc genere fuiſſe æternum ignem Veſtæ apud Romanos, ad exemplum ignis in Prytanæo Athenis, & Delphis apud Græcos: contraque veterum conſenſum, ignem Veſtæ fuiſſe lucernam, illique ſimilem alterum in Vrbe Munychia apud Strabonem.

Hæc omnia vſque ad ineptias breuiter, ſed cum fide retuli, ne quid à me conſulto omiſſum, aut ſuppreſſum videatur. Verum enim vero omnes iſtæ narrationes, quæ nouæ huius opinionis fundus, ac fundamentum ſunt, merito mihi ſuſpectæ ſemper fuerunt, licet eas non ignorem doctorum virorum, quamuis diſcrepantium teſtimonio confirmari, Hermolai Barbari, Panciroli, Maturantij, Scardeonij, Portæ, Viuis, Ruſcellij, Libauij, Lazij, Ericij, Maioli, & aliorum, quos fama obſcura recondit. Neque tamen tot teſtibus, qui ex eodem fonte biberunt, adduci poſſum, vt rem credam, quam neque factam, neque fieri potuiſſe oſtenſurus ſum, ſi vos attentos habuero. Gaudeoque in primis eandem dubitationem, ac ſuſpicionem viris doctiſſimis iniectam, vt Bonamico, & inſignioribus Gymnaſij Piſani profeſſoribus: nec ita pridem Epiſcopo Areſio, tam infulis, quam omni eruditione præcellenti in libro de Emblemmatis, ſiue Inſignibus, etiam poſtquam Areſij ſententiam nouiſſima editione Licetus nequicquam oppugnauit.

Præſtat ergo paucas, ſed præcipuas narrationes expendere, & ad criſim exigere, nam omnes perſequi infinitum eſſet,

ac

Digitized by Google

ac putidum. Prima erat de corpore Tulliolæ Ciceronis, quod ſub Paulo III. Pont. inuentum eſt. Illud autem fuiſſe Tulliolæ ex Inſcriptione arguunt. *Tulliolæ filiæ meæ*: tum ex muliebri cadauere adhuc integro, comis aurato reticulo vinctis, quæ omnia aperto tumulo, ſolo contactu, in cineres reſoluta euanuerunt. Sed & ipſa Inſcriptio, & res tota de veritate dubitare nos cogunt. Quis enim in veterum monumentis, vel mediocriter verſatus, titulum ſuſpectum non habeat? *Tulliolæ filiæ meæ*. Nam ſi eodem ſepulchro pater conditus erat, de more inſcriptum fuiſſet *M. Tullius Cicero Tulliolæ filiæ, Terentiæ vxori*, cetera, quæ paſſim occurrunt, illud *meæ* ſuperuacuum, non enim alterius filia; ſed eius, qui ſibi ac familiæ monumentum ponebat: Quod ſi erat extra paternum ſepulchrum ſita, nempe è regione eiuſdem, vt iſti volunt, tribus illis verbis nequaquam conſtitiſſet, à quo eſſet monumentum poſitum, etiam ſi in proximo fuiſſet. Sed iſta nouitia ſunt, & inepta, neque ex eius ſeculi elegantia.

Præterea quis neſcit Ciceronis æuo, & multo ante, cadauera cremari ſolita eſſe, atque in cinerem redigi, exceptis infantibus, quibus nondum dentes eſſent enati? Nam licet non fuerit antiqui moris cremare corpora, vt tradit Plinius, tamen ætate Ciceronis id paſſim vſurpatum, præter paucas familias, quæ condebantur, nemo negauerit. Cur ego Tulliola Græco more condita non cremata? Ex quo tota illa narratio de capillis, & reticulo, non ſecus ac ipſum cadauer, immiſſo die in cineres reſoluitur, atque euaneſcit. Nimirum iſti, quo plauſibilior fabula eſſet, eundem demortuæ puellæ, atque eloquentiæ, patriæque parentem eſſe voluerunt: & quo diutius lucerna viueret, ab ipſis morientis Romanæ libertatis temporibus choragium inſtruxere.

Sed fuerit Priſcilla Abaſcanti filia, vt quidam, quibus titulus ille merito ſuſpectus erat, crediderunt: non inuentam in eius ſepulchro lucernam Licetus ipſe fatetur. Sed cuiuſcunque cadauer illud fuerit, nec flammis abſumptum, ſed Græco ritu compoſitum: per mille, & quingentos annos duraſſe corpus intactum, nec temporis tabe, quæ minori ſpatio ferrum,

ac marmora excedit, ſine vlla conditura Ægyptia, victum; credat Iudæus apella, non ego. Multo minus, ſi Tulliolæ corpus balſamo, & odoramentis conditum fuit, immiſſo aere illico in cineres ſolui potuiſſe.

Quod magis ad rem noſtram pertinet, vt etiam obſeruat Areſius, Cælius Rodiginus, Alexander ab Alexandro, Raphael Volateranus, qui ea tempeſtate vixerunt, & Romę tunc erant, quum inuentum ſepulchrum memorarent, de lucerna perpetuo ardente ne verbum quidem fecerunt, rem adeo mirabilem verius miraculum, haudquaquam diſſimulaturi, quũ plerumque rebus vulgatis, ac friuolis lectorem hiantem detineant. Imò Alexander nullam fuiſſe inſcriptionem diſerte ponit. Vt Panciroli boni ſenis merum commentum fuerit, auidius exceptum, inſita rerum admirandarum cupiditate, ac fabularum dulcedine, & gliſcit vtrumque poſteritate. Non minus certe miraculum Lucerna æterni luminis, quam cadauer poſt tantum æui integrum. Quam frigide hoc Licetus excuſet, atque eleuet, nihil attinet referre, & ſerram reciprocare, liber omnibus obuius eſt.

Sequitur aurea Lucerna, quæ Athenis in templo Mineruæ annum integrum ardebat, cui oleum infuſum niſi exacto anno conſumebatur, vt narrat Pauſanias in Atticis: cauſamque aſfert, quod haberet funiculum ex lino Carpaſio, quod linum ex omnibus minime igne conficiatur. Sicut Pauſaniæ fidei minime detractum velim, etſi nequaquam ille fabularum parcus, ita ratio leuis admodum, atque infirma videtur. Nam ſi ideo durabat annum ea lucerna, quia inerat elychnium è filo Carpaſio, cuius natura, vt igne confici non poſſit, cur non & aliæ lucernæ omnes eodem filo concinnari non poterant, & eodem, aut maiore ſpatio ardeſcere, & ſic oleum lucrifieri, nullaque ſacræ eius lucernæ admiratio, vulgata ceterarum arte? Deinde quid opus erat oleo, ſi cum ſemel ignis elychnium corripuiſſet illud conficere non poterat? Fruſtra Licetus hoc exemplum aduocat, qui huiuſmodi lucernis elychnium omne abiudicat, de quo infra, cum hanc aſbeſtini lini ſententiam expendemus. Deinde ſi per annum ardebat, nul-

lo

lo ſuffecto alimento, cur non per plures, cum idem elychnium incombuſtum, igneque inuictum perduraret? Aut ergo fraus illa Sacerdotum fuit qui miraculi cauſa clam oleum affundebant, aut ſi dolus abſuit, non valet argumentum ab anni vnius ſpatio, ad mille, & mille quingentos. Certe in miraculi cauſa, fallens, aut falſus Pauſanias.

Idem dicendum de Lucerna Iouis Ammonis apud Plutarchum, quæ perpetuo ardere dicebatur, nempe eo modo, quo ignis Veſtæ Romæ, & Athenis in Prytaneo, qui ſubiecto alimento perpetuo ardebat, & aut nunquam, aut raro extinguebatur, æternus inde Scriptoribus dictus. Nam Lucernæ Ammoniæ infuſum fuiſſe oleum ſaltem ſingulis annis illud declarat, quod eodem Plutarcho teſte, minus olei poſteriore anno abſumebatur, quam præcedente. Quod deprehendi non poterat, niſi quia tanta menſura, puta xx libræ, primo anno adderentur, ſecundo ſexdecim, igitur quotannis oleum affuſum; & cum minus conſumeretur poſteriore anno, aliquid priore decreſcebatur, atque ita temporis decurſu totum confici neceſſe erat, non igitur æternum.

At Lucerna in templo Veneris ſub dio aduerſus ignes, ac tempeſtates contumaci flamma ardens apud Diuum Auguſtinum fuerint ſane dæmonum artes, ac præſtigiæ, quidquid Licetus obtendat, potius, quam mechanicum ex lapide asbeſto. Nam ſi ea asbeſti vis fuiſſet, vt de Lucerna Pauſaniæ dicebamus, etiam ſine alimento arſiſſet; etſi eadem alimenti materia in Veneris Lucerna, quæ in ſepulchralibus, fuiſſet, vt credi vult Licetus, cur præter illam Pallantis reliquæ omnes aperto ſepulchro extinctæ ſunt, cum illa Veneria ventos, ac tempeſtates rideret. Porro Lucerna illa in templo Edeſſæ reperta, non dæmonis, ſed Dei miraculum fuit: ſi qua Scriptori fides, qui non ſemel Hiſtoriam ſacram fabulis dehoneſtat, eadem confidentia, olei in ignem iniectu profligatas vniuerſas Choſroæ copias prodens.

Sed ingens nutantis cauſæ firmamentum habetur Lucerna Olybij Maximi prope Ateſte reperta, de qua Scardeonius, & & alij, quorum nemo ſe illam ardentem vidiſſe teſtatur, ſed auditu

Digitized by Google

auditu accepiſſe . Atqui nemo emunctæ naris, ac ſolidi iudicij dubitare poteſt,rem minime antiquam,ſed nouitiam ac ſpuriã, fuiſſe , cum ex ipſa narratione , tum ex inſcriptionibus , plane ineptis ac barbaris, præcipue vltima, in qua verba illa,*cum oculis emiſſitijs* ; Et *Mercurio caducæato , ac petaſato* recentem ſcholam, & ineptam Plauti imitationem redolent , etiam ſi caducæatus,pro eo qui caducæum gerit ſalua latinitate dici poſſet . Huc accedit, quod in ſitu Lucernæ , & ampullarum ſcriptores diſcordant : nec ſat ſcio , quomodo aurum , & argentum liquefactum præbere igni alimentum potuerit . Item quo pacto Lucerna illa ſi communis magnitudinis fuit; imo vrna minor , intra alteram vrnam condi , quum omnes fere anguſto , & oblongo collo fuerint, vt recta Lucerna inſeri non potuerit, eadem inuerſa liquorem effudiſſet . Aiebat autem Maturantius, aurum , & argentum fuiſſe liquidum , vt conſtabat ex ramentis . Atqui ramenta, ſunt reliquiæ , & bracteolæ corporis ſolidi . Illud plane abſonum , & repugnans , ex liquore , qui erat in ampullis ſuffectum Lucernæ alimentum . Eæ ampullæ ſiue ad latera Lucernæ fuerunt, vt tradit Scardeonius, ſiue ipſi impoſitæ, vt Maturantius , quo pacto liquor inde in lucernam deflueret , velim mihi dici, niſi detur penetratio corporum . Et quid opus erat inde oleum veluti ex penu , ac lecytho depromere , ſi tantum liquoris inditum , quantum ad æternitatem luminis ſatis erat ? Homines nugatores , & lectorum patientiæ inſultantes .

Ita & Lucerna Neſidea apud Io: Baptiſtam Portam , an intra phialam concluſa, ſine vlla reſpiratione , aut ventilatione ardere potuerit , infra videbimus . Interim Porta non ſemel vanitatis, ac portentoſarum narrationum manifeſtus eſt.

Pandite nunc Elicona Deæ , dum lepidam fabellam remetimur , obæſæ naris Chronographo , & decem dierum Mileſijs dignam , de Pallantis corpore ab Inferis excitato , ac bis mille , & ſexcentorum annorum lucerna viuaciſſima . Quæ narratio tot mendacijs , ineptijs, ac deliramentis ſcatet, vt pudeat eam recantare , more aniculæ mero recoctæ , in angulo culinæ pueris plorantibus blaterantis .

Digitized by Google

Primum omnium, quis ſano capite credat, aut quis veterum prodidit, Pallantem fuiſſe gigantem? Nam quod Licetus ait fuiſſe gigantem, non ſolum quia auſus eſt, ſingulari certamine cum Turno congredi, qui præſtanti corpore Virgilio dicitur, ſed etiam quia Pallas ipſe à Turno Magnus appellatur, & interempti baltheus immanis dicitur, vnde etiam apparet lanceam Turni fuiſſe maximam, quæ quatuor pedum vulnus efficeret, ne digna quidem ſunt, quæ refutentur. Virgilius, *ingens pectus* elatè, ac poetice vocat: num ideo terræ omni parentis alumnus? Deinde, quæ ratio corporis metiendi, erigere illud, & Vrbis mænibus admouere, quaſi vlnæ, cubiti, decempedæ, perticæ deeſſent? Quod ſi adhuc puer, vt tradit poeta Pallas interfectus, mænium Romanorum minas, & ſcandentes de collibus arces excedebat, quid futurum fuit, ſi illi longiores in vita oras lancea militis non inuidiſſet? Certe Aolidum incremento, Solis obeliſcum exęquaſſet. Sed quæ conditura pluſquam Ægyptia potuit corpus illud immane per XXVI ſecula integrum conſeruare, imò lapideum, ac ferreum? Vt interim iſtis donemus, apud poetam, Pallantis corpus fuiſſe crematum: nam id per prolepſim poni potuit. Supra omnem impudentiam eſt, vulnus in pectore, vltra quatuor pedes immani hiatu diductum. Di veſtram fidem. Per quod ſcilicet Turnus ire, ac redire poſſet. Quæ lancea, quod venabulum etiamſi Polyphemi pinus, aut onerariæ malus, aut haſta Goliath, velut liciatorium texentium, qui molares catapultis excuſſi, tam vaſtum pandere iter fugienti vitæ potuere?

Sed rei ineptiſſimæ extremam manum imponit Inſcriptio, dignum patella operculum, omnium ſtultiſſima, ac barbara in aliquo gurguſtio, aut caupona concepta. Audite Vates, atque hinc acutum, ac ſublime carmen condere diſcite.

Filius Euandri Pallas, quem lancea Turni
Militis occidit, more ſuo iacet hic.

Quis enim ille Turnus miles ex Rege Rutulorum recoctus? Qui nam hic *mos ſuus*, quo iacet Pallas: an alij mortui diuerſo cubitu iacent? Sed ſi legatur, *mole ſua* nunquid aliena mole

C iaceat

iaceat exſtinctus? vtrumque ridiculum, & ineptum, præter latinitatem triuialem. Aduocanda itaque Critica eſt, quæ laboranti Carmini ſuppetias ferat. Licetus melior Philoſophus quam Criticus, vtramque lectionem tuetur. *More* enim *ſuo, quod mos cadauerum proprius in ſitu nullus alius ſit, quam iacere. Cum tamen iaceant etiam naturaliter, dormientes, aut ægrotantes, quorum dormientes ſunt veluti mortui: ægrotantes autem, quia ægritudo eſt via ad mortem.* Sed hæc dormientium, & ægrotantium ſomnia ſunt. Nam ſi hic ſitus eſt omnium mortuorum, vt iaceant, quid opus erat indicare, quod omnibus notum? & mos *ſuus, mortuorum* omnium, bona cum Priſciani venia nemo dixerit. Sed & diuerſus ſitus iacentium mortuorum, ac dormientium, aut ægrotantium. Illi enim ſupini, hi in latera, aut proni iacent. Nec minus inepta interpretatio altera. *Morem hunc*, inquit, *ad lanceam referri debuerat*, (mos melius dixiſſet, iuxta Palæmonis artem) *quæ maxima vulnera infligebat, & nunquam non inferentia mortem.* Vt ſenſus ſit, *more ſuo iacet*, ideſt more lanceæ maxima vulnera inferentis. Quis autem hæc ferat? Quod ſi legatur *mole ſua* non male ſe habere ait, *nomine molis indicata Gigantæi corporis magnitudine.* Ne ſcilicet aliquis crederet, ex aliena magnitudine, aliquid Gigantææ moli adiectum; aut demum dubitaret corpus illud Cyclopæum, temporis edacitate detritum, atque imminutum fuiſſe. Nec minus mirabilis eſt ratio quam adijcit. *Si quidem in ſepulchro corpus iacet ad animæ diſcrimen: quæ licet antiquis exiſtimaretur manere in ſepulchro cum corpore, vel vagari diutius circa ſepulchrum, nemo tamen antiquorum vſquam poſuit animam iacere: quia cum ſit incorporea ſubſtantia iacere nullo modo poteſt, nec habere ſitus vllius omnino poſitiones vllas. Quippe iacere, ſtare, ſedere, poſitioneſque reliquæ locales conuenire minime valent, animæ ſeparatæ, ſed corpori tantum. Quo circa de cadauere Pallantis, à quo ſeparata ſit anima, in cauea ſepulchri condito, recte dicitur quod Pallas Euandri filius, MOLE SVA IACET HIC.*

Summi ergo Philoſophi, & Critici ſententia eſt, ideo adiectum carmini *Mole ſua* iacere Pallantem, ne quis ſciolus ſuſpicari

ſpicari

ſpicari poſſet, in eadem cauea, corpus & animam eodem ſitu iacuiſſe.

At omnem fidem, & patientiam ſuperat Lucerna illa bis mille, & ſexcentos vndecim annos ardens, ad caput Gigantis poſita omnium lucernarum Regina, & miraculum. Nam reliquæ lucernæ puſillæ, ſemitariæ, ac lenoniæ, tam lupanariũ, quam ſepulchrorum cuſtodes, ad primum immiſſi aeris flabrum, æterno illo elychnio, atque oleo defectę, tenue, ac malignum lumen ſpargentes expirabant. Grandis iſta, & contumax, Gigante, Troianiſque temporibus digna, irrumpente aere, imo ſæuiente flatu, ventiſque ſtridentibus, obnixa, atque obluctans, ipſos Solis radios, ac lucida tela diei prouocare audet. Ac niſi lucis oſor inuidus, eam inhoneſto vulnere ſuffodiſſet, fortaſſe vſque ad incendia mundi viuidum lumen perduxiſſet. Lugete manes, & quantum eſt mortuorum, Lucerna illa, quæ vobis malas Orci tenebras inuidebat, inferno gutture igneam animam exhalauit. Heu nugatores mali, quid opus erat imum fundum pertundere? Scilicet ſubducendo diuino illo liquore, qui æterno igni alimentum ſufficiebat. Atqui duo ſaltem, interdum tria foramina in ſuperiore lucernarum parte erant, per quæ effundi oleum poterat, ipſa inuerſa lucerna. Hæc literis mandantur, hæc poſteritati propagantur, quaſi puerorum ſecula incidiſſent, aut nos cucurbitæ caput haberemus. Ex hac narratione diſcere omnes licet.

Itaque non multum nobis laborandum eſt in ijs refutandis quas ſupra perſtrinximus. Nam aliquæ ſunt poeticæ licentię commenta: vt ignis Troianus ab Ænea ſublatus: & quod ſatis ridere non poſſum, Lucerna Merlini apud Arioſtum, quod ſi verum eſt, cum tamen ille hoc perpetui ignis miraculum ſileat, credamus quæcunque apud illum poetam legimus, tam omnium poſt Homerum ingenioſiſſimum quam fabularum Rhapſodum feliciſſimum. Expecto, vt etiam ex altero Merlino vate famigerabili, lucernam nobis obtrudat, ad cuius beatum fulgorem, præpinguis farinæ globuli, butyroque & caſeo ſubacti paſtilli concinnati ſint.

Reliquæ narrationes nihil ad lucernas ſepulchrales faciunt.

Vt lucerna Micerini Regis Ægyptij, quæ ſi tantum noctu, vt ait Herodotus incenſa ardebat, non erat perpetua, & ideo noctu perpetuo ardere dicebatur, quod perpetuo alimentum ipſi ſubijceretur, vt Athenis in Prytaneo, & Delphis in Apollinis templo. Nam ignes in Mineruæ Britannicæ delubro, qui in ſaxeos globos vertebantur, aut naturæ miraculum fuit, aut dæmonis fraus: certe ignis ille non erat perpetuus, qui in ſaxum vertebatur. Fumus autem ex ſepulchro Pionis apud Pauſaniam, cur non terræ exhalatio, aut ſulphurei latices, quales Aponi, & alibi miramur? Cardanus, ſi dolus abſuerit, naturali cauſæ adſcribendum putat. Quid Licetus? *Nos multo veriſimilius exiſtimamus, eundem fumum prodijſſe de Lucerna quadam admirabili, quæ multos per annos antea exardens, tunc qua data cauſa, extincta, fumum denſiorem, vberioremque, vt ſolet in lucernarum extinctu exhalauerit per ſepulchri rimas ad apertum aerem.* Ita fumus lucernæ extinctæ perpetuo durans, quotiens Pioni parentabatur, vt ait Pauſanias, e ſepulchro exiliebat. Paulo infra non à lucerna extincta, ſed ardente emiſſum fumum credit. *At quæ ratio*, inquit, *aptior eſt abſque dolo, ſi dicamus e Pionis tumulo fumum halare de lucerna ſubterranea in eo accenſa? non quidem de fomite lucernæ, verum de materia tempore ſacrificij aræ impoſita, quam propinquæ lucernæ flamma reſoluat in fumum?* Ita lucerna intra ſepulchrum condita, victimarum carnem aræ impoſitam reſoluebat in fumum, & prodigioſa circulatione, materia in ara poſita lucernæ reconditæ fomitem præbebat, fumus autem victimæ in ara à lucerna crematæ, e ſepulchro exiliebat. *Vel etiam*, ſubijcit, *materies illa flammam in lucerna detinens, tenuem ac exilem ſui halitum emittat, qui ſpectetur tunc ab hominibus aciem viſus acrius intendentibus, in actu ſacrificij ad aræ partes?* Scilicet victimarum, quæ in ara adolebantur pingue omentum liquefactum in tumulum defluens, flammam in lucerna alens, ac detinens, halitum emittebat, qui cerni non poterat, niſi quis oculorum aciem acrius intendiſſet, fumo ſcilicet licet tenui oculos obcæcante. Et audet adijcere, *Id certe nemo iure poterit infitias ire*. Certe nemo iure poterit infitias ire, eius

mentem,

mentem, qui iſta ſcribat, non craſſa modo fuligine fumi, ſed Cimeriis tenebris obnubilatam fuiſſe.

Eadem mentis caligo in Statij verſibus illuminandis, & Vulcani lucerna.

Vulcano condicta domus quam ſubter eunti
Stagna ſedent venis, oleoque madentia vino.

Cuius poetæ, inquit Licetus, *verſiculos, ob ſtagnorum, atque venarum metaphoram obſcuriores, dilucidare operæ pretium duximus. Porro Vulcano ignium Deo antiquitus conſecrata domus habuit loca ſubterranea, canalium, & cuniculorum inſtar excauata, in quibus aſſidue lampades ardebant: & cum lampades illæ ſiue lucernæ fortaſſe grandiores, eaque immotæ conſiſterent, ideo plenæ oleo metaphorice ſtagni cognomentum a poeta obtinuere. Quumque penſiles non eſſent, ſed in terra veluti ſedentes, proinde ſedere, ſcitiſſime dicta ſunt. Et cum in terræ cuniculis factiſque arte canalibus, qui venas animalium imitantur, conſiſterent, propterea in ſubterraneis venis, tanquam ſedentes deſcribuntur. Denique cum oleo asbeſtino, & incombuſtibili, diutiſſime flammam inextinguibilem continente replerentur, idcirco madere oleo viuo conſtituuntur.* Hæc ſi quis ſanus refellere velit, oleum viuum, & operam perdet.

Ceterum quis veterum ignis aræ Ditis, apud Terentum perpetuum fuiſſe prodidit? Quod vbique terrarum exhalat, aut fumat, totum id Licetus in argumentum Lucernarum ſepulchralium arripit. Quod ſubiecto alimento perpetuo ardere Scriptoribus dicitur, id æterni luminis in monumentis exemplum contendit. Nam ignem Veſtæ, vigilemque illam cuſtodem Romani Imperij flammam, *excubias Divum æternas*, ex eadem materia, non foculum, ſed lucernam fuiſſe, nouæ Criticæ hæreſis eſt. Omnes enim conſentiunt, fuiſſe focum, ſiue foculum, ex carbonibus & lignis, quibus continuo ſubiectis nutriretur, ac reficeretur. Et foculus à Valerio Maximo appellatur, cum miraculum narrat Veſtalis eius, quæ quum in cuſtodia ignis de more excubaret, & ſopore victa obdormiſſet, extincto igne, ſubtractis alimentis, metuens ne flagro à Pontifice Max. obiurgaretur, carbaſum ſupra foculum iniecit,

cit, precata Deam, ſi ſibi virginitas conſtaret, vt foculus reuiuiſceret, quod repente factum eſt.

Præter quam quod Macrobius Sat. Lib. I. Cap. XII. tradit Virgines Veſtales, prima die menſis Martij ignem nouum Veſtæ, aris accendere quotannis conſueuiſſe, vt incipiente anno, cura denuo ſeruandi nouati ignis inciperet. Ouid. IV. Faſt. *Igne cremat vitulos, quæ natu maxima Virgo eſt*. Pauſanias item Corinth. *Progredientibus in Veſtæ, ſimulachrum nullum occurrit, ara tamen, & in ea Veſtæ ſacrificium*. Statius II. Thebaid.

Peruigilemque focis ignem longæua Sacerdos
Nutriet, arcanum non inſpectura pudorem.

Quæ loca Licetus ipſe adduxit. Sicut & Arnobij Lib. IV. *Sedent in ſpectaculis publicis Sacerdotum omnium, Magiſtratuumque Collegia: necnon & caſtæ Virgines perpetui nutrices, & conſeruatrices ignis*. Reſpondet primo potuiſſe ignem illum Veſtalem eſſe annuum, vt erat Lucerna Mineruæ Athenis integrum annum ardens, abſque vllo noui fomitis adiectu. Non ergo ille perpetuus, & ſimilis illi qui in monumentorum Lucernis durabat inexſtinctus. Addit Veſtales, illo menſe dedita opera, extinguere ignem ſolitas, hoſtiam Marti, aut Veſtę victimam congruam litantes; Novum, atque inauditum ſacrificii genus, noua victima, Ignis, & quidem extinctus in ara, in qua nihil aliud ſacrificium fuit, quam ignis, & victima igne confecta. Novum holocauſtum ſine igne, ignis ipſe confectus. Tertio comminiſcitur, Veſtales ignem cuſtodire geminum conſueuiſſe, alterum quotannis extinguendum, aptum Marti ac Veſtæ ſacrificium mactandum, & menſe Martio renouandum; alterum æternum, & purum, quem Romani cum Dijs patriis venerarentur: ſecus ignem quotannis extingui ſolitum, perperam æternum appellatum fuiſſe. Sed æternus pro perpetuo accipiebatur, quem ſcilicet nunquam deficere paterentur, ſubiectis perpetuo alimentis, vt apud Iudæos, & Græcos. Nam aliquando Veſtalium culpa exſtinctum diximus, neque ex igne vulgari refectum, ſed vel Solis radiis, vel felicis ligni attritu renouatum Plutarchus docuit,

Demum

Demum, vt ſe deprehenſum expediat, fatetur, Veſtales præter Lucernæ flammulam ſemper ardentem, abſque vlla fomitis noui adiectione, cõſeruare ignem ſolitas in rogo ligneo, ad ſacrificiorum victimas comburendas. Id probare nititur ex adducto Arnobij loco. *Et caſtæ Virgines perpetui nutrices, & conſeruatrices ignis*. Nutrices perpetui, ideſt foculi, conſeruatrices, ideſt alterius in lucerna remoti. Sed foculus non erat perpetuus: & Arnobius vnum tantum ignem intelligit, cuius illæ nutrices, & conſeruatrices, ne extingueretur. Neque ex eiuſdem Arnobij verbis idem colligi poteſt. *In penetralibus, ſcilicet in ara, & culignis, ideſt vaſis fictilibus, Veſtæ ignis perpetuo ſeruatis focos*. Nam Arnobius focos appellat, qui de Lucerna dici non poteſt, & Culigna, non eſt vas, ſed teſta fictilis, in qua Veſtæ ignis ardens cuſtodiebatur.

Idem intellexiſſe Liuium credit, quum ait. *Quid de æternis Veſtæ ignibus loquar?* Quaſi plures eſſent: ſed eam eſſe Metonymiam etiam pueris notum, quum numerus plurium pro ſingulari ponitur. Nam quod Iuvenalem huc trahit,

Quanquam diruta ſeruat
Ignem Troianum, & Veſtam colit Alba minorem.

Fugit eum ratio. Non enim Veſta minor eſt ignis vulgaris, qui aſſiduo fomite indigebat: ſed quod diruta Alba, translatis Romam cum flamma peruigili ſacris, cum prodigiorum monitu reuocata ſacrificia eſſent, ignis ille Troianus veluti inglorius, & in honorus in deſerta Vrbe remaneret, & minore religione coleretur.

Ac ne ſit modus ineptiarum, quum Plutarchus tradat, in penetralibus Veſtæ, duo repoſita dolia fuiſſe, apertum alterum, atque inane: alterum plenum, & conſignatum, vtrumque ſolis Virginum oculis permiſſum, credi vult Licetus, ex aperto, & vacuo erutum fuiſſe liquorem, in combuſtibiliter ardentem, in lampade Virginum cuſtodiæ commiſſa. Præter quam quod, quomodo vacuum dolium eſſe poterat, ex quo oleum depromebatur: & ſi oleum in lucerna incombuſtibile erat, quid opus ex dolio nouum depromere, & lucernæ nondum priore conſumpto, affundere. In dolio autem clauſo, &

ob-

Digitized by Google

obſignato eundem liquorem fuiſſe credit: ne vnquam Lucernæ alimentum deeſſet, neque oleum aliunde petendum, vt olim Virginibus fatuis accidit, ne ſcilicet lampas inextinguibilis extingueretur; *vt Lucerna*, inquit *Veſtæ affinis valde fuerit Olybianæ lampadi. Quinimmo cum earum ampullarum altera humore aureo, altera liquore argenteo plena eſſet: argenteuſque latex, aquæ nomine paſſim ab antiquis donetur, quum Numa Virginibus, ignis, & aquæ curam demandarit, per aquam nos liquorem, incombuſtibiliter ardere valentem in altero dolio clauſo exponimus.* Licet non diffiteatur Plutarchum in Numa loqui de alia aqua, Virginibus ſacrata, qua luſtrarent, & aſpergerent quotidie penetralia. Sed duplicem fuiſſe aquam, alteram ſcilicet luſtralem, alteram clauſo & obſignato dolio reconditam, nempe argenteum liquorem, ad præbendum lucernæ alimentum, quæ nullo alimento indigebat, cum illud prius asbeſtinum eſſet. Iſta vix aliquis in puero ferat.

Ceterum ignem Veſtæ lucernam fuiſſe non foculum duplici argumento confirmat. Quod Plut. in Camillo tradat, capta Vrbe à Gallis, Virgines Veſtales, ignem cum ſacris rapientes profugiſſe. *Quomodo enim*, inquit, *fugientes, igneam pyram comportare potuiſſent? quomodo non multam rogi fauillam, prunamque ſacram hoſtibus reliquiſſent?* Sed cur non prunas, focique cinerem, & fauillam auferre potuerunt? Neque enim rogum, aut pyram in ara fuiſſe credendum eſt. Et licet Plut. addat, Albinum de plebe virum, qui plauſtro coniugem, & liberos fugiens exportabat, vbi Virgines ferre gremio ſacra Deum conſpexiſſet, è veſtigio vxorem, ac liberos cum rebus ſuis detraxiſſe, vt Virgines vehiculo imponeret: non tamen ſequitur lucernam ab illis geſtatam fuiſſe, quod ardentia ligna gremio ferre non potuerint: Atqui teſto ferreo, eſchara, & foculo, ſine gremij noxa ferri potuerunt.

Verè in nummis veteribus imago Veſtæ viſitur cum lucerna, quæ ſcilicet ſymbolum peruigilis flammæ: neque tamen ignis ille excubitor lucerna fuit, cum in Fauſtinæ nummis viſatur templum, cum ara, & foculo, & circumfuſis Virginibus. Et in Lucillæ numiſmate ſpectetur Veſta lucernam quidem

præ-

Digitized by Google

præferens, ad cuius pedes arula, & ardens flamma.

Quod ſi Lucerna fuiſſet, & facilior, imo ſuperuacua cuſtodia ignis inextinguibilis, & cura ſubijciendi alimenta. Nam quod ait Licetus, in eo fuiſſe cuſtodiam, & Romæ, & Athenis, ac Delphis apud Græcos, vt ab igne arcerent omnes externas iniurias, ventum, imbrem, brutorum, hoſtium, & ſacrilegorum vim, eum ignem extinguere, & ſuffocare volentium: quum ignis ille in templo, & ſub tecto arderet, ſatis tutus ab imbrium, & ventorum contumelia erat; aduerſus autem ſacrilegos, infirma muliebris cuſtodia: vt ſeruare ignem nihil aliud fuerit, quam curam diu, noctuq; adhibere, ne ſubtractis alimentis fatalis flamma occideret, quod rebus Romanis ominoſum ſemper habitum eſt.

Quæ cum ita ſint facile apparet, omnes illas narrationes, aut falſas, aut vanitatis ſuſpectas, nullum, aut minimum momentum habere ad fidem nouæ huic opinioni adſtruendam. Ne quis vnam tantum, aut alteram à nobis impugnatam dicat, quod Areſio Licetus obiecit. Reſtat modo illud, quod refractarium, malique exempli videtur, tot viris fide dignis, & vt iſti volunt, oculatis teſtibus, fidem abrogare. Verum ego paucos oculatos, multos nimis auritos fuiſſe credo. Nam præter vnum, & alterum, haud magnæ fidei, vt eſt Ruſcellus, & Porta, nullus ſe vidiſſe, ſed auditu accepiſſe tradit. Non Iacobonus, non Scardeonus, non Cælius, Alexander, Volaterranus, non Leander, non Caſalius, non Viues, qui tantum ſe vidiſſe elychnia ex asbeſto tradit, & patrum memoria erutam ardentem lucernam, non ſe iſta prodente. Non ipſe Licetus id audet affirmare.

Veriſimile igitur eſt, quod notauit Areſius, deceptos, & hallucinatos agricolas & foſſores: cum præcipue lucernæ omnes, præter vnam, & alteram, immiſſo aere extinguerentur, vt ſpatium non fuerit accerſendi viros graues, & doctos, qui grande illud miraculum viuentibus oculis vſurparent. Ego quidem ætate mea, quæ metæ proxima eſt, plurimaſque lucernas, & hic, & in patria erui vidi, omnes lumine orbatas aſpexi, nec aliquem repperi, quanquam diligentiſſima inue-

ſtigatione, & ſermone, & literis exploraucrim, qui ſe lumino-ſos mortuales lychnos vidiſſe affirmaret, quum pene quotidie Orcini theſauri, ac Libitinæ reliquiæ effodiantur. Adeo cum ſeculo conſenuere miracula, diuque caſſi manes, hoc infernæ lucis ſolatio ætate noſtra ſpoliati ſunt.

Deceptos inquam apparet cementarios, ac foſſores, & aut falſos, aut fallentes fuiſſe, quo rei inuentæ pretium miraculò augerent. Nam potuiſſe decipi, ex immiſſo Solis radio, aut ex ſcintilla, ferri ictu lapide excuſſa, nemo negauerit, aut ex vapore telluris ibi accenſo, aut præſtigijs ſpectatoribus illuſum, ab eo, qui ardentem Lucernam inter rudera occultauerit.

Non eſt igitur mirum, ſi quotquot iſta, aut crediderunt, aut ab aliis tradita retulerunt, tantopere æſtuant, in cauſa rei portentoſæ, ac modo indagando. Bonamicus enim tradit, non fuiſſe flammam, ſed corpus pellucidum in tenebris mire coruſcans: D. Auguſtinus vim dæmonum: Maiolus miraculum: Gutherius pulueres, & liquores, qui ab aere ingrediente flammam conciperent: Porta fuiſſe quidem ignem, & ideo duraſſe, ne daretur vacuum. Item, quod & Ruſcellius credidit, exhalationes, iterum denſatas, coactaſque in liquorem, perpetua circulatione. Citeſius fuiſſe ignem ex Amianto, & oleum Chymicum: Lazius aurum arte liquefactum, alimentum præbuiſſe: Libauius pulueres, & ramenta ex lapide Gagate. Sed fruſtra viri magni laboratis, atque ingenium torquetis. Illud nec factum eſt vnquam, nec fieri potuit. Quos licet, contradicendi ſtudio, impugnet Licetus, ſolens argutatur. Exiſtimat enim potuiſſe dari materiam, & ignem æquali temperamento, vt non niſi diutiſſime conſumi potuerit poſt longa ſeculorum ſpatia. Itaut neque exhalaret materia, & fortiſſime reſiſteret igni, neque ignis materiam conſumeret, ſed ignem materia veluti compede contineret, ne ad ſupera conuexa euolaret. Sed quænam, & qualis iſta materia eſſet ignorari, quia deperdita ſit. Quæ quoniam, licet non tanti eſſet, Areſius refutauit, & exploſit, nos interim inani labore ſuperſedebimus.

Nam ſi id vnquam factum fuiſſet, aut mirabile hoc artifi-

cium

cium veteribus innotuiſſet, vſuſque promiſcui fuiſſet, quis credat, ex innumeris Græcis, ac Latinis Scriptoribus, ne vnum quidem fuiſſe, qui huius miraculi mentionem, vel in tranſcurſu faceret, nec eius volam, ac veſtigium apud quenquam extare? Sane, vt idem Areſius obſeruat, Plutarchus rerum Romanarum diligentiſſimus inueſtigator, lucernam illam in templo Ammonis, integrum annum arſiſſe, cum ſequenti minus olei conſumeretur, pro re valde admiranda commemorat, eiuſque cauſam anxie perquirit. Quæ eſt iſta, ſumme Vir, philoſophia? Lucernæ Sepulchrales, ducentos, quingentos, duo annorum milia ineſtinctum lumen ſeruabant, tu quia Ammonia lampas, cum ſolis curſu perennat, miraculo adſcribis? Addit Areſius Ariſtotelem, cum ignis, eiuſque nutritionis crebram mentionem faciat, ſuper re tanta, ne verbum quidem poſuiſse.

Quid Plinius, cuius vel in minimis naturæ partibus curioſa felicitas miraculo eſt, qui integrum caput de rerum inuentoribus conficit, quod eſt Libri ſexti LVI. vbi inuenta quæque ſuis auctoribus, pene nimia, ac minuta diligentia aſſignat, hoc omnium maxime admirabile, & naturæ, captum ſupergreſsum, prætermiſit? Ac ne quis dicat rem vulgaris, ac promiſcui vſus omiſsam, ille fere nonniſi rerum communium, & notiſſimarum auctores exequitur. Quis emere, ac vendere inſtituerit, quis molere & panem conficere. Quis domos conſtruere: imo quis forcipem, marculum, incudem, ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, tornum, clauem. Quis ignem è ſilice excutere, eundem ſeruare in ferula, & dicere prætermiſerit, ignem in ſepulchris præſtare perpetuum, & vt ſic dicam æternum? Quodque inuentorum non optimum videtur, quis vinum aqua miſcere. Quis oleum commune, & trapetas, eodem exprimendo, eum, qui oleum mortuorum, æternæ lucis fomitem, opere Dijs ipſis inuidioſo excogitauit, debita gloria maligne fraudauerit?

Cur D. Auguſtinus, cuius æuo nondum illud artificium intercidiſſe credibile eſt, illud dæmonum artibus adſcribit? Cur Sacerdotes qui annui luminis durationem iactabant, regeri

Digitized by Google

ipſis poſſe ignorabant, in ſepulchris tot ſeculorum miraculum?

Reſpondet Licetus, hoc artificium caſu inuentum eſſe, ſicut bombardæ, & vitri flexilis, ac ductilis, & poſtea deperditum. Hoc dicit ſolum, non probat. Quod ſi concedamus, nihil ad rem pertinet. Nam quod ait, perpetui luminis mentionem extare apud Strabonem, cuius verba ſunt Lib. IX. *Templum Mineruæ, & vetuſta Poliadis ædes, in qua ſemper ardens Lucerna*. Semper ardens, eodem modo quo ignis apud Hebræos, Græcos, & Romanos ſubiecto alimento, de quo ſupra ſatis dictum eſt. Non enim ait Strabo ſine alimento duraſſe.

Addit Caſſiodorum, qui iactat factas à ſe Mechanicas lucernas, in vſum monaſteriorum, in quibus lumen non deficiebat, etſi flammis ardentibus iugiter torrerentur. Sed etſi mechanica vi ignis confici poſſit, qui & diu conſeruetur, & aliquando etiam in aquis ardeat, vt illis proditum, qui de rerum naturæ arcanis ſcripſerunt: eas tamen lucernas perpetuo ardere poſſe, nec Caſſiodoro credimus, multo minus Toſtato, ac Iacobo à Voragine, qui narrat à D. Iſidoro, duas lucernas confectas, quarum altera ad caput, altera ad pedes mortui per ducentos annos arſerint, niſi hoc Dei miraculum fuit. Et à nouitijs iſtis, nec magnæ fidei Scriptoribus, notum veteribus perpetui luminis artificium, arguere velle, eſt cum ratione deſipere.

Nam ſi id artificium veteribus innotuiſſet, parandi ignis, qui perpetuo ſine fomitis adiectione duraret, cur Hebræi, quum ignem perpetuo ardentem in altari ad ſacrificia ſeruarent, ſi forte, vel cuſtodis incuria, vel alio caſu, ob alimenti defectum, extinctus eſſet, non ex igne prophano, ſed flamma precibus à Cœlo impetrata, victimas adolebant? Quid opus ea cuſtodia, quid ignis refectione? Nam quid per ignem perpetuum intelligi debeat manifeſtum eſt ex Leuitici Cap. VI. *Ignis autem in altari ſemper ardebit, quem nutriet Sacerdos, ſubijciens ligna mane, per ſingulos dies, & impoſito holocauſto deſuper adipes adolebit pacificorum. Ignis eſt iſte perpetuus, qui nunquam deficiet in altari*. En qualis ignis perpetuus, qualis

ſcilicet,

ſcilicet, Athenis, Delphis, & Romæ apud Veſtales, perpetuo ſcilicet nutritu, ac fomitis adiectione. Nam rationes quas Licetus adducit, cur Iudæi, etſi non ignorauerint modum conficiendi ignis perpetui ſine nutrimento, illum tamen propter metum Idololatriæ quia communis eſſet Ethnicis, non adhibuerint, eæ inquam rationes ſtipula leuiores ſunt, & dummodo aliquid obiectis reponat, rectum ſit, an ſecus, nihil penſi facit.

Sed ignota ars illa Iudæis fuerit, quid Romani, cur miſeras Veſtales Virgines nobiliſſimas, quum ſex tantum eſſent, ſingulis noctibus ſingulas, per vices vigilare cogebant, vt illæ Romani Imperij excubiæ, vigiles eſſent, quod ſi aliqua non ſatis ſomni inſidias cauiſſet, & interim, ignis expiraſſet, de tenella cute pœnam Pontifici dabat? Nam de commentitia lucerna ſatis ſupra diximus.

Præterea lex Mæuia. D. de Manum. Teſtam. hæc habet: *Mæuia decedens ſeruis ſuis Sacco, & Eutychiæ, & Irenæ ancillæ meæ, omnes ſub hac conditione liberi ſunto, vt monumento meo alternis menſibus lucernam accendant, & ſolemnia mortis peragant. Quæro, cum aſſidue monumento Mæuiæ, Saccus, & Eutychia, & Irene non adſint, an liberi eſſe poſſint?* Eadem ferme habentur Baſilicon XLVIII. C. III. Quod cum negare non poſſet Licetus, eo confugit vt dicat, fuiſſe quidem ab aliquibus hunc morem renouandi lucernas vſitatum, ſed alios nobiliores, & ditiores perpetuo lumine ſepulchra illuſtraſſe. Sed quid opus erat Orcina libertate, menſtruum ſeruorum officium redimere renouandi Lucernas in monumentis, ſi ars vulgata erat, qua lucerna mortualis perpetuo fulgore viuebat?

Sed quod caput eſt, hunc morem ſtatuendi lucernas in ſepulchris, non eſſe ita antiquum, vt iſti credunt perſuaſum habeo, nec niſi poſt multa ſecula, ſcilicet poſtquam cadauera cremari deſierunt, inuectum. Quod vt clarius intelligatur, paulo ſupra repetenda ſunt, quæ de ratione ſepulchrorum à viris doctiſſimis tradita ſunt. Duplex populorum, ac gentium, circa mortalitatis ſuprema mos, atque officium fuit.

Nam

Nam pars maior nationum, Ægyptij, Hebræi, Græci, ac reliquæ ferme gentes cadauera condebant, hoc eſt terræ mandabant, ſiue aggeſta humo contumulabant. Soli Romani, mortuorum corpora cremabant (quanquam, & vetuſtiſſimos Græcorum id feciſſe ex Homero apparet) Romani inquam poſtquam rogi incendio cadauera confecerant, reliquias, hoc eſt cinerem, atque oſſium fragmina è rogo lecta, in vrnam conijciebant, lapide ſupra tumulum erecto qui cippus dicebatur.

Quæ res indicare videtur, quandiu hic mos viguerit, nullum lucernis locum eſſe potuiſſe. Nullæ enim ſpeluncæ ſubterraneæ, cryptæ, cauernæ, ſiue hypogæa fuere, qualia noſtra ſunt, & fuere monumenta earum gentium, quæ corpora condebant, non cremabant. Quam cauſam fuiſſe puto, quod nullus veterum ſcriptorum lucernarum ſepulchralinm meminerit. Niſi quod Dio in Domitiano, cum feralem ludum commemorat, quo ille conuiuas excepit, ait. *Ac primum omnium iuxta vnumquemque columnam collocat, (ϛήλην ταφροειδῆ, cippum ſepulchralem) in qua nomen eius ſcriptum erat, pendebatque de ea Lychnuchus parvus, vt aſſolet in monumentis.* Sed ille Lychnuchus non in monumento erat, verum de cippo pendebat.

Nullæ cryptæ, ſpeluncæ, & concamerationes, ſed vrnæ terra obrutæ, & ita nullus lucernis locus. Dicent lucernas intra ipſas vrnas collocatas fuiſſe. Sed quomodo vrnarum figuram ignorare poſſunt, cum tot hodie in oculos incurrant, & effodiantur quotidie? Scilicet Vrna, erat vas ferme fictile, oblongum, corpore rotundo, collo procero, anguſto, ac fiſtulatim porrecto, adiectis hinc inde anſis. Ita intra os, collumque gracile inſeri lucerna non potuit; & inclinata diuinum illum humorem effudiſſet. Sed fuerit os, gutturque latum, & quantævis lucernæ capax, ſitus ipſe, & collocatio vrnarum, totum hoc commentum, de lucernis intra vrnam conditis, deſtruit. Quandoquidem ſatis conſtat, vrnas cinerum inuerſas hoc eſt ore prono, & in terram inclinato (quæcunque cauſa illa fuerit, nam me hactenus latuit) fundo ſupino, atque ſurſum verſo, collocatas fuiſſe. Hoc nos ſæpe hic, & in patria

obſer-

obſeruauimus, & plurimis alijs obſeruatum non dubito. Imo ferme vrnæ iſtæ tam denſe conſtipatæ ſunt, vt moueri loco, & effodi non poſſint, niſi aliquæ frangantur. Ergo neque intra vrnam, neque extra lucernis locus eſſe potuit. Et ideo quandiu corpora cremata hoc officium prælucendi mortuis veteribus incognitum.

Sed quoniam à viris fide dignis accepi, ſæpe cum vrnis etiam lucernas erutas, credibile eſt, pauperum ſepulchra, & miſeræ plebis polyandria congeſtas hoc modo, ſtipataſque vrnas habuiſſe, ceterum nobilium, & ditiorum monumenta ita cõſtructa, vt cellæ ſubterraneæ fuerint, & loculi collocandis vrnis, præcipuę in gentis, aut familiæ monumentis, atque ita etiam lucernis locum eſſe potuiſſe, neque tamen inde ſequitur eas perpetuo arſiſſe.

Ceterum quando nam cadauera cremari deſierint, & hypogæa, & conditoria Græcorum more inuenta ſint, & propterea frequentior lucernarum vſus, incertum eſt. Quanquam viri docti id ſub extrema Antoninorum tempora factum coniiciant, quibus non repugnauerim. Cur autem is mos ſenſim abolitus ſit, ſi licet in tanta obſcuritate diuinare, mihi valde veriſimile videtur, non aliam cauſam fuiſſe, quam quod Chriſtiana religione inualeſcente mos ſepeliendi cadauera ab Hebræis ductus, pariter inualuerit, quos tradit Tacitus conſueuiſſe corpora condere, non cremare, idque ex inſtituto Ægyptiorum. Itaut paulatim, alterum morem cremandi expulerit: & ipſi etiam Ethnici id fecerint, vt apparet ex lucernis, Gentilitatis notas, imo fœda ac turpia argumenta præferentibus.

Nam Chriſtiani, quod ego ſciam, nunquam cadauera cremarunt. Scilicet fiducia Reſurrectionis. Apud Minutium Felicem in Octauio, Ethnicus contra Chriſtianos diſputans, & Reſurrectionem irridens, inter cetera ait. *Inde videlicet, & execrantur rogos, & damnant ignium ſepulturas: quaſi non omne corpus, etſi flammis ſubtrahatur, annis tamen, & ætatibus in terram reſoluatur: nec interſit, vtrum feræ diripiant, an maria conſumant, an humus contegat, an flamma ſubducat:*

quum

quum cadaueribus omnis ſepultura, ſi ſentiunt, pœna ſit: ſi non ſentiunt, ipſa conficiendi celeritate, medicina. Sed ante Minutium Tertullianus de Reſurect. cum tangit Ethnicorum ſuperſtitionem, qui mortuis cibos deferebant. *At ego*, inquit, *magis ridebo vulgus, tunc quoque cum ipſos defunctos atrociſſime exurit, quos poſtmodum guloſiſſime nutrit.* Quorum neutrum Chriſtiani faciebant. Quæ ſatis indicant, etiam poſt Antoninos ab Ethnicis cremata cadauera, nam vterque ſcriptor eorum æuo inferior fuit.

Ex eadem Reſurrectionis ſpe conditis cadaueribus vnguenta, & odores liberaliſſime impendebant, vt diutius integra ſeruarentur. Vt non falſo Tertul. in Apolog. iactauerit. *Si Arabiæ querantur, ſciant Sabæi pluris, & carius merces ſuas Chriſtianis ſepeliendis profligari, quam Dijs fumigandis.* Hoc eſt plus odoramentorum à Chriſtianis in illa paupertate prodigi conſueuiſſe, quam ab Ethnicis. Scilicet Ethnici duobus digitulis paucas thuris glebulas Dijs numerabant: Chriſtiani plena manu, & ſinu caſiam, & cinnama effundebant, ſumptibuſque funerum Arabias, & Sabæos exhauriebant.

Futuræ inquam Reſurrectionis fiducia. Cum enim incertus eſſet, ſupremi Iudicis aduentus, ipſis Eccleſiæ incunabulis non longe abfore ſummum diem credebant, atque ita omnia faciebant, vt breui excitandas mortales exuuias à tabe præſtarent immunes. Et ideo aiebat ille apud Minutium, Chriſtianos, qui in totum vnguenta abdicauerant, ea ſolis funeribus reſeruaſſe.

Me autem in hac ſententia plane confirmat D. Auguſt. de Ciuit. Lib. 1. Cap. XIII. vbi de officio circa ſuprema diſputat, inter cetera, ait. *Ipſe quoque Dominus die tertio reſurrecturus, religioſæ mulieris bonum opus prædicat, prædicandumque commendat, quod vnguentum pretioſum ſuper membra eius effuderit, atque hoc ad eum ſepeliendum fecerit. Et laudabiliter commemorantur in Euangelio, qui corpus cum de Cruce acceptum diligenter, atque honorifice vngendum, ſepeliendumque curarunt. Verum iſtæ auctoritates non hoc admonent, quod inſit vllus cadaueribus ſenſus: ſed ad Dei prouidentiam, cui placent*

etiam

etiam talia pietatis officia, corpora quoque mortuorum pertinere ſignificant, propter fidem reſurrectionis adſtruendam.

Prudentius quoque hymno in exequijs defunctorum, cum Reſurrectionis ſpem feciſſet.

Nam quod requieſcere corpus
Vacuum ſine mente videmus
Spatium breue reſtat, vt alti
Repetat collegia ſenſus
Venient cito ſecula, cum iam
Socius calor oſſa reuiſat
Animatuſque ſanguine viuo
Habitacula priſtina geſtet.

Futurum enim, vt pigra cadauera, quæ tumulis putrefacta iacebant, priores animas reciperent, ſubijcit.

Hinc maxima cura ſepulchris
Impenditur, hinc reſolutos
Honor vltimus accipit artus
Et funeris ambitus ornat
Candore nitentia claro.
Prætendere lintea mos eſt
Aſperſaque myrrha Sabæo
Corpus medicamine ſeruat.

Et infra.

Nos tecta fouebimus oſſa
Violis, & fronde frequenti
Titulumque, & frigida ſaxa
Liquido ſpargemus odore.

Sed clarius in hymno S. S. Fructuoſi, Augurij, & Eulogij qui viuicomburio Martyrium expleuerant.

Tum de corporibus ſacris fauillæ
Et perfuſa mero leguntur oſſa
Quæ raptim ſibi quiſque vindicabat.
Fratrum, tantus amor domum referre
Sanctorum cinerum dicata dona
Aut geſtare ſinu fidele pignus,
Sed ne reliquias reſuſcitandas

Et mox cum Domino ſimul futuras
Diſcretis loca diuidant ſepulchris
Cernuntur niueis ſtolis amicti
Mandant reſtitui, cauoque claudi
Mixtim marmore, puluerem ſacrandum.

Vt ſcilicet facilius collecta in vnum fragmina, vitæ reſtitui poſsent; quod non minus mirabile eſt, quam oſſa bibulamque fauillam, Ethnicorum more, mero perfuſas.

Sed vt à diuerticulo repetatur Oratio, ſublato more cadauera cremandi, & noua ſepeliendi ratione inducta, ſiue intra arcas lapideas, & cavum marmor, loculoſque ligneos, ſoliaque, & alueos corpora conderentur, ſiue in ſpecubus, cellis, & cryptis ſubterraneis collocarentur, locus fuit apponendi lucernas defunctis.

Quod pertinet ad arcas lapideas, & loculos clauſos, atque anguſtos, vix video, quomodo lucernæ exiguo tempore, ne dicam longiſſimo intra illas anguſtias excluſo aere, ardere potuerint. Quis enim neſcit omne lumen, ac flammam perſpiratione, & ventilatione aeris indigere, ſecus illico extingui. Obuium eſt experimentum. Candela, aut Lychnus ardens intra vas vitreum claudatur, ita obturatum, vt aer permeare non poſſit, illico expirabit, ipſoque alimento obruetur. Itaque vanitatis manifeſtus in Neſidea lucerna intra phialam ardente Io: Baptiſta Porta. Reſpondet Licetus id euenire, ſi materia facile diſſipetur in fumum, & exhalationem, quæ lumen obruat: ſecus in materia, quæ nullam, aut exiguam exhalationem fundat. Sed quænam eſt iſta materia, & cur tanti nominis philoſophus, tandiu nobis experimentnm inuidet? Addit, per latentes terræ meatus, aerem ſpiraſſe, & vrnas vndique poris peruias, ac perflabiles fuiſſe: item monumenta marmorea, rimis, & commiſſuris aditum aeri aperuiſſe.

Quod ad vrnas attinet, primum terræ aggeſtu obrutas diximus, & ſi in loco vacuo fuiſſent, tam denſa ac ſolida materia fuerunt, vt poſt tot ſecula, veluti æneæ, ipſo tinnitu videantur. Etiam monumenta marmorea, cum initio ſtatuerentur, bene compacta, & commiſſa fuiſſe, vt aer facile penetrare non

poſſet,

poſſet, credi par eſt. Decurſu deinde temporum, atque annorum iniuria, tum caprifico diſcuſſa, at diffiſſa, tum demum ventis, ac tempeſtatibus peruia, cum lucernæ alimento præfocatæ, diluxiſſent.

Præter hæc omnia, iſta luminis perpetuitas, aut ab oleo, aut ab elychnio fuit. Si ab oleo, cur pleræque lucernæ apertis ſepulchris, & immiſſo aere illico extinguebantur? Non enim oleo, ſed flammæ contrarius eſt aer, neque mitis, ac placida aura, ſed flatus, ac ventus, quæ ſi abſint, tandiu durat lumen, quandiu alimentum non deficit. Cur igitur Pallantea lucerna, non modo ab aere tuta fuit, ſed flatu, pulueriſque iniectu inuictum lumen ſeruauit, nec niſi ſuffoſſa interire potuit? Ex quo ſequeretur, diuerſa olei incombuſtibilis genera fuiſſe, & aliud ab inimico aere mortem metuiſſe, aliud etiam ventorum minas contempſiſſe.

Quod ad elychnium pertinet, Licetus exiſtimat, eo lucernas caruiſſe, leui admodum coniectura, quia nulla vnquam reperta fuerint. Quod accidere potuit, quia igne, aut ætate conſumpta fuerint. Quanquam Viues à ſe non pauca viſa teſtatus eſt. Quod ſi fuerit elychnium, putat ex amianto, aut lino asbeſto confectum. Vtrumque expendamus. Non enim lucernas caruiſſe elychnio illud euincit, quod quamuis caphura, naphta, & id genus materia ſine elychnio ardeant, præterquam quod conſumpta materia, ignis extinguitur, intelligi non poteſt, quo pacto accendi, & extra lucernam ardere ignis potuerit, niſi aliquo filamento conceptus, quod eſſet olei vehiculum. Niſi quis dicat Lucernæ ſepulchro abditnm flammam cæco lumine torpuiſſe. Deinde ad quid exiguum illud foramen lucernarum omnium roſtro adſtitutum, niſi immitendæ papyro, & exerendo lumini?

Quod vero elychnium illud ex amianto, & lino asbeſto fuerit, difficultate non caret. Nam ſi elychnium incombuſtibile fuit, nihil opus oleo futurum: ſemel enim concepta flamma, cum filamentum extingui non poſſet, perpetuo arſiſſet. Sed næ iſti lini asbeſti naturam parum intelligere videntur. Quod inde appellatum, quod igne confici, & conſumi non

poſſit. Nam licet asbeſtum inextinctum ſignificet, & asbeſtinum, inextinguibile, impropria tamen locutio eſt: Alioquin linum hoc ſemel concepto igne perpetuo arſiſſet, cum ignis extingui non poſſet. Sed asbeſtum, eſt quod igne confici, ac deſtrui non poteſt, & tranſlate, mori, & extingui, vt ea vox ad linum, & non ad ignem referatur. Aliud enim eſt ignem, aliud linum igni extingui, ideſt conſumi non poſſe.

Hinc alias eorum opinionem reiecimus, qui crediderunt, Romanos, cum cadauera cremarentur, ad ſeparandos corporis cineres à fauilla rogi, huiuſmodi lintea asbeſtina adhibuiſſe. Refutauimus inquam auctoritate Plinij, qui Lib. XIX. Cap. I. ait hoc à ſolis Regibus factum, ob pretium & raritatem eiuſdem lini. *Regum inde*, inquit, *funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere*. Quod ſi ignis, tunicis illis conceptus, inextinguibilis fuiſſet, tunicæ æternum arſiſſent, neque vltra rogi incendio opus. Satis enim fuiſſet intra linteum perpetuo ardens corpora conieciſſe.

Recte igitur Plinius Græcam vocem asbeſtum ita reddidit: *Inuentum eſt etiam iam, quod ignibus non abſumeretur*: hoc eſt quod ignis non conficeret, & extingueret. Subijcit, *Viuum id vocant* (cui ignis mortem inferre non poteſt) *ardenteſque in focis conuiuiorum, ex eo vidimus mappas, ſordibus exuſtis ſplendeſcentes igni magis, quam poſſent, aquis*. Ergo ardebat hoc linum. Ita verò, ſed quandiu igni pabulum ſuppetebat, oleum, ius, pingue, atque huiuſmodi alimentum, quod ſordium nomine Plinius complexus eſt, igniſque tandiu durabat, quandiu conficiebantur ſordes, illudque oleoſum, ac iurulentum flamma depaſcebat, atque ita exuſtis maculis, intacto linteo, candidiores, ſiue ſplendidiores mappæ nitebant, quam ſi lymphis elotæ fuiſſent.

Illud ergo miraculo erat, quod ſi ex lino communi lintea fuiſſent, ea cum ſordibus ignis abſumpſiſſet: nouo hoc inuento, cum ſordes lambens flamma emaculaſſet, viuente lino, ignis moriebatur. Ex quo apparet, etiam illas Regum tunicas funebres in rogo arſiſſe, quandiu ſtillantis corporis tabes, ac ſanies igni alimoniam ſuppeditabat, indomita lini natura,

eà deficiente, & ignem defeciſſe. Si ignis exſtingui non potuiſſet, vt vox ipſa notare videtur, quomodo mappæ illæ texi, atque impune tractari potuiſſent, & ad vſum reuocari?

Videtur tamen Plinius indicare linum illud perpetuo arſiſſe, cum infra ait. *Naſcitur in deſertis aduſtiſque Sole Indiæ: vbi non cadunt imbres, inter diras ſerpentes, aſſueſcitque viuere ardendo: rarum inuentu, difficile textu propter breuitatem.* Quid eſt enim *aſſueſcit viuere ardendo*? Si enim vixiſſet ardendo, & ab incendio, ſicut Bacchus à matris rogo, cunabula ſortitum eſſet, quomodo legi, atque euelli, quomodo in fila deduci, texi, & reliquis vſibus aptari potuiſſet? Sed magni Scriptoris acumen in eo eſt, quod cum in Indiæ deſertis Sole aduſtis naſcatur, vbi nunquam cadunt imbres, linum illud olim inter flammas victurum, aſſueſcere in illis ſolitudinum incendijs viuere ardendo, hoc eſt ignem pati, & ardore, quo ibi cuncta conflagrant, non confici, ſiue non mori: hoc enim vox *Viuere* ſignificat: & ideo Aſbeſtum dictum, quod igne extingui, ſiue conſumi non poſſit: non autem, quod ignis ipſi adhærens, eſſet inextinctus, quæ vox cadit in linum, nequaquam in ignem.

Ex his igitur, falli eos manifeſto apparet, qui ideo elychnium aſbeſtinum fuiſſe crediderunt, quod ſemel concepta flamma nunquam extingueretur. Nam ſi ita ſine oleo arſiſſet, adhuc lucernæ illæ mortuorum viuerent. Tandiu igitur flamma durabat, quandiu alimentum, vt vis tota ab oleo fuerit, non ab elychnio, aut ab vtroque, niſi vtrumque, horum ſententia fuit immortale. Saltem ſi aſbeſtina fuiſſent elychnia, in omnibus, aut plurimis reperta fuiſſent, flammis illibata, quod præter Ludouicum Viuem, nemo vidit, aut prodidit. Quod de aſbeſto, idem de Amianto dicendum, qui vt ait Plinius *lapis eſt; alumini ſimilis, nihilque igni deperdit*, ideſt & ipſe aſbeſtos eſt. Quanquam Plutarchus ait ætate ſua, hanc lapidis virtutem euanuiſſe. Ex his etiam ſuſpecta Pauſaniæ narratio de lucerna annum ardente, ob funiculum Carpaſium. Tota igitur vis in oleo æterno, quod an fieri humana arte potuerit, cum iſtis Philoſophis non diſputo: ſed nunquam factum,

ctum, ſatis aperte hactenus comprobatum credo. Itaque finem faciam, ſi antequam extremæ fatalis lychni reliquiæ diſflantur, vnum adiecero, cur iſtæ lucernæ, non diu arſuræ, illis ſepulchrorum oculi, breui claudendi, mortuis apponerentur.

Licetus duas affert cauſas. Alteram moralem, ſiue Politicam, vt ipſe appellat. Nempe in ſignum nobilitatis: quod nonniſi è Nobilium ſepulchris huiuſmi lucernæ eruantur. Sed quis hoc affirmare auſit? Nam ſi vulgaris erat illa perpetui luminis conficiendi ratio, qua lege, aut more, ſoli Nobiles lumen illud ſibi vendicarunt, & miſeros plebeios his ſacris arcuerunt? Si ob rei pretium, ſaltem de plebe diuites, hoc, ceteris funerum ſumptibus adderent. Quod vero addit, Veſtalibus, cum viuæ defoderentur, ideo appoſitam lucernam ardentem, quod eſſent nobiliſſimæ, etiam hoc præter rationem eſt. Nam fortaſſe (cauſa enim in occulto eſt) cum etiam cibi ijſdem apponerentur, vt ait Plutarchus, ad illas nouiſſimas epulas, lumine opus fuit: ſiue vt pœnam crudeliſſimam oculis vſurparent, & morti ſuæ intereſſent: aut demum viuentibus & mortuis eadem lucerna, ferali officio famularetur. Quidquid ſit, quale hoc nobilitatis ſignum occultum, & latens? Signa ſunt exteriores notæ, & rei occultæ indicia. Quomodo autem abdita monumento lucerna, poterat defuncti nobilitatem teſtari? Non minus latens ſignum, quam circumſectio Iudæorum. Numquid aperienda fuere ſepulchra, ac Manes inquietaudi, rimandæ mortuorum nobilitati, vt inſpici poſſet, vtrum lucernæ nobilium imagines fumoſiores redderent, an terræ filij hoc honore ſpoliati, tumuli noctem durius ferrent? Satis ex ipſa Inſcriptione, & mortis carmine, gentiſque titulo nobilitas apparebat.

Alteram huius inſtituti cauſam Phyſicam melius omiſiſſet. Quod quum Ethnici ſuperſtitioſi crederent, defunctorum animas, vmbras, ſimulachra, in ſepulchro cum cadaueribus verſari, ideo ardentes perpetuo lucernas ibidem poſitas, ne miſellæ animulæ, frigidulæ, nudulæ, iacerent in tenebris, quas tantopere etiam viui infantes perhorreſcunt. O rem iucundam!

dam! Quis autem ſenſus animabus, vbi oculi, aures, vnde metus tenebrarum? Dulces næniæ, & lugentium puerorum oblectamina.

Iacobonus in appendice ad Fonteium exiſtimat id factum in ſignum immortalitatis, item grati animi aduerſus Manes. Foxius Liceto præiuit, ſcilicet morem inde ortum, vt oſtenderent animas eandem ſedem incolere. Ne igitur anima, quum exuvias ſuas oſculari vellet, aberraret, & vnam partem pro altera ſuauiaretur, teſte lucerna, micante, ac lucida opus fuit, ne cum vetus hoſpitium reuiſere cuperet, poſtico ingrederetur.

Mihi Iacoboni opinio, donec meliora ſuccurrant, non ita abſurda videtur, in ſignum animæ immortalis, ſi tamen hoc Ethnici homines credebant. De Chriſtianis non dubitauerim, etiamſi lumen non eſſet perpetuum, ſymbolum quoddam & imaginem lucis illius, quam vita functis rite, ſolemni carmine adprecamur. *Et lux perpetua luceat eis*. Siue in honorem defuncti, & ideo aiebat Auguſtus, Maſgabæ tumulum facibus honoratum. Fuerit igitur apud Ethnicos genus expiationis, cuius ex Athenæo mentionem ſupra fecimus, cum cerei ad tumulos accenderentur menſe Februario. Apud Chriſtianos, etiam extra tumulum, ſolemnis ritus, ac pietatis officium, æternæ, beatæ lucis argumentum.

Et hæc de veterum Lucernis nimis fortaſſe multa. Itaque manum de tabula, ne vos, Auditores optimi, tot olfeciſse Lucernas, tetramque fuliginem bibiſſe tædeat, ac pigeat; & hæc noſtra, olere Lucernam, & lecythum aliquis nobis obijciat.

FINIS.

Digitized by Google

IN ANALECTIS
DE RE VESTIARIA
Rerum & Verborum Index locupletiſsimus.

A

ABolla non fuit veſtis militaris. Pag. 22
pallium philoſophicum. 24
purpurea Criſpini apud Martialem. 25
Abolla, philoſophorum Cynicorum amictus. 150
pro communi pallio accipitur. ibid.
Accincti, & ſuccincti qui. 26
Accinctus, incinctus, procinctus, cinctus, circumcinctus, eadem res. 146
Ἁλουργὶς, Thalaſſina veſtis, ſicut purpura. 35
A coccineis diſtincta, Artemidoro. ibid.
Ἁλουργίδες, veſtes purpureæ, non conchyliatæ. ibid.
Ἁλουργὸν vnde. 36
Almutiæ quid. 57
Armitiæ, ab Armis. ibid.
Ambitum togæ retrahere, quid apud Tertullianum. 135
Amictus candens quid, Statio. 65
Amiculum, genus veſtis ſuperindutum. ibid.
Ἀμπεχόνιον, Heſych. pallium, palla muliebris. ibid.
Annuli non modò, ſed anguſta purpura, ſecundum ordinem a plebe diſtinxerunt. 33
Plinij locus explicatus. ib.
non diſtinguebant Senatum ab Equite; ſed tunica latior. ib.
diſtinguebant Equites à plebe. ibid.
Aureorum, plebi, & mancipiis vſus interdictus. ibid.
Anguſticlauij nulli, niſi Equites. 69
Apex, apica, apeca, beca, quid? vide Beca. 56
Sacerdotum Flaminum inſigne. ibid.
In aſtragalis nobilitas, de Herode. 116
Auguſtus, die togæ virilis laticlauiam ſumſit. 66
poſt Togam virilem Patricius factus. 67

B

BAlnearis veſtis. 79
Beca quid. 56
Buxa inſpirata, quid, Statio. 153

C

CAlaſiris, laticlauia tunica, ſoli Heſychio. 74
Linea, Ariſtophani, & Herodoto. ibid.
Calcei cum toga ſumpti. 78
Cum eadem deponebantur. ib.
Calcei vncinati quare ſic dicti. 104
Scaliger notatus. ibid.
Nigri Senatorum inſigne, Horatij locus adductus. 106
Calcei mullei non ijdem cum Tu-

ſcis. ibid.
Salmaſius notatus. ibid.
Calcei rubri Imperatorum Byzantinorum, non fuere ſimiles cothurnis Regum Albanorum. 110
Rubenius notatus. ibid.
Inter Regum calceos, & mulleos Magiſtratuum, quod diſcrimen. ibid.
Calcei patricij non habuerunt quatuor corrigias. 113
In calceis fuere ligulæ, ſeu vincula. ib.
Calcei Senatorij, longiores, ſeu altiores. 114
Calceus totus niger. 116
Calcei coccini à patricijs, nonniſi in Magiſtratu geſtati. ibid.
Calceis albis vſi ſunt ceteri, præter Senatores. 117
Martialis explicatus. ibid.
In Calceo Senatorio duplex corrigia. 118
Calcei Senatorij quomodo à plebeis diſtincti. ibi.
Caliga de genere crepidarum, ſolearum, & ſandaliorum, quibus intecta ſuperior pars pedis. 109
Caligæ Gallieni, vincula gemmata habuerunt. ibid.
Campagi, & caligæ non omninò fuere ſimiles. 120
Vtrumque militare calceamentum. ibid.
Caliga gregariorum, Campagus, Ducum, & Imperatorum. ibid.
ab ijſdem in pace vſurpatus. ib.
Quod inter ea diſcrimen. ib.
Campagi Imperatorij, inferiori æuo, à caligis colore diuerſi. ib.
Non fuere idem calceamentum cum mulleis patriciorum, contra Salmaſium. 121
Campagi omnibus Clericis conceſſi à Conſtantino, non ſolis Diaconis. 123
Campagus quid. ibid.
Campagi, quare reticuli à Gallieno appellati. ib.
Campagi originatio. ibid.
Candys, quid, Polluci. ibid.
Capitium, pectoris tegumentum. 21
Cappagia quid, Ioanni Antiocheni. ib.
Caputium, orariū, addito capitis integumento, inſtar cuculli, inſigne olim Rectoris Academiæ Patauinæ. 56
Καρπωτοί quid. ib.
Caracallus vnde. ib.
Tunicæ in formam Thoracis, Dioni. ibid.
Barbaricæ tunicæ manicatæ. ib.
Caracallæ à penulis diuerſæ. 20
Caſula ſiue planeta, diuerſa à colobio. 109
Charonaria. 71
Lex Codicis Theodoſ. explicata. ib.
Chlamydem cum trabea malè cōfundit Rubenius. 9
Aperta, Græco more. 10
In poculis, quid. 12
In veſtibus notæ purpureæ. ib.
Regum, circundatæ limbo. 16
Chlamydibus, nec vlli alij Romanæ veſti, præter tunicam, claui additi. 18
Chlamys pro toga à Conſulibus ſuſta.

ſumpta æuo Anaſtaſij. 62
Chlamys, veſtis ſuperior, fibulis nexa. 87
Chlamydes communes apertæ. 129
Macedonicæ, rotundæ, & clauſæ. ib.
Ammonij locus adductus. ib.
Macedonica, fibula nectenda in ſuperiori parte. 129
Chlamys Macedonica, vt differat à toga. 131
Pompeius chlamyde Alexandri Magni amictus triumphauit. ib.
Χρυσοκόκκινος quid. ib.
Χρυσοπράσινος quid. ib.
Chryſoclauatica quid, apud Anaſtaſium. 99
Chryſoclauus non erat picturæ ſpecies. 100
Cibus meridianus, quid. 75
Cincuti Cethegi, quid, Horatio. 47
Cinctus, & præcinctus togæ, idē. 143
Cirri, Fimbriæ. ib.
Citharœdi in ſtola, & chlamyde. 91
Varronis locus adductus. ib.
Neronis habitus citharœdicus. 93
Claui inſuti ad pectus. 1
de iiſdem Marcellini locus explicatus. 4
purpuræ ſegmenta oblonga. ib.
Quadrata, ſiue rotunda. 5
Claui non additi in poſteriore tunicæ parte. ib.
Tunicæ intexti, & inſuti. 9
Non decollo demiſſi. ib.
Claui non ſunt virgulæ purpuræ, zonæ, aut tramites. 31
Nulli claui in calceis Vrbanis, ſed in ſolis caligis militaribus, ferrei. 73
Coccum, ſiue granum, purpura terreſtris. 149
Coccinus color qualis. ib.
Coccone, Venetis quid. 6
Colobiũ, tunica ſine manicis. 55
Colobia Monachorũ, & Presbyterorũ, purpura clauata. 83
Non penitus ſine manicis, ſed curtis, cubito tenus. 84
Colobium totum corpus ad medium tegebat. ib.
Lato, an angusto clauo ornatũ, adhuc dubium. 85
Senatorium ab equeſtri clauo diſtinctum. ib.
In Colobio Sacerdotes, & Presbyteri non habuerunt latum clauum inſtar crucis. 86
Tertulliani locus explicatus. ib.
Compedes aureæ Matronarum, vide Periſcelia. ib.
Argenteæ plebeiarum. ib.
Conchylium, purpuræ ſpecies minoris pretij. 55
Conchylia, ſpecies purpuræ ex minoribus conchis. 36
Corrigiarum inflexio quid, apud Zonaram. 119
Cothurnorũ diuerſæ ſpecies. 107
Crepidæ, ſiue ſoleæ, Tyrrhenica pedum vincula. ib.
Crepidæ, & caligæ militares, non fuerunt calcei. 108
Cubicularis veſtis. 79

D

DAlmaticæ, tunicæ manuleatæ. 55
Inter Dalmaticam, & colobium nul-

nullum diſcrimen, ętate Epiphanii. 75
Caroli Dati laus. 48
Diplois, Cynicorum pallium duplex. 28
de eodem Kercoetius refellitur. ibid.
Diptychum Leodienſe, Bituricēſe, Compendienſe. 62
Aſturii. ibid.
Diſcinctus, quid. 26
Senecæ locus explicatus. ib.

E

EN ἐπιμήκη, quid, in textura tunicæ, apud Ioſephum. 44
Ἔγκλος veſtis, quid. 1
Veſtis clauata. 5
Ἐπίβλημα, pallium, ſiue amiculū. 88
Equites interdum laticlauii. 70

F

Φάρσος quid, apud Ioſephum. ib.
Faſciæ pectorales, quid. 49
Quales noſtræ interulæ. ibid.
Manicis caruerunt. ib.
Faſcia lata, & oblonga Conſulis Anaſtaſii, quid. 62
orarium eſt, non homophoriū. ibid.
Fazzoletto Italis, vnde. 54
Fibula argentea, pendendis adiecta pædagogiorum. 72
Plinii locus explicatus. ib.
Fibula, ſiue lunula calceorum, patriciatus inſigne. 150
Fibulæ Etymon. 152
Flammeum nuptiale, velum, orario non abſimile. 82
Non fuit pallium, aut amictus. ibid.
Forenſia, quid. 29
Fornix, pars ſuperior pedis ad digitos. 108

G

GAbinus cinctus quid. 133
Gamba, vnde. 122
Γραμμάτια, quid, in veſtibus. 47
Suidas citatus. ibid.
Grembiali, e Trauerſe, quid Italis. 147
Gypſati pedes Venalium. 112
Iuvenalis explicatus. ibid.

H

HIppiæ interula, quid. 46
Apuleii locus explicatus. ib.
Hyſginum, quid. 15

I

Ἱμάτιον, quid Plutarc. 11
Induere, & amicire vt differant. 87

L

LAcernæ interdum pullæ, ſiue ab vſu, & ſordibus, ſiue à Luna pulli coloris. 19
Etiam purpureæ fieri cęptæ. ib.
à penulis, colore diuerſæ. 20
De Lacernis Iſidori locus explicatus. 21
Tam milites, quam pagani iis vtebantur. ib.
Lacernæ ſub Claudio, vel togæ impoſitæ, vel eius loco ſumptæ. 24
Non ſoli Equites eas habuerunt. ib.
Lacernæ purpureæ iterum inductæ. 36
Lacernæ, eius factionis, cui quiſque addictus erat, colore ſumptæ. 32
In Lacerna, aut Lęna domi fuerunt hyeme, depoſita toga. 79
Lacerna citharœdorum. 92
Iuvenalis citatus. ib.

La-

Lacinia, veſtis ora, extrema pars flexuoſa. 137
Non ſunt πτέρυγες, ſiue alæ, contra Rubenium Plauti loci adducti. 138
Læna Flaminum non fuit picta, nec auro intexta, vt triumphantium. 151
Læna quid eſſet primus perquiſiuit Auctor. 150
Quorum veſtimētum fuerit. ib.
Inter hanc, & Abollam nullum diſcrimen, niſi quod Læna breuior, hæc fuſior. ib.
Illius vſus in conuiuijs. ib.
Flaminum purpurea, diuitum hyacinthina, Perſio. 151
Communis, non coccinea. ib.
Laticlauii nulli in Prætexta. 66
geſtati, ſumta virili Toga. ib.
Laticlauii diſcincti. ib.
Lariclauia, cum prætexta non depoſita. 67
In militia Tribuni laticlauii. 70
Leſſus quid. 27
Λευκοπαρυφὸς, quid. 46
Leuitonariū, Iſidoro, Colobium, ſine manicis. 84
Monachorum Ægyptiorum. ib.
Caſſiani locus adductus. ib.
Lineæ quid. 9
Lora patricia quid, apud Senecā. 114
Ludis Romanis, cum Prætexta intererant Senatores. 99
Luna in calceo patricio, quid. 48

M.

Mappæ purpureæ. 4
Mauortium, ſeu Maforte quid. 62
Megiſtiæ, vrbanum, ſeu forenſe pallium. 80
Μεσοπόρφυρα quid. 8
Menſæ Romanorum rotundæ, Iuuenalis notatus. 32
Cum cibis, ad variationem inferebantur. 33
Citreæ plures lautiorum. 2
Milites cincti balteo, pagani zona. ib.
Nullus Militari habitu diſcinctus, niſi ignominiæ cauſa. 26
Mullei ab vncinatis diſtincti. 105
A Mullo piſce Iſidoro. ib.
piſci Mullo nomen dederunt Plinio. ib.
Non à μύλλειν, ſeu κάμπτειν dicti, contra Salmaſium. 105
A quibus geſtabantur, & quando. ib.
Non fuere ſimiles cothurnis. ib.
Muccinia quid, Arnobio. 53

N

Nepos, Ciceroni æqualis. 150
Notæ, ſiue ſigna, pro clauis vſurpata. 9

O

Oculi orbiculi in veſtib. quid. pag. 1
Salmaſii contradictio notatur. ibid.
Operimenta hyemalia pedum nō fuerunt coactilia. 44
Caſanboni opinio non admiſſa. ib.
Orarium humeralis faſcia, ſiue lorum Imperatorum Byzantinorum, ex ſerico, auro, gemmiſque diſtinctum. 61
Nummus Thēodoſii vtraque facie id exprimens, apud Illuſtriſs. Equitem Ioannem de Lazara. 62

Ana-

Anaſtaſii, proxime ad Chlamydem accedit. ib.
Oraria, quæ. 52
Eorum ſpecies in ſtolis Diaconorum, & Sacerdotum. 57
Non à ſolis Senatoribus geſtata. 53
Theophilacti ſententia refutata. ib.
Eorum etymologia. ib.
Forma. 54
Signum fauoris in Circo. ib.
Ex lana, aut ſerico, ſacrificalis cultus pars. 55
Venetis, ſtola. ibid.
Equeſtri dignitate præditis, aureis ſegmentis diſtinctum. ib.
Magiſtratibus, ex holoſerico villoſo coccineo, auro quādoque intextum. ib.
Doctorum qualia. ibid.
Diaconorum, & Sacerdotum vtrique humero impoſitum, in pectus deſcendens inſtar crucis. 57
Nunc penulæ ſubiectum, olim ipſi ſuperimpoſitum. ib.
Orarium, addito capitis integumento, Caputium dictum. Vide Caputium. ib.
Orarium vetitum Subdiaconis. 56
Orario inſignes Archiepiſcopi, & Epiſcopi. ib.
Epiſcoporum, peculiaris formæ, Caſaubono. ib.
Archiepiſcoporum pallium. ib.
Faſciæ. ib.
Ex lino mappulæ, & muccinia, aut manu geſtata, aut ſiniſtro brachio ſuſpenſa. 58
Eorum vſus. ib.

P

Palla, muliebre pallium. 86
Veſtis exterior, ſtolę impoſita. ib.
Seruii, Nonii, & Horatii loci adducti. ib.
Pallia ex lana, Pepla ex lino. 87
In pallio nulla fibula. ib.
Pallium, hodie non Epiſcoporum, ſed Archiepiſcoporum inſigne eſt. 58
Pallio intextum nomen Zeuxis aureis literis, in teſſeris. 48
Plinii locus explicatus. ib.
ſine pallio miniſtrantes menſę fuere, & in ſola tunica. 60
non fuerunt faſciæ, ſiue oraria. ibid.
In collum coniiciebant ſerui curſores. ib.
Plauti locus explicatus. ib.
paraſiti item. ib.
Terentii locus adductus. ib.
Pallia Tricliniaria ex lino confecta. 61
Pallia diſcoloria Officialium, quę. 59
Quomodo mulieres pallam, ſeu pallium gerebant. 81
Pallia linoſtima, quæ. 82
Pallia Græcorum, vt & noſtra, aperta. 132
In lævum humerum reiecta. ib.
Paludamentum, & Chlamys, veſtimenta aperta. 14
Hoc vno à Trabea diſtinctū. ib.
Paludamētum Imperatorium nō omnino colore diuerſum à Trabea. 16
totum coccineum, Trabea purpura coccoque interrexta. ib.
punicum, & purpureum dicitur

tur quibuſdam. ib.
Paludamentum, Imperatorũ pallium. ib.
Imperatorum, aureo limbo non fuit ornatum. 17
Πάτιον quid apud Theophylactũ. 43
παραπῆχυον, & παραλουργὲς quale veſtimentum. 31
Parrhaſius calceamentorum ligulas aureis fibulis conſtrinxit. ib.
Æliani locus. ib.
De patagio Iuvenalis locus explicatus. ib.
Patagium non eſt purpureum ſegmentum, ad ſummam tunicam aſſutum. 5
Rubenius notatus. ib.
Clauus fuit ex auro ſtolę, ad fauces, & fortè alibi inſutus. ib.
à ſegmẽto diuerſus, quod erat intitta aurea. ib.
Eius etymon, ἀπὸ τοῦ πατάσσειν, vnde παταγεῖον. ib.
Ἧλος Grȩci vocant. ib.
Non fuit ſumma tunicę ora. ib.
locus Apuleii à Rubenio malè intellectus. 6
Peltæ Thracicæ, quales. 103
Penula curta, Epomis, ſiue Omophorion. 19
peregrinorũ hodie geſtamẽ. ib.
Vetus ad crura vſque demiſſa, & longius. ib.
Clauſa, & corpori adſtricta. ib.
Planeta fuit. ib.
de eadem Salmaſii error. ib.
Rubenii item contradictio. ib.
Non eadẽ forma, ac Lacerna. ib.
duplex genus ſcorteæ, & laneę. ibid.
Laneę duplicis generis, gauſapinę villoſę, & communi lanę colore. ib.
Canuſinę breuiori villo, & ruſę. ib.
Scortearum, & gauſapinarum idem color, ac lacernarum albus, vt & togę, tunicæ, chlamydis. ib.
Penulę viliorum, fuſcę. 19
Vulgares ſola forma à lacernis diuerſę. 20
Veteri penulę claui non addi-ti. ib.
Penula, Auguſti ęuo, intra Vrbem non fuit geſtata. 22
De penula clauata Mœcenatis, Velleii Paterculi locus explicatus, & emendatus. ib.
A Rubenio male intellectus. ib.
pulli coloris à Senatoribus in funere tantum vſurpatę. 23
Penulati milites in exercitu, ob pluuiam, & frigus, aliàs chlamydati. 25
Penula non cincta. ib.
Salmaſius notatus. ib.
Peplis currus, & defunctorum cadauera tecta. ib.
Peplum Mineruæ in pompa ferebatur. ib.
Peplum quale veſtis genus. 87
Euſtathius citatus. ib.
Genericè, quodlibet veſtis genus. ib.
ſtrictè pallium virile, & muliebre. ib.
Non ſemper infibulabatur. 88
Apertum fuit. ib.
Alcinoi ſedilia peplis conſtrata. ib.
Περιβάλλειν, de clauſo veſtimento

ac

tis. ib.
Stola holoſerica apud Varronem 77
Stolæ etymologia. 80
Stola Medica. ib.
à Medis ad Perſas tranſlata. ib.
Xenophontis locus adductus. ibid.
apud Aſſyrios, muliebris, ſiue longa, & manuleata. ib.
Stola, à στολὶς ruga, veſtis. 81
στολίδες Græcorum tunicæ. ib.
Ἐν στολαῖς ambulare, quid in Euãgelio. ib.
Stragula, veſte purpurea, & puluinis inſtruebantur. 47
Nunquam pro indumento ſumitur. ib.
Caſauboni opinio non admiſſa. ib.
Subarmale quid. 63
Vnde dictum. ib.
Veſtis militaris fuit. ib.
profundum, Conſularis veſtis. Militum breuius, vulgarique tum colore, tum materia. ib.
Sudarium, ſemicinctium, quid. 52
paulo diuerſa ab orario. ib.
Sudariorum vſus. ib.
Subligaculum oblongum Athletarum fuit. ib.
Suffibulum haud habuit Sacerdos Deæ Ope Conſiuę, Varronis locus emendatus. 152
eius etymologia, contra Scaligerum. ib.
non fuit ſubligaculum oblongum, Popma notatus. ib.
Sutrinæ Veneriæ quid apud Tertullianum. 111

T

Tabulæ quid, Scriptoribus inferioris æui. 101
Quare quadratæ, aut orbiculares dictæ. ib.
Cubi, Teſſeræ Salaminijs. ib.
Tabulatum togæ, non fuit apud Quintilianum, ala, & pars eius aperta. 137
Tabulæ, & tiliæ togæ, ſunt rugæ, ac plicæ. 142
Tertulliani error de Catone. 17
Teſſeræ in veſtibus, quid. 1
Tabulæ. ib.
Thenſas in Circenſibus ducentes, habitu Triumphali fuerunt. 94
Nullus thenſas ducentium curru vectus. ib.
Texendi ratio duplex apud Veteres. 41
Antiquiſſimus texendi modus omnibus Gentibus vſitatus præterquam Ægyptijs, ex Herodoto. ib.
Ægyptij deorſum verſus texebant. ib.
Qui ſtantes texebant, ſurſum verſus ſpatha lignea telam percutiebant, qui deorſum, ſedentes, pectine. ib.
Texere retrorſum, non eſt ἄνω κρόκον ὑφαίνειν, apud Chriſoſt. 42
A Caſaubono diſſenſus. ib.
De Texendi modo peculiari Palæſtinorum, Theophylacti locus explicatus. 43
Tibialia non fuerunt militum caligæ, contra Rubenium. 155
Toga, Τήβεννος, vnde. 10
Toga veſtimentum clauſum. 11

Ad

Ad ima crura eam deduxit Cæſar moriturus. Cur. ib.
Toga virilis à 14 ſumpta. ib.
Quibuſdam ſerius. ib.
Præter Togam, Senatores alio inſigni ab Equite, & plebe diſtincti. 33
In Togis nulli vnquam claui fuerunt. 51
Togæ iactatio reuocabat ignauos agitatores. 54
Toga pura. 65
Togæ, inferiori æuo, fuerunt bōbycinæ, & ſericæ. 76
Iuvenalis locus. 77
Toga aliqui domi vſi. 78
alii, eadem depoſita, & calceis, in tunica, & ſoleis erant. ib.
Togæ communes ſine fibulis. 130
Toga decurtata, ignominię ſignū, apud Romanos, & Hebręos. 138
Toga non fuit cincta, Macrobij locus correctus. 140
An Toga aperta, Plutarchi locus explicatus. 12
Togæ atræ, ætate Mœcenatis, in funere geſtatæ, non penulæ. 23
Toga picta, veſtis Conſularis. 63
Toralia purpurea. 4
Trabea non fuit clauata. 14
Trabeæ diuerſæ à palmatis triũphalibus. 16
Trabea toga fuit. ib.
Quod inter eas diſcrimen. ib.
Trabea non fuit dibapha, cocco, & purpura tincta. 150
Cònſulares, & Imperatoriæ poſterioris æui, pictæ, purpureæ, & auro intextæ, ſicut Palmatæ, & Triũphales. ib.
Non ſolam Trabeam, ſed omnem Togam, Gabino cinctu gerebant, antiquiſſimi Romanorum, in prælio. 141
Non Trabea ſolum, ſed & prętexta, Gabino ritu cingebatur. ib.
Non ſemper, ſed ſolemnibus officijs. ib.
Tragœdi, & citharœdi, auratas pallas, xiſtidas, imò & lacernas, ac tunicas geſtarũt. 94
Tramites, quid. 9
Τριβωνοφόρος quid, apud Suidā. 47
Tribuni Prætextati, cùm ad ædilitatem, aut præturam aſcēdebant. 37
In alio Magiſtratu prætextam reſumpſerunt. 38
Tribuni plebeii, ab exercitu, Equeſtris ordinis à Principe creabantur. 62
Laticlauii à Senatu, Anguſticlauij ex Equeſtri ordine. ib.
Maiores, & Minores qui. 69
Quomodo creati. ib.
Triumphalia inſignia ſub Imperat. inferioris æui, Conſulibus indulta. 97
Tunica anguſticlauia ab Equitibus cingebatur. 2
Tunicæ viriles, quando purpura prætextæ. 5
Salmaſij de hac re ſententia. ib.
Saliorum purpurea. 7
Variegatæ, Dionyſio. 8
Tunica abanguſticlauijs cincta. 13
In Senatoribus ſoluta. ib.
ante, paulò infra genua, retrò, ad poplites vſque pertinebat. ib.

Tunica anguſtis clauis diſtincta, præcipuum Equitum Romanorum inſigne. 22
Tunicam omnes cingulo adſtringebāt, præter Senatores. 26
Tunica anguſticlauia non fuit cōmunis Equitibus, & viliſſimæ plebi, contra Rubeniū. 32
Appiani locus in hanc rem explicatus. ib.
Tunica Romana, retrò purpuram non habuit. ib.
Tunicę, ex lana Bætica, non fuere melinæ, ſed rutilæ. 39
Tunica recta, ominis cauſa, quādo ſumpta. ib.
cur ſic dicta. ib.
Tunicæ integræ texebantur ſurſū verſus, ſine vllo inſtrumento, ſed ſolis manibus. ib.
Texebantur, vt opera viminea, & retia, ſolis manibus, Galeni locus explicatus. 44
Tunica Chriſti Domini contexta fuit peculiari Palæſtinorum artificio. 42
Iſidori locus explicatus. ib.
Vtrum manuleata fuerit, non conſtat. ib.
Tunica inconſutilis Chriſti quomodo texi potuit. ib.
Quid ſurſum verſus, & per totum, explicatur. ib.
Tunica Matronarum Romanarū, quare Stola Gręcis appellata. 81
Aureis ſegmentis diſtinctæ in extrema ora. 40
A ceteris mulieribus diſtinctę, hoc inſigni. ib.
Aurei claui illis adſui potuere. ib.
Tunicæ Matronarum Romanarū non fuerunt anguſticlauiæ, & cur. 46
Tunicæ talares, manuleatæ, Romanis infames. 50
Inferiori æuo à Conſulibus vulgo geſtatæ. ib.
Mulierum manuleatæ; viriles itē apud Medos, & Pęnos. ib.
purpurea Regum Perſarum, in medio intextum album habuit. ib.
Sacrificulorum in Phœnicia, alba, in medio purpura erat diſtincta. ib.
Tunica Chriſti fuit texta, vt capitis, & pedum hyemalia operimenta. 44
Euthymij locus adductus. ib.
Vt talaris pontificum Hebræorum. ib.
Ioſephi locus adductus. ib.
Tunicæ rectæ Tyronum, & Regillæ ſpouſarum, non fuere inconſutiles. 45
In media tunicæ parte, tam lati, quā anguſti claui inſuti. 51
Tunica fuit ex lana, poſtea ex ſerico, nunquam ex byſſo. 75
Medica, apud Scriptores, vel Barbarica, ſemper pro tunica virili. ib.
Fluxa, & Talaris. ib.
Tunica palmata Conſularis. 63
Tunica potens apud Statium. 64
Tunicæ plebeiarum, & libertinarum mulierum, albæ, aut verſicolores. 71
Tunicæ viriles Romanorum, Colobia. 84
Tunicula pectoralis quæ, apud Ammianum Marcellinū. ib.

Tu.

Tunicæ aſemæ. 85
Tunica omnis, ſiue conſuta, ſiue fibulis nexa induebatur. 87
Vetuſtiſſimi Quirites ſine Tunicis, in ſola toga. 93
Plinij, & Pædiani loci adducti. ib.
Tunica palmata, Iouis tunica. 94
Exuviæ Iouis Suetonio. ib.
Tunicæ interiores cingi non ſuetæ. 145
Æliani locus adductus. ib.
Tyrij ſinus, qui. 65
Statij locus explicatus. ib.
Tyrocinium quid apud Veteres. 67

V

VAriegata veſtis differt à clauata. 9
De Veſtimentis pullis in funeribus, Lampridij locus reſtitutus. 24
Veſtis fœminarum tota purpureis notis, ſeu ſignis intexta. 32
ſeruilis, etiam ſublata toga, materia, & colore à ciuili paulò diuerſa. 33
Holouera, ſeu holoporphyra, ſub Imper. inferioris æui, priuatis vetitæ. 35
Veſtis Conſularis triplex. 63
Veſtis inferior Conſulis Anaſtaſij quid. ib.
Veſtis ſcribarum pallium. 76
Epiphanij locus adductus. ib.
Similes veſti muliebri. ib.
Regia veſtis purpurea, auro intexta. 96
Veſtis ad illudendum Chriſto Domino, à proteruis militibus iniecta paludamentum fuit, Regum, & Ducum propriũ. 149
Veſtis impolluta, & pura quid, Virgilio. 156
Viæ aureæ in Stola Matronarum Tibullo, quæ. ib.
Virgata Gallorum ſagula Seruio, quæ. ib.
Non fuere claui. ib.
Virgulæ quid. 9
Vmbo togæ, quid. 136
Ex quibus compoſitus. 139
Idem cum ſinu. 140
De eodem Quintilianus, & Fortunatianus conciliati. ib.
Apuleij locus explicatus. ib.
Non eſt artifex nodus apud Macrobium. 141
Vmbo purpureus in togis prætextis. 151
Candidus in Toga pura, ſiue communi, Perſio. ib.
Vniones additi ſoleis, & ſoccis muliebribus, & obſtragulis. 73
Plinij locus adductus. ib.

Z

Zona Archiepiſcoporum orariũ, ſtola. 83
diuerſa forma à Diaconorum, & Presbyterorum. ib.

FINIS.

DISSERTATIONIS
DE LVCERNIS SEPVLCHRALIBVS
Rerum & Verborum Index locupletiſsimus.

A

Aqua Virginibus Sacrata apud Plutarchum, quæ. Pag. 24
Amianti vis asbeſtina euanuit ætate Plutarchi. 37
Areſij Epiſcopi laus. 12
Argenteus liquor lucernæ alimentum, nullus fuit. 24
Arioſtus omnium Poetarum poſt Homerum, ingenioſiſſimus. 19
Asbeſtum linum quid. 36
Asbeſti vox non cadit in linum ſed in ignem. 37

C

Quæ Gentes cadauera condebant in hypogeis. 30
Quando cadauera cremari deſierint incertum. 31
ſub extrema Antoninorum tempora, etiam poſt Antoninos. 32
Cadauera cremandi mos, quare abolitus. ib.
Cadauera, intra arcas lapideas, & loculos anguſtos condita. 34
Candela, aut lychnus ardens, intra vas vitreum clauſum, illicò expirat. ib.
Cæmentarijs, & foſſoribus quæ erroris cauſa de luce lucernarum. 26
Ceroferariorum Clericorum ordo. 6
Chriſtiani nunquam cadauera cremarunt. 32
Quare. ib.
Minutij Felicis locus adductus. ib.
Conditis cadaueribus, vnguenta, & odores liberaliſſimè impenſa à Chriſtianis in ſpem reſurrectionis. ib.
Cur id faciebant. ib.
Tertulliani locus adductus. ib.
Prudentij loci adducti. ib.
Ciceronis æuo, & multo ante cadauera cremari ſolita, exceptis infantibus, quibus nondum dentes enati eſſent. 13
Non fuit antiqui moris. ib.
Cineres, & reliquiæ Martyrũ, quare ſepulchris reſtituta. 34
Cippus, quid. 30
Culigna quid. 23

E

Elychnia nõ pauca in lucernis ſepulchralibus Viues vidit. 35

F

Faces in nuptijs adhibitæ. 8
Quare nouis nuptis prælatæ. ib.
Quales fuerunt. ib.
A quibus prælatæ. ib.
Faces quare in funeribus geſtatæ. ib.
Februarius vnde ſic dictus. 7
Flamma vigil cuſtos Imperij Romani quæ. 21
Funus vnde dictum. 8
Fumus ex ſepulchro Tionis, apud Pauſaniam, qualis. 12

I

Ignes in Mineruæ Britannicæ Templo. 12
Pyrethiorum inextinguibilis. ib.
Ara ditis apud Tarentum. ib.
Æternus Veſtæ apud Romanos. ib.
Ignis in prytaneo Athenis. ib.
Ignis æternus, vt intelligatur. 15
Ignes in Mineruæ Britannicæ delubro, in ſaxeos globos vertebantur. 20

Ignis

Ignis Veſtæ foculus fuit ex lignis, & carbonibus. ib.
Ignis æternus, perpetuus: 21
Ignis Veſtalis extinctus, vel ſolis radijs, vel ſelicis ligni attritu renouatus. ib.
Ignem ſacrum ſeruare, quid. 25
Ignis ſemper ardens in Templo Mineruæ, apud Strabonem, vt intelligendus. 28
Igne ſacro extincto, qua flamma Hebræi victimas adolebant. ib.
Incendium Phani Apollinis Daphnei vnde ortum. 4

L

Cur lampades apud Chriſtianos initio in Templis accenſæ. 6
Lychnuchus, quid. 30
Lucernarum vſus præcipuus in feſtis, & ſolemnibus. 4
In publica, aut priuata lætitia, etiã media die accenſæ. 5
Tertulliani locus adductus. ib.
Lucernæ ad lenonias ædes, & lupanaria accenſæ. 6
Lucernas, & faces accendendi ritus apud Chriſtianos à Iudæis profluxit. ib.
Accenduntur ſabbatis in Deiparæ honorem. ib.
Lucerna Callimachi æterna in Templo Mineruæ. 9
Iouis Ammonis, apud Plutarchũ. ib.
In Templo Veneris ſub dio ardens. ib.
Vnde conflata. ib.
Lucerna ſuo imperio Iuſtiniani Edeſſæ reperta. Ib.
Lucernæ Ferentillæ in agro Viterbienſi. 10
Lucernæ Olybij Maximi Patauini prope Ateſte. ib.
Lucerna Pallantis. 11
Lucerna Mycerini Regis. 12
Lucernæ Ammonij infuſum fuit oleũ ſingulis annis. 15
Lucerna in Templo Edeſſæ, Dei miraculum fuit. ib.
Lucerna Merlini apud Arioſtum. 19
Lucernæ quotquot erutas vidit Auctor, è ſepulchris omnes lumine orbatæ. 25
De Lucernarum ſepulchralium luce, variæ Auctorum opiniones. 26
Lucernæ Mechanicæ Monaſteriorũ, apud Caſſiodorum, quæ. 28
Mos lucernas ſtatuendi in ſepulchris non eſt adeo antiquus. 29
Quando inuectus. ib.
Cur nullus Scriptorum veterum, lucernarum ſepulchralium meminerit. 30
Quare lucernæ ardẽtes in ſepulchris apud Ethnicos. 39
Quare apud Chriſtianos, etiam extra tumulum. ib.
Lumina, & faces præter vſum communem quando adhibita. 3
Lumina, & cereos accendendi ritus, vnde ortus. 4
Quando vſurpatus. ib.
Magna pars ſacrorum Eleuſiniorum. ib.
Apuleij locus explicatus. ib.

M

Mæuia lex, de Lucernis accendendis. 29
Soli Romani Mortuorum corpora cremabant, præter vetuſtiſſimos Græcorum apud Homerum. 30
Cinerem, & oſſium fragmina è rogo lecta in Vrnam conijciebant. ib.
Quandiu hic mos viguit, nullus lucernis locus. ib.

N

Nobilitas Mortuorum vnde innotuit. 38
Nummis Fauſtinæ quid inſculptum. 25
Lucillæ quid item. ib.

Pue-

P

Pueri immaturis exequijs ad cereos elati. 8

S

Sacra Chriſtianorum nocte quandoque celebrata, accenſis cereis in peruigilijs. 6
Interdiu etiam. ib.
D. Hieronymi locus explicatus. ib.
Sepulchra pauperum habuerunt vrnas ſtipatas; Nobiliorum vero, cellas, & loculos, collocandis vrnis. 31

T

Tertullianus, & Minutius Felix Antoninorum æuo inferiores fuerunt. 32
Tulliola Ciceronis filiæ lucerna quãdiu arſit. 2
Eiuſdem ſepulchro nulla inſcriptio. 14
Tunicæ funebres Regum ex linteo asbeſtino quare contextæ. 36
Plinij locus adductus. ib.
Quandiu illæ in rogo arſerunt. ib.

V

Veſta minor, quid. 23
Iuuenalis locus explicatus. ib.
Quare Veſtalibus, cum viuæ defoderentur, lucerna appoſita. 38
Virgines Veſtales prima die Menſis Martij, ignem, nouum Veſtæ aris quotannis accendebant. 22
Vrna ſepulchralis figura quæ. 30
Earum collocatio ſub terra. ib.
Intra ipſas lucernæ non fuere collocatæ. ib.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google